MARCI
VERTRANII
MAVRI,

*

De Iure liberorum liber singularis.

LVGDVNI
APVD IOAN. TORNÆSIVM,
ET GVL. GAZEIVM.
M. D. LVIII.

AD IANVM ANGELVM PAPIVM NEAPOLIT. I. C. PROFESS. APVD CAVARES PRIMARIVM,

*

P. Bugnonius Matiscensis J. C.

BNIXAM Veteres dederunt operam, Magnifice Papi, vt matrimonijs imperia & Respublicas hominum adiectione potius quàm pecuniarum copia [a] replerent: ne si pars ciuium maior connubijs abstineret, vel genus humanum prorsus intercideret, vel vrbes perpetuò mœstitia elanguescerent. Ita cùm ciuilis ratio ac disciplina nihil ab ijs egregium fieri nancisceretur, req; experiretur ipsa, qui domos sine vxoribus habitarent, quiue nullum vel perquàm sanè rarum commercium cum familijs haberent, maluit ea quidem nuptias celebrari, quàm multos solitariè ac cœlibes viuere. Nec tantùm laudauit eos qui nuptias contraxissent, sed etiam maximis honoribus, & præmijs amplissimis afficere studuit. Cuius rei Iulius Cæsar testis est locupletissimus, qui autore Appiano [b], in agrorum diuisione, eos qui circa Capuam erant, quòd alijs essent fœcundiores, trium liberorum patribus diuidi iussit: qui triplicem antea frumenti tesseram accipiebant [c], & in magistratuum petitione longè cæteris præferebantur. Eius item testis edita est lex Iulia de maritandis ordinibus. Contrahuntur itaque matrimonia, cùm propter affinitates ac amicitias [d], quæ hominum animos inter se colligant & vinciunt, tùm etiam ad sob

a l. vlti. D. de bon. damn.

b lib. 2. Bell. ciuil.

c Sueton Augu. 40.

d Sueton. Iul. Cæs. 2.

ad ſobolem procreandam, replendamq; liberis [e] ciuitatem. Sed nihil iucundius eſt in nuptijs, nihil gratius, quàm pulcherrimam habere prolem, in eaq; alenda ſtrenam operam nauare: nihil infœlicius, quàm ſine fœtu coniuges ſteriles viuere: nihil denique odioſum magis, quàm præ orbitate extraneos adoptare liberos cogi, qui vt plurimùm familiæ nomen impoſitum moleſtè ferunt, nec ita piè Manes patrum adoptantium venerantur, atque ſi veri & proprij nati eſſent.

[e] l.aſsiduis. C. qui potior. in pig l.1. ſolu.mat. Plutar. Apoph. Laco. de Lycur. Ariſtot. 7. Polit. 7.

Circa ergo procreationem liberorum maius ſemper fuit priſcorum ſtudium, quòd maximè vererentur, ne ciuitates ſuas abſque ciuium copia & multitudine tueri ab hoſtibus non poſſent. Verùm liber hic ſingularis, quem Marcus Vertranius Maurus, diſcipulus quondam Æmylij Ferreti, & auditor tuus, fideliſsimusq; ſtudiorum meorum comes, in æternam poſteritatis memoriam edidit, de ijs omnibus pertractat ampliſsimè, quæ tu calles apprimè omnia. Nec is ſanè es, cui in legendis noſtris remorandum ſit: niſi te forſan beneuolentia in nos tua ad id currentem iam, valdeq; incitatum trahat, inter occupationes illas graues, quæ aliò in dies te ſubinde ſubindeq; rapiunt. Illud mihi quàm notiſsimum eſſe nihilò plus dubitas, quàm me eum eſſe, qui ſemper fuerim, id eſt, tui ſtudioſiſsimum, exiſtimationiſq; tuæ fautorem. Qua de re ſub tuo nomine, Papi ornatiſsime, operæpretium exiſtimaui nouos Iuſtinianeos certiores reddere huius inſtituti, tituliq; de liberorum Iure, quo qui olim frui liberis nixi ſunt, ne à principe impetrarent, ex legis præſcripto voluntariè [f] nupſerunt. Lugdun. Calend. Octob. anno Christi 1558.

[f] l. libera. C. de inutil. ſtipul. &. Gemma. de ſpõſ. & ſimi.

INDEX CAPITVM.

A 3 *frument*

INDEX EXPLICATORUM obiter vel emendatorum, quæ significat stellula.

EX LIBRIS CIVILIBVS.

DIGESTORVM LIB. I.

B l.si quis

INSTITVT. VLPIANI.

PAVLI SENT. LIB. IIII.

EX LATINIS AVTORIBVS.

EX INSCRIPTION.

ERRATA.

Pag. 4 linea 9 legendum, indiuidua. 7 16 ediderit. 9 22 patris & maris Arith. 30 ſenſerunt. 10 9 relictum. 34 11 illos. 49 19 aſſeſſores. 24 quo. 66 13 ſiſtet. 76 23 percipiebat: dictum id omne. 28 teſtatricis. 92 27 ille. 94 31 eadem. 103 3 ſub Auguſto, mul. 111 34 callidis. 131 5 viris. 169 4 Dento.

MARCI VERTR.

MAVRI

AD

Philibertum Bugnonium Matiſcenſ. I. C. de Iure liberorum, Liber ſingularis.

PRÆFATIO.

Magni viri noſtri maiores ex Vrbis moribus & modo Reſpubl. orbis Romani politicè fundaturi (ornatiſſime Bugnoni) nihil ſe potiùs mẽtibus cogitando verſaſſe literis teſtati ſunt, quàm vt hominibus replerent & popularent ciuitates. Quibus enim cordi curæq; fuit in oras orbis extremas imperij fines proferre, conſilium experientia laudandum in animum inductum erat, ſe multitudine hominum libertatis in hoſtes ſeueros aſſertores, & dignitatis ac ſplendoris autores, exteros debellantes glorioſiſſimè ſore futuros, aliterq; non poſſe. Hinc à Cadmo per manus acceptum ius aſyli, hinc leges tutelares, quibus peregrinos Romæ ſouebant, vt olim iam olim Athenis, Epheſi, Thebis, Troiæq;. Nec ſolùm hoc priſcis ſtudium fuit alienigenas aſciſcendi, aſcitos receptosq; ſouendi in ſinu ciuitatis, cùm & ciuibus inter eos liberis replentes ciuitatem, honores ampliſsimos contulerint, priuile-

gia tribuerint, immunitates concesserint. Ita ne quandò matrimonijs spretis & nuptijs abiectis Vrbs orbisq; Romanus populi paucitate, hominúmue penuria, deferetur, Cœlibatum veteres instar Platonis [a] viri diuini spiritus, prohibuerunt. Cuius rei ergô lata fuit tandem lex Iulia de maritandis ordinibus, quam Iulius Octauius Cæsar ex Metelli Censoris oratione de prole augenda integram in senatu recitauit: Illa vxores ducere omnes omninò coacti sunt, ne orbitas in Vrbe præualeret. Verùm habendi cupidine quoniam velis & remis, vt ita dicam, ad aureum vellus per æquora ferimur, sicut commoti specie vtilitatis, hallucinamur, si non est educatio sine curis, oneribus, laboribusq; maximis, opus certè fuit ad prolem populi frequentandam, & sobolem propagandam, honoribus, præmijs, & inuitamẽtis animos ciuium allicere, & in sententiam commoditatis reiq; publicæ trahere, allectosq; tandem in vtili iure, non verbis, sed re ipsa commoditatibus retinere, quas Ius liberorum antiqui nuncupauerunt. De quo tractaturus, commendationis nomine quædam scriberem, nisi vererer rei magnitudini ex se ipsa commendatæ verbis exilibus detrahere, & claritudini, quam quisque à natura desiderat, obscuris verbis nubilum obducere. IVLII PAVLI ingenio florentissimi Iurisconsulti, hac de re liber singularis argumento non dissimili fuit, quem de Iure libellorum & alibi [b], & in Digestorum Indice non intelligentes appellant: & procuidubiò si is in manus aut nostras, aut patrum incidisset, humeris nostris labor leuissimus impenderet. Sed, vt à Triboniano potestatis fiducia magis quàm fide consilij, Iurisconsultorum libri dilacerati, dilaniati, & variè dissecti nobis per manus traditi sunt, cùm grauiter molesteq; ferrem tot tantorumq; virorum nullis sedibus positis, nullo occupato loco, errare vagariq; sententias, ad præsens me opus accinxi, & meliore parte mei maioreq; ad Ius liberorum explicandum liberè scilicet, moreq; meo, tetendi arcum cogitationis meæ. Est autem crebra illius in classicis autoribus mentio, & crebrior in libris studij nostri, cùm liberorum gratia soluuntur legibus parentes, etsi non satis id nostra minusq; patrum memoria, intellectum aut explicatum fuerit. Quisque verò sentiet excursu tractationis, quæ commoda, quæ item emolumenta

[a] De legib. lib 4. & 6.

[b] l. si abscerri. D. de legatio.

menta sequantur causam quam Adrianus Imperator apud se fauorabilem fore rescripsit, vt in Pandectis relatum legimus [c] & scimus. Hac de re, mi Bugnoni, tota quæstio futura est, ingeniosorum studijs ciuilioribus excitandis non incommoda, & ad iuris tum veteris tum noui cognitionem, ni fallor, non inutilis: quæ libentius à me instituitur, quòd illius autor approbando, & censor iudicando (nisi fortasse nimium amicus, dum parum iniquus) fuisse videaris: intereà huius mihi conscius sum, nulla nisi antiqua proferre me, vel ab antiquis tradita, ex quorum scriptis tota pendet nostra & ratio, & oratio. Tu qui me tibi comitem & studiorum & laborum soles honoris mei causa dicere, si quæ inter nos coniunctio animorum est, & consiliorum communicatio, pro tua prudentia videris, & caueris vtrique nostrum: quod scribo sciens cum Catullo, *Tibi hæc fuisse & esse cognitißima.*

c l. cũ ratio. D. de bonis damn.

Quid sit Ius liberorum, & definitionis explicatio.

CAPVT I.

VAMQVAM inauditæ & minus vsitatæ rei definitorem se præbere, vsum meliore per omnia ingenio & animo virum deceat, ne tamen lateat propositi significatio, & nomen & famam in discrimine periculoq; versari malo, quàm iuris quæstionem vtilitate perceleb rem & tractationis nouitate plerisque commendabilem, in somno à tot seculis oblitam, & in puluere semisepultam, pro nihilo aut pro derelicto habere. Sic igitur definio Ius liberorum, vt sit Priuilegium publicæ fœcunditatis, quod parentibus rescripto principali, aut legibus conceditur. *Priuilegium* dico, vt singulis duntaxat hominibus, non vniuersis, competat Iuris liberorum vsus, in priuatorum solatium prodito iure singulari: priua enim Antiqui singula dicebant, vt ex Lucilio Marcellus, Festus, & Gellius [a] scribunt: quo sensu Horatius alicubi, & Liuius [b] id nomen vsurparunt. Vnde priuilegium, sicut spicilegium Varronis, & aquilegium [c], item & collegium dicimus, pro iure speciali de

a Lib. 10. cap. 20.
b Lib. 30. in fi.
c Epist. Theodorici regis.

multis in alicuius gratiam collecto. Priuilegiorum autem quoniam alia causæ sunt quæ res affectas reddunt, alia personæ quæ cum personis extinguuntur [d]: horum alia atque alia consideratio est. Priuilegia namque personalia dicuntur, & quæ nominatim legibus aliquem soluunt, illiq; soli competunt [e]: item & illa quæ personis concessa primùm, in eadem causa similes quoque complectuntur [f], singulis tamen, non vniuersis dissimilibus data. Huiusmodi quando ad singulos spectant, & singulorum personæ, vt indiuiduæ, numquam deficiunt, ex formula concessionis perpetuitatem continent. Vnde sunt militibus, tam tironibus, quàm veteranis, pupillis, fisco, mulieribus, & iuris studiosis concessa priuilegia, quæ & post illos quibus concessa primùm, eadem vigente ratione in posteris locum habuerunt: qua in re non distinguo vt veteres, tam Galli [g] quàm Itali, inter quos numquam, vt sunt homines, conueniet. Principiò igitur ius natorum non alicui nominatim vt proprium concessum fuit, sed singulis similibus qui liberos sustulissent, illorum gratia honores, aut ab oneribus vacationes, concessæ fuerunt. *Publicæ* verò *fœcunditatis* priuilegium dicitur, quod ob sobolem procreatam parentibus vtriusque sexus, Reipublicæ charis, &, vt aiunt Cæsares [h], gratiosis concessum fuisse legimus, in reliquijs Theodosiani. Nihil enim ducunt Respublic. melius [i], nihil habēt antiquius aut gratius, nihil ciuitates honoratius, quàm vt populo frequentatæ, repleant sedes ordinum, & augeant imperium hominibus liberis. Ideò quoniam præmio & pœna in officio retinetur status Platonicæ ciuitatis, quo magis in orbe Romano ad matrimonia proruerent singuli ciues, & ad sobolem procreandam excitarentur, fuere inter veteres constitutæ leges, honores & onerum immunitatem parentibus proliferis, qui respublicas fœcundarent, concedentes. De illis legibus Socrates Sosomenus ita scribit: Ἔθεντο δὲ τοῦτον οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι, πολυάνθρωπον ἔσεσθαι τὴν Ῥώμην, καὶ τὸν ὑπήκοον οἰόμενοι, καθότι ἐν τῷ πολλῷ τῷ νόμῳ ἔτυχον ἀποβαλόντες τὰ σώματα ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις. Quæ verba Tripartitæ lib. 1. [k] voluit Latina fecisse Cassiodorus, hoc modo: *Ceterùm has leges prisci Romani posuerunt, frequentatam hominibus Romam, & illius subdita ditioni fore arbitrantes, propterea quòd non*

[d] l. priuilegia. D. de regul. iur.

[e] l. 15. de extra. & sord. mu. C. The.

[f] Zas. resp. 2. cap. 4.

[g] Petr. & Cin. l. hæredē. C. ad senatusc. velleia. Bal. cons. 355. lib. 2. Bar. l. 1. de const. princ.

[h] l. deportato. l. si aliqs. C. Th. de bon. proscri.

[i] l. 1. D. soluto matr. l. hoc modo. de cō dit. & dem. l. cū ratio. de bon. dān.

[k] Cap. 9.

non multùm antè plurimos in bellis intestinis amisissent. Hinc promitur Iuris liberorum inueniendi causa, & introducendi ratio, *quod parentibus rescripto principali, aut legibus conceditur:* quæ verba sunt in definitione posita, vt significent simul & exprimant duplex esse Ius hoc natorum, de quo loquimur: quod ita Martialis vocat, vt Ius Coloniarum, Ius Latinorum, Quiritium, Ciuitatis, Suffragij, & Postliminij ab antiquis dictum ex scriptis nouimus.

Quotuplex sit Ius liberorum, & diuisionis explicatio, constitutione Honorij enucleata. CAP. II.

SCIENDVM itaque Ius liberorum in duo genera diduci ex duplici causa efficiente: vnum est, quod Datiuum, alterum, quod Impetratitium factitijs verbis dixerim. Illud siquidem leges tam veteres quàm nouæ tribuunt, fœcundisq; parentibus concedunt: & quoniam ijs qui liberos ab vno ad sexdecim sustulerunt, legibus latis scriptum & datum est, Datiui nomen habet, quod ab antiquis legibus datum, & deinde à Theodosio liberos habentibus concessum, amplius nec petere, nec exorare oporteat. Adeò vt cùm fauorem liberorum sentiendi se offert occasio, nihil iam amplius parentibus opus sit, quàm de liberis excipere, & eorum nomine opponere ad onerum vacationem, aut honores obtinendum: quo iure Romani veteres vtebantur, non quidem passim, aut sine iudice, sed cum causæ cognitione, si modò excusatio muneris, aut commodi affectatio sua æquitate nitebatur: quo casu Iure liberorum vacationes, aut fauores per iudicem parentes consequebantur, si vera Vlpianus ait [a]. Successu tamen temporis cum imperio rebusq; Romanis, in ciuium libertatem Imperatorum ditione incrementum recipiente, vt principes occasionem beneficiorum, & numerosam obligandi imputandiq; materiam nacti à ciuibus rogari gestiebant, vt inquit Plinius [b], paulatim Ius liberorum peti, & deinde orari cœpit: adeò vt quod priscis ciuibus ipso iure competebat, & ipsi suo iure sibi vindicabant, fuerit tandem vt beneficium à Cæsaribus indultum, & postulatum: quod ex epistola Constantini [c] ad Dalmatium in promptu est & patet. Verùm enim

[a] l. 1. de vac. mun.

[b] In Panegyrico.

[c] l. 1. de his q num. liber. Th. & l vlt. cod. C. Iust.

verò ad fastigiũ imperij & Honor. Theod. euecti, inanem & non necessariam discernentes impetrationem, iuris quod ex legibus communiq; iure competeret, quodq; veteres sibi, liberis superstitibus, per iudicem vindicassent, & iniquum iudicantes suaq; iustitia indignum ab homine peti quod Deus dedisset, legibusq; ius anteà tributum, non nisi præmijs, aut precibus concedere: eos qui legitimum natorum numerum haberent, sublata in posterum impetrationis solemnitate, voluerunt Iure patrio præmia, honores, item & vacationẽ onerum, cum prisca pristinaq; libertate, sibi posse vindicare, ex latis iam antè legibus & principum rescriptis. Augustorum autem verba sunt[d]: *Nemo posthac à nobis Ius liberorum petat: quod simul hac lege omnibus concedimus.* Vnde iure parentibus natorum gratia concesso, impetratione opus non esse quis non videt? Debet enim communiter omnibus concessum intelligi, qui liberos Imperatorum conspectui offerentes, eorum & propriorum nomine idipsum Ius natorum petere potuissent: de cuius æquitate cognoscet Iuridicus: hæc ita, vt generalis concesio iuris gratiosa intelligatur, duntaxat in eorum fauorem, qui idonei[e] erant iuris ex impetratione recipiendi. Quod voluerunt Impp. constituere, non vt quibusdam placuit, Ius liberorum etiam orbis communicare, & tollere: si enim generaliter sustulissent, inanis & euanida Iustiniani constitutio fuisset, qua mulieres steriles multis pòst annis, proliferis exæquauit, vt de Iure materno trium liberorum subijciemus: quæ ante nos dotibus ingenij florentisimus Duarenus, idem argumentum tractans libro priore[f] Disputationum enucleauit. Et hæc sint προλεγόμενα de iure Datiuo. Aliud Ius natorum Impetratitium diximus, quod solitarij, vel orbi liberis, sterile parumq; fœlix experti matrimonium, impetrabant: etsi principes non nisi parcè & cum delectu, fortunæ (vt dicebant) malignitati indulgentia peculiari subuenientes, & bene in aliquem affecti, optimè de eo mereri volentes, honoris causa concederent: quare Ius hoc apud Romanos Honorarium dictum quidam[g] scriptum reliquit. Porrò qui obtinebant, summum se pretium consequi existimabant, & iuris impetrati vt magni beneficij maximam habebant gratiam, vel Plinio ad Traianum in testem citato,

[d] l. 1. C. de iure libero. §. vlti. nouel. vt liberti de cæter. ann.

[e] Arg. l. adigere. §. quamuis. D. de iure patr. glo. & Bar. l. 1. C. de sacr. eccl. l. vt gradat. §. etli. de muner.

[f] Cap. 40.

[g] Longol. ad Plut. περὶ φιλοστοργ.

citato, libro Epistolarum x. [h] At nescio cur nihil ferè nisi de iure trium Impetratitio in clasicis autoribus legamus, apud Plinium non vno loco in Epistolis [i], apud Martialem sæpissimè, vt cum libro II. à Cæsare ius petit natorum, & de eo exorato libro III. in Næuolum gloriatur, & ad vxorem se obtinuisse scribit,

Natorum mihi ius trium roganti
Musarum pretium dedit mearum
Solus qui poterat.

Equidem cogitationes meas excurrens, animaduerti Ius liberorum simpliciter & indefinitè petitum à veteribus, & à principibus indultum fuisse, cuius rei in posterum Vlpianum autorem laudabo: sed nominatim duorum, quatuor, quinqueue, &c. natorum ius exoratum aut petitum nō memini legere: nisi de iure sex liberorum obtento à Iulio Menecrate Neapolitano Statius Papinius gratulabundus hos versus edidisset, Syluarum IIII.

- Ausoniæ pater augustißimus vrbis
Ius tibi tergeminæ dederat lætabile prolis.

Quod enim Martialis libro Epigrammatῶν XI. in Zoïlum scribit, per allusionem & ioculatoriè ab vrbano facetoq; viro dictum puto,

Ius tibi natorum vel septem Zoile detur.

Alibi autem non sum memor, quæ sententiam nostram labefaciant, reperiri. Illi viderint quibus ex parte probari nostra cupimus, quiq; politiori & fœliciori ingenio nati, melioribus tincti imbutiq; literis splendidiorem doctrinam colunt, quibus magis quàm pragmaticis vigilo, vt eorū potius studiosæ voluntati inter philologos beneuolè & amāter inseruiam, quàm vt forensibus negotijs succurrere doceā cautores Gallicanarum, si dijs placet, formularū. Dixerim autem Ius trium natorum oratum sæpius olim fuisse, quòd plenior esset illius quàm cæterorum fauor & indulgentia, quod excursu tractationis notius apertiusq; fiet. Hæc si ratio non est (quod vereor) trium impetrationis principum auribus inculcatæ, cogitare quidem ampliùs, vt debemus, possumus, at dicere nondum: & hæc quasi in quibusdam Musarum latebris aut Apol-

linis

h Epist. exprimere domine. & Suetonium Tranqll. &. Quī parcè.

i Lib. 2. 7. & 10.

linis adytis relinquens ad reliqua percurro, ius Datiuum ex ordine explicaturus.

De iuris Datiui origine, & senectuti habita reuerentia.

CAP. III.

RINCIPIO placet iuris Datiui à capite Romanarum antiquitatum originem arcessere, quòd cùm hominum penuria iam res Romanæ laborarent, simul cum sobole necessaria ciuitati & desiderio Reipublicæ creuit, vbi fortiores imperij vires hominum adiectione, ciues auere cœperũt. Fuerat enim tempus, etiam ante mores à Lycurgi legibus in Latium Lacedæmone translatos, cùm neque pecuniæ, neque generis ratio, sed ætatis duntaxat habebatur: adeò vt qui consilio, sententia, & ratione præpollerent, quia senes, in summum consilium & senatum, vt γέροντες in Laconum γερουσίαν, amplissimis honoribus, dijs & hominibus fœliciter victuris chari, vt Plato [a] volebat, in magistratus legerentur. Tunc à conuiuio, vel Gellio [b] teste, seniores à iunioribus domum reducebantur: tunc maioribus, loco cedebant minores natu: qui deũm propè & parentum vice, illos obseruarent, diligerent, vererentur & colerent, sicut honos maior rerum omnium, maiori ætati habebatur, Ouid. v. Fast. concinente,

a De legibus. lib. 9.
b Lib. 2. ca. 15.

Magna fuit capitis quondam reuerentia cani,
Inq; suo pretio ruga senilis erat. & deinde,
Nec nisi post annos patuit tum curia seros,
Nomen & ætatis mite senatus habet.
Iura dabat populo senior, finitaq; certis
Legibus est ætas, vnde petatur honos.

Ad quę respexit Callistratus [c] dicens, semper in ciuitate senectutem venerabilem fuisse, & honore cum magistratibus penè pari. Sed cùm vrbis splendidæ nouitati finitimorum animos, exterorumq; manus, & orbem infensum vererentur, VT EMINENTIA nunquam inuidia carent, idem mores edocti peregrinos, de ciuibus illos qui vxorem non duxissent, honores nullos à iunioribus consequi voluerunt, Platonis [d] exemplo, dum illos qui liberos haberent, senioribus neque vxores, neque liberos habentibus prætulerunt: & honoribus amplissim

c l. semper. D. de iure immun.
d De legibus. lib. 6.

amplißimis, & muneribus honorificentißimis ad Vrbis multitudinem amplificandam, homines natura φιλοτίμους pellexerunt. Adeò verò sobolis præmium extitit honor, vt ex lege priori de Consulibus [e] regios fasces (de quibus Liuius lib. II.) potestas sumendi fuerit, non plures annos nato, sed qui liberos plures quàm collega, aut superstites, aut bello amissos haberet: item & de magistratibus lex lata, vt numerus liberorum in candidatis præpolleret [f]. Qua fortè de causa Calestrius in Tribunatu liberorum iure præcesit Plinium, qui id ad Fabatum VII. Epistolarum scribit. Hinc Papiniano [g] qui plures liberos habet, in suo collegio primus sententiam rogatur: cæterosq; filios non habentes, in albo [h] decurionum honoris ordine præcellit. Sic exemplis Reipubl. salutaribus, de similibus ad similia, Ius liberorum legibus est datum, & placidè à ciuibus acceptum in orbe Romano. Superest igitur vt ex Iure ciuili illius fauores numero componamus.

e l. I. C. de cõsulib.

f Tacitus libro 2.

g l. spurij. §. vl. D. de decurio.

h l. in albo. C. de decurionib.

De Iure vnici filij in decimis percipiendis, & solidi capacitate: Tertullianus, Plinius explicati: item & tractatus de infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis.

CAP. IV.

ELIGIO & sanctimonia, qua vnitatem numeri sub nomine patris & matris, maris item & fœminæ, Arithmetici colunt, ad Deum Opt. Max. cogitatione referentes, facit in præsentiarum ne Ius vnius liberi silentio ducam transmittendum. Ab illo enim vt à fonte manabunt cætera, de quibus tractatio ex antiqua Iurisprudẽtia futura est, cùm ad sepultæ vetustatis cognitionẽ, tùm ad iuris noui interpretationem non omnino inutilis. Primùm itaque videamus de Iure liberorum, & commodo quod vnici filij gratia parentes sentierunt, tàm in decimarum ratione, quàm in solidi capacitate. Exordior ab illo legis Iuliæ capitulo, quod elicitur & aliunde, & ex his Tertulliani [a] verbis, *Aliud est*, inquit, *si & apud Christum legibus Iulijs agi credunt, & existimant cœlibes & orbos ex testamento Dei solidum capere non posse.* Hinc fuit tempus, cùm existimarem lege Iulia cœlibes & orbos è testamento ciuis Romani capere prohibitos, & peræquè vni ac alteri relictum fisco vindicatum

a Lib. de monogam.

tum fuisse: in qua sententia perstant magni nominis magniq; plausus interpretes quidam Iuris ciuilis. Sed vbi curiosè penitius scrutatus sum, quæ Vlpianus hac de re non in vno loco scribit, diuersum ius in orbo & cœlibe magis placet coniectari. Ille enim, quem in tota tractatione Iuris liberorum potissimum autorem habemus, De his qui hæredes institui possint,[b] cœlibem ita esse scribit, si tempore mortis testatoris vel intra diem cretionis legi Iuliæ paruerit: at orbi nullam mentionem facit. Idem de caducis[c] tractans, in casum cadere relictam ait, si cœlibi legatum fuerit, neque intra centum dies vxore ducta legi morem gesserit: at de orbo nihil expressit, imò nec significauit quidem. Inde verò si deducta domum vxore intra cretionis, id est, centum dierum tempus, cuius spatio liberos tollere non potuit, qui cœlebs fuerat, cepit ex testamento, quis dicet orbum (liberis, non vxore intelligo) testamento ciuis Romani capere non potuisse? Iustior proculdubio contra cœlibes ferendæ legis occasio fuit, qui studiosè & consultò à nuptiis abstinerent, quàm aduersus orbos fuisset, qui sterile matrimonium experti, malignitati fortunæ, siue potius Dei voluntati orbitatem imputarent. Vnde quod Plinius dixit[d], *Locupletes ad tollendos liberos, ingentia præmia, & pares pœnæ cohortantur, pauperibus, educendi vna ratio est bonus princeps*, non intelligo quicquam attinere ad orbos illos locupletes qui ab hæredipetis captabantur, quo tempore orbitas Romæ in summa potentia[e], & in eximia autoritate fuit. Etsi enim inuitamenta ad liberos tollendos vxores habentibus posita essent: illud tamen quod habet Plinius *pares pœnæ, &c.* orbis accommodari nolo, qui non nisi parenter à relictis arcebantur, vt mox enarraturus sum. Cœlibes autem & illi qui numquam vxorem duxissent, & illi qui defuncta vxore sine matrimonio vixissent, cœlibes dicti Suetonio[f], sunt illi ipsi locupletes, de quibus Plinius cogitauit. Pares enim pœnæ, id est, commodorum quæ obuenirent alienationes cotidianæ, illos ad nuptias contrahendas, & liberos suscipiendos inuitabant, pungebant, & excitabant: quo sensu pœnæ nomen vsurpant Vlpianus, & Triphoninus[g]: ita quoque à Iulio Paulo acceptum autumo. Illis autem cum facultas non esset capessendi quæ iudicio & voluntate defunctorum meruissent, dum signis

b Tit.22.Inst.

c Tit.17.Inst.

d Panegyr.

e Plin.lib.14.

f Claud. 26. Galb.5.

g l.sed si.§.vl. D.ad Senatusconf. Maced. l.22.§.vlt.D.de his quæ vt indig. l.si is q. de vulg.sub.

 bene

beneuolentiæ, relictis quamplurimis, amici gratè pieq; fidem amicitiæ facerent, alios plerumq; supponebant, si quando illicitè legatum fisco applicari vererentur, quos tacitam fidem interponere, accommodare, tacitum ministerium suscipere dicebant Latini Prudentes. Nec conturbari debemus, in coniectatione nostra de orbi capacitate, citato scripto Tertulliani, qui non nescius è nullius testamento cœlibes honorari posse, orbos item è vxorum testamentis quandoque solidum capere non posse, allusit ad incapacitatem ex testamentis hominum, loquens de testamento Dei. Porrò cœlibes è testamento vt solidum non capiebant, ita nec partem relicti: solidum enim capere [h], solidum relinquere, sicut in solidum [i] condemnari, solidum beneficium consequi, ad solidum pretium [k] teneri, solidum [l] dominium habere, solidum soluere [m] pro toto & integro dicimus. Sed qui totum capere non potest, non ideò partis est capax: vnde non capienti indigno ablatam ex asse hæreditatem, integrum legatum, totumq; fideicomissum legimus [n]. Sensere tamen gratiâ abrogatis legibus factâ cœlibes illi, quibus dono Dei Opt. Max. cõtinentia tributa fuit, edita constitutione à filijs Constantini [o]: qua legum antiquarum vinculis continentes à re vxoria liberati sunt, & per omnia maritis (non tamen patribus) exæquati sunt: at illis, vt potè qui solidum capere plerunque ex alienis testamentis solebant. Orbi enim mariti ex testamentis amicorum honore illo relicti, quem tanti vel ipse Octauius Cæsar facit [p], quique ob merita conferri solet, indiscriminatim afficiebantur, dum leges non prohibebant. Sed illis ex supremis vxorum non semper solidum capere licuit, sicut neq; fœminis orbis è virorum testamentis. Casus autem complurimi præscripto legis Iuliæ & Papiæ è corpore scriptorum Vlpiani in Epitomen [q] collati sunt, quibus fuit ius solidi capiendi inter virum & vxorem, quos illinc sibi quisque promet. In præsenti duntaxat ad nos attinent quæ inibi de liberis sic se habent: *Si filium filiámue communem habeant: aut quatuordecim annorum filium, vel filiam duodecim amiserint: vel si duos trimos, vel si tres post nonum diem amiserint: vt intra annum & sex menses etiam vnus cuiuscunque ætatis impubes amissus, solidi capiendi ius præstet. Item si post mor-*

h l. 60. D. de cond. & demonst.
i l. 178. vlt. D. solut. mat.
k l. 9. D. quæ in fr. cred.
l l. 1. C. de bo. mater.
m l. 18. D. solu. mat.
n l. 1. 2. D. de ijs quæ vt ind.
o l. C. de infir. pœn. cœlib.
p Suet. Augu. 66. l. nec adierit. D. pro socio. l. 10. de pist. C. Th. l. 36. D. de exc. tut.
q Titul. 16.

tem viri intra decem menses vxor ex eo pepererit, solidum ex eius bonis capit. Quæ hic coniunctim recito, neque particulatim executurus sum de iure vnius liberi matri, vel de iure duorum aut de iure trium, patri simul & matri concesso: licet in alijs ex ordine commoda distributio, nobis sat familiaris sit. Verùm priusquam explanem sententiam Vlpiani, inuestiganda legis est ratio, quæ solidum capere coniuges prohibuerit, nec nisi enumeratis certis casibus concesserit. Equidem moribus receptum [r] apud Romanos accepimus, ne inter virum & vxorem donatio valeret, nisi ex certis causis, vt puta mortis [s], quò esset coniugibus studium animos pignoribus natorũ potius quàm donis & muneribus colligandi. Ad cuius recepti iuris exemplum lex Iulia cõiuges orbos [t] præter decimam matrimonij nomine capere prohibuit ex eorum testamentis: & cùm è iure vulgato viui non nisi rarenter sibi inuicem donarent, cauit lex illa ne se inuicem captarent morituri. In eo tamen fœcunditatis rationem habuit, quòd si ex alio antè contracto matrimonio liberos superstites habuissent, dum coniunx decederet, præter decimam bonorum omnium, quam matrimonij nomine cepissent, totidem decimas pro numero liberorum accipiebant: qua in re ius vnius aut plurium liberorum parentes, primùm senserunt. Item si communis filius aut filia post nonum à natiuitate diem excessisset è viuis, parentibus decimam adijciebat, & post nonum diem duo filij filiæ'ue mortui, duas decimas adijciebant illi, quam matrimonij nomine alter coniugum à deficiente percepisset. His decimis adiectis Ius liberorum proditur: quod habuisse vxorem illam oportet dicere, cui maritus bonorum suorum decimam, & mancipia, & species argenti quas expresserat, annulos, & vestem, &c. apud Scæuolã [u] legauit: alioquin relicta plusquam potuisset vxor capere, sibi fiscus vindicasset, nec de his vxoris & hæredis contentio, nisi inutiliter Scæuolæ proposita fuisset: cùm ea in illicitè relicto vtilius multo se Officio nuntiasset [x], & apud acta detulisset: vt partem illiciti electura, quæ integrum opposito fisco amisisset. Ita decimarum obseruatio fecit antiquis, ne quod extraneis ac sæpe ignotis donatione successioneq; tribueretur, coniuges obtinerent [y], adeò sanctitatem fœderis coniugalis à vilissima

r l. 1. 2. 3. D. de do. int. vir.

s l. 9. §. vl. & ll. sequ. eod. l. 39. de mort. cau. don.

t Vlpi. Instit. tit. 15.

u l. qui vxori. D. de aur. & arg. leg.

x l. 1. C. de his qui se def. r. Th. & Iust.

y l. vlt. de leg. hær. C. Th.

lissima bonorum aucupatione retrahebant. Ex his verò exposui quid sentiam de decimis: dissentiens à Ioannis Britannici ad Iuuenalem, & à Cuspiniani ad Eusebiũ, sequiorumq; traditione, qui volunt lege Papia cautum, vt si coniuges filios no nhaberent, eorum quæ alter alteri reliquisset, pars decima fisco applicaretur. Equidẽ melius fecerint illi, si finibus contenti suis, in alienas possesfsiones temerè non irruerint. Enimuerò in diuerso latere Vlpianus decimã nõ à fisco, sed à coniugibus inter eos nominatim accipi scribit, Scæuola à viro vxori legari: & scitũ est illud Trachali oratoris contra Spartalem, Placet, ait, hoc ergo leges diligẽtissimè pudoris custodes decimas vxoribus dare, quartas meretricibus. Hoc amplius Honorius & Theod. AA.[z] *Inter virum & vxorem cessare rationem decimarum ex lege Papia, & quamuis nõ interueniant liberi, ex suis quoque testamentis solidum eos capere, nisi forte lex alia, putà Falcidia, imminuerit relicta,* decreuerunt: quòd si decimam fiscus percepisset, inter superstitem è coniugibus & fiscum, rationem decimarum, non inter virum & vxorem cessare præcepissent. Proinde constitutionis verba, si non specialiter exprimunt, certè hoc ingeniosis indicant, ob liberos matrimonio susceptos, coniuges solidum veteri iure cepisse: sicut ante illos Cęsares Constantinus[a] Magnus edictum Claudij[b] renouans, nauicularijs concesserat, vt vacantes à lege Iulia & Papia, etiam nullis interuenientibus liberis, & viri ex testamento vxorum solidum caperent, & ad vxores eorum integra voluntas perueniret. Itaque vt iam Vlpiani mens aperiatur, peruenere parentes ob Ius liberorum ad capacitatis priuilegium, & liberam testamenti factionem, sicut ipse ille loquitur, qua alteri ex alterius testamento solidum & integrum capere licuit, nec vt illicitè relictum, superstes parens liberorum, sicut orbus, quod testamento meruisset, amisit. Ius autem hîc liberorum in vtroque parente simile fuit & idem, vel ob liberos superstites, vel ob amissos. De illis vnicus filius communis vnicáue filia superuiuens morienti ex parentibus, fecit alterum ex defuncti testamento solidum capere posse, qui non nisi bonorum partem decimam sine iure liberorum matrimonij nomine percepisset, fisco cæterum in quo plus decima relictum fuisset, vindicante. Ius verò quod vni-

z l. 2. C. de inf. pœn. cœl.

a 7. de nauic. C. Th.

b Suet. Claud. 18.

 cus

cus importauit, à pluribus quin auctum fuerit, nulla dubitatio est. Amplius tamen quiddam accepi, vbi fœmina è cõiugibus superauit, quæ licet orba tempore mortis mariti fuisset, si ab eo tempore intra decem menses filium filiámue peperisset, ius solidi capiendi habuit. De liberis amissis item vnicus profuit, si impubes filius aut filia intra ter senos menses à contracto matrimonio decessit, vel si pubes filius natus annos XIV. vel filia XII. obierit. Quo iure si filius vnicus, vnicáue filia, pubes, impubésue, parenti viuo solatium capacitatis attulit, multò magis idem ius ob duos trésue liberos antiqui parentes vsurpassent: at ex duobus filijs quemq; triennio vixisse voluerunt, etiamsi nouem dies cuiusque liberorum trium superfuerint. Fuerunt hæc quidem recepti iuris: sed differentiæ diuersitatisq; ratio nos, vt vetera pleraque, fugit. An non æquius vel lex Iulia, vel eius interpretes, analogiam secuti fuissent? Si intra annum sexq; menses post celebratas nuptias filium vnicum decessisse oportuit, profuturum alteri ex parentibus, alteri successuro, nónne conquieuit ratio, quæ patres fœcundos vel matres proliferas præmijs afficiebat, in duobus susceptis liberis, quorum quisq; nono mense decessisset? Quid ergo causæ fuit, quòd triennio quemq; ex duobus natis superstitem oportuit? E tenebris tantis, ait Lucretius, clarum extollere lumen quis iam poterit, nescio. Multa sine dubio antiquitati danda sunt, cuius reliquias venerantur literarũ amantes. Itaque ius liberorum Datiuum parentibus ad solidi capacitatem profuit: item & ad eius exemplum, Impetratiuum: sed infrà de posteriore. Prius in hac specie ferè explicatum est, quod tandem non necessarium Honor. & Theod. AA. existimauerunt, cùm recepto cœlibatu, nemine ad liberorum studium coacto, ab orbis nuptiarum infelicitate, natos requirere iniquum cernerent, quos cœlibibus remisissent. Vnde sic habet eorum constitutio [c], *Tantum igitur posthac maritus vel vxor sibi inuicem derelinquant, quantum superstitis amor exegerit:* non exinde fiscus verendus fuit, cui qualiacunque matrimonij iura præponi sanctius habuerunt [d] Imperatores. Illi tamen Cæsares, qui rationem decimarum nominatim sustulerunt, nõ primi fisco parentes orbos præposuerunt: Constantinus enim iunior cum fratribus ante multos annos ad populum

c d.l.2. de infir. pœ. cœl.

d d.l. vlti. de de leg. hær. C.Th.

populum vrb. Const. ita edixerant [e], *Nec verò quisquam orbus habeatur, & proposita huic nomini damna non noceant. Quam rem & circa fœminas existimamus, earumq; ceruicibus imposita iuris imperia, velut quædam iuga soluimus promiscuè omnibus.* Quibus ex verbis non exaudias coërcitos orbos notis, quas priores illi Cæsares, Censorum vsurpata potestate, infligebant, & exemplorum plena sunt omnia, sed duntaxat damna proposita, ne orbis nocerent, cautū edicto: non quòd ante illud tempus diminutionem patrimonij, quæ damnum est [f], orbitas afferret, sed cùm præmijs coniugij maritus vel vxor gaudere prohiberentur, qui omnium bonorum communicationem & societatem contraxerant nuptias celebrantes, & nihilomagis si liberos non habuissent, plus decima è deficientis supremis non capiebant, auersione cōmodi quod testatoris voto meruissent, damnum pati dicebantur. Sic quoq; nomen pœnæ in rubrica De infirmandis pœnis cœlibatus & orbitatis, superiùs exposui, vt ex Vlpiano [g] video matrem puniri; quæ filij hæreditatem capere prohibetur, etiam si nihil ei de suo decrescat aut diminuatur. Strictius tamen Modestinus [h] de eadem & libertis filij defuncti ait, *ex his quidam damnum patiuntur, quidam verò puniuntur.* Sed quamuis diuersè puniri verbo vtantur autores, damnum patitur mulier, quę legibus acquirere vetatur, & ita in edicto *proposita damna* interpretor. Quòd verò se orbitatis iuga fœminis imposita soluisse edicto videri voluerunt AAA. fratres, ideò scriptum fuit, quòd vbi leges exigerent liberos, mulieribus parturiendi pariendiq; conceptos onus erat, cùm viri ante liberorum institutionem non æquè laborem impenderent: adeò, ne à viris in eas collata pudicitiæ præmia [i] sine liberis caperent, dura erant legum imperia, quòd fortunæ casus orbis non essent imputandi, vt latius alibi demonstrabo. Sanè leges, quarum dura imperia tollere se Cæsares aiunt, putem fuisse varia capita Papiæ legis. Illa enim orbas eorum, quæ in testamentis relinquerentur, semisse multabat, cùm deforme ducerent liberos non habere, vt quidam retulerunt. Ex his ius vnici filij in decimis & solidi capacitate planum fecisse mihi videor: obiterq; de iure duorum & trium per accessionem attigi; quòd repetitio tractationis admodum difficilis &

e d. l. 2. C. de inf. pœ. cœl.

f l. 3. D. de dam. inf.

g 2. §. quid si pater. D. ad SC. Tertul.

h 2. §. 1. q pet. tut. vel cur.

i l. r. de bon. prosc. C. Th.

inuoluta in ordine duorum aut trium, fastidium sine fastigio peperisset. Promiscuè verò patris & matris hoc loco iura deduxi, quòd eorum duram & iniquam separationem leges [k] existimarint, & ita nobis materiæ dignitas & coniunctio visa est quodammodo postulare.

k l.1. com.diuid.C.Th.l. possess.& C. Iust.

De retentionibus ex dote, dissoluti matrimonij species explicatæ, & inibi Ius vnici filij gratia datum ex veteri Iurisprudentia. CAP. V.

ACCEDIT alius fauor liberorum, quem maximè pater sensit ante Constantini legem de bonis maternis, quo tempore omnia quæ filijfamiliâs acquirerent [a], pater ab eis sibi suo iure vindicabat: sensit item & postea quo iure adhuc vtimur, saltem in vsufructu bonorum quæ ad filios ex matris successione peruenerunt. Diem enim vxor intestata superstite marito functa, vel materfamilias, vel filiafamilias in patris potestate moritur. Si materfamilias, aut orba, aut relictis liberis. Illo casu fuit tẽpus, cùm maritus ob ius societatis, & ob facultates communicatas in solidum vxori ex ratione legis Regiæ succederet: postea si emancipata fuisset illa, cui pater emancipator superesset, vt manumissor, potior iure mariti fuit, in bonorum possessione ex edicto prætorum, at illo deficiente, maritus & agnatis & cognatis fuit potior. Quòd si deficienti superfuissent liberi communes, cùm iure potestatis impediente incapaces acquisitionis forent, pater rerum quæ quondam uxoris fuissent, per liberos solidum perfectumq; dominium accipiebat, in quo fauor & gratia illorum, vel illius, si vnicus fuisset, discernitur. Sed vbi Constantinus [b] Imperator decreuit res, quæ à matre filijs omnimodo obuenirent, ad eorum dominium pertinere, patri duntaxat relicto vsufructu, quod deinde ad omnia bona materni generis Arcadius [c], & Honorius produxerunt, fauore liberorum tali casu pater vsumfructum percipit, qui liberis orbus careret & proprietate & vsufructu. Si verò filiafamilias in matrimonio decedit, aut ei nati supersunt, aut liberis caret. Hoc casu quam dotem pater dedit, salua esse debet, ait Africanus, cui Iulius Paulus fauet [d]. Ireq; succursum patri scribit Pomponius, vt filia amissa, solatij loco cederet,

a l.1. si à par. quis manu.

b l.1. C. de bo. mat.

c l.2. eod.

d l.vlt. D. rem rat.hab. l.17. ad Senatusc. Maced. l. pater de euict. l.6. de iure dot. l.7. ext. de pact. dot.

cederet, si redderetur ei dos ab ipso profecta, ne & filiæ amissæ & pecuniæ damnum sentiret. Ita in libris Constitutionum principalium Alexander A. intelligit dotem ad patrem redire, qui sic [e] Apollonio rescribit, *Dos à patre profecta, si in matrimonio decesserit mulier filiafamilias, ad patrem redire debet.* Hæc verò ita se habent, etiamsi filia non in potestate patris, sed in hostium manu, ab eis intercepta moriatur: illam enim captiuitatis hora prima defunctam finxerunt Iurisprudentes, & ita in sacris decessisse [f], vt patri repetitionem seruarēt. Non tamen id est quod repetat pater, si dotem dederit, & pactus sit, vt mortua in matrimonio filia, dos apud virum maneret: Paulus enim putat [g], *pactum seruandum, etiamsi liberi non interueniant*, cùm placita seruari æquitas naturalis suadeat, etsi nulli supersint ex coniugio liberi: quorum iure fauorabili gratiosus pater non retinet dotem, sicut Martinus ille doctor antiquus existimauit, sed quintas ex dote duntaxat, vt nos Vlpiani scriptum docet. Hinc ab orba matre ad proliferam perueniamus. Cùm defunctæ filiæfamiliâs eidemq; matri liberi superuiuunt, aut pacto conuentum est, quid de tota dote soluto matrimonio fieri placeat, aut nulla conuentio nisi vulgaris dotis reddendæ adhibita interuenit. De posteriore scitum est illud, matrimoniū dirimi diuortio, morte, & seruitute filiæ, vel necessaria, cuius formæ sunt, captiuitas & addictio pœnæ, vel voluntaria, vt pœnæ participatio: quæ licet propositi nostri non sint omnia, coniunctio tamen suggerit nobis morti consimiles solutionis species adiungere. Itaq; diuortio vbi matrimoniū dirimitur, *propter liberos retentio fit, si culpa mulieris aut patris, cuius in potestate fuit, diuortium factum sit: tunc enim*, ait Vlpianus [h], *singulorum liberorum nomine sextæ retinentur ex dote.* Culpam vxoris aut soceri ex veteribus Constitutiones [i] explicant, vt ad mores referant & grauiores & leuiores. Sed cùm morum nomine, siue grauiorum sextæ, siue leuiorum octauæ, à marito retinebantur ante iudicium de moribus sublatum, multò vtilior fuit propter liberos retentio, ijs partibus facta, quarum sex dotem solidam absumerent: *non plures tamen*, habet Vlpianus, *quàm tres sextæ in retentione sunt, non in petitione*, vt siue tres siue plures filij supersint, tres sextas duntaxat, & ita dimidiam dotis

e l.13.C.de negot.gest. 4. C.sol.mat.

f l.si ab hostib.D.solu. matr.

g l.si pater.de pact.dot.

h Epit.tit. de dot.6.

i l.consensu. l.vlt.§.inter culpas.C.de repud.

tantùm, iure liberorum retineat pater: dimidia namq; dotis maternæ satis fuisse videtur ad liberos apud patrem educandos, maximè ante constitutionem [k], quæ apud locupletiorem parentem, diuortio facto, liberos educari iubet. Illa verò retentione consequebatur pater plures ob liberos sextarum emolumentum, vel ob vnicum saltem vnius sextæ: cùm adhuc iuris antiqui vigerent ex dote retentiones, quas seruari iusserunt in antiquitatis honorem Imperatores Honorius [l], & Theodosius. Sed Iustinianus retentionibus silentium tandem iniunxit, & vbi ob res donatas, ob amotas, ob impensas, ob mores, retentiones sustulit, propter liberos retentionem antiquauit, cùm ex eo, quòd naturalis stimulus patres ad liberorum educationem & curam sine dotis maternæ subsidio satis moueat, tum ne varium culpæ genus mariti contra mulieres excogitantes, allecti commodo retẽtionis, ludibrio matrimonia haberent. Alia & Iustinianus [m], quæ argumentum præbent eum non indistinctè, & generaliter liberorum rationem, ad pop. Vrb. Constant. edita lege sustulisse, vt circumspecti quidam ex veteribus animaduerterunt. Morte verò soluto matrimonio, Vlpianus scripsit [n], *mortua in matrimonio muliere, dos à patre profecta, ad patrem reuertitur, quintis in singulos liberos in infinitum relictis penes virum*: verbi gratia, si c. in dotem data restitui oporteat, maritus vnici filij nomine, xx. duorum, xl. trium, lx. quatuor, lxxx. retineat, & quinque filiorum nomine, asse dotis in quintas distributo, c. ipse eorum nomine percipiat, socero penitus excluso: ita vt à quinario citerior filiorum numerus, eorum auo materno det locum, in reliquo retentis quintis repetendo, & vlterior faciat ne quicquam ex dote ad illum reuertatur. Quæ si fideliter retulit epitomator Vlpiani, non vsquequaque Martini sententia vera fuit: licet contra ius scriptum conuiuentia & errore primùm introducta, causam inueteratæ consuetudini dederit, à primis illis temporibus reuiuiscentis Iurisprudentiæ. Inde tamen notandum illud, tunc maximè, cùm filijfamiliâs proprium non haberent, patrem in hac specie commodum Iuris liberorum percepisse, qui dominus quintarum fieret, quas filiorum nomine percipiebat. Sed & post Constantini legem de rebus maternis, illorum vsumfructum pater

k C. diuort. fact. apud quem lib.

l l. 2. § vlti. de repu. C. Th.

m § taceat. C. de rei vxo. act.

n d. tit. de dotib.

pater habuit : multis namq; pòst annis in dote reddenda retentiones ex veteri iure seruari Iuliano A.[o] placuit. Quæ ita coniicio fuisse : nisi procliuius sit, quoniam filiafamilias non habet hæredem, licet vnum aut duos liberos pepererit, matrem eandemq; filiamfam.in retentis quintis ex dote restituenda hæredes filios non habuisse : imò illas patrem fœcunditate sua gratiosum Reipublicæ, Iure liberorum in solidum dominium & ex integro putem fuisse consecutum. Planè in noua legislatione hæc tacuisse & prætcrijsse miror Concinnatores : & certi proculdubiò iuris sunt, recepti non item: ideò nec quis adhuc ante ora patrum protulerit. Seruitute prætcrea soluto matrimonio tres casus exequendi sunt, vt quorum alterutro nupta desinit esse mulier, siue capiatur ab hostibus, siue deportetur, siue ancilla fiat. Capta vxore maritus degens in ciuitate, post tempus legitimum licentiam habuit ad alias migrare nuptias [p], ait Iulianus, ita tamen vt dissolutum matrimonium bona gratia, id est [q], communi consensu tam viri quàm mulieris, & vnanimi voluntate videatur, dum sibi vnusquisq; ius suum habeat imminutum. Exinde igitur nullũ Ius natorum, nulla ob liberos retentio fuit, nec esse iam nunc posset, sed integram pater captiuæ potuit repetere dotem. Deportata mulier si in animum induxerit à marito discedere, autore Marcello Callistratus [r] ait, tunc de dote patrem acturum. Ancilla item maiore xx. annis filiafamiliâs facta, & ita soluto matrimonio, idem dixeris. Ego vtrobique arbitror retentionem quintarum in singulos liberos locum habuisse : non enim plus agenti patri quàm propter mortem hoc casu restituitur, vt Iulio Paulo [s] placuit : filia verò mortua, vt diximus, quintæ liberorum nomine retinebantur. Sed hæc omnia magis ingeniorum excitationem, & interpretamentum Prudentium habent, quàm exercitationis forensis, lucisue politicæ documentum. De illo priùs omisso, si dictum fuerit quid soluto matrimonio de dote fieri placeat, ex pactis conuentis, quæ ante nuptias vel post nuptias interponi solent, alia ad ius, alia ad factum pertinent. Quæ factum & voluntatem respiciunt, veluti, vt mulier aliunde quàm ex re viri se suosq; alat tueatúrue, vniuersa onera sua expediat, donec nupta sit, nihil à patre petatur, aut vt certa summa viro præ-

o l.2. de dotib. C.Th.

p l. vxores. D. de diuort.
q l.9. C. de repud. l.14 D. & à quib. manum.

r l.5. D. de bon. damn.

s l. si quis sic. D. sol. matr.

ftetur, & is vxorem alat, item his fi quæ pacta fimilia funt, valent[c]: vt fi quidem viuo patre deceſſerit filia, aut fine culpa diuerterit, omnino dos peti non poſsit. In tali caſu fi liberorum nomine pater vti retentione velit, non poteſt: neque enim qui non habuit priùs, anteáue tenuit, retinere dicitur. Quæ verò pacta ad ius pertinent, aut ius commune lædunt, aut minùs. Lædunt ferè hæc, ne ob mores agatur, vel plus vel minus exigatur, ne ob res amotas, vel donatas, ne ob impenſas neceſſarias agatur, ne dos omninò non reddatur[u]: in quibus & fimilibus non vtique voluntas contrahentium ſeruatur. Non lædunt hæc, vt citeriore die dos reddatur & priore tempore quàm legibus eſt conſtitutum: vel vt plus aut minus quintis in ſingulos liberos retineatur: maritus enim, cuius præmio & emolumento ad educandos liberos retentio quintarum cedit, poteſt fauori ſuo renuntiare, vtpotè liberis tollendis fine retentione ſuffecturus[x]: item & pater, qui dat dotem, legem rei ſuæ poteſt, quam voluerit, dicere. Ad hæc ſpectat reſponſum illud ex VIII. Quæſtionum Africani: Pater, cùm pro filia dotem daret, pactus eſt, vt ea mortua, vno pluribúſue ex eo matrimonio ſuperſtitibus liberis, deducta tertia parte, reliqua dos ſibi, aut, ſe mortuo, filijs nec emancipatis redderetur: vt pactis ſubijci ſtipulationem[y] oportuit. In eo mouit patrem ad eam legem dicendam, quòd cerneret nupturę liberos ex nouo matrimonio ſuſceptos, ſi plures fuiſſent, dotem ſolidam exhauſturos, vbi quintas detraherent. Superiori quoque addendus ille caſus eſt, quo dotali inſtrumento, Calliſtrato referente[z], ita ſtipulatio interpoſita fuit, vt liberorum nomine dos apud maritum reſideat, vbi nepotum quoque nomine dos retinebitur: ſicut enim dotem totam & integram percepturus pater[a], nullis à filiafam. relictis liberis ſibi conuentione præiudicauit, ita quoque liberis ſuſceptis à defuncta filia, potuit ſibi in dotis parte quintarum reliqua ſibi ipſi nocere, ſiue defunctæ filij, ſiue nepotes ex filijs ſuperſint: omnes enim[b] in infinitum deſcendentes, liberorum appellatione continentur. Illò quoq; reſpicit conuentio, qua apud Papinianum[c] inter ſocerum & generum, vt in matrimonio fine liberis defuncta filia dos patri reſtituatur, id actum intelligitur, vt liberis ſuperſtitibus filiæ defunctæ dos integra retineatur,

c l. 4. §. vl. l. 11. extr. l. 20. D. de pact. dot.

u l. 5. 12. 16. eod.

x l. 7. l. 10. § j. eod.

y Pau. 2. Sent. tit. 22.

z l. si dotali. D. sol. matr.

a d. l. 12. de pact. dot.

b 220. D. de verb. signi.

c l. 26. §. cum inter. de pac. dot.

neatur, ita ne separetur dotis additamentum, quòd principalis dotis iure censetur. Ad idemq; spectant species illæ, quæ in prætorũ Iuniani & Petronij[d] cognitionem inciderunt, & alia multa, quæ voluntate duce, & diligentia comite, iuris studiosus consequetur. His casibus fauor liberorum magis ex facto & industria & contractu patris, quàm ex Iure natorum cernitur. Ego verò quod putaui in retentionibus explicandis iuris esse veteris aut noui, & ad ius vnius filij, & consequenter plurium attinere, mihi videor satis abundè exquisiuisse.

d l.2.& 30.eo.

De Vnico liberti, deq; operis impositis, & impostititiorum differentia. CAP. VI.

ASVS item iuris vnus hic est, quo filium ob vnicum gratiosè & fauorabiliter onus patri remittitur, ex verbis legis Iuliæ de maritandis, quæ retulit Iulius Paulus[a], & nos infrà subiungemus. Cùm igitur è iusta seruitute seruus manunittebatur, illi patronus operas, donum, munus, aliúdue quicquam libertatis causa imponebat, quæ dare, facere, præstare libertus statim factus sollemni stipulatione[b], vel iureiurando promittebat, & ijs patrono suam deuinciebat fidem: de quo si habuerit filium aut filiam, ait lex, *quinquennem, liberabitur operarum obligatione*, siue officiales, siue fabriles impositæ fuerint, vt sunt indefinita, dum legem refert, Iurisprudentis verba. Sanè quamuis operas in libris huius studij, Zasius[c] officiales per excellentiam interpretetur, & explicet, consultosq; veteres locupletisimos testes proferat ad faciendam interpretationis fidem: aliter multò se res habet, cùm operæ generaliter imponuntur, aut indicuntur: tam enim fabriles, quàm officiales exaudiendum est impositas indictásue fuisse[d], quod ipse Zasius non improbat. Nolim autem fallaci testimonio errorem Accursij confirmare[e], cum sub operarum nomine incertas quasdam operas pasim exaudit, vocabulo in Operarũ quæstione legibus & prudentibus inuiso. Hinc obligationis operarum, tam fabriium quàm officiaiium, quæ generaliter impositæ fuerant, generaiis quoque fauore quinquennis vnigeniti apparet liberatio propalàm ex verbis legis. Quæstione tamen vna & altera, scrupulus, qui malè haberet ingeniosum,

a l.qui libertinus. D.de oper. liber.

b l.vt iurisiur. §. iurare. 1. & 2.eo.tit l. vlt.D d. liber.causa.

c Respõs.1.ca. 3 nu.40.

d l.operæ.1 d. l.vt iur.§.iurare.2.l.eius artificij.eo. tit.Zas.ibid. nu.31.& 32.

e Gloss. l.4.5. 6.& 7.eo.ti. l.si non sortem.§.libertus. D.de cõdi.indeb.

ex animo euellendus est: primoq; videndum cur potius in quimatu, quàm in bimatu, trimatu, aut quadrimatu filius in sacris paternis superstes, patri ad operarum obligationis liberationem prosit. Equidem Iure ciuili in annis numero discriminandis, specieq; non dissimili, positiuam quandam iustitiam Accursius[f] comminiscitur, cuius commentum Aldobrandino[g] placuit, illi, cui tantum ab Italis tribui, & à doctissimis concedi scio: ego verò de illa iustitia nihil statuo, qui existimarim hunc de multis vnum esse casum, quo mens quidem legis Latinè scientibus perspecta est, eius verò ratio vix legislatori nota, nulli præterea cognita. Sed rationes omniũ, quæ iure sunt constituta, nec reddi, nec inquiri oportere ait Neratius[h], ne quæ certi receptiq; iuris sunt, mutentur, aut subuertantur: & huic similes casus obseruauit quamplurimos noster VACCA[i], præses Prouinciæ Venaysinæ, in quibus satis superq; sit dicere, quod Vlpianus alibi[k] dixit, *Ita lex scripta est.* Sequens quæstio intercidit, an pater libertus, quinquennis filij gratia, sicut ab operarum, ita à doni & muneris obligatione liberetur, vt operis legis gratia exolutis cætera non desiderentur[l]. Iulia lex duntaxat operarum meminit: num bona occasio erit, liberationem à dono & munere, vt Pædius dicebat[m], interpretatione suppleri? maximè cùm operarum vel naturaliter patrono debitarum[n] obligatio dissoluatur, quæ nexum quendam fortiorem, strictumq; multò magis quàm aut doni aut muneris promissio, continet. Nihilo tamen minus ius aliud in operis, aliud in dono & munere dixerim. Siquidem libertus memor beneficij à patrono accepti, gratum in illum animum munificentia testaturus, donationem ob patroni meritum, at sine alia expressa causa (ne sibi ipsi repugnet Vlpianus[o]) in se recipit, & promittit, itemq; munus & donum, cum expressa causa: vtroque dono, recipiens libertus, & recepta persoluens, quæ fuere à patrono libertatis causa imposita, genus liberalitatis exercet, & vt symbolo gratitudinis, fidem patrono facit animi obsequentissimi. Quo sensu ea verba Iulij Pauli accipienda, vbi donum aut munus, quæ liberti præstant, non donari scribit, quando rem summi pretij libertatem pro his antè à patrono acceperunt[p]. Ne igitur Prudentes liberalitatem auersarentur, à liberto

f Gloss. l. 1. §. pueritiã. D. de postul.
g ad §. 1. de excusat. tut. Inst.
h l. nõ omniũ. l. & ideo. l. minime. D. de legibus.
i ad d. l. non omnium.
k l. prospexit. D. qui & à quib.
l argu. l. sæpe ita. D. de verbor. sign.
m l. nã vt ait. de legib.
n l. si non sortẽ. §. libert. de cõd. ind.
o l. inter donũ. de verb. signifi. l. nec adiecit. pro socio.
p l. quę liberti. D. de donatio.

berto siue orbo, siue patre, omnimodo promissum donum, munus, aliúdue simile impositum exolui voluerunt. Diuersum autem ius ideò in operis est, quòd laboris manuarij tractum, tædium, & molestiam vt plurimùm contineant [q], primùm impositæ, vt libertinas personas onerarent, & premerent: quæ si fauorabiliter iure vnius nati priuilegiario, & singulari, à tabulis, rationibusq; patroni circumductæ, & cancellatæ sunt, fieri non potest interpretatione nostra [r], vt ad consequentias producantur, in quibus simul cum ratione verba Iurisprudentis defecerunt.

q l. 1. & 2. de oper. lib.

r l. ius singulare. de legib. l. si vero. §. de viro. sol. mat.

De filio vnico Latini, & de iure Latij & Ciuitatis.

CAP. VII.

SIMILIS quoque adijcitur vnici filij fauorabilis species, ex iure veteri quidem illa, sed eo, quòd non minus in hæc studia incumbentibus, quàm ius nouum tenendum est, propter reliquias antiquitatis venerandæ [a], & iuris vtriusque cognitionẽ. Vlpianus autem huius gratiæ autor est patri, vbi in Instit. [b] sic ait, *Liberis ius Quiritium consequitur Latinus, qui minor xxx. annorum manumissionis tempore fuit. Nam lege Iunia cautum est, vt, si ciuem Romanam vel Latinam vxorem duxerit testatione interposita, quòd liberorum quærendorum causa vxorem duxerit, postea filio filiáue, nato natáue, & anniculo facto, posit apud Prætorem, vel Præsidem Prouinciæ causam probare, & fieri ciuis Romanus, tam ipse quàm filius filiáue eius, & vxor, scilicet si ipsa Latina sit.* Porrò sciendum est hominum ditionis Romanæ, alios fuisse ciues, alios socios & fœderatos. Illi ius ciuitatis habentes, quod Vlpianus Quiritium vocat, maximè si cum suffragio [c] honoris causa dato, siue in Vrbe, siue in Italia, siue in Prouincijs essent, magistratus creabant, petebant, leges ferebant, iudicia faciebant, in censum deferebantur, & si voluissent, Romæ habitabant, ius connubij & in filios potestatis habebant, iureq; gentilitatis, agnationis, togæ, militiæ, & similibus vtebantur [d]. Socij verò & fœderati moribus & legibus proprijs plerumque viuebant, quo iure Latium priùs vsum, & Prouinciæ tandem, vbi in eas vsque propagatum, & eis communicatum fuit. De illis familiares

a §. illud. Nouell. de appel. §. 1. Inst. de testam.

b Tit. 3. de Latinis.

c Ad Tranq. Aug. 46.

d Plin. Trai. x. epist. Proxima infirmitas.

liares historiæ sunt: de his videamus quid subseruiat speciei nostræ. Ego reperio veteres Latinos nec Pop.Rom.legibus obstrictos, neque eorum iure vsos fuisse, & qui ex fœdere effigiem quandam & vmbram societatis retinerent, neque ius connubij, nec patriæ potestatis habuisse, nec ius capiendi ex testamento, nec testamentum faciendi, fortasse ne contra leges propriæ ciuitatis testarentur: hiq; tandem Latini Colonarij dicti. Ad eorum instar [e] serui, qui à domino Bonitario [f], non etiam Quiritario, id est, qui in bonis haberet, non item ex iure Quiritiũ, vel qui à domino inter amicos [g], etiam maiores xxx. ann. manumittebantur, vel qui minores xxx. annis vindicta, aut domini testamento liberi fiebant, cùm obesset lex Iunia Norbana eorum integræ, ex omniq; parte perfectæ libertati, inter ciues Romanos ius simile prisco illi sociorum nanciscebantur, & nomine communicato Latini dicti, ad Colonariorum discrimen, à lege Iuniani fuerunt. Inde Latinus (Iunianum verò semper leges exaudiunt) exclusus iure ciuitatis, vel potius ad id nunquam admissus, & quod omnium maximè mouit, seruus patroni moriturus, ius illud Quiritium proprium ciuium Romanorum consequi studebat, & ad id variæ patebant viæ: Beneficium, principaléue rescriptum, militia inter vigiles triennalis, nauis frumentaria, iteratio manumissionis, item & mulieri trinus partus, viroq; filius vnicus, si quid Vlpiano credimus. Ad rem verò is ait, *Lege Iunia cautum est:* de minore lex Iunia Norbana loquitur, at idem fuit iuris in maiore, puta dum in bonis tantùm esset à domino manumissus, qui ex Senatusconf. Largiano, ni fallor, liberis ius Quiritium & ciuium consequitur. Amplius habet Vlpianus, *Testatione interposita:* quæ mentis declaratio est apud acta magistratus facienda, qua se libertus profitebatur non nisi sobolis procreandæ causa vxorem ducere, eoq; animo quem in Atheniensibus Solon [h] desiderauit. Planè testationem putem non sine iudice factam, cùm interuenire iuramentum debuerit ab ipso magistratu, ad quem ex lege notio pertinebat, deferendum. Deinde subijcit, *Nato natáue,* quò dubitationem tolleret eorum qui verba legum verentur producere, etsi familiare id prætorum interpretibus fuerit, totoq; iure receptum, maris nomen & fœminam continere

e l.1.C.de lat. lib.toll.
f Vers. qui tũ tũ.de libertis.tit 1.Inst. Vlp.
g vers hodie autem.vers. eadem lege eod.
h Plutar.eod.

tinere[i]. *Anniculo facto.* Oportuit quoque annum excesſiſſe[k] filium aut filiam, quem natum natámue non ſufficit, ſed per anni ſtatium ſuperfuiſſe, licet pauculorum dierum non nocuiſſe putem interſtitium, quod alterius quæſtionis[l], nec huius ſpeculationis eſt. Obſeruandum tamen hîc eſt, annum cœptum, pro exacto non haberi: quod in alijs iuris Romani partibus magno vſui eſſe poteſt[m]: & ex ijs apertum fit, quo pacto Latinus pater vnius filij gratia ius ciuitatis nanciſcatur, quod & matri communicatum eodem fauore fuiſſe arguunt illa, *& vxor ſcilicet, ſi & ipſa Latina ſit. Nam* (inquit Vlpianus) *ſi vxor ciuis Romana ſit, partus quoque ciuis Romanus eſt, ex Senatuſconſult. quod autore D. Adriano factum eſt:* rectéq; illud interuenit SC. Status enim controuerſiam mouiſſet, & partui negotium faceſsiſſet lex Menſia, quæ ex alterutro peregrino natum deterioris parentis conditionem ſequi iubet[n], eodem referente. At peregrinos pro Latinis quidam exaudiũt, in reatu peregrinitatis ex Claudio Suetonij[o]: ſed magis eſt, ne obſit nato lex Menſia, cùm multum inter Latinos & peregrinos eſſe conijciã, ex eo quòd copula coniungat apud Vlpianum[p], ſi Ius connubij impetrandum ſit, quodq; peregrini nõ amplius legibus ſuis vtentes, ἀπόλιδες, & ſine populo ſint, Latini verò ſtatum qualemqualem retineant: ex quibus natus conditioni matris accedit, ſic vt ex ciue Romano patre[q], qui Ius connubij (à pontificibus forſaſsè, vel deinde[r] à principibus qui fuere Pont. Maximi) non poſtulaſſet, & matre Latina, Latinus erat proculdubiò: & illo caſu matri natus non acquirebat, neque ſibi ipſi ius Quiritium, quoniam ter enixam oportuit Latinam ad ius ciuitatis conſequendum, vt in tempore demonſtrabo. Equidem ſi Latinus fuiſſet pater, & mater ciuis Romana, neque filio, neque matri Latini patris minor ſtatus nocebat: naſcebatur enim ciuis Romanus, ſed & patri ius Quiritium quærebat ex Senatuſconſul. dicente Vlpiano, *ſi ciuem Romanam vel Latinam vxorem duxerit.* Vbi verò & mater & pater erant Latini, patri, matri, ſibiq; & poſteris quærebat natus ciuitatem.

i l. ſed etſi. §. hoc SC. D. ad Maced.
k l. anniculus. 1. & 2. de verbor ſign.
l l. qua ætate. D. qui teſta. fac. poſſ.
m l. nõ putabam. D. de cond. & demonſtr. qui filiũ. ad Trebell. l. ad rẽpub. de muner. & hon.
n tit. 5. §. connubio.
o 16.
p d. tit. 5. §. cõnubium.
q d. tit. 5. §. ex ciue Rom.
r Boët. 2. Topic. Cic.

De Vnico Decurionis filio, & obiter de Decurionum origine. CAP. VIII.

SVPEREST alius casus, quo filius vnicus prodest, eò memorabilior, quò in eius cognitione plurimùm antiquitatis latet. Isq; de Decurione est in difficili satis obscuroq; positus, vt Decurionatus tractationem cum politiæ veteris imagine veneranda, à luce & ciuium oculis Tyrannorum imperia remouerunt. Præcipiendum ergo, & antè constituendum est, ad vrbis instar in colonijs plebem à Patribus discriminatam [a], & ad exemplum Senatus amplissimi ordinis Decurionũ ordinem (quem & Senatum dictum in lege Pompeia de Bithinis ad Traianum Plinius[b] scribit) in ciuitatibus orbis Romani, ex decima parte colonorum consilij publici gratia conscribi solitum fuisse [c] à Triumuiris, quos S. P. Q. R. creabat ad colonias, aut Latinorum, aut Ciuium deducendas: cumq; in colonijs veluti in speculo, effigies Reipublicæ Romanæ cerneretur, simulachrum quoddam Senatus in illis, & demum in municipijs, ex Decurionum ordine fuit: quod licet Pompeius in lege de Bithinis nomine Senatus ornasset, Curiam minores posteriq; dixerunt, & Decurionibus à Curia, nomen Curialium indiderunt. De illis videbit studiosus quid alij: interea quod instat, agamus. Si Decurio administrationibus, aut suffragijs emendicatis, quæ sunt Ianitores dignitatum, ad Senatorium ordinem peruenit, orbus filijs & solitarius non potuit in tam honorifico dignitatis gradu consistere, & glebæ senatoriæ breuibus eximendum Valentinianus, Valens & Gratianus AAA. constituerunt [d]. Iniquum enim ducebant eum inter Senatores splendere, qui honoribus proprijs studens, patriæ sedes vacuas, & parens genitaleq; solum desereret, cùm eius vice ciuica munera subiret nemo, aut patriæ, si quando foret opus, auxiliaretur: & hac ratione Curialem à Senatu mouendum ijdem AAA. rescripserunt, nisi ius gladij vel præconum habuisset, id est, sublimem quandam eminentia potestatem, libero meroq; imperio fulgentem, quam Vacca noster est [e] prosequutus. Tu idem putes, si fasces habuerit Decurio, non Duumuiratus, sed maximi cuiusdam magistratus, vt

a l. 2. §. in filijs. l. honores. §. is qui. D. de decurio.
b Lib. 10. epistol. Cautũ est.
c l. pupillus. §. decuriones. D. de verb. signific.
d l. 74. de decur. C. Th.
e ad l. illicitas. §. q vniuer. D. de offic. præs.

vt proconſule, aut legatio nis cum imperio proconſulari: vel niſi Prætor, aut Tribunus plebis ſiue defenſor ciuitatis fuiſſet: vel per multos annos Senatui antiquitate participaſſet: vel clariſsimatus dignitate potitus,& Senator ſuperfuiſſet ante XL. annos à Conſtantij X. & Iuliani III. cõſulatu: tanta fuit antiquitatis autoritas & prærogatiua, ne diuturnitatis ratio negligi videretur[f]: vel quæ vltima exceptio eſt, niſi filium, vnicum ſaltem, ſuſtuliſſet. (f l.88. eod.tit. C.Th.) Is enim ſolus in cauſa erat, cur pater nec gradu deijceretur, nec in curiam rediret, in quo Ius liberorum verſatur, & cernitur: cùm filij gratia, patris ſalua & illæſa dignitas eſt,& à curiæ moleſtijs quaſi immunitas tributa. Ad hæc duo notanda ſunt, nec tranſcurſu prætereunda,vt maximè ad rem pertinent: primũ,quòd patrem Senatorem creatum, muneribus & honoribus propriæ ciuitatis ex ordine functum oportuit: ſecus erat legibus[g] ad Senatoriam claritatem vetitus aſcenſus, & interclusa via. (g l.29. l.58. & 65. l.94. & 184. ibid.C. Th.) Alterum eſt, quòd filius ille, vnicus fortaſſe, debuit natus ſuperſteſq; fuiſſe,antequam pater è Decurione Senator crearetur, ex eoq; tempore in curia loco patris ſubrogari, periculo bonorum fortunarumq; patris curiæ munera ſubiturus[h]: (h d.l.74.) quamuis non ſatis ſciam, impubéſne filius ante xxv.ann. (quod tempus curiam ingreſſuris legitimum ferè fuit, vt voluere I.CC.[i]) aggredi Reipub.adminiſtrationem,patriſq; locum in Republ.ſubire, & munera eius vice obire potuerit. (i l.non tantũ. D.de decur. l.ad rẽpub. de mun.& honor.) Hæc ex alijs[k] autoribus aliàs: interea non minus libenter quàm expoſitiones profero dubitationes meas. (k l.Lucius. §. Imperator. ad munici.) Ad ſummum illa duo neceſſaria fuere, ſi locum ſibi voluit Decurio inter Senatores facere, nomenq; (vt aiunt Cæſares) glebæ Senatoriæ breuibus dare: quam nihil aliud putem,niſi matricem,chartam ab alijs dictam matriculam,cui Senatorum nomina,aliquandoq; cenſus addebantur,ſimulq; quid ſoli,quod poſsiderent,cauſa, ab eis æquo iure perſolueretur, ſub penſionis glebalis verbo. Eam verò mox explicaturus ſum, & ex parte Decurionatus quæſtionem,ſi quid magiſtra lectione & obſeruatione didici.

Ad Ius duorum liberorum quæſtio. CAP. VIIII.

IS DVNTAXAT caſibus, ſi filium ob vnicum legum ſit gratia patri, de qua mentionem habuimus

 (nec

(nec amplius vllo caſu ſcio in libris tũ iuris veteris,tum noui, Ius vnius filij reperiri tributum : alij ingenio meliore nati,feliciore induſtria plura fortaſsè) nihil magis parentibus duorum pluriúmue natorum concedendum videtur. Iuris nãq; ciuilis antiquiſsima eſt regula,Cõiuncta illa inutilia,quæ ſeparata nihil proficiunt. Exemplo eſt Diocletiani & Maximiani cõſtitutio [a], qua reſcribunt à munerib.decurionatus nec ſententiam præſidis,prece vel præmio eblanditã,nec annos quinquaginta,nec podagrę valetudinẽ excuſare.Simile eſt ex Opinionib. Vlpiani [b] in eo, qui lxv.annos natus, tres liberos habet, & à muneribus ciuilibus in Prouincia non liberatur:& qui plures excuſationis cauſas habet, quæ per ſe auxilium non ferrent, nihilomagis, eas ſi iungat, proderunt aut iuuabunt, autore Modeſtino [c] de excuſatio.tutorum. Sic imperfectæ diuerſæ vacationis ſpecies, licet permiſtæ, ad excuſationem non valent, vt Seuerus [d] & Antoninus Pompeiano reſcripſerunt. Quonam igitur modo cum Ouidiana Byblide quærentes,an quæ non proſunt ſingula, multa iuuent, plurium liberorum nomine fauores ob ſingulos denegatos conſequemur? Tres tutelæ aut tres liberi in Vrbe ciuem excuſabant [e], vbi duo filij cum tot tutelis vacationem non præſtitiſſent. Verùm hoc ſimilitudini ſpecierum tribuendum eſt,quæ ſi ſingulæ conſimiles in vnum coaleſcant,concurſus earum vtiliter & ſpectabitur,& proderit,vt non vno loco elucidauit Accurſius, ſcriptor ingenij iudicijq; dexteritate, ſi ſeculi ſui peccata cernimus,non leui honore proſequendus. Quare in vacatione parentibus concedenda, præmióue adipiſcendo, licet vnius liberi ratio niſi rarenter admodum non habeatur, ſi cum vno alter,aut plures coniungantur, videamus quid dicendum ſit.

a l.à muneribus. C. de decurio.
b l.1.§.vlt.D. de vac.mu.
c l.15.§.1 π,λ-λ4.
d l.1. C. qui num.tutel.
e l.2.§.vlt.l.3. de excu.tut.

De duobus liberis Decurionis : ſubinde de auro coronario, & glebali præſtatione. CAP. X.

EQVIDEM ſicut vnitas numerus dicitur non eſſe,ſed numerorum origo, primusq; numerus in duitate cernitur, ita licet vnius filij gratia nulli ferè, niſi admodum pauci, fauores relati fuerint, à ſingulorum tamen in vnũ coniunctione & cõuentu, parentibus primùm incipiunt adiumenta & cõmoditates importari.

De

De cæteris casus nobilissimus est huiusmodi, si Decurio filiũ vnicum sustulisset, & eo superstite curiæ muneribus persunctus, in collegium ordinis amplissimi peruenisset, patri quidem in Senatu locus erat, at filius curiæ functionibus adstrictus, non poterat se filium Senatoris prædicare, & à numero Curialium exilire: quamuis pater se ad curiæ munera regressurum reciperet, filium in Senatorum ordinem adlegi ex voto postulans, vt [a] Valentin. Valens & Gratianus constituerunt. *Quòd si ei* (aiunt ijdem de Decurione patre) *gemina vel numerosa proles erit, tunc discrimen adhibendum est, vt de duobus eius liberis ac pluribus, sortiendi vnius filij ad collegium Senatus habeat optionem: ita vt ei qui cum patre, vel post patrem ad consortium Senatus legetur, diuisio cum fratribus per sortem successionis patrimonij idonea solius glebæ substantia congregetur.* Ita duorum filiorum patri ex ijs vnum à curiæ oneribus eximendi, & ciuem patriæ vtilitatibus auferendi facultas olim iam olim fuit, cùm Senatus minores in colonijs Romanorum, municipijsq; vigerent. Neque parui aut pretij aut ponderis est, filium è βαλῆ coloniæ & paruæ plerumque ciuitatis, in summum consilium vrbis maximæ, patriæq; communis, & è Decurionatus honore municipali in Senatoriæ claritatis fastigium eminentissimum, adeò vt Imperatorij [b] corporis pars efficeretur, potuisse extollere & prouehere: extollere, inquam, in culmen honorificentissimum iuris & autoritatis amplissimi illius ordinis, cui annumerari [c] Imperatores non dedignantur. Sanè qui de filijs in Senatum lectus erat, patre diem functo, fratribus sorte patrimonium diuisuris, honoris, vt ita dixerim, causa, in fidem grati erga cæteros animi, ex substantia patris duntaxat, quod ad glebam senatoriam exoluendam, & iustum censum sufficeret, percipiebat, vt rescriptum AAA. interpretor. Verùm si portio quandoq; minor Senatori in diuisione paternæ hæreditatis obueniebat, cum honore commodum ex alio latere sentiebat idem, qui in amplissimum ordinem cooptatus, & municeps esse desibat, & à muneribus vacabat [d]: fortasse quia honorem sustinenti munus non imponebatur. Sic ab originis & curiæ molestijs liberatus, aurum coronarium principiò [e] munus voluntarium (quod vt venitur de gramine ad aurum, obsoleta

[a] l 74. l. quia splendidiss. de decur. C. Theod.

[b] l q. quis. C. ad leg Iul. maiest.

[c] l. ius senat. C. de dign. l. 1. de exl. i. reis. C. Th.

[d] l. municeps. D. ad muni cip. l. honorem. D. de mun. & honor.

[e] l. 1. de au. co ro. C. Th.

laurea, in aureis corollis, signisq; diuersis, aut alia non dissimili materia[f], triumphalis honoris causa, Imperatoribus mittebatur, non vt quibusdam placet, in nũmis coronatis) deinde pro bonorum facultate, vt onus necessarium possessoribus à Valentiniano & Valente[g] impetatum, ad eum nihil quicquam attinebat. Senatores enim, præterquam glebariæ præstationis, cæterarum omnium functionum exortes erant, vt ijsdem Cæsaribus[h] placuit, cùm ordines curiarum admoniti[i], aut ex consuetudine veteri, animis Augustæ Maiestati fauentibus, in indulgentiarum lætitia, rebúsue prosperè gestis, de proprijs facultatibus, vt consuetudo mater est obligationis, ad collationem auri coronarij cogerentur. Admonebantur autem Decuriones & Satrapæ, vbi necessitas vrgeret, & illis princeps ex arbitrio pecuniam, quanta opus erat, imperabat: vt captiuis, quibus ob gratiam vitæ factam, pretium redemptionis iure militari, à victoribus olim imponebatur; quo iure adhuc vtimur, & vtrumque autum subinde coronarium dictum Seruius Maurus ad Vergilij VIII. Æneid. annotauit. Interea dum aurum & similia Decuriones & possessores pendebant, glebalis duntaxat præstatio pro agri mensura, annis singulis à Senatoribus, non item à buleutis[k] primùm (licet ius in eo[l] mutatum) soluebatur, munus & collationis genus, pro solo impositum & datum, quod Solarium cum Vlpiano[m] rectiùs Cæsares nuncupassent. Sensêre tamen eum tempore Senatores posidentes gratiam constitutionibus factam, primumq; intra Italiam si posiderent ex rescripto *Arcadij & Honorij A.A. ad Theodorum PP.* his verbis[n], *Ab omni intra Italiam iugatione, quam munere annonariæ functionis absoluimus, etiam glebalem pensionem iubet Serenitas nostra remoueri. D. id. Sept. Med. Basso & Philippo Coss.* Deinde & sub eodem anno, qui vltimus eorum imperij fuit, capientes exemplum de Italicis ijdem Cæsares, ab omnibus personis, rebus ac prædijs onus glebarum aboleuerunt, edita constitutione huiusmodi, *Impp. Arcad. & Honor. A.A.*[o] *Glebam vel follem, siue* VII. *solidorum functionem, siue quamlibet huiusmodi collationem, tam circa personas, quàm circa res ac prædia funditus iubemus aboleri, vt omnis huiusmodi sopita perpetuò conquiescat exactio.* At his verbis

f l. 4. & 6. cod. Spartia. Adria. Gellius 5. cap. 6.
g l. 2. & 3. cod. tit.
h d. l. 2.
i d. l. 4. 5 & 6. C. Th. l. 1. C. Iust. cod.
k l. 138. de decur. C. Th.
l Constit. 186. Th. de decur.
m l. vlt. §. prætera. D. de munerib. l. 2. §. si quis. D. ne quid in loco.
n Const. 4. de indul. debit. C. Th.
o l. 2. de præt. & hon. præt. C. Iust.

verbis nullus dies ſubijcitur, nulli Conſules ſubiunguntur: ſuperſcriptio tamen conſtitutionis, eoſdem qui & ſuperioris ſunt, huius autores facit: & quò me inclinat coniectura, eò me dare ſi velim, hanc poſterius recitatam, editam quoque ab ijſdem Auguſtis epiſtolam dixerim poſterius, ne poſt generalem principum affatum, emiſſum ſpeciale ſuperfluò & inaniter exiſtimetur. Vnde liquidò cognoſcitur, quantopere dignitatem Senatoriam ſautrices leges adiutarint, & quantis eam commoditatibus honorauerint, quas & pater Decurio & alter ex filijs eius ſentiebat in Senatum adlectus.

De duobus liberis libertini: explicatum legis Iuliæ caput de operis impoſitis, obiterq́; de infamibus & onerata libertate: varij Iuris autores in varijs elucidati. CAP. XI.

ALIVS caſus eſt, quo pater duorum liberorum leges propitias experitur, ſi libertinus, de quo ſuprà mentionem feci, duos aut plures filios habeat, quorum fauore libertatis cauſa impoſitas operas lex Iulia remittit, his verbis [a]: *Qui libertinus duos pluréſue à ſe genitos, natáſue in ſua poteſtate habebit, præter eum qui artem ludicram fecerit, quíue operas ſuas, vt cum beſtijs pugnaret, locauerit, itemq́; qui eorum operas, donum, munus, aliúdue quicquam libertatis cauſa patrono, patronæue, liberíſue eorum, de quibus iurauerit, vel promiſerit, obligatúſue erit, dare, facere, præſtare debet, etſi non duos eodem tempore in poteſtate habuerit, ſed vel vnum quinquennem, liberabitur operarum obligatione.* Ita ex lege Iulia de maritandis ordinibus, cui Alexander A. reſcripto ad Minutium [b] ſubſcripſit, liberto duo liberi proſunt: de quibus ait lex, *genitos, natáſue,* ſi vera eſt lectio libri Florentini, quam vtilitatis gratia probarim, ne opus ſit legem interpretatione ſuppleri, quæ maſculinum genus ad fœmininum trahit, adeò vt fœminæ, ſicut maſculi, patri liberationem procurent. Adijcitur in lege, *in ſua poteſtate habebit.* Vnde conſequens eſt, amiſſum iam filium ad operarum, quæ poſtea imponuntur, diſſoluendam obligationem non prodeſſe, contrà quàm Iulianus [c] & Pomponius exiſtimarint: at ex verbis legis nouiſsimis ſciendum eſt

a l. 37. D. de oper. libert.

b l. nec patronis. C. de oper. libert.

c d. l. 37. §. 1. & §. ſequent.

duos filios aut plures patri, eos in potestate habenti, sed & illi qui habuerit, commoditatem absolutionis importare: quod Alexander eo rescripto ad Minutium significat magis quàm exprimit, & lex Iulia ibi, *etsi non duo eodem tempore in potestate habuerit.* Verùm quod ait lex, *præter eum qui artem ludicram fecerit*, non otiosum est: qui enim post ludos scenicos & ludiones ex Hetruria, vt in VII. refert Liuius, accitos, artis ludicræ, pronuntiandíue causa prodijt in scenam, spectaculum sui præbiturus, siue illa in publico priuatóue fuerit, loco paßim & sine delectu spectandi causa homines admittente [d], famæ notam inussit. Ideoq; vt noui homines libertini filios artificijs liberalibus instruerẽt, & à sordidis ministrisq; voluptatum auocarent, quod ad amplitudinem patronorum quodammodò pertinebat, conijcio lege Iulia scenicos, vtpote famosos, Ius liberorum patri non procurasse, qui sui iuris in eos exercendi negligens fuerat: & dissoluta negligentia, qui filium cum vilißimis [e] scenicis conflictantem non vetuisset, ex libertino obscuroq́; genere natum, eo humiliorem & sordidiorem voluisse videbatur. Idem dicendum ex lege, de eo qui *operas suas, vt cum bestijs pugnaret, locauerit:* nihil enim quicquam patri proficiet ad impositicias operas eleuandas, & Ius duorum supplendum: quoniam qui pretio operam locantes, venalem sanguinem habent, & quæstus causa cum feris in certamen descendunt, vel prodituri mercede conueniunt, duntaxat, nec in publicum exeunt, vt ait Vlpianus [f], ex Senatuscons. ignominiæ & infamiæ labem à ceruicibus auertere non possunt, vel eo solo, quòd vitæ periculum, si spes nummuli refulserit, subire non verentur. In hac specie is qui solummodò conuenit, etiam notatur infamia ex Senatusconsulto, quod edicto de infamibus negatum mirantur Patritij doctores: sed de ijs prætor [g] loquutus est, qui in scenam prodierint, facta, non voluntatem, consilium, aut cogitationem arguens. Senatus autem decreti verbis, Vlpiano referente, operas locari ad feras depugnandas prohibuit: ideò non modò pugnæ factum non vetauit, sed etiam conuentionem de pugna, & consensum qui locationem perficit. Nihil autem edicto repugnans Senatus decreuit, nihil aduersum statuit, sed duntaxat addidit, & infamiæ vela explicauit,

d l 2. §. vlti. de ijs qui not. infam.

e l. humilẽ C. de incest. nupt.

f l. 1. §. itẽ senat. D. de postul. l 2. §. vl. de ijs qui not. infam.

g l. 3. de ijs qui not. infam.

cauit. Quòd si pro patritijs factiosi quidam adhuc obstinatiores renituntur, nec facilè manus dant, dum rationem discriminis ex Apollinis adytis quærunt, & cur tam variè? inquiunt: amplius ipsi viderint, ita leges scriptæ sunt. Illud quæsitum scio [h], an qui non pretio aut mercede, sed Satrapæ cuiusdam magnifici prece, vel in illius gratiam gratuitò, & voluntaria opera virtutis specimen ostensurus, vitam in discrimen dubij certaminis coniecit, & vt arenarius in amphitheatri cauea, quam arenam vocant, cum feris depugnauerit, infamia quoque notetur: quod nusquam relatum est, nec vnquam receptum: ludicra enim ministeria in pugna nulla sunt, ludicræ artes nullæ, sed virtutis duntaxat significatio, & quoddam elucens simulachrum. Itaque famæ notam inurit, qui sanguinem, vno, ne quid amplius dicam, nummo venalem exhibet, non qui se pugnæ periculo subijcit: de quo & toto genere pugnandi implicato illo, & non passim ab autoribus explicato, eleganter Aurelius Casiodorus Variarum lib. v. De illo verò qui pretio operas locauit, aliter enim locatio non [i] subsistit, Iulia lex tantùm loquitur: de illo qui ingenij & studij gratia pugnauit, nihil in lege scriptum, nihil expressum, nihil significatum est, egoq́; , lege deficiente, omissum interpretor. Adeo vt, quemadmodum legis Iuliæ verbis à supplemento Iuris duorum, aut trium non auocatur, qui (ante venationem ab Honorio [k] ad Maurianum Com. Dom. prohibitam) locauerit operas vt feras venaretur, aut regioni nocuas occideret, & ita cum illis pugnaret, sic neque illum, qui virtutis causa pugnauit, remouerim, nisi [l] se in arena honorari passus fuisset: tunc enim infamiæ nota afficitur, virtute locum pręmio & muneribus concedente. Ex ijs philologus, nisi patiatur ingenij aciem hebescere, subsistens paululum, dubitationem proferet in superiori, an is duntaxat, qui opera locata, ludicræ artis causa prodijt in scenam, infamis fiat, an & is quoque qui gratis & sine mercede exijt. Illud proculdubiò est [m] edicto prætoris & prudentum responsis firmatum & constitutum: hoc à consultis veteribus prætermissum esse miror: verùm idem quod de alio casu dixerim [n], &, nisi φιλαυτίᾳ fallor, bona ratio est: cùm enim artis ludicræ, & virtutis gratia in publicum & in scenam exire, pugnantia

h d.l.1. §. qd si depugnauit.

i l.1. D. locat.

k l.1. de ven. fera C.Th.

l l.1. §. deniq. D. de ijs qui not. infa.

m l.2. §. vlt. l. 3. illo tit.

n arg. l. pals. §. rectissi. de rit. nupt.

o l.4. illo tit. discernat Vlpianus [o], qui se ministerijs ludicris & scenicis officijs maculauerit, non potest virtutis ergô se proditum causari, ne notetur infamia. Nihil igitur impedit & cum edicti verbis cõtineri, ex eo [p], Qui in scenam prodierit, infamis est, & ex lege Iulia patri libertino, ad supplendum Ius duorum inutilem dicere. Amplius, si iudicio interposito veram lectionem comperi, habet lex Iulia, *Itemq; qui eorum operas donum, munus, aliúdue quicquam*, &c. non filios libertinorum cogitans, qui imposititia libertatis causa promisissent (neque enim potuissent sine iusta manumisione exuere vincula seruitutis, & fuissent parentibus colliberti) sed ex libertinis illis duntaxat lex repetit, qui liberos sustulissent, in quorum gratiam caput legis id est. Itaque ex libertinis qui donum, operas, munus, aliúdue simile dare, præstare, facere libertatis causa promiserit, iurauerit, obligatúsue fuerit, quod ampliter suprà [*] explicuimus, iure duorũ gratiam impositorum, saltem operarum, sentiet, ad quas tenebatur *patrono, patronæ, liberísue eorum*. Sed non sine mysterio liberorum meminit lex. Nouit enim Iulius Paulus [q] seruos peculiares à filiofamil. iussu patris manumissos, ex patrisfamiliâs & patroni voluntate, filio manumissori cæterisq; liberis, qui in eiusdem sacris sunt, operas & similia promisisse: ideoq; ait idem [r], *Nihil interest vtrum ipsi promittat patrono, an eis qui in potestate eius sunt:* de liberto loquens, cuius obligationem dissoluere Iulia lex voluit, siue patrono, siue liberis patroni promisisset: quibus ex sponsu, & à liberto data fide, emolumentum & commodum omni casu patri quærebatur [s]: & ea est Iulij Pauli aptata ad verba legis interpretatio. Quòd si per patientiam eruditiorum liceat (liuidos enim, quos mihi nimium multos scio, aut nihili, aut flocci facio) apertè sententiam dicere, de qua iudicabunt ipsi, post veteratorem callidum & in arte prudentem, nouitius non verebor, petita, nescio an exorata venia, legis Iuliæ illa verba *patrono, patronæ, &c.* cum alia explicatione referre, quæ curiosis & studiosis, proferente me, multis placuit. Solebant autem prisci de seruis liberos facturi, in lege manumisionis quandoque sibi ipsis duntaxat, operas, donum, &c. stipulari, nec tabulæ liberorum meminerant: quandoque item liberorum mentionem interponere, si quid le-

ctione

o l.4. illo tit.

p d. l. 2. §. ait prætor. & l. 1. eod.

* cap. 6.

q l. filiusfa. D. de iure pat. l. si contentiet. l. nepos. de manu.

r d. l. 37. §. nihil autem.

s l. 1 D. si quis à part.

ctione aut obseruatione Consultorum, videor posse meo iure quodammodo vindicare: in quorum equidem consuetudine notanda nisi plurimus fuissem, nunquam hæc persequendi mentem subijsset cogitatio. Illo casu Caius [t] obligationem liberti ad liberos patroni profert, & explicat, si patri hæredes per se nec per alium extiterint, nec æqualitas hæreditariarum partium spectabitur in imposititijs à liberto consequendis, imò ex quantulacunque parte factus filius hæres sit, idem dicitur, cùm filius imaginaria quædam [u] persona simul sit cum defuncto: ne opus sit dicere, homines plus sæpè, quàm sui, posteritatis amantes, non sibi solis, sed & hæredibus ex voto cauere, sicuti veteres Consulti coniecturis præsumpserunt [x], & nos re ipsa cernimus, modò nihil repugnans in contrarium agatur. Quòd si liberos patronus in stipulatione adiecerat, in eo non simplex vtilitas fuit. Primùm enim pater filio, quantum [y] legibus permittitur, stipulans, sibi ipsi acquirit quæ iuris sunt, quæq; in commodum patris vergentia acquiri patri possunt, vt sunt operæ in peculio filij impendendo, & quod peculium augeat donũ, munúsue, &c. Deinde sicut liberorum filiorumq; nomine [z] natos etiam patre mortuo posthumos exaudimus, & patronus sibi & post mortem suam, liberis operas, donum, &c. stipuletur, & libertus spondeat [a], vtilis actio in libertum patroni filijs competet, *licet ei hæredes non existant*, ait Vlpianus: & ita obligatio liberti contrahitur cum patrono, patronáue, liberísue eorum, vt ego quidem interpretor, de cuius absolutione duorum liberorum fauore ex lege Iulia contendimus. Remora tamen latet in vltimis verbis legis, *etsi non duo eodem tempore in potestate habuerit*, &c. quoniam in eius fronte libertino ab impositorum obligatione exilienti, necesse est filios in manu & potestate habere. Sciendum igitur pro veterum studio, ne deficeret multitudinis soboles, in calce legis gratiam factam etiam ijs, qui filios in sacris non retinuissent, adeò vt & habentibus in manu & non habentibus, qui liberos sustulissent, lex æquè fauerit, vt initio diximus: & ita Alexander ad Minutium (aut illum non intelligo) legem intellexit, rescribens [b], *Qui duos filios in potestate vel diuersis temporibus habuit, lege Iulia de maritandis ordinibus, obligatione operarum liberatur.*

t l.cũ patron. §.cũ libertus.l.7.§.si liberi. D.de oper.lib.

u l.vlti. C. de impub. §.1. Nou. de iureiu.à mor.

x l.si necess.§. de vend. D. de pign.act. l.si pactum. de prob.

y l. dominus seruo.l. q̃d dicitur. de verb.oblig.

z l.nomen filiarum. de verb.sign.

a l.si quis operas.D.de oper.liber. l. quodcũq;.§. si qs ita. de verb.oblig.

b l.nec patronis C.de oper.liber.

& ſicut in tutelæ [c] remiſsione patri procuranda filios in ſacris non exigimus, ita nec in operarum obligatione Iure liberorum tollenda. At verò in tutelæ remiſsione ſuperſtites filios oportet, dum tutela defertur, nec antè mortui proſunt, autore Modeſtino: quod in ſpecie noſtra iure diuerſo receptum eſt, adeò lex libertinis fauit. Obiter autem prius animaduertendum eſt, à ſeruis manumittendis exactum iuſiurandum, quo ſe operas, donum, munus, &c. domino, aliúue, eius voluntate, ſi liberi fierent, præſtaturos promittebant, non vt obligatione, ſed vt religione adſtricti, poſteaquàm ſui iuris eſſe cœpiſſent, iurandi neceſsitatem haberent, ſicut ait Venuleius [d], *dummodo incontinenti, cùm manumiſſus eſt, aut iuret, aut promittat* ſeruus, ne libertinus & nouus homo factus, ex animo religionem eximat, qua ſe tangi cum tempore obliuiſcatur: libertinus, inquam, qui ex poſteriori vel iureiurando, vel ſponſione obligabitur. Ita ſi prudens & cautus paterfamiliæ à ſeruo iuſiurandum exigat, ſtatim poſt manumiſsionem curabit iurare libertum factum, vt obligetur: ſin minus, vt parum diligens dominus erit, quia nemo coget libertum poſt interuallum operas, etiam licitas promittere [e], nec impoſitas principiò, nec promiſſas, in arbitrio liberti eſt, cùm recuſare poſsit, an ſe obligari patiatur: quòd ſi iuret poſt tempus, obligabitur [f], & iureiurando ad præſtationem, iure licito, non onerandæ libertatis cauſa impoſitorum deuincietur: quo ſenſu Vlpianum Venuleio conciliandum ſemper duxi: alij & peritiores, ſi pugna eſt, viderint. Ad rem ergo. Si antequam ex interuallo operæ liberto conſentienti imponantur, idem liberos amiſerit, vbi illum impoſitionis pœnitebit, proficient filij amiſsi ad impoſititia eleuanda, quod ex Iuliano [g] Paulus ait. Sed etſi vno amiſſo obliget ſe libertus, deinde alter naſcatur, multò magis ait idem ex Pomponio, amiſſum huic iungi, vt duorum liberorum iure abſolutio fiat: vſquequaque enim verum eſt illum duos filios in poteſtate habuiſſe. Ideoq; poſthumus liberti hæredes patris, qui ad impoſititia tenebatur, non releuat: quoniam (inquit [h] Iuriſprudens) proficiſci liberatio à liberto debet, nec quiſquam poſt mortem liberari intelligi poteſt. Inanis autem eſſet ex caſu mortis impoſitorum abſolutio, vt ſemel locus ſuboſcurus elucidetur, & à liberto

c l.2.§.ἄφωρ. D. de excu. tut.

d l.vlt. de lib. cauſ. l. ſi de ſeruo teſta. de man. teſtam.

e l. operis nō impoſ. D. de ope. liber. l. 2. §. in ſumma. verſ. ſed ſi poſt. qua. rer. act. nō det.

f d. l. vt iuriſiur. §. iurare. 1.

g d. l. 37. §. amiſsi & §. ſequen.

h d. l. 37. §. poſthumus.

berto inutiliter proficifceretur, originemq; duceret, cùm mors exemplis magiftris, & Plutarcho [i] fautore, laborum, dolorum, folicitudinum, curarum & onerum folutionem & liberationem afferat, quæ, vt ait Nouella, omnia diffoluit: fitq; libertus ab impofititijs & à cuftodia corporis liberatus. Hinc *genitos* [k] initio legis pro filijs natis, non pro pofthumis, vt libertino illiusq; hæredibus profint, accipimus. Iuuabunt autem ad operarum impofitionem eleuandam, non folùm futurarum, fed etiam præteritarum, licet iam per iudicem petitæ fuerint: omnium enim, vt ex Iuliano [l] Paulus, abfolutio fiet, nifi condemnatio earum nomine fequuta fit, quoniam iam quafi creditæ [m] fient ex litis æftimatione, id eft, ex condemnatione, pecuniam, nec operas officiales, aut fabriles libertus debet: qui cafus neque propalàm verbis legis, neque fententia continetur. Vnum penè præterij quod minimè fuit prætereundum: fi ferui & ancilla manumifsi fuiffent, adactiq; facramento ad impofita fufcipienda, & eo momento, quo manumifsi operas, nequid imminens fit contra [n] legē, iurare deberent in pofterum fe præftituros, liberta marito colliberto fuo duos filios peperiffet, etiam ex incontinenti operarum, quas libertus promififfet, abfoluenda fuit Iure duorum obligatio. Idem dicendum, fi ftatim ac manumiffus eft libertus, impofititia iuret, aut promittat fe foluturum, deinde liberos fufcipiat: illi enim à præteritis, fi quas debet, & à futuris operis Iure duorum liberatio continget. Nec debet libertus, qui iurauit, moueri religione iurifiurandi, quod à Iulia lege remittitur, vt Tyberius [o] Cæfar equiti Romano iurifiurandi gratiam fecit. Id enim lex feculi inter Veteres [p] potuit, quod nos Apoftolicæ & Pontificiæ tribuimus, vt noluêre Sacratifsimi Galliarum principes omnia pro fuo iure agere, vtfue iure poteftatis. Porrò quod ait lex Iulia, ***liberabitur operarum obligatione,*** explicat Iurifprudens, vt etiam fideiuffori profit [q], qui operarum obligationi accedens illas præftari fe curaturum promifit, liberto in præftandis moram faciente, iure & iudicio agendus: nemo enim eft, qui nefciat fublato principalis rei nexu, accefsionem fideiufsionis tolli ex fententia legis, vt Paulus fcribit. At Iulia lex fideiufforis non meminit: nihil item de eo fignificauit: magis tamen eft,

i Confolator ad Apollonium.

k d. 37. §. ex lege.

l d. 37 §. non folum.

m arg. l. fabriles. cod. tit.

n d. §. in fumma.

o Suet. eo. 35.

p l. 6. ext. de iure patr. l. vl. ad municipal. Roma. cof. 437. nu. 10 & cōf. 12. Guido Pap. decif. 178 & 194.

q l. 44. de ope. liber. l. quoties quis. de verb. oblig. gl. in l. fi quis pro reo. de fideiuffor.

vt propalàm, abſoluto operarum obligatione liberto, ex conſequentia dicamus abſolutum fideiuſſorem, qui obligatione ſua viribus ſubſiſtente, exolutum mandati iudicio[r] à reo debendi recuperaret, quem operarum obligatione, Iulia rogatio tali caſu non liberaſſet: & ſi parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare, an per interpoſitam fideiuſſoris perſonam, cùm ſit legis propoſitum in huiuſmodi impoſitorum liberatione reo ſuccurrere[s], niſi fideiuſſor quoque obligatione eximatur, non ſeruabitur eius voluntas. Verùm ſi *operarum obligatione*, iure vnius aut duorum libertus eximitur, videamus ne non idem ſit, cùm diſiunctim operas, aut in ſingulas certam ſummam promiſit, quod lex Ælia[t] Sentia non vetuit, & à quantitate, ſicut à facto, liberatio erit: quod & verum eſt, ſi ſponte ſua libertus ob venditionem operarũ mercedem promiſerit. Solebat autem principiò inter patronos & libertos conuenire, vt aliquid pro operis præſtaretur, quod Seuerus & Antoninus reſcripto teſtati[u] ſunt: at conuentio, qua negotium componeretur, à generali in aliud nomen[x] non tranſibat: pretium itaque pro operis conſtitutum, non poterat ex anonyma conuentione peti. Deinde fuêre qui de operis certo pretio conuenirent, & venditio fiebat operarum, cuius meminit quædam Antonini Cæſaris[y] ad Valerianum conſtitutio: (neque enim venditioni verba conſtitutionis[z] Alexandrinæ reſiſtunt, *nec patronis pro operis mercedem accipere licet*: quorum ſenſus eſt, non licere patronis, cùm ſint in facultatibus, & libertorum operis vti poſſint[a], eas alijs locare, vt libertis incommodent, cuius ex Iuliano ſententiæ Zaſius eſt[b], & ego ſum.) Igitur ſi libertus volens, ſe in certam ſummam operarum vice fungentem obligauerit, extendo legem, vt Ius quoque duorum interpretatione ei proſit, quòd videatur de operis obligatus, qui eorum pretium debet, ſuccedens loco[c] rei. Vno tamen caſu exceptione iuris noſtri non erit opus, ſi cùm ſponte manumiſiſſet patronus, pecuniam liberto imperauerit, puta maximæ cuiuſdam ſummæ, non quidem illam exacturus, ſed libertum exactionis metu iuſſurus quiduis ex præcepto ſuſtinere. Lex namque Ælia Sentia reſiſtit obligationi onerandæ libertatis cauſa contractæ, ex eaq; actionem denegatam legimus[d], etiam ſi verbis decoris

r l. ex mãdato. l.q fide. D.mãd.l.Iulian. §.1. de verb.oblig.

s arg.l.1.§.exceptiones.§.ſeq qua.rer. act.nõ dat.

t l.vlti §.is q. q & à quib. ma.d.l.adigere. §.q ſtipulatur.

u l.1.C.de oper.libert.

x l.arg.l.1. cõuẽtio.& ſeq. de pact.

y l.4.C.de oper.libert.

z d.l.nec patronis.

a l. patronus. eod.

b reſpon.cap. 3.nu.50.

c l.ſi rem & præt. D. de pet.hær.

d l.1. §. quæ onerãd.l.2. §.vlti.quar. rer.act.non dat.l.32. D. de oper.lib.

decoris velans obuoluensq; dedecus (quod, vt grauissimè Baldus ait [e], non impedit conscientiæ testimonium) sub operarum titulo, patronus grandem illam pecuniam stipulatus fuerit: id enim perinde contra legem fraude cogitata inductum licet cernere, vt ex Octaueno scribit [f] Terentius Clemens. Sed in hac specie ad libertatem onere liberandam, arguere libertum onus & comprobare oportebit, cui se metu solo, vel nimia patroni reuerentia subiecit, & hoc est quod dixit Antoninus [g] ad Valerianum, *onerandæ libertatis gratia emissam esse cautionem probabitur.* Id fit in iudicio, dũ de causa certatur & ope exceptionis ONERANDÆ LIBERTATIS causa, absoluitur libertinus. Vtrobiq; verò scilicet, hoc casu ob onus libertati impositum, & in superioribus ob fauorabilem natorum causam, tollitur obligatio liberti. Sed & aliud cõmodum libertinis hominibus importatur, aut, quod magis est, eorum futuris hæredibus, quùm à partis petitione, quæ patrono in bonis liberti testatò defuncti ex edicto debetur, liberatio fit. Si enim operas per iudicem exigat patronus, vbi libertus de Iure liberorum excipiens, causa cognita, vt par est, iudicio vicerit, obligatione operarum dimissus, liberam testamenti factionem assecutus est, & contra illius tabulas patronus præteritus bonorum possessionem non habet, minusq; partis ab intestato petitionem, sicut à Papiniano [h] responsum, & à Modestino scriptum est, quodq; Anastasio A. placuisse video. Quoniam electio, quæ patrono manet iure suo, aut partis bonorum possessionem petendi, aut libertatis causa imposita, exactione & petitione operarum consumpta fuit. Itaque nihil est quod ex liberti successione patronus sperare possit, etiam si non per iudicem petierit, sed impositas operas delegauerit, vt mox dicetur: eo enim exegisse Domitio Vlpiano [i] placet.

e ad l.2.§.vlt. D.si cer.pet.

f l.vlti.§.vlti. q & à quib. ma.

g d.l.4.C.de oper.lib.

h d l.32.& 41. de ope.lib. l.33.& 37.de bo.l b.l.20. de iure patr. l.2.C.de bo. poss.contra tab.

i l.verbum ex acte.de ver. signific.

Quando Ius natorum liberto inutile sit, & de operarum delegatione, deq; expromissore & reis pluribus debendi: Pomponij scriptum enucleatum. CAP. XI.

His consequens est dicere, non vsquequaq; libertinum ob vnũ aut alterum filium liberari, cùm duos casus Iulius Paulus exceperit [a], si se libertus creditori patroni sui

a d.l.37.§.sed si creditori. §.vlti.de oper.lib.

ſui delegari paſſus fuerit,itemq́; ſi expromiſſorē impoſititiorū dederit:neutrobi enim Iure liberorū gaudebit. In priori ſpecie meminiſſe oportet eius quod Alexander [b] A. Timotheo reſcripſit, Delegationē debiti niſi conſentiente debitore, & creditoris creditori ſtipulanti promittente, non perfici. Vbi verò debitor conſenſum delegationi accommodat, is ſi libertus ſit, qui patrono quicquam debeat libertatis cauſa impoſitum, cauendum eſt ab operarum lubrica diuerſitate: Officiales enim vult Marcellus [c] non delegari: & cùm proprietas earum in edentis perſona, & eius cui eduntur, conſiſtat, alij deberi non poſſunt [d], ne cum officij præſtatione, quæ miniſterio perſonæ patroni accommodo circunſcribitur, operæ officialium nomen amittant: quod maſcula ratione Zaſius [e] ita confirmat, & eius ſententiæ acquieſco. Fabriles autem [f], aliæ'ue eius generis, quas, ſi in artificio ſunt, artificiales non ineptè ille nuncupat, à quocumque & cuicumque iubente patrono edi & exolui poſſunt. Artificium verò ſequutus, Veteres autores vtilitatis aut voluptatis interpretor [g], quod poſt manumiſsionem, vel ante, libertus didicerit, ſiue faber, ſiue pictor, ſiue librarius, ſiue calculator, ſiue nomenculator, ſiue medicus, ſiue pantomimus, ſiue archimimus, ſiue muſicus, ſiue ſaltator, ſiue citharœdus fuerit. Itaque fabrilium & artificialium, omnium denique operarum præter officiales, fieri poteſt ſicut locatio, ſi ſit [h] inops patronus, ita & delegatio, quoniam recipiunt æſtimationem [i], & vice pecuniæ creditori patroni ſui à liberto ex iuſſu exoluentur. Nec me mouet ſententia diſtinguentium ex autoritate Papiniani, ab artificialibus operis eas, quæ voluptariæ ſunt, ne delegari poſsint: ſi enim patroni creditor, cui delegatæ ſunt operæ liberti, velit hiſtrionem ludere, non in loco ſine delectu homines admittente, ſed (poſt interdictam à Domitiano [k] hiſtrionibus ſcenam, & ius artem exercendi intra domum conceſſum) intra priuatas cuiuſdam ædes, cùm quiſque ſpectatorum ſymbolum dederit, an non & voluptarij artificij erit æſtimatio? contrà quàm Zaſius [l] ſentiat, dum percipiet creditor ſimul cum voluptate & delectatione lucrum. Quod autem Papinianus [m] ait, diuerſum eſt, non repugnans: vt operæ ſerui, quem dilexit, aut in delicijs habuit dominus, ex eius, quam habuit quondam, affectione,

b l.1. nec creditor. C. de nouat.

c l. ſi non ſortē. § libert. D. de cond. indeb.

d l. 9. de oper. lib.

e reſpōſ. ſing. ca. 3. nu. 48.

f d. § libert. & l. 9.

g l. 7. verſ. nā hūc. l. 16. 23. & 25. l. 38. § ſi tamen. de ope. lib. l. vlti. de lib. cauſ.

h d. l. 25.

i d. § libertus.

k Tranquil. 7.

l d. cap. 3. nu. 44. & 48.

m l. vlti. D de ope. ſeruor.

aut ex ea voluptate quã cepit, æſtimentur, ne certo pretio delectationem taxemus, quæ pretio nummario non ſolet æſtimari. Sed id non facit, quo minus operarum liberti, qui fortè ſcenicus in publicum prodire, & operas locare ſolitus fuiſſet, verbi gratia, citharœdus, habeatur æſtimatio: habita enim & ſerui artificis fuiſſet, quod Mela ſcripſit, & Papiniano placet [n]. Quare ſi voluptarium artificium, quod libertus nouit, præter voluptatem quæſtui poſſit deputari, dixerim & illius à patrono delegationem factam recipiendam. Nunc de operis, quarum delegatio probatur, diſcriminatio eſt, ſint'ne poſt impoſitionem ex interuallo, an confeſtim delegatæ: ſi poſt temporis ſpatium libertus, in id quod patrono promiſit, alij vice patroni detur, lex Iulia, quæ tollit operarum obligationem, ei proderit illo caſu: *Nam* (inquit Iuriſprudens [o]) *verum eſt patrono eum promiſiſſe, quamuis patrono nunc non debeat:* & qui iam legis beneficio liberatus erat, non videtur ignorans iuri ſuo renuntiaſſe, minusq; delegationi conſenſiſſe. Ideò patronum, qui libertum delegauit, eo caſu condictione ei teneri placuit [p]: ne creditor iuſtus ſuum recepturus exceptione repellatur, aut ſi acceperit, litis moleſtias ſubire cogatur. Habet autem & hac in ſpecie libertus Ius natorum fauorabile. *Quòd ſi ab initio delegante patrono libertus promiſerit* (ſtipulanti ſcilicet patroni creditori) *non liberari eum* ob ius, de quo quærimus, Iulius Paulus ſcribit: quùm enim ſe libertus conſtituit patroni creditori ſoluturum, *ſolutionis vicem continet hæc delegatio,* id eſt, patrono creditori ſuo libertum delegante, cùm libertus in ſe obligationem eius recipiat, breui manu patronus debitum [q] exoluere, & creditum recipere videtur: adeò vt ſolutione obligatio ſublata legis Iuliæ, neque verbis, neque ſententia contineatur, quæ ab obligatione libertinum liberat, non ſoluti repetitionem inducit. Hìc ergo natorũ Iure indebiti nulla condictio eſt: adijcioq; caſum diuersè quidẽ contingentem, ſed iure definitum perſimili, quo debitorem ſuum ab initio, & confeſtim poſt impoſitionem, ante duos natos liberos, libertus patrono delegauerit: ſoluiſſe namque impoſita debitorem delegans videtur. Ideò neq; ſuum exigenti patrono delegatus excipiet, neq; lege Iulia libertus patrono impoſitorum æſtimationem condicet [r], SI NON ONERANDÆ,

n d.l.vlt.

o d.l.q libert. §.poteſt.

p d.l.2.§.quod ſi patr.quarer. act. l.ſi quis deleg. de nouat.

q l.qui debitorem.D.de fideiuſſor.l. quamuis.§. interdũ. ad Velleian.

r arg.l.2. §.itẽ ſi libertus. quar.re.act. non det.

D Æ, &c. Alia species est in hac quæstione de Iure filiorum sterili, *Si libertus expromissorem dederit*, quo casu, inquit Iurisprudens, *nihil hoc caput ei proderit*: intellige de capite legis Iuliæ de maritãdis ordinibus, ad cuius singula verba, præeunte Paulo, aptata fuit interpretatio. Expromissorem autem in Latino veterum sermone[s] exaudimus eum, qui rogatu liberti pro eo reus debendi factus est, & idem cum satisdante liberto patrono satis accipienti, verborũ obligatione promisit. Quare si in lege manumisisionis, aut postea, libertus duorum aut plurium liberorum pater, pro impositititijs reum dederit patrono, cuius interest[t] debendi plures reos habere, expromissor, quẽ patronus accepit, tenetur in solidum: & licet vbi duo rei facti sunt, in cuiusque persona, propria singulorum consistat obligatio[u], ex qua non solùm pars debiti, vt Papinianus respondit[x], sed & totum exigi ab alterutro potest: electio tamen actori auferenda non fuit, etiam vbi omnes rei soluendo sunt, quem voluerit conuenire: quod iustiùs censuit Marcellus[y], modò actiones suas aduersus cæteros actor idem præstare nõ recuset. Iudicio enim eodem, quo ab altero conreorum debitũ creditor exiget, iudex prouidus ex officio reum, qui in solidum cõuentus exoluit, actionibus in conreos translatis adiuuabit, vt à Diocletiano[z] & Maximiano constitutum. Quadrat autem ijs aptisimè quod Pomponius[a] ad Q. Mutium scribit, *Cùm duo eandem pecuniam debent, si vnus capitis diminutione*, alióue simili, ciuiliq; casu, puta legis Iuliæ beneficio, quo de agimus, *exemptus est obligatione, alter non liberatur: multum enim interest, vtrum res ipsa soluatur, an persona liberetur. Cùm persona liberatur, manente obligatione alter durat obligatus.* At si res ipsa soluatur, acceptilatione vnius tota soluitur obligatio: olimq; idem erat de petitione, vt Iabolenus ait[b], sed hodie diuerso iure vtimur ex Iustiniani lege[c] nouella, quæ creditori ex vnius rei electione præiudiciũ fieri negat, integris eius actionibus, donec per omnia satisfiat. Ideoq; si expromissor agatur pro liberto, siue Ius liberorum habente, siue non habente, rectè patrono agenti soluet, & solutum actionibus legitimis à conreo consequetur: quod expromissoriæ obligationi cum fideiussoria cõmune est, quamuis in alio disconueniant, cùm in debitoris & fideiussoris nexu,

s l.5.§.satis acceptio.D.de ver.obl.l.7.§.seru* pact. de dolo.d.l.8.§.si cõuenerit.ad senatusc. Velleian. l.110. de reg.iur.l.53.de contr. empt.

t l.3.in fi.de liber.leg.

u l.2.l.3.in fi.l.eandẽ.in fi. D.de duob. reis.

x l.inter.2.§.duo.de fideiuss.

y l.cum apparebit.D.locati.

z l. creditor. C.de duob. reis.

a l.vlt.D.eod.

b l.2.d.tit.l.si ex pluribus. de acceptil.

c l. vlti. C.de fideiuss.

xu,fortior & pleniot obligatio dicitur rei principalis[d],& inter conreos promittendi æquè vnum ac alterum nexu deuincit Venuleius. Hinc ſi obligationum,cùm ambæ eiuſdem poteſtatis ſunt, non poteſt reperiri alteram potius quàm alteram conſummari,vbi legis Iuliç fauore perſona liberti liberata eſt, quæ voluit conreo obligationi addito de impoſitis patrono cauere,bona ratio in promptu eſt,cur expromiſſor non liberetur,etſi cum rei principalis obligatione, fideiuſſoria ſublata ſit Iure duorum,à nobis explicato. Nec moueor ſentẽtia Domitij[e] prudentis,Onerandæ libertatis cauſa impoſitorum exceptionem expromiſſori & fideiuſſori, ſicut liberto reo principali dantis, cùm ait, propoſitum Prætoris in eiuſmodi obligationibus reo liberto ſuccurrentis, non ſeruari, niſi fideiuſſor,& is qui rogatu liberti conreus eius factus fuerit, aduerſus patronum defendatur: quòd parui referat, protinus libertus patrono dare cogatur, an per interpoſitam fideiuſſoris reiue perſonam. Quod ita ſe habet,cùm lex obligationis[f] initio occurrit,obſtat & reſiſtit: cui nihil niſi fruſtrà & inutiliter adijcitur. Vnde liquet liberti,expromiſſoris & conrei,item & fideiuſſoris onerans libertatem obligatio, ſic ex edicto reſciſſa, vt ope exceptionis reddatur inanis actio. Ius autem diuerſum in noſtra ſpecie receptum eſt, quo lex Iulia fideiuſſori à liberto duorum filiorum patre dato, proficit, quippe qui non debuit in duriorem cauſam quàm principalis obligari: at expromiſſor nullo legis Iuliæ fauore iuuatur,cùm legibus non auerſis à liberto volente datus,idem quod ille ſpoponderat,promiſſurus,à patrono acceptus eſt,quò magis ei caueretur. Ne igitur in vanum conuentio interceſſerit,etſi perſona liberti liberata ſit,adhuc conrei ſuperſtes eſt obligatio. Vnum porrò literatis notum,auidioribus ſiue iuris,ſiue loquentiæ politioris,notandum eſt,legis Iuliæ caput,quod explicauimus, dum *Libertini* meminit,ſtatum illius duntaxat,qui manumiſſus fuit[g],ſignificaſſe, vt ſub Auguſto eius nominis fuerat acceptio mutata: primùm enim vel temporibus Appij Claudij Cæci, & deinceps aliquandiu *Libertini* dicti fuêre, non ipſi qui manumitterentur,ſed qui ingenui ex ipſis procreati erant,ſi quid Suetonio[h] antiquario & probatiſsimo ſcriptori credimus: fauetq; Ciceronis illud de gentilibus[i], quorum maiorum nemo ſer-

d l. ſi reus. D. de duo. re l. generaliter. de fideiuſſ.

e l. 1. § exceptiones onerand. quær. rer. act. non det.

f l. cũ lex. D. de fideiuſſ. l. nõ dubiũ. C. de legib.

g l. 6. de ſtatu hominum.

h In Clau. 24.

i In Topic.

uitutem seruiuit, adeò vt libertinorum nulla gentilitas esset, dum non manumissis ipsis inter se gentilitas denegatur, quam sine gente habere non possunt, sed eorum posteris, qui maiores habuerint macula seruitutis fœdatos. Itaq; Libertini dicebantur ij, ex quorum maioribus aliqui seruitutem seruierant. At hæc summo digito. Sanè quæ superiùs diximus, ex legum

k d.c.3 Respō. fontibus purissimis hausimus, Germanis, qui Zasio doctore [k] proprios homines iure non dissimili quàm quo patroni olim libertos, tractant, nō inutilia futura, si fortè sensa nostra ad eorum manus perueniunt: licet pragmaticis ob Iuris patronatus desuetudinem, non tam ac studiosis iuris & rerum antiquarum, futurum sit vt placeant. Sed omnium votis & voluntati facere satis Dei proprium, non humani hominis est.

De Iure duorum, & lege Voconia restituta, Ciceronis & Plinij locis emendatis & explicatis. CAP. XIII.

VIT prætereà, si verum discernimus, Ius duorum liberorum patri contra legem Voconiam à veteribus vsurpatum, sed quod abrogata lege, tenebræ obliuionis sepelierunt. Verbis legis, quam de mulierum hæreditatibus coërcendis Q. Voconius Saxa Trib. plebis tulit inter secundum & postremum bellum Carthagi-

a Ciuit.3.c.21. niēse, vt ait D.[a] Augustin. primo capite ita cauebatur, *Ne quis censu hæredem fœminam, filiámue vnicam facito:* quoniā elatæ diuitijs mulieres se viris æquassent, quæ fortaßè in eblandiendis hæreditatibus nimiæ tunc temporis erant, siue vxores

b Dionys Halicarn.lib.2. Alex. Geni. 4.cap.8. illæ, veteri lege Regia abutentes, quæ certam[b] fœminis portionem è bonis mariti dabat, siue non vxores, sed alio facto beneuolentiæ, aut consanguinitatis affinitatísue coniunctæ: quæ legis ratio fuisse videtur, argumento illius Verris edicti, quo Voconium imitaturus, cupiditati hominum se obuiam edixit iturum. De hac lege in illum actione III. Cicero dicebat, *Imitatus esses illum ipsum C. Voconium, qui lege sua hæreditatem ademit nulli, neq; virgini, neque mulieri: sanxit in posterum, qui post eos Censores esset, ne quis hæredem virginem, néue mulierem faceret.* quo in loco mēdosè C. pro Q. omnes

c l.argumento.§.mulieb. i.de auro & arg.leg. codices habent. Vnde verba legis interpretari licet, vt fœminæ vocabulo virginem intelligamus[c]: & mulieris, vt virginem

& fœm

& fœminam exaudias, in recitãdo capite legis L. Florus [d] meminit, apud quẽ Volumnius pro Voconio malè ſcriptum, ante nos alij animaduerterunt. Cenſum verò bonis, non capite, aut proletarium prohibuit lex, id eſt, pecunioſum, ait Pædianus, & eum qui centum millia æris in bonorum profeſsionem detuliſſet: quippè illos vt abiectos vileſq; neglexit. Sanè expreſſa fuit vnica filia in lege, ne pietatis ratione, ius diuerſum in illius, quàm in cæterarum mulierum cauſa conſtitueretur: ſed quo motu, quáue ratione, idipſum reuelent Manes M. Catonis, qui ſenex legem ſuaſit, Q. Seruilio Cepione & Q. Martio Philippo iterum Coss. vt ait Cicero [e], & Gellius [f] confirmat: qui vbi dixit, *Quid vtilius plebiſcito Voconij de coërcendis mulierum hæreditatibus?* iniat ſi voluerit pacem, animos componat cum Auguſtino, & eum repugnantẽ ſibi conciliet, vbi de Voconia inquit, *Qua lege quid iniquius dici aut cogitari poßit, ignoro.* Neque enim me eum eſſe profiteor, cui omnia comperta ſint & pateant: contrà, ſi quis eſt qui ſe multa ignorare cõfiteatur, is ego certè ſum, id vſurpans Telemachi,

– ὃ δύναμαί τε πεπνυμένα πάντα νοῆσαι.

d Epit. Liu. 41.
e De ſenectute.
f lib. 17. c. 16.

Vnum tractari poteſt, an Voconius, ſiue lege Tribunitia, ſiue plebiſcito, cùm voluit mulierum capacitatem & teſtantium libertatem coërcere, acerbus ne plus æquo, nimiúmue rigidus videretur, in quota bonorum parte certũ modum poſuerit, conſtitueritq; ſummã, ad quam vſq; poſſet ad virginem mulierémue ex patris alteriúſue inſtitutione peruenire: Dion lib. LVI. refert, lege Voconia mulieres prohibitas, maiorem C. M. HS. hæreditatem adire, in quo à cæteris diſcrepat. Latinis ſcriptoribus magis placet, imò nec cẽtum millium fœminam hæredem fieri potuiſſe. Itaque XCIX. millium capax ex lege mulier fuit. Sed dum hæres illius ſummæ mulier eſſe nequibat, in fraudem legis, cõſequi potuerit ex titulo legati an plus an minus, ſubdubitatio eſt ex M. Tullio de Finib. lib. II. *Memini me,* inquit, *adeſſe P. Sextilio Ruffo, quùm is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe hæredem Q. Fabio Gallo, cuius in teſtamento ſcriptum eſſet, ſe eſſe adeò rogatum, vt omnis hæreditas ad filiam perueniret, id Sextilius factum negabat. Poterat autem impunè: quis enim redargueret? nemo noſtrum negabat, eratq; veriſimilius hunc mentiri, cuius intereſſet, quàm illum*

qui id se rogasse scripsisset, quod debuisset rogare. Addebat se etiam in legem Voconiam iuratum, contra eam facere non audere, nisi aliter amicis videretur. Aderamus nos quidem adolescentes, sed etiam multi amplissimi viri, quorum nemo censuit plus filiæ dandum, quàm posset ad eam lege Voconia peruenire. At quantum illud esset, quoniam instituta non fuerat filia, in difficili est, ego testem produco in Institutionibus Theophilum [g], & eius verba de lege Voconia recito, ne nobis, quod aiunt, sine pignore non credatur: ἀλλ' ἐτέθη γὰρ τρίτῃ τάξει ὁ Βοκώνιος νόμος, ὅστις εἶπεν μηδὲν πλέον λαμβάνειν τὸν ληγατάριον τοῦ κληρονόμου. Quæ si nolunt legatarium plus habere quàm penes hæredem institutum remaneat, filiæ dimidiam ex bonis Q. Galli dandam censuisse illos putem, quando tantundem debuit & potuit P. Sextilius ex hæreditate retinere, vti lege cautum fuisse Antecessor existimat. Sic extrario hærede scripto, filiæ alteríue fœminæ cùm census hæreditatem non relinqueret, neque fideicommissum valebat, quo plus fideicommissarius quàm hæres fiduciarius habuisset emolumēti. Dimidiæ igitur tantùm capax erat fœmina, Theophilo teste. Quid si testatori c c. M. HS. in bonis fuissent, mulieríne relictū c. M. valuisset? primum certè legis caput legatum non improbat, neq; secundum, cuius verba fuisse conijcio, *Ne vir mulierúe quo relicti iure, plus quàm hæres consequitor.* Amplius verò si in re tenebris antiquitatis obuoluta, per patientiam peritiorū nobis hariolari licet, tentabo dicere subiectā verbis legis, quæ protulimus, pœnæ mentionē, quod Theophili post Cicer. autoritas euincit, his ferè, *Néue id omne quod plus legatario legatariǽ ue, quàm hæredi relinquetur, alterutrius commodo sit, sed vt multatitium, ærario Quæstores vindicanto.* Equidem non is sum qui nesciā ante Cæsares rarenter admodum habitam in pœnis ærarij rationem, nisi ob delictum in Reipub. administratione fuisse: sed me ad diuinationem allicit, qui & coniectationem suadet, Plinius in Panegyrico, dicens, *Locupletabant & fiscum & ærarium, non tam Voconiæ & Iuliæ leges, quàm maiestatis singulare & vnicum crimen, eorum qui crimine vacarent.* Quibus verbis innuit Voconiam legem & Iulias ærarij & fisci vires adauxisse. De Iulijs legibus nulla dubitatio est [h]: quas in citandis cœlibum pœnis & ærario augendo sanxer

g De lege falcidia.

h l. qd testam. §. quoties. de leg. 1. l. 4. §. eadem. D. de fideicō. libert.

ſanxerat Iulius Octauius Auguſtus, Tacito lib.III. referente, tam de maritandis ordinibus, quàm de Caducis, & decimis, quas exequutus ſum [i]. Sed non video quare Plinius Voconiæ legis meminerit in numero multitudinis, nec poſſum mihi perſuadere, Voconiã [k] illam Plinium cogitaſſe, quæ vſucapionem ſuſtulit ſeruitutem conſtituentem: quid enim potuit ad fiſcum ærariúmue huiuſmodi lege peruenire? Fortaſsis more Ciceronis ſui, quem idem lib.IX. niſi memoria fallor, Epiſtolarum ſcribit in ſimili obſeruaſſe ſe, nuperq; facundiſsimus Paulus Manutius [l], amplificans ſermonem ſuum Plinius, coram Traiano, coramq; Senatu, quò laus Imperatoris honoratior & amplior videretur, Voconias leges dixit, cùm Voconiam dicere vellet idem, & poſſet: ſed neque temerè in eius poſſeſsiones irruerit, lecturus, *Locupletab. & fiſcum & ærar. non tam Voconia & Iuliæ leges*, &c. Qua de re aliorum eſto iudicium: ego ſuſpenſa, quod ait ille, manu, & timidè, aperui quid ſentirem. Augebant itaque leges Iuliæ principis fiſcum, & ærarium populi lex Voconia, niſi nos coniecturæ fallunt. Verùm vbi metu publicationis teſtator ex lege Voconia, nec quam percupijſſet, ſibi hæredem habere poſſet, nec ab hærede filiolæ vnicæ legare quantum vellet, frænum liberæ natura voluntati quis à lege impoſitum non videt? ſupremi iudicij libertatem ereptam quis non contemplatur? Si tanti faciunt leges vltimam illam libertatem, cuius, vbi deſierit, nulla teſtatio eſt, cautio nulla: ſi cupiunt leges liberum vltimum illud, quod amplius non redit, arbitrium: ſi tanti faciunt ſupremam illam cautionem, quæ velut agmen cæteras cogit, cùm duobus liberis, putà filia & filio, filiabúſue vna & altera, liberas habenas voluntatis, iudicij, arbitrij facultatem recuperaret pater: an non Ius duorum liberorum hoc caſu maximè ſenſit? qui cùm omnia filiæ ſuæ, vt aiunt, ex voto [m] paraſſet, alium ſibi habere hæredem, quàm filiam, cogebatur. Si defunctorum intereſt vt ſucceſſores habeant, quod Vlpianum dixiſſe lego [n], intereſſe quoque videtur an habeant quos ſibi ſuccedere velint, aut nolint. Quare ſi quiſquam eſt aut fuit, qui fauorem ob liberos nactus fuerit, is certè pater duarum filiarum, filiæ'ue & filij olim iam fuit, cùm legem eluderet Tribunitiam: quæ ſi teſtandi facultatem ex animi ſententia, patri filiæ

i cap.4.& 5.

k l.ſequitur.§. vl.D.de vſucapionib.

l De legib.

m l.pen. D.de bon.libert.

n l. & quia. D.de interrog.

filiæ vnicæ negauerat, per contrarium illi qui plures habuiſſet, concedebat: & ita argumentantur & colligunt Iuriſprudentes [o]. Ideoq; duorum, vt diximus, pater contra legis Voconiæ verba, fœminam,& extraneam,& filiam inſtituere poterat, ex lege XII. *Vti quiſque legaßit ſuper pecunia, tutelâue ſuæ rei, ita ius eſto:* & ſi cum ea filia filium haberet aut filiam, illo caſu priſtinam recipiebat libertatem: ſed hæc ſublata omnia Falcidij lege [p] fuerunt. Volui tamen eorum de induſtria meminiſſe, vt dubitationes illas in Ciceronis & Plinij libris proderem,& explicarem,in gratiam eorum, qui à profanis literis remotiſſimi, peruigili labore ſapienter ſapere ſtudent. Sanè quod Iure natorũ fœminas quaſdam vt capere poſſent, lege Voconia ſolutas ab Auguſto Dion ſcribit, vt incompertum,quod non planè conſtat,in medium relinquo.

o l.cùm prætor. D.lib.ſ. tit.1.

p l.1.D.ad leg. Falcid.

De duobus liberis patronæ, & lege Papia, Vlpiani ſcripto luce donato: deq; patronæ & patroni diſcrimine. CAP. XIV.

SED caſus adhuc ex Iure patronatus ſupereſt, quo ingenuæ patronæ lege Papia conſultum ſcio, laudoq; in Inſtitutionibus autorem aſsiduum & locupletem Vlpianum [a]. *Lex Papia*, inquit, *patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, id iuris dedit quod patronus habet ex edicto.* De illo ſic habetur in iuris elementis [b]: *Prætoris edicto-ſiue-faciebat teſtamentum libertus, iubebatur ita teſtari, vt patrono partem dimidiam bonorum ſuorum relinqueret: & ſi aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat, dabatur patrono contra tabulas teſtamenti, partis dimidiæ bonorum poſſeßio: ſiue inteſtatò moriebatur, ſuo hærede relicto filio adoptiuo, dabatur quoque patrono contra hunc ſuum hæredem partis dimidiæ bonorum poſſeßio.* Igitur ad prætoris exemplum lex Papia, qua, vt inquit Iuſtinianus [c], adaucta ſunt iura patronorum, ius item patronarum auxit, non quidem æquali incremento, ſed omiſsis edicto mulieribus, dum illud patronis duntaxat putarent conſulere, in eo ſauit, quòd edicti gratiam ad patronas,& patronorum maſculum nomen ad fœminas [d] explanatione pudentibus

a titul.29.

b §. qua de cauſa.de ſuc ceſ.libert.

c §.poſtea eo.

d l.patroni.de verb.ſignif.

bus familiari explicauit,& protulit. Id Romanos forensis vsus docuerat, & vtilitatis necessaria ratio eorum ingenijs suggesserat, cùm ex vsu quotidiano illa verba XII. *Intestato liberto mortuo primùm sui succeduntо, si ij affuerint patronus*, ad patronas porrigerent & extenderent, edictum verò dissimilimo iure & strictiori interpretarentur. Quare Papiam rogationem iuris interpretum officio honestissimo sapientissimè fungi voluerunt, vt edicti verba ad patronas producerentur, & eas ac patronos indiscriminatim significarent, & continerent: si modò ingenuæ patronæ duobus liberis, aut libertinæ tribus honoratæ superessent. Verùm expressiùs, vt nihil antiquitatis penitus ignoretur, sciendum est, quo iure ante legem Papiam olim patronæ fruerentur. Ego Vlpiani vestigijs [e] indagaui, suis liberto deficientibus patronam eodem iure quo & patronum successionem occupasse, scilicet, si intestatò libertus decederet. At si edita voluntate, licet sine suo hærede, vel intestatus suo relicto, functus diem libertus fuisset, nihil patrono, nihil patronæ præstabant XII. tabulæ. Ideoq; illis mox edicto consultum: sed, ne dicam accessores hebetes prætoris verba aut mentem non intellexisse, improbi dissimularunt propositum prætoris, & patronas in eo iure, quod lex XII. introduxerat, perstantes pro derelicto habuerunt. Quamobrem Papia lex earum miserta, expectatum diu & desideratum rationis temperamentum adhibuit, quò dimidia pars bonorum omnium, quę liberti, dùm moreretur, fuerint, omni modo & omni casu patronæ, sicut patrono cum actionibus possessorijs ad debitam partem conceditur: intellige, si Ius liberorum habeat. Hîc duplex quæstio interuenit, quid pro debita portione exaudiendum sit in libris huius studij [f], & cur eam dimidiam interpretentur Iurisprudentes: sed illud, vtpote alterius speculationis, nihil quicquam ad nos impræsentiarum attinet. Sequens quæstio ad rem bellissimè facit, quomodo locus Vlpiani [g] explanandus sit, ex libro VII. ad edictum, cùm ait, *Liberto sine liberis mortuo, imprimis patronus & patrona bonorum possessionem accipere possunt, & quidem simul*, putà si simul manumiserint, an id ex prætoris edicto intelligendum sit ἐπιγραφῆς argumento, an ex legis Papiæ voluntate: & quoniam illud nusquam prolatum

e tit.27.Inst.

f l. siue libert. D. de iu. patro. l. 3. §. toties. l. libertinus. l. 2. §. vlt. l. si liber. cùm duos. de bon. lib.

g c.17. de bon. lib.

est, nec vnquam probatum, magis puto de lege in commentario ad edictum tractasse Iurisprudentem. Is voluit sine suis intestato liberto mortuo, patronum ex edicto & patronam (quoniam non solitæ erant patronæ ex edicto succedere) si duos liberos ingenua, aut tres libertina haberet, ex Papia rogatione in iure succedendi exæquatos, & viriles [h] ex intestati bonorum possessione Vnde legitimi accipere, quamuis ex eadem legē in bonis liberti locupletioris auctum in aliquo ius patroni fuisset [i]: sed cùm simul patrona & patronus succedebant, saluam ita fuisse scio virilem mulieri post legem Papiam [k], vt aduersus eam beneficio nouo à lege donatam, patronus iuris adaucti & amplificati non potuerit vti prærogatiua, quæ illi solùm aduersus liberti liberos est, ne priuilegiarius aduersus priuilegiariam, &c. At Tribonianus Iustiniani principis placito, aut propriæ indulgens voluntati, sciens Papiam legem abrogatum iri, Iuris liberorum mentionem de verbis Vlpiani amputauit: quod Viuianus Bononiensis, dum se nimis argutum ostentat, parum percepisse scripto testatus est, pace Manium dixerim, quibuscum pugnare aut contendere nolim. Ex ijs liquidò constat differentia iuris, quod olim habuerunt patronus & patrona, non quidem ex lege Decemuirali aut ex edicto, sed ex vsu forensi & lege Papia Poppæa: nullis enim superstitibus liberto suis, cùm locus est legi XII. idem ius quod patrono fuit & patronæ, si non ex verbis legis, saltem ex prudentium Iuris & iustitiæ consultorum ad legem interpretamentis, & fori disputatione, quam communi nomine ius ciuile anonymum, vt ait Pomponius [l], appellauerunt. Dein cùm prætor illis in casu testati liberti læsis succurrere voluit, sicut lex XII. Tab. patroni duntaxat, nō etiam patronæ meminerat, illius tantùm edicens mentionem fecit, putans, exemplo interpretationis ad Legem, verba prudentes interpretatione suppleturos, quod in omnibus prætorum edictis factum ferè fuit, & stant in Pandectis [m] fidissima testimonia. Sed nescio qua de causa vsus iudiciarius se intra cancellos edicti continuit. Sanè lex Papia mulieribus opem tulit, & ad exemplum iuris, quod patronus habebat ex edicto, patronæ bonorum possessionis auxilium dedit, contra liberti tabulas, si aut nihil aut minus dimidia testamento reliquisset,

h l. 3. §. vlti. si qd in frau. patr.

i d. §. postea.

k d. l. 3. si quid in frau. pat.

l l. 2. §. his legibus. D. de orig. iur.

m l. 3. negot. gest. l. 1. de const. pec. l. 2. de pecul. l. ait diuus. de iur. fisci.

quisset, sine suis naturalibus decederet, qui & patronum & patronam excluderent[n]: item & dedit subsidium bonorũ possessionis ab intestato contra suos hæredes non naturales, vt filius adoptiuus, aut vxor, quæ in viri potestatem venit: quam nescio cur veriti sint Iuris concinnatores referre in Institutionibus[o], vbi filij adoptiui meminerunt. Non tamen ius hoc passim, aut sine delectu fœminis patronis indultum est, sed ita demùm ingenuis si duobus, libertinis si tribus honoratæ liberis essent, quos etiam S.P.& vulgò quæsitos approbant leges[p]: quod semel de filijs matri proficientibus dictum sit. Cæterùm ad patronorum gratiam conuertit se quoque lex Papia, cum suis liberto decedente & cauit, in bonis liberti centenarij, siue testatò, siue intestatò decederet, virilem æquè ac suis hæredibus patrono deberi: & ita accepi[q], nisi tres liberto superessent liberi, de quibus in posterum agemus. Illo verò casu, quo prætor naturam reuerebatur, patronæ fœminæ quàm patroni deterior conditio fuit: quod notandum data opera subieci, Papiniani[r] loco subseruiens. Et hæc sunt breuiter à nobis informata, neque placuit vagari longius in ijs persequẽdis, quæ tractationis nostræ propria minimè sunt: quia tamen disiuncta non videbantur, & quodammodo ad rem pertinere, hæc attigimus. Quæ de Iure duorum satis superq́; claudant sermones nostros. Iam ad Ius trium, & hàc gradientes, in historiam vestigium ponamus.

n l.1.t. in fi. de iure patro.

o §. qua de causa. de suc ces. libert.

p l. patronæ. D. de bon. libert.

q d. §. postea lex.

r l. in multis. de statu ho.

De Iure trium liberorum ex lege Iulia agraria. CAP. XV.

IVs trium liberorum, vt personæ, quibus tribuitur, dissimiles sunt & diuersæ, pro circunstantiarum varietate fit diuersum & commutatur. Pater enim alia in re, & mater in alia fauorabilem causam filiorum experitur: at priùs de patre videndum: inter cuius præmia exemplum memorabile sese offert, quo vtilis & proficuus trium filiorũ numerus patribus fuit, cùm agrum Capuanum Caius Iulius Cæsar lata lege diuisit ijs qui tres liberos incolumes haberent. Erat Capua, olim iã olim ab Oscis Oscella dicta, si quid Originũ autori credimus, in regione totius Italiæ fertilissima, ob populi ineffabilem perfidiam, & immanem crudelitatem, spoliata omni iure ciuitatis, & in præfe-

ćturam redaćta per Q. Fuluium Flaccum Proconſulem ſecundo Punico bello: intereaq. Capuanus ager Lucretia lege à Cenſoribus locabatur, & ex eo annuũ većtigal maximum, & ob loci commoditatem certiſsimum, ampliſsimo reditu Reſpublica percipiebat. Quùm C.Iul.Cæſar, vt alterum lumen imperij Romani ciuium omnium excellentiſsimus, & munificentia effuſiſsimus, Conſul cum M.Bibulo (qui Plutarcho Calfurnius eſt) creatus V. C. DCXCVI. gloriam & potentiam aućturus, viresq; ſuas confirmaturus, ad largitiones impertiendas, & populi ſauorem magis magisq; conciliandum, animum ſuum appulit: qui ab adoleſcentia prima, fœlicitate quadam gratum multitudini ſe præſenſerat, Appiano lib. II. Ciuilium referente. Itaque dum popularis beneuolentiæ mercedem cogitaret Cæſar, tenuiores homines ad multa millia in vnum conuenêre, idem ferè dicentes quod Plinius ait in Panegyrico, magnum educandi incitamentum tollere liberos in ſpem alimentorum, & in ſpem congiariorũ: cumq; trium liberorum alimoniam è publico poſcerent, annonæq; largitionẽ illam, quæ Romæ pauperibus impendebatur, Cæſar de campo Stellate, fundamento, vt ait Cicero [a], većtigalium, horreo regionum, ſolatio annonæ, deq; agro Capuano toto ferè diuidendo, in illorum gratiam ad Senatum legem tulit. Qua in re quoniam ager ad ſubſidia Reipublicæ većtigalis relićtus, inquit Suetonius [b], diuidi, & Reſpublica reditus detrimentum ſentire videbatur, occaſionem arguendi Cæſaris nonnulla cauſa naćtos ſe quidam putantes, liuorem tacitum non cuniculis ſimultatis auxerunt, ſed inuidia apertiſsima, & odio repentino detexerunt: cùm non tam agrum populo quæri dicerent, quàm Cæſari faſtuoſam quandam autoritatem & potentiam, eo nomine legem Agrariam grauiter moleſteq; ferentes. Vnus ex omnibus Bibulus, Cæſaris collega, cùm agrum Capuanum Tribunorum poteſtate agitatum, & aćtionibus infeſtatum cerneret, Cæſarisq; aćtiones magis vellet impedire quàm poſſet, maiore parte anni domi ſe tenuit, & intra priuatos parietes de Republica conticuit: quo fačto, habet Velleius, dum augere vult inuidiam, collegæ auxit potentiam, adeò vt Cæſare rogante lex tandem lata fuerit, populoq; Capuana placuerit: quam quidam

a In Rull.
b Iul. Cæſ. 20.

Campan

Campanam Ciceroni ad Atticum lib. II. autumant, sicut Campanus ager Tranquillo pro Capuano dicitur. Equidem quòd agrorum diuisionem contineret, eandem Iuliam Agrariam dictam putem, cuius in Pandectis concinnatores fragmentum [c] ex Callistrato retulerunt. Eâ lege Ius ciuitatis coloniæ nouæ restitutum, Capuanus ager diuidi iussus, & ciuium XX. M. eò deductis distribui, per XX. Viros diuisioni destinatos & delegatos, post annos circiter CLII. quàm bello Punico excisa & à Romanis in præfecturæ formam relata fuerat, vt Velleius Patereulus lib. II. scriptum reliquit. Nullus tamen ex his, qui in coloniam exierunt, nisi trium liberorum pater, sedes in agro Capuano locauit: quod notandum & memorandum est, cùm ob fauorem filiorum in nouis sedibus ponendis, tum ob numerum deductorum percelebrem, qui trium natorum omnes patres esse debuerunt.

c Lagraria. de term. moto.

De Iure trium in alimentis è publico percipiendis, & de frumentatione: Suetonius & Plutarchus repugnantes, collati. CAP. XVI.

QVONIAM verò trium liberorum alimoniæ obiter mentio facta est, ne quid vetustatis lateat ad cognitionem historiarum, & vt intelligatur quemadmodum rerum publicarum sit facies commutata, sciendum est Tulli Hostilij temporibus, cùm Romani & Albani de imperio, ingenti bello & exercitu numeroso contenderent, ne hominum cæde sanguinaria, strageue populorum victoria compararetur, Metium Suffetium pro rege Albano Dictatorem censuisse, rem, Marte iudice, ferro per paucos decidendam. Quare icto fœdere tres hinc inde, vt sors tulit, gemini lecti fuêre, Horatij pro Romanis, & pro Albanis Curiatij fratres, qui vita & proprio sanguine bellis æmularum ciuitatum finem imposituri, eorum fortunæ commissum euentum experirentur. Dictaq; subinde facta historici principes Liuius [a] & Dionysius cupidis ob oculos ponunt. Tandem post diuersos certaminis casus, cùm Horatij fœliciter, & non minùs viriliter pro vrbe, pro imperio, pro libertate pugnassent, eorum fœlici memoriæ monumenta nobilissima Romani construxerunt, & de spolijs Curiatiorum

a Liuius 1. & Dio. 3.

Horatijs Pila in virtutis testimonium erexerunt. Munus præterea, cuius Dionysius, non item Liuius meminit, magnificentia extollendum, in Tergeminorum honorem, sibiq; & posteris iniunxerunt, quo danda patribus filiorum trium ex publico alimenta ad filios, donec pubuissent, educandos, quandiu res Romana duraret, edita sacrataq; lege sanxerunt. Vnde Ius liberorum principiò manasse quibusdam fortè placebit, qui me non admodum repugnantem aut infensum habebunt, nisi magis animus in sententiam Aristotelis inclinat[b]; qui ius hoc à Lacedæmone deducit in ciuitates, vbi trium natorum pater à custodia immunis erat, quatuor verò ab omnibus oneribus exiliebat. Neque sanè de rebus à literarum monumentis euulsis, & ab hominum memoria effluxis, aliud opinio quàm coniectatio est. Mihi satis est originem Iuris trium protulisse, vel hoc loco, quando historiam texere, aut chronologiam seruare nobis non est institutum. Porrò lex illa, quam sub Adriano vigentem vsu & honore florentem Dionysius ait vidisse se, causam frumentariæ, ni fallor, Romanorum largitioni dedit, qua victus plebi sine labore, sumptu publico suppeditabatur, etsi primò his duntaxat fauisset, qui Iure liberorum decorati tres liberos sustulissent. Sed vt omnia exemplis in peius ruêre, plebeis tandem omnibus & patribus & orbis alimenta publica communicata sunt, quòd æquum diceret Gracchus[c], inopem populum ex ærario suo viuere. Itaque frumentum è publico comparabatur, quod deinde vilissimo pretio, singulis mensibus singulæ tribus, in horreis publicis percipiebant. Tanta verò plebeiorum confluebat ad frumentationem multitudo, *vt ex viginti trecentisq; millib. accipientium frumentum è publico, ad centum quinquaginta retraxerit* C. Cæsar, si qua Suetonio[d] fides. Gratis autem primùm largitio fiebat ex lege, quæ per aliquot annos ob ærarij & pecuniarum exhaustum cessauerat, donec C. Sempronius Gracchus, vt Semissibus & Trientibus in singulos modios frumentum plebi daretur, legem tulit: & quamuis in hominis odium fluctuarit legislatio, & eius variauerit vsus, donec eam L. Apuleius Saturninus (vt credo) honori pristino restituit, aut saltem conatus est, populus tamen, quæ dulcedo victus parati sine labore, desidibus est,

b Politi. 2.

c Florus lib. 3. histor.

d In cod. 41.

nunquam Semproniam frumentariam aboleri permisit. Interea verò & P. Clodius tribunitiã legem euulgauit, quam annonariam valde popularem dicit Asconius, vt frumentum gratis plebi daretur, quod ducentis quinquaginta supra mille talentis Reipublicæ quotannis stare solitum Plutarchum accepi dicere: qui frumenti menstrui largitionem in plebem, suadente Catone, distributam ad tenuiorum animos, cibarijs pro eo ac si feræ fuissent, demulcendos, cæteris annuis impensis quinquies vicies sestertiûm adiecisse scribit[e], at nihil quod meminerim prætereà. Vtrum autem menstrui quinquies vicies HS. in anno ducentos quinquaginta supra mille talentos adæquarint, Calculatores explicent, vbi de decem annis, aut duodecim mensibus, ante Iulium Cæsarem, inter scriptores conuenerit. Quippè menstruum frumentum tanti æstimatum (nescio an per id tempus annona cariore) nouisse permagni refert, ad sumptus publici diminutionem ab eo tempore laudandam & admirandam, quo C. Iul. Cæsar, ait Tranquillus, *recensum populi, nec more, nec loco solito, sed vicatim per dominos insularum egit: atque ex viginti trecentisq; millibus accipientium frumentum è publico, ad centum quinquaginta retraxit:* id est, non venientis in Campum Martium coram Censs. populi vires & censum recognouit, in vicos singulos Vrbis possessoribus primarijs viris, qui ad eum referrent, destinatis: in quo non est controuersia. Sed in eo, quod *ex viginti, &c. ad centum quinquaginta retraxit*, Tranquillo cum Plutarcho non conuenit: quod non viderunt illius interpretes, dum in multis congerendis otio & literis abutuntur: hic enim ait[f], *Censu peracto centum & quinquaginta millia reperta, cùm antea tercentum ac viginti fuissent. Tam magnam cladem, tantásue populi strages intestina bella pepererunt.* Ampliorē verò multò fuisse numerum census oportuit, in quo Senatorij, Equestris ordinis, & Plebei viri omnes continebantur: aut eorum, qui frumento participarent, minorem multò quàm referat Tranquillus. Verisimè quidam habet, non oportere sine examinatione sequi sententias antiquorum. Equidem vnum ex omnibus scriptoribus, quotquot fuerunt, Plutarchum facio maximi: ex aduerso latere Tranquillo omnes eruditi, vt candidissimo scriptori, in histo-

e In Cæsare.

f In Cæs. Plutarch.

ria

ria prærogatiuam tribuunt. Ita in dubio est animus, cùm in diuersa autores trahunt: & si coniectura præpollet autoritati, non deerunt qui sensum numerosiorem quàm Plutarchus existimabunt, etiam in Romanorum strage immanissima, pro ea quæ fuit in Vrbem gentium & nationum affluentia. Mihi verò, dum neutram in partem satis constat, hoc inter dubia referendum videtur. Illud notandum, si verè Tranquillus, iure Censorij magistratus retraxisse quamplurimos Cæsarem ab annona, quòd magis desides essent quàm pauperes, ait Appianus[g], vel quòd locupletiores essent quàm qui annonã percipere iure possent, solitam inquit ille, tantum pauperibus distribui. Vtut autem se numerus habeat, alimonia menstrua principiò dabatur, quod mutauit Octauius Cæsar Augustus, dicente Tranquillo[h], *Pop. Rom. censum vicatim egit: ac ne plebs frumentationum causa frequentius à negotijs auocaretur, ter in annum quaternûm mensium tesseras dare destinauit: sed desideranti consuetudinem veterem, concessit rursus, vt sui quisque mensis acciperet.* Verùm si quisque sui mensis accipiebat tesseram, quam omnium optimè in conflagratione Vesuei explicuit Dio, quid amplius patri liberorum trium (à quo in frumentationem excesseramus) quàm cæteris datum arguas, vt ex veteri lege Ius liberorum conseruaretur? Quod etiam sub Adriano viguisse significat Dionysius: vereor ne illum dicant, qui ad similia nati sunt, falso testimonio posteris imposuisse. Dicere simplares tesseras quibuscunque, & triplares patribus trium datas, vt quibusdam placet[i], quousque amplius appareat, diuinare est: quid tesseram frumentariam eorum qui acciperent, ex integro familiam non aluisse, & in alimenta patribus trium ad filios vsque ad pubertatem educandos, necessaria omnia ex publico data? item plebeis duntaxat frumentum donatum, sed alimenta pro filijs tribus cuiuscunq; ordinis patribus, qui petijssent, distributa? siquidem panaria & tesseras, quinquagenas aliquando, in singulis Theatri cuneis Equestres & Senatorij viri participarunt[k]. Vtrunque tentari certè potest, affirmari non potest. Pubertatem autem filiorum prisci Romani non annorum xiiij. sed plenam, quam vocat Modestinus[l], exaudiebant: quam & Homerus, cùm primùm sub temporibus florent genæ,

g lib. 2. bell. ciuil.

h 40.

i Ioã. Brit. ad 9. sat. Iuuen.

k Sueto. Domit. 4.

l l. adrogato. D. de adopt. l. mela. de alim. & cib. leg. l. 90. §. conditionũ. de condi. & demonst.

næ, in illis versibus[m] intelligit,

m Vlyssex λ.

Ἀμφοτέρω περὶ σφῶϊν ὑπὸ κροτάφοισιν ἴουλος
Ἀνθῆσαι, πυκάσαι τε γένος εὐανθέϊ λάχνῃ.

In qua sententia Cassiani fuerunt, eiusq; vestigia remanserunt quædam in Institutionibus, quæ ex corpore Vlpiani excerptæ circunferuntur. Sed ea de re Prudentium διαφωνίαν Iustinianus placito suo[n] sustulit, magis quàm in consonantiam redegit.

n l.vlt.C.quãdo tut. vel cur.esse de.

De tribus liberis tutoris se excusantis, Seueri & Antonini constitutione, & Pauli responso, explanatis.

CAP. XVII.

SEQVITVR in Iure trium, tutelæ aut curæ vacatio, de qua sic Seuerus & Antoninus[a], *Qui ad tutelam vel curam vocantur, Romæ trium-liberorum incolumium numero, de quorum statu non ambigitur, habent excusationem:* quæ verba tutelæ & curæ vacationem arguunt πολυπαιδίᾳ procuratam, si iam cùm pater tutor curatórue creatur, superstites liberi sint, & viuant[b]. Neque enim qui nasci speratur, in hac quæstione ciuiliúmue munerum, vbi nihil de ipsius iure quæritur, patri proficiet[c], quod verbo *Incolumium liberorum* significant Cæsares: quamuis & potius velint, mortuos, antequam pater crearetur, liberis non connumerari, qui non proderunt, sicut nec ij, qui post excusationem decesserint è vita, nocebunt. De illis tamen in acie belli pro Republ. mortuos excipiunt leges[d]. Generaliter autem qui ad tutelam aut curam siue ad alia munera vocantur, viuorum se liberorum numerum habere, tempore quo propter eos excusari desiderant, probare[e] debent. Verùm amplius exigit constitutio ibi, *de quorum statu non ambigitur,* vt de liberorum statu[f], id est conditione liberi sint an serui, legitimi an non, hæsitet dubitétue nemo, ambigátue sint nécne superstites. Si enim filiusfam.[g] longinquum iter acturus ab hostibus captus, seruus, vt putabant Consulti, factus Iure gentium sit, aut à prædonibus spoliatus in id egestate pessum ierit, vt se vendi pateretur, & maior xx. annis pretium participans, seruus iure ciuili factus fuerit, quoniam ex regula Iuris antiqui seruitutem mortalitati com-

a l.1.C.qui nu. lib.se exc.

b l.2.§.remitt. D.de excus.

c l.quod dici. de verb.sig. l.qui in vtero. de statu hom.

d l.bello amiss.de excus.

e l.2.§.q ad mu.de vac. mu.

f l.vlt.si tab. test.nul.ex. tab.

g l.5.vbi Vacca.de statu hom.

paramus, filius huiusmodi patri non proderit, sicut Philippi Cæsares [h] constituerunt. Idem dicendum in filijs, de quibus, sintne iusti an illegitimi, causæ cognitor iudex dubium comperiet testimonium: verbi gratia, si Ius liberorũ allegans cùm longo tempore absuisset, & reuersus vxorem prægnantem, aut domi suæ anniculum inuenisset, vel cùm infirmitate interueniente aliáue causa ob valetudinem vxore abstinuisset, mota partus quæstione tandem, quòd non liqueret iudicio ampliatione pendente, aut cum causa remisso, siue nitida mulieris, siue suspecta pudicitia, filios idem, quos potuerat negauisse ad se pertinere, de industria & libenter agnouerit, & vt sibi Satyrici curruca placet, alieno se oneri ferundo exhibuerit, certe neutrobi, Iuliano [i] iudice, iustus erit filius, eiúsue status poterit non ambiguus existimari. Minùs patrem illi iuuabunt, quorum apud extremas orbis regiones peregrinantium incerta vita & fortuna est, etiam intra x x. annos: quorum spatio elapso, vt de rebus humanis varijs & mutabilibus est iudicium, filium mortuum Baldus [k] conijcit & præsumit lib. I I. Responsorum. Ex aduerso, si certum & non labascens testimonium iuridicus in filiorum conditionem summatim inquirens, comperiat de eius statu legitimo & incolumi, siue pater filios offerat iudicis conspectui in auditorio ex iure veteri, siue non, è re erit vacationem edicere patri, & eum decernere Iure liberorum excusatum ex ea, quam protulimus, constitutione Cæsarũ Seueri & Antonini: quam eandem esse negat Ant. Augustinus cum illa Seueri eiusdem sensus, cuius Herennius meminit [l], ductus hoc argumento scilicet, quòd illius & varia & multiplicia capita fuisse conijciat, quùm huius nostræ ad Herodianum constitutionis paucula verba sint, quantumuis magni ponderis & pretiosa. Ego reperio Seueri rescriptum à Modestino [m] produci, quod in libris [n] Constitutionum Seuerus & Antoninus emiserunt: similiterq; putem eum, vbi Seueri in specie nostra meminit, illius & Antonini ad Herodianum constitutionem intellexisse. In rem quidem præsentem Augustinum deducere iniuria temporum non possum: sed si coniecturis locus est, nihil moror multiceps Seueri rescriptum fuisse. Iustinianus enim, vt ipse sibi testis est [o], adijci veteribus rescriptis & detrahi iussit: eorũq; verba mutari,

h l. 2. C. de his qui ad lib. ex.

i l. filiũ. de ijs qui sunt sui. l. 1. §. Iulian. de lib. agn.

k cõsi. 90. maximus nu. 2.

l d. l. 2. de excus.

m l. 1. §. vlt. D. de excus.

n l. 3. C. eod.

o Orat. ad Codi. l. 1. 2. & 3.

mutari, circunduci, repleri & transformari, vbi res ita postularet. Vnde tot trunca rescripta, tot constitutiones imperfectæ, in eius enucleato (si dijs placet) Codice reperiuntur, ex antiquis constitutionum libris excerptæ, quas si autographis conferas, re ipsa discernes Antecessores, quibus Iuris P.R. digestio commissa erat, Iustiniani dicto audientes nimiùm fortasse, & obsequentes fuisse, dùm non forent reuiuiscentes principes leges editas agnoscituri pro suis: quæ latius libris posterioribus συνταγμάτων sum prosequutus. Sed ad rem, in aduerso latere nullum est testimonium, aut argumentum, quo diuersæ putentur Seueri leges, illa in Pandectis relata, hæc in Codicem translata. Mihi de constitutione, quam laudat Modestinus, decerptum videtur rescriptum quod in Codice legimus, & iam ex bona parte explicuimus: sicut ex Arcadij & Honorij literis video medium, vt ita dixerim, vmbilicum detractum, & ex Theodosiani tractatu de Decurionibus [p] in iuris deliberandi quæstionem [q], eadem inscriptione & subscriptione non dissimili translatam à Concinnatoribus fuisse. Hæc studio veritatis, non Augustino obstrigillandi, repugnandiue causa, tantùm scribo, qui magnis ingenio, doctrina & dignitate viris, illi consimilibus, nefas & piaculum inuidere semper duxi. Obex tamen excusationi, cuius mentionem habuimus, erit in specie, quam excipi rationi consequens est, si filius emancipatus pubes curæ paternæ committitur, ex Pauli responso huiusmodi [r], *Lucius Titius ex tribus filijs incolumibus vnum habet emancipatum, eius ætatis vt curatores accipere debeat. Quæro si idem Titius pater petente eodem filio emancipato, curator à prætore detur, an Iure publico vti possit, & nihilominus trium filiorum nomine vacationem postulare? Respondi, præmium quidem patri, quod propter numerum liberorum ei competit, denegari non oportet: sed cùm filio suo curator petatur, contra naturales stimulos facit, si tali excusatione vtendum esse putauerit.* Hoc casu dictat ratio viua & spirans, iniquum esse præmium filiorum causa ad aliorum onera detrectanda patri cõcessum, eis esse detrimẽto. Ideoq; pater aduersus alios quoslibet, filijs exceptis, fœcunditatis priuilegio gaudebit, si Ius trium [s] liberorum allegans se excuset, dum curator minori, aut mente capto, aut muto, siue ven-

p const. 149.
q l. nec emere.
r l. amicissimos. D. de excus.
s l. pen. §. fi à præt. D. de excus.

tri, aut tutor pupillo datur. Æquiſsimum eſt enim parentes liberis,non dicam oneratos, ſed honoratos, in ciuitate libera coli,quò cæteri ad liberorum ſtudium excitentur. Sed ne filij tutelæ laxamentum patri offerentes, eo ſibi ipſis incommodent,quo pater præmium conſequitur, magiſtratus cauſa cognita decernet, SALVO Iure vacationis in cæteros, patrem aduerſus filium *iure publico vti* non poſſe. Porrò quid ſit apud Paulum Ius hoc publicum,quæſitum memini, quum ex ſtudioſis mei quidam non inargutè retulit, conſultũ fuiſſe Iuriſprudentem,an pater,qui contracta fiducia filium emancipauerat (quo iure eo ſeculo & ſequentibus ante Iuſtinianum [t] vtebantur) Iure publico & communi ſaluum ſibi ius ſucceſsionis in filij præmorientis bona deſiderans, de præda ſolicitus duntaxat,iuſtè curam adulti filij dante prætore recuſaret,cuius impuberis [u] emancipati foret tutor legitimus. Sed laudata adoleſcentis patritij & nobilis, neque à literis abhorrentis argutia, nimium ſcrupuloſa eius interpretatio viſa eſt, & non ſatis prudentiæ communis, minusq; ſimplicitatis amica,cuius alibi veritatem excuſsi:interea Iuris publici ſpeciem apud Suetonium lego [x], & ea forma à Paulo quæſitum puto, an pater Iure publico vti poſſet : qua Papinianus ait [y] Iure publico excuſari,id eſt, ex iuris Romani & communis forma & autoritate, vt loquuntur Cæſares [z]. Amplius verò Pauli lubrica videntur verba,qui dum *contra naturales ſtimulos* facere patrem cenſet, ſi excuſatione priuilegiaria contra filios vtatur,nihil conſtituit, excuſetúrne pater, an non : ita labaſcendi Accurſio [a] & ſequioribus argumentum necopinatò dedit, in quorum nomenculatione manum ex more retineo, ne ambitioſus in teſtibus citandis eſſe videar, aut ſtudioſis ſine vlla vtilitate afferre faſtidium. Ego Iuriſprudentem reor ad conſultationem reſponſurum, ſcrupulum, in quo magis hæſitabatur, euulſiſſe, cætero neglecto : intuitus autem videtur id Papiniani [b], quòd plerumque pietas paterni nominis, conſilium pro liberis capiens, in patrem aculeos emittat, & bono pudentiq; parenti ſtimulos admoueat, qui naturali rationi,charitati, pudoriq; coniuncti, etiam inſenſum patris in filium animum reuocarent. Itaque ſi Deus Opt.Max.hominem animal ratione ornatum & ciuile, ad Iuſtitiam legis, vt

t §.vlt.Inſt.de legi.ag.ſuc.

u Inſt.de leg. parent. tut. l.3.§.vlt. D. de leg.tut.

x In Tybe.50.

y l.30.§.vlt.de excuſat.

z l.1.C.vt quę deſ. aduo.l. 2.C.q mor. ſe exc.l.ſi qs homi.C.de accuſa.l.Iudæi cõmuni.C.de Iudæis.l.2. de decurio. C. Th.l.42.D. de oper.lib. & ſimil.

a ad §.1.Inſti. de excuſat. glo.& Angel. Cynus ad d l amiciſsimos.

b l.nec in ea. D.de adult. l.ppter.C.q accuſa.non poſſ.

censuit Plutarchus, edidit, religionem & beneuolentiam humanis animis infudit: illam, qua coleretur, & ab hominibus obseruaretur: hanc, qua cœtus mortalium mutuis vinculis colligatus, se in vnanimi concordia contineret. Hinc sunt tot gradus humanę coniunctionis & societatis omnium optimè descripti à Marco Tullio: de quibus si post communitatem primam, quę in ipso est coniugio, proxima in liberis cernitur, sicut natura φιλοστοργίαν & amoris quandam flagrantiam in procreatos ingenerauit, eadem vi rationis excitat parentes, stimulat & pungit, vt natos charos habeant & tueantur, quorum communiter omnibus animantibus ingenita cura est. Ideò naturam ducem, nullo præeunte, nullo præcipiente secuturum patrem I. Paulus existimans, cùm ars simia naturæ nihil, nisi quod omnibus ratio suadet, illius menti suggereret, à responso apertiori abstinuit: cogitans, si quis pudor est patri, diuina prouidentia constitutam naturæ legem obseruaturum, quæ Triumuiris [c] firma & immutabilis dicitur, Ciceroni constans & sempiterna.

c §. sed naturalia. Inst. de iur. nat. gẽt.

De patris excusatione nodi soluti, Antonini rescripto, & Vlpiani ex Opinionibus scripto, emendatis & restitutis. CAP. XVIII.

DVBITATIO tamen ex animis radicitus euellenda est, quam tacitus præterire non possum, si tutela honor aut onus est. Hoc diuersimodè pro tutorum detrectantium, aut affectantium proficuis emolumentis discernitur, & humeris ipsi sentiunt. Si tutela honor est, vt eam ratione administrationis bonorũ & rei tutelaris Baldus appellat [a], non Iure trium, sed neque sedecim liberorum parenti remittetur, post Antonini A. placitum [b], *Numerus liberorum ab honoribus non excusat.* Sed honor ille administrandi, cuius Baldus ex Iulio Paulo meminit [c], inter seruos rebus dominicis ex imperio magis quàm studio incumbentes, dignationis paululùm quiddam habet, quæ liberos homines rerum suarũ administrationi intentos nihil mouet, meq; multò minus: quamuis honorarij [d] & honoris causa dati tutores legantur in libris Iuris ciuilis, pro ijs omnibus, non qui à prætore dantur, vt Catanæus Mediolanensis [e] putat, sed

a ad l. cũ quidam. C. de verbo. sign. & consi. 516. lib. 5.
b C. de his qui nu. lib. exc.
c l. 51. de manum. test.
d l. quod si forte. D. de solu. l. 3. de administr. l. 26. de test. tute. l. si qui §. qd ergo. de ritu nu. t.
e ad Plin. 1. 10. epist.

qui ex abundanti administratione vacaturi constituuntur, quasi cæterorum obseruatores & custodes. Quòd si onus est tutela, vt non affectata [f] ferè semper dicitur, adhuc illius remissioni illa constitutio obijcitur, si vera lectio vulgaris est *ab oneribus*, in eadem. Verùm si ad propositum aciem cogitationis inclinamus, cùm non sit nouum leges legibus explicari, rectè contemporanea ex æquali recipiet interpretationem, & Antonini A. epistolæ Vlpiani sententia ex Opinionum libro III. coniungetur [g], dum hic ait, *Numerus liberorum, aut* LXX. (sic enim legendum, remoto V. quinarij nota ab Heruagij codicibus) *annorum ab honoribus vel muneribus his cohærentibus excusationem non præstat, sed à muneribus tantùm ciuilibus.* Quibus ex verbis, licet tutela sit onus, legum dissidium compositurus fœdere distinctionis, ex quo veritas illucescit, dixerim ab oneribus patrimoniorum, siue indictitijs [h], siue honorum comitibus, nihil excusare, diuersum autem in ijs quæ personalia sunt, vt tutela. Neque tamen de illa constitutione satis certa opinio est, in qua libri variarunt, dùm alij *muneribus*, alij *oneribus*, alij *honoribus* habent. Quo nomine re ipsa sepiùs quàm vellemus, experti, quantùm mendosi codices noceant & bonis viris, & viribus ingeniorum, si fallimur & labimur, cùm peccatum nec voluntarium sit, ab alijs veniam petimus, damusq; vicissim. Sed nescio quid aptius & ad rem conuenientius habet honoris nomen, si apud Antonini rescriptum in suo gradu retineatur: quoniam honor, vt Callistratus [i] dicebat, est administratio reipublicæ cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens. Inde quàm fauorabiles Iurisprudentes fuerint rerum publicarum statui & gubernationi, videre licet, cùm nihil ab honoribus excuset [k], etsi pedissequam erogationem habeant. Porrò Modestinus habet [l], *Tutela non est reipublicæ munus, nec quoad impensam: sed ciuile, nec prouinciale videtur tutelam administrare.* At hinc remotione arguitur, si non est tutela munus, quod in administranda repub. cum sumptu sine titulo dignitatis subeatur [m], à publicorum genere remouetur: item si minimè sumptuosum est, & periculo damnóue patrimonij administrantis expediri non postulet, patrimoniale dici non potest: itemq; si prouincialem [illegible] & minister

f l. tria onera. 1. & 2. de excus.
g l. 2. de vac. mu.
h d. l. 2. §. quæ patrimon. l. 10. & 11. eo. l. rescripto. in fi. de mu. & honor.
i de mun. & honor.
k l. 8. D. de vac. mu.
l 6. de excus.
m d. l. honor. §. publicū. D. de mun. & hon. l. 1. et vlt. C. eod.

nisterium non habet tutela, non est de muneribus, quæ publica aut personalia, aut patrimonialia, aut mixta munera sunt omnia [n]. Qua ratione igitur, *sed ciuile*, id est corporale, ait ipse? qui fouet & adiuuat plurimùm scripto diuersam sententiam [o], dum eum qui accepit, vel habet immunitatem ciuilium aut publicorum munerum, à tutela vel cura vacationem non habere censet: sicut & collegia, quæ muneribus municipalibus & ciuilibus obstricta non sunt, remißionem tutelæ non habent, nisi nominatim id priuilegium eis indultum sit, dicebat Callistratus [p]: qui huic sententiæ addit (si verè negatione apposita locum difficilem & subobscurum restitui) *ædilitas inter eos magistratus* non *habetur, qui priuatis muneribus excusati sunt:* ergo ædilis rectè tutor datur, adeò vt excusare se à tutela non poßit, tanquam à munere priuato. Erit ergo tutela quid amplius, Modestine? Tu qui ciuile dixeras eam esse munus, noluisti ciuilium nomine in data immunitate exaudire. Callistratus ad idem priuilegio concedi oportere censet, vt ciuilium verbo exaudiri poßit, qui & amplius voluit illam priuatum esse munus: vt etiam nullo exemplari adstipulante & contendere & interpretari audeo, ne pugnantes eiusdem autoris sententias contiguas, vno spiritu effatas & vno contextu scriptas dicam, & in Prioribus explicaui: facitq; Pomponius ne tutela munus publicum videatur, cùm ita definit [*], Munus publicum est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos vniuersosq; ciues, remq; eorum, imperio magistratus extraordinario peruenit. Sed Hermogenianus & Charisius [q] inter ciuilia & publica munera ex aduerso latere onus tutelæ referentes, Iustiniano Cæsari autores fuêre dicendi [r], *tutelam & curam placuit publicum munus esse:* hocq; locus ille Callistrati sine negatione significat, Ædilis inter eos magistratus habetur, qui priuatis muneribus excusati sunt: at ædilis tutela non excusatur: ergo tutela priuatum munus non est, sed publicum: quod fortasse Concinnatores iidem & Institutionum autores ita legi & intelligi voluerunt, quò magis sibi constantes & similimi viderentur, dum sui dißimilimum Iurisprudentem videri necquiquam illis curæ fuit. Iam verò si in grauium autorum dissensione difficilimum est internoscere verum, quid dicemus in tanta

n l.vlt. Illo tit. l.1. §.vlti. C. de veteran.

o c.15. de excus.

p l. non tantú. de excus.

* l. pupill[o]. de ver. signif.

q l.1. §. æquè. l. vlt. §.1. de mun.

r §.1. de excu.

tanta ſententiarum varietate? Hæc viſa fuere ſubobſcura Antonio Auguſtino, Iuriſprudentiæ lumini, in cuius fulgentiſsimis monumentis veterum conſultorum numen elucet: at (quæ in homine ingenij comitas eſt) illum non puduit aciem retuſam animi, & hoc diſcrimen à ſe non intellectum confiteri. Dicere in ſingulis ciuitatibus publicam tutelam minoribus deberi, vt ait [s] Conſtantinus, vel publicè vtilem eſſe tutelam, quæ ad curam publicam pertineat, ex Seueri [t] Epiſtola nihil aut paululum iuuat, cùm priuatim duntaxat vtilis & neceſſaria ſit: niſi quis eam ſecundariò & quaſi per cognationem vtilem publicè contendat ex ſententia Accurſij [u] nuntantis. Sed ſi priuatum aliquid aut publicum dicitur, eò quòd primùm & præcipuè ſit priuatim, aut publicè vtile, non eſt tutela publicum munus appellanda, quaſi populicum, ſi populi vſibus [x] & commodis non inſeruit: & hîc planè non conquieſcit animi cogitatio. Fortaſſe rectior & probabilior opinio foret, tutelam publicum munus dici, non pro officio ciuili, ſed pro onere, quod paſsim, idoneis tamen, & publicè datur, defertur, geriturq; publicitùs [y]: at hoc ſubtile nimis eſt, falſumq;, & futile fortaſsis. Equidem ne Veritas, quæ à Luciano fingitur fuſco & dubio colore, vix apparẽs ſubterfugiat ſemper & ſubterlateat, vt initium eius inueſtigationi faciam, quæ vepribus obductis occultata fuit, vereor ne principiò tutela priuatum munus in album ciuilium & publicorum munerum ex iure ſingulari, priuilegiario, & impetratitio venerit, quod arguunt iudicio ſcientibus & præditis, illa Calliſtrati verba [z], *Ni nominatim id priuilegium eis indultũ ſit*: quæ deinde ex multiplici aſsiduaq; conceſsione, inter publica munera locum tandem ſibi vindicarit. Idem ſignificãt illa verba in Iuris elementis, *Tutelam & curam placuit*, &c. Id enim demũ placuiſſe in libris huius ſtudij exaudiunt Iuris & eloquentiæ conſulti, quod poſt varias concertationes cognita cauſa tandem obtinuit, & aſſenſione vnanimi poſt varios diſputationis fluctus receptum & conſtitutum eſt, vt nobis pueris Stephanus Forcatulus polihyſtorum coryphæus, è loco ſuperiore explanabat, Budæi autoritate [a] motus, & multis argumentis, eoq; fortaſſe, quòd *Placere* ſolitum fuerit Senatuſcõſultis [b], cognitionibus Imperatorum [c], & diſputationibus [d] Iuriſprudentum

s l.19. de decur.C.Th.
t l.1 §.omnes. qui pet.tut.
u glo.§.1.Inſt. de exc.l.10. in fi.de teſt. tutel.
x l.1.§.vlt. D. ad munic.
y ar. l.9.de ijs qui ſunt ſui. l.6. de cõtr. empt.
z d.l.nõ tantũ. de excuſ.
a de Senato. in Prior.
b l. item veniunt. D.de pet. hæred. l.1. ad SC. Maced. l.1. ad SC.Trebell. 28. de fideic.hær.
c vlt.de iure patro.10.de manumiſſ.
d veterib. de pact. l.1. de manumiſſ.

dentum adhiberi. Hæc nos cunctanter & timidè: illi viderint, quibus mens diuinior, atque os magna sonaturum est, curæq; veteres errorum fossas expurgare. Sed ab illis ad operas nostras reuertamur. Ex his tutelam publicum & ciuile munus esse constat, sed neque tamen adhuc patri ob tres liberos vacatio est, dicente Vlpiano [e], *Quamuis* L X V. *annorum sit aliquis* (vt altero X. semoto legendum) *& tres liberos incolumes habeat, muneribus tamen ciuilibus propter has causas non liberatur.* Quòd si est, vt est, pater trium non habet tutelæ remissionem ex Seueri & Antonini tot rationibus illustrata constitutione: an pugnantia, non dico in Pandectas translata, sed à veteribus prolata dicemus? viris diuini spiritus, dotibus ingenij & studiorum similimis & conuenientissimis, quodq; pariter doctis & indoctis persuasum est, eminentissimis seculi sui. Ego, ne de industria videar excitare νομομαχίαν, cùm prosequamur Ius vacationis, quod Romæ sibi pater trium parabat, vt Triumuiri post Seuerum & Antoninum distinguunt in Institutionibus [f], dixerim Vlpianum agere de vacatione in prouincijs consequenda, quòd ex speciebus dissimilibus & imperfectis, vt pote si quis non L X X. annos, sed L X V. natus sit, nec V. liberos habeat, sed III. duntaxat, à muneribus neutiquam liberabitur: quod obiter ex Modestino in superioribus [g] attigimus. Cùm autem Romæ dico, ad Italiæ & prouinciarum discrimen accipi scriptum velim, cuius ratio vix antè cognita suo loco proferetur: vt interea remissio tutelę Iure liberorum sit patri, & intra muros vrbis, & in continentibus ædificijs [h], siue à testatore, siue à præfecto vrbi, siue à prætore sit tutor constitutus.

e l. 2. de vac. mu.

f d. §. 1. de excus.

g cap. 9.

h l. 2. l. Alfen. de verb. sig. l. pen. §. Romæ de exc.

De forma Iuris trium in tutelæ excusatione proponendi, notatoq; Scæuolæ responso & explicato.

CAP. XVIIII.

ITAQVE pater filiorum trium, tutor pupilli creatus à magistratu, aut à testatore datus, Iure trium liberorum excusatur, sicut de curatore dato mente capto, aut muto, siue ventri, dicebat [a] Tryphoninus. Hîc omitto dedita opera tutorem à lege factum, qui in iure, id est, in iudicio, tutela fœminarum & virginum

a d. l. pen. §. 6 à prætore.

ginum cedere quidem potest, ait Vlpianus[b], masculorum non item: sed abdicare se, id est excusare, à tutela lege delata iure veteri non potest, quia ipso iure tutor existit: in qua sententia Cuiacius est, & ego sum: nisi rectiùs facturi videamur, si mente illum & scripto quoque complectimur, quando Anastasiana[c] lege fratris excusatio admittitur, si ea sit quæ in alio probaretur. Ergo in omnimoda excusatione proferenda, prudentium & consultorum exequenda sententia est. Primùm igitur vbi se creatum fuisse, datúmue tutorem pater trium cognouerit, certior à magistratibus aut coràm, aut domi suæ factus[d], quinquaginta dierum spatium ad proponendas excusationis causas habet, intra quod se apud tribunal sistit, & aut viua voce apud acta, aut per supplices libellos remissionem contestabitur, & exponet, officio iudicis mero postulato: explicabitq; nominatim, & exprimet eam quam habebit excusationis causam: idemq;, si plures habeat & diuersas, coram Ius dicente proponet, intra quinquaginta continuos dies à scientia numerandos. Quòd si pluribus causis testatis in tempore legitimo, *de quibusdam non probauerit, alijs vti intra tempora non prohibetur*, ait Martianus[e]. Sed quę tempora intelligat Iurisprudens, dubitatum fuit, & in hoc rei cardo vertitur. Neapolitanus Nicolaus ad Martianum, putat quinquaginta dies iustum esse tempus, intra quod aliam exceptionem rectè proponet, ab alia qui succubuit: quod Bernardo illi Pontificio[f], equidem & doctissimo placuit. Ego aliter totam quæstionem explico, pensitatis Martiani verbis: & tractans de illo, qui se cupiens excusatum, causas, quibus remittendum onus tutelæ sibi prætendebat, non probauerit, non mihi videtur illum cogitasse, qui duntaxat quasdam non omnes, quas habebat, excusationis species testatò & nominatim proposuerit: aliud siquidem est nominare, aliud nominata probare. quod significant illa verba, *de quibusdam non probauerit*. Verùm qui multis de causis excusationem prætendit, & eas omnes simul nominatim exprimere intra quinquaginta debet[g], & quod amplius quiddam est persequi (neque enim sufficit se sistere repræsentareq; iudicio, & desistere ab excusationis probatione, quod ex Seueri & Antonini constitutione improbat Modestinus[h].) vbi à probatione, quam

b de tutel. titul. 11.

c l. frater. C. de legat. tut. l. 2. §. his illud C. quād. mulier. offi. tut. l. 7. §. 1. de nauicul. C. Th.

d l. 13. l. quinquaginta D. de excusat. Cod. eod.

e l. propter lité. §. 1. eod. §. qui auté vult. Instit. eod.

f glo. c. pastoralis. verb. audiātur. de exceptio.

g d. l. 13. §. scire auté oportet.

h d. l. 13. versi. [illegible]

quam proſequitur, quarundam ſpecierum ex nominatis[i] ceciderit, *alijs vti intra tempora non prohibetur*, ait Martianus, quodq; Triumuiris placet[k], id eſt, intra continuos illos quatuor menſes, qui ex die nominationis peragendo negotio conſtituti ſunt[l], & controuerſiæ definiendæ. Sed qui ſint dies nominationis, non ſatis interpretibus liquet, poſtquam lumina veterum, magiſter & diſcipulus[m], Azo & Accurſius in pugnantes ſententias ierunt, & nos alibi compoſuimus. Interea qui ſe excuſaturus eſt à tutela, vbi de Iure liberorum exceperit, an falſis allegationibus vacationem affectet, tota res pendet ex officio iudicis, qui ne liberis ſuppoſititijs decipiatur, cognoſcens de cauſa cauebit: & qui ſine fraude Iure liberorum ſibi vacationem vindicat, niſi allegationem eius exaudiat Iuridicus, Vlpiano conſultore[n], appellationem iuſtiſſimè interponet: hoc enim, inquit, diuus Marcus effecit, quod item retineo Modeſtinum[o] dicere à Seuero & Antonino conſtitutum. Quæ ſi percepiſſet tutor ille teſtamento datus[p], qui adito prætore dixit ſe tres liberos habere, adiecit præterea habenti patruum ſe vitioſè tutorem datum, non eò moratus fuiſſet, quòd patruus legitimus foret tutor ab inteſtato futurus: ſed in excuſatione petenda ob Ius trium liberorum perſtitiſſet, & in caſu depulſionis appellaſſet. Eius verò, pro religione ſua, debuit inſcitiam prætor circunſpicientia & accurata conſideratione ſuppleuiſſe: niſi fortè nugator quidam Tarentinus licentia ioculari objiciat, non ſpectaſſe tunc ad religionem iudicantis, aut iuuare clientium & litigatorum iura, aut patronorum peccata corrigere & emendare, quod poſt Scæuolæ tempora Dioclet. & Maximi.[q] præceperunt. Quamobrem non ſine vitio decretum prætoris habet, *Si legitimum tutorem habenti tutor datus es, non eſt tibi neceſſaria excuſatio:* quandiu enim teſtamentaria tutela ſperatur legitimam ceſſare, pueri ſciunt[r], & hoc prætorem latêre non debuit, ſi putatur hominis cautio potior cautione legis: item, ſicut OPORTET praxeos vſuſq; forenſis non eſſe ignarum eum, qui Tribunali præficitur, debuit prætor tutoris teſtamento dati neglecta allegatione, cauſantis patruum ſuperſtitem legitimũ tutorem decernendum, excidiſſe illum ipſum teſtamentarium ab illo defenſionis capite pronuntiare, &

i l.3. in fin. D. de appellat.
k d. §. qui aurẽ vult. Inſt. de excuſ.
l d. l. quinquaginta.
m glo. d. l. propter litem.
n l. 1. §. ſi quis tut. D. quando ap. ſit.
o d l. 13. l. tutores. C. de excuſ.
p qui teſtam. D. de excuſ.
q C. vt quæ deſ. adu. par.
r l. ſi quis ſub cõd. l. idem fiet. D. de teſtam. tutel.

certum ſe excuſaturo tempus præſcribere, intra quod filios tres, quorũ gratia ſibi excuſationem vindicabat, eius conſpectui in auditorio obtuliſſet, aut die prætorio [s], ſiue, vt loquimur, dicto, de eorum incolumitate fidiſsimum teſtimonium protuliſſet. Hinc apparet vitium pronuntiationis, cùm, vbi patruus nemo impuberi tutor futurus eſſet, ſuper excuſatione ob Ius liberorum nihil decretum, nihil pronuntiatum fuerit. Ideoq; Scæuola conſultus, an poſt decretum prætoris illius modi remanſerit idem teſtamento tutor datus, reſpondit, *quamuis iuſtas cauſas excuſationis haberet, non tamen eſſe excuſatum propter vitium pronuntiationis:* id ſcilicet, ne ad id, quod non cogitauit prætor, verba ſententiæ explicentur, de quibus ſemper ſtrictum eſt iudicium [t], vt aiunt Parlamentares noſtri. Vnde licet cernere, quantum priuatorum interſit habere qui fideliſsimè eorum deſideria iudicibus explicent, & clientium ſimplicitatem cautionibus & prudentia iuuent: huiuſmodi enim ſi aliquis dato tutori adfuiſſet, neque Scæuolæ, neque nobis labor fuiſſet impendendus. Inde quoque videre eſt, quantum Reipublicæ interſit iudicem veſtigia iuris & iuſtitiæ ſequi: quantumq; profit aut obſit peritia imperitiáue iudicantis, cùm illa in mortalium leuamentum ius ſuũ cuiq; diſtribuat, hæc grauatos inter homines iniuriam ne diſcernat quidem, eò maxime culpæ annumeranda, vt Celſus dicitur ſcripſiſſe. Cautus itaque & prouidus prætor de tutoris excuſatione, ſine vitio pronuntiaturus, cognouiſſet: quam vbi neglexit inſcitia, neſcio an confidentia, vtraque certè magiſtris & magiſtratibus turpiſsima & nocentiſsima, perinde in vitio fuit, ac ſi contra ius conſtitutum de illa pronuntiaſſet: adeò vt ſi quid ea in re poteſt iudicium meum, inualida & reſciſſa ipſo iure & ſine appellatione illa ſententia videatur, non ex capite quod contra ius receptum de beneficio liberorum quicquam habuerit, de quo Æmylius Macer [u] ſcribit, ſed ex eo quod finibus certis condemnationis aut abſolutionis concluſa minimè fuerit, vt iudici pręcipitur mandatis Principũ [x]. Neq; enim Prætoria verba, *Si legitimum tutorem habenti*, &c. à delato munere tutorem teſtamentarium excuſant, non excuſandúmue decernunt: ne dicam, omiſſa principiò cauſæ cognitione de liberis neceſſaria, in eo quod excuſat

s l.6. de opt. leg.

t l.3. verſ. neq; enim. D. de decurioni. Bart. l. ſi expreſ. nu. 2. de appellat.

u l.1. §. contra. quę ſent. ſine app. reſ.

x l. præſes. l. ex ſtipul l poſt ſententiã. C. de ſenten. & inter.

cuſationi ob liberos adiectitium ex ſuperabundanti fuerat, non debuiſſe prætorem ſub conditione, multoq; minus falſa, decernere, quæ nullam efficit ſententiam ipſo iure, ſicut Vlpiano[y] duce Angelus Peruſinus cenſuit, cuius opinioni Ioannes Imolenſis fauet. Potuit igitur is tutor, ſi iuſto tempore intra legitimos L. dies Ius liberorum pro excuſationis cauſa propoſuerat, dum prætor dubiam & incertam ſententiam protulit, quaſi pro beneficio liberorum ſpreto, ſi diſplicebat ſententia, auxilio appellationis vti, Seueri & Antonini[z] conſilium ſequutus: vel liberum illi fuit, mero prætoris officio poſtulato, denuo tutelæ remiſsionem in auditorium deducere, & cauſam eiſdem actis[a] vt ab initio agitare: quód familiariſſimum veteribus Romanis fuit, & inter patritios doctores Bartolum[b] & Baldum ex Butrij ſententia conuenit (quorum recito teſtimonia, non equidem vt videar, ſed ne nón videar protuliſſe.) Litigatoribus enim non eſt prohibitum, ſiue in primaria, ſiue in accidentaria cauſa coram illo ipſo, qui decreuit, ſententiæ vires excutere, & nullitatem, ſi ruſticè loqui per ciuiliores homines liceat, diſquiſitione redarguere, ſi mòdò iudex iure magiſtratus & propriæ iuriſdictionis iudicauerit: qui repetitus, ait conſtitutio[c], notionem ſuam exhibebit, & ſi ex actis error aut iniquitas reſiliat, iterum de cauſa cognoſcens, in melius reformabit, quodq; optimum putauerit, ſtatuet. Sed hîc duo in quæſtionem cadunt, nec ſatis adhuc explicata: vnum, quod nouitium inuentum diſcernet ingenioſus: alterum ex reſponſo Scæuolæ, quod explicamus, ſupereſt. In primo ſi culpa & imperitia magiſtratus, apud cuius tribunal intra legitimos dies tutor datus cauſas excuſationis teſtatus eſt, quatuor menſes conſtituti negotio peragendo effluxerint, quos obſeruat Paulus[d], à nominatione tutoris qui repetere excuſationem & cauſam retractare parat, quæto an res tutelares ſint in periculo tutoris teſtamento dati? Et ſententiam exequi poſſe debereq; iudice, priuſquam eius vires coràm ſe agitari patiatur, ſummis ingenio & autoritate viris placuit[e], qui in euentu reuocationis executionem quoq; decreti prioris retractari cenſuerunt. Quæ ſi vera ſunt, implicatus eſt tutor adminiſtratione, dum tutelæ remiſsionem repetit. Sed ijs conturbari non debemus, quando per iudicem

i 3 ſtetit,

y l.1. §. biduũ quãdo app. ſic. Scrib. l. q Romæ. §. duo frat. de verb. oblig.

z l.1. C. ſi ſæp. in integ. reſtit.

a l. ſi vt propon. C. quomod. & quãdo iud.

b Barto. d. l. ſi expreſ. nu. 12. 13. 14. & ad l. cũ quærebatur. de re iud. Bald. d. ſi vt propon. nu. 17.

c l. ſi præſes. C. quom. & quand. Bal. conſ. 442. & 517. lib. 5.

d d. l. quinquaginta. D. & C. de excuſ.

e Clem. 1. de ſequ poſſ. & 1. de ſent. & re iud. auth. quæ ſupplicatio. C. de precib. Imp. offer.

stetit, quominus causa intra iustum tempus terminaretur, qui alibi sæpe legitimam præstat causam ad dies fatales prorogandos[f], vt Baldus libro III. Responsorum existimat, quod æquissimum videtur. Itaque, me iudice, quadrimestre illud spatium periculo tutoris non laberetur, per quem non stetit, quominus excusationis causa prætoris definitione sopiretur: sed detrimentum rerum pupillarium, eo interstitio repetitæ quæstionis ad magistratum pertineret[g], nisi tutorem temporarium aut curatorem, saltem ex Pij rescripto[h] monitus, dedisset. Sequens illa quæstio est Q. Ceruidij Scæuolæ, si tutor, quo de agimus, *acquieuisset sententiæ*, nec intra fatalia tempora appellationis coram eodem prætore de viribus sententiæ nullis quæstionem agitauisset, ad maioremue prouocasset, consensum taciturnitate sententiæ accommodans, *an ob id quod non gessit tutelam, vtilis actio in hunc dari debeat. Respondit, Si errore potius, quo se pro Iure trium liberorum, quod allegabat, excusatum crediderit, quàm malitia ab administratione cessasset, vtilem actionem non dandam.* Cæterùm erroris à malitia discriminatio nunc erit in religione iudicantis: olim erat in cognitione prætoris actionis formulam & iudicem concedentis, aut denegantis: qui si non mala mente & malo animo cessasse tutorem opinabilem videret, illum ab vtili, nedum à directa actione tutelæ absoluebat, vel potius ab actionem impetrante negotij serie explanata, aduersum illum non concedebat: cùm in eum duntaxat, qui tutelam gerere noluit, & cessauit, cùm sciret sibi gestionem incumbere, vtilem[i] dari placuerit. Quæ Scæuolæ responsum elucidant, nuper ab Heruagio obscuratum, de verbis vltimis sublata negatione: cùm aduersus prudentis mentem, tùm contra exemplarium fidem. Ita culpa deprehenditur hominum, qui liberiori stylo in emendandis libris prouentes, de correctoribus plerunque corruptores fiunt. Cæterùm non is ego sum, qui responso viri principis, & Iurisconsultorum prudentissimi (sic enim illum[k] AA.) vel cum Alciato[l] autoritatem imminuere & fidem eleuare possim, aut velim etiam cùm possem, magno illum ingenio virum Claudio Tryphonino asserente[m], cui plus iniurato quàm mihi iurato crederetur; nihilo tamen minus meam apertè sententiam proferam: at eò

f auth. ei qui. C. de temp. & rep. appel. Bald. lib. 3. consi. 166. & ad l. contra maior. nu. 24. C. de Inoffic. testa.

g l. 1. § magist. de magist. conue.

h l. 2. de tut. & cur. dat. ab his. l. cum in vna. de appell.

i l. 38. § in eū. de admi. tu.

k l. 3. de testa. C. Th.

l par. 4. cap. 1.

m l. à testatore. de cond. & demonst.

eò cunctantius & timidius, quò mihi cum mortuo res est, ne manes illius è somno excitare, aut, quod ille vetat, dilaniare videar: & si mens cunctis imposta manet, vt ait Iupiter Statianus, viderint meliore & feliciore ingenio nati, apud quos mansurum & non reuocabile verum. Itaque non opus fuisse distinctione Ceruidiana ad quæstionem terminandam magis puto, cùm rei tutelaris periculum ad imperitiam & imprudentiam magistratus spectet. Nec sententiæ acquieuisse tutor, de quo sermo habetur, videri potest, à qua non debuit appellasse, vt erat ipso iure inanis & euanida [n], lata contra formam iuris manifesti. Quod enim verbum vulgus habet in ore, & properant plerique dicere magis quàm discere, Acquiescentem [o] & taciturnitate consentientem videri probare sententiam, vt citius is agat, qui denuo causam agitaturus est, dictum putem: &, quod semel dicam, sicut qui appellauit à nulla inualidaq; sententia, præscriptione fatalium temporum submotus, ex eo non videtur sententiam comprobasse: qui tacuit, cùm non debuit appellare, neque videtur silentio sententiam confirmasse, quod Modestino placuit [p], & eius sententiæ doctorum hominum calculus & consensus accessit: ne dicam sententiam nullam confirmari non potuisse, si non existenti qualitas non accedit. Quæ non tam aduersus Scæuolam persuadendi spe quàm experiundi voluntate producta, quò magis vulgaria sunt ex regulis Iuris antiqui, mirabundum animum meum remorantur, vt in oculos eruditos viri prudentissimi non incurrerunt. Ea nos certè fusius & copiosius tractauimus, quòd à nostrorum temporum vsu & luce fori non abhorreant, licet ab elegantiorum eruditione vulgari fugisse quodammodo videantur.

n l.2.C.quãdo prou.nõ e necess.

o l.3.C.quom. & quãd.iu.

p d.l.si expss. de appellat. Acc.Bar.l.2. C.si ex fals. instr. Guid. Pap. decis. 426.nu.13.

De tribus liberis legati, deq; legationis & tutelæ discrimine. CAP. XX.

EXEMPLVM quoque ex principalibus constitutionibus profero, ne heluo Pandectarum esse videar: quas tamen & auribus & oculis deuorare doctos oportet. Illud verò ex placito Valentiniani & Gallieni AA. & Cæsarum sic habet [a], *Pater trium incolumium liberorum legationibus publicis liberatur.* Vnde sine

a l. de lega-tio.C.

in

in municipijs, siue in Vrbe à legationis munere Iure trium eximitur pater, etiamsi ex ordine ei obeundum esset, putà quia priores, qui in Senatum electi sunt, omnes iam functi fuêre, idemq; extra ordinem delegato munere, putà si de primoribus viris & optimatibus legatio personas desideret, ad quam non esset quis aliâs, ait Martianus [b], compellendus. Sicut enim à personali munere tutelæ tres liberi vacationem præstant, de quibus tam multa in superioribus, ita in proposito à legatione patri remisio est, quæ solo personæ ministerio obitur [c], & personale munus Hermogeniano & Arcadio dicitur. Adnotanda tamen obiter differentia est, quam ἀπροσ-διόνυσον non erit addidisse, & transire sine admiratione non possum, cur mandatis principalibus discriminata fuerit Vrbs ab Italia, & hæc à Prouincijs in tutelæ excusatione, & in legatione non item: licet & tutela & legatio ciuica personalia munera sint. Equidem quantumuis in numerato habeas ingenium, dissolutionis ratio stirpitus erui non potest, cùm hæc solemni potius antiquitatis autoritate, quàm ratione constitutionis firmata liceat cernere. De quibus leges scriptas reperio [d], quæ vim, mentem, & potestatem in fronte promptam gerunt, at rationem non item: & quædam de Iure quinque liberorum infrà dicemus. Interea dùm alij meliora docerent, quoniam legatio ex locupletissimo Iurisprudentum testimonio, autoritate & vtilitate munus ciuicum est, ei fautum diligens & multiscius amicus quidam noster existimauit, siue in Italia, siue in Prouincijs, multò magis quàm muneri tutelæ: vt autoritate publicum quidem tutela munus est, sed vtilitate priuatum discernitur: quæ prius Accursio [e] ad Hermogenianum placuerant. Sed ratio illa differentiæ mihi non sit verosimilis, quæ publicis municipiorum ciuitatum & prouinciarum vtilitatibus aduersatur: nec ciuici muneris vtilitas quicquam ad rem facit, cur in legatione detrectanda patri faueatur magis quàm in onere tutelæ ab humeris auertendo. Quocirca in vera discriminis ratione inuestiganda, ab alijs laborem impensum velim: ego, vt de quarundam rerum inscitia confiteri summam scientiam existimo, dicam primùm cum Ouidio, Non liquidò satis est cognita causa mihi: quòd si me officio mero prætoris aliquis premat, cogereq;

b l. sciendum. D. de legatio.

c l. filio D. eo. tit. l. 1. & vl. de mune. & honor.

d d. l. 1. C. de leg. l. 1. qui num. lib. se ex. C. lib. 5.

e ad l. 1. de muner.

gereq; velit pronuntiare sententiam, prudens inscitiæ iurabo de causa N.L.

De tribus liberis liberti centenarij ex lege Papia, & liberti à Iure patronatus liberatione triplici. CAP. XXI.

MPLIVS tres liberos aut plures ex lege Papia fauorabiles fuisse reperio liberto cētenario, adeò vt nihil quicquam ex eius bonis petere patronus posset, siue testatò, siue intestatò libertus decederet. Cuius quidem capitis Triumuiros indices habeo Iuris elementorum & Institutionum lib. III.[a] Vbi inter cætera, de quibus in Iure duorum mentio habita, ex iure veteri lege Papia dicitur constitutum, vt patronus liberto, qui c. mille sestertios minores haberet, cum filio vnico liberti successurus, hæreditatem æquilibrio diuideret, quasi reliquias vetusti iuris & antiquæ societatis retinens, cuius testis adhuc superest Vlpianus[b]: item vt cum duobus liberis superstitibus liberto, in trientes assem dispertiret, virilemq; consequeretur, dum tamen ne idem esset, tribus liberis à liberto susceptis, & patrono ex lege XII. Tab. obiectis. Illis enim antiquitùs, vel eorum vni, facultas fuerat excludendi & arcendi patroni, quæ suprà explicata fuêre. Sanè ad legem Papiam sciendum est introductam illam fuisse in solatium patronorum, qui libertos assiduos & locupletes habebant, & à filijs naturalibus (intelligo, vt Suetonius[c], more Latinorum, natura filios iustos & legitimos) ex quantulacunque parte scriptis à patre hæredibus, libertis succedere prohibebantur. Sed nescio quid causæ est, quòd ius nouissimum legis Papiæ de Iure patronorum augendo in bonis libertorum, Concinnatores transferre in libros Iuris ciuilis neglexerunt, tam multa de eo, quod ante illam vigebat, referentes[d]. Dum ita subsisto ad legem Papiam, duo notanda animaduerto: vnum, mediocris fortunæ liberti filios lege Papia non interpellatos: alterum, liberti locupletis liberos tres patri fauorabiles fuisse. In primo vel vnicus liberti filius patronum exclusit ab hæreditate, quam lex Papia vt summæ minoris intactam & illibatam filio reseruauit, si is legitimus & naturalis esset ex iure constituto, cùm minor libertus centenario. Sed hìc tractari commodissimè potuit

a de succes. li bert.

b D. de bonis lib. l. 1.

c Tiberij ...

d l. 11. in fi. de iure patr. 6. D. de bonis libert.

meminit. Libertus enim, nisi operarum obligatione dimissus, solutione putà, aut Iure liberorum, testamenti factionem liberam non habebat, quæ fuêre in superioribus à nobis enucleata[m]. Verùm calidus & prudens patronus, aut nihil manumittens, posteáue, liberto imponebat, aut si imposuisset, cernens libertum amplificatione rei familiaris fore locupletissimum, nihil exigebat, & ita ius in liberti bona sibi seruari putabat: neque enim in huiusmodi similíue casu natalium restitutioni consensisset. In eo contra patronos Ius liberæ testamenti factionis impetratitium excogitatum fuit, ex quo testaturo liberto licebat patronum præterire, ita ne contra tabulas eius patronus vti auxilio prætoris posset. Sic illum princeps iure spoliabat suo: recténe, quando quæ sunt recta & honesta, liceant solùm principi verè principanti, ait Liuius, alij viderint: interea hic [n] casus obseruetur. Alius & tertius modus fuit, Ius trium, de quo agimus: & sine impetratione liberæ testamenti factionis, testatus libertus trium pater impunè præteriuit patronum, vel illibatas à patrono, intestatus, filijs reliquit facultates. Hæc de iure prisco, pro eo ac si vigeret hodie, ad Pandectarum locos quamplures elucidandos, duximus legem Papiam respicere, in eo capite quod miror legilegulos omnes & Gallos & Italos silentio præterijsse, vel negligentia dissimulasse: obseruatum autem reperi industria memorabili Alexandri Neapolitani scriptoris, cuius super classicos autores Geniales [o] caput extulerunt.

m ca.10.& 11.

n Bald. l.1. C. de seruit. & aqua.

o lib.4. ca.22.

De Iure trium versus Iuuenalis explicati. CAP. XXII.

POSTQVAM verò in sermonem de lege Papia venimus (siue Iulia & Papia coniunctim, siue Papia Poppæa dicenda sit, vtpote lata post Iulias Rogationes, Tacito lib. III. sub Augusto Cæsare, M. Papio Mutilio & Q. Poppæo secundo suffectis, non ordinarijs Consulibus, vt Isidorus censuit[a], cuius opinionē confirmat Dion[*]) volui ad remoram accurrens, ingenij vela cōtrahere, Satyrici locum explicaturus, quem vidisse quidem, sed non peruidisse principes viros, iuris & eloquentiæ magistros, eorum scriptis comperimus. Verba Iuuenalis ex sat. ix. sunt:

Iam pater es, dedimus quod famæ opponere posśis,

a can. quæ dī. 2. dist.

* lib. 56.

Iura parentis habes, propter me ſcriberis hæres,
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum:
Commoda præterea iunguntur multa caducis,
Si numerum, ſi tres impleuero, &c.

Vbi cùm Cinædus, vulgò pater creditus, liberos ſuſtuliſſet, ope & auxilio Næuoli, vicem illius cum vxore ſubeuntis, Poëta ſub Næuoli perſona turpitudinem Cinædi eius auribus inculcat, & obijcit, dùm iura paterna generaliter exprobrat, dumq; ſeriatim commodis liberorum enumeratis infeſtat: commemorans illi ſua opera iura parentis & ciuibus Romanis propriam poteſtatem in filios eſſe, itemq; teſtamenti factionem, quam triuiales magiſtri paſsiuam dicunt, & honorem illum ſummum (de quo [b] Plinius ſæpiſsimè) tanti à veteribus factum, percipiendi relicta [c] alienis teſtamentis, quo ab vxoris teſtamento caperet, obueniſſe: cùm antè liberis orbus & ſolitarius, nō tutiùs quàm cœlebs [d] ex ſuprema ciuis Romani voluntate, ab ea hæreditatis vel legati honore affici poterat, &, vt generaliter dicam, ius capiendi ex teſtamento vxorio non habebat, lege Iulia & Papia præpedimentum obijciente: quod tamen Chriſtianiſmo indignum rati Conſtantinus filius [e] & Fratres edita lege aboleuerunt. Ampliùs quo iure Cinædus hæres inſtitui, & legatum omnis generis capere poterat, eodem dulce caducum retinebat, & percipiebat, id eſt, id omne, quod ab honorata perſona iudicio defuncti, mortuoq; teſtatore vel honorati morte vel alia incapacitate ceciderat, quod Iure antiquo, id eſt ante leges Caducarias, Iuliam ſcilicet & Papiam, apud hæredem remanebat. Illud verò, quoniam accreſceret & accederet hæreditati, iam teſtatoris deſtinatione abalienatum, hæredisq; cederet commoditati, dulce caducum dicitur: in quo explanando Commentarij non ſatisfaciunt. Sed de his quis contrà nunc Rhynton non geſtit Satyricum ridere? qui caducum apud hæredem remanere intelligit, agens ſub Domitiano & Traiano, lege Papia vigente, à tot annorum ſpatijs, ſaltem ab illo tempore quo latam eam fuiſſe diximus, aſsiduos autores ſequuti, & fiſco principali caduca vindicante, vt ſignificant ea verba Plinij [f], *Locupletabant & fiſcum & ærarium, non tam Voconiæ & Iuliæ leges*, &c. Equidē hoc nollem coryphæos, maior

[b] Epiſt. lib. 1. & 7. ad Tacit.
[c] l. ſed & ſi ſuſ. D. de iudic. l. 36. de excuſ. tut. l. 28. de teſta. tutel. l. 10. de piſtorib. C. Th.
[d] Inſtit. Vlp. tit. 22.
[e] C. de infir. pœn. cœlib.
[f] In Panegyr.

maiorumq; gentium doctores, dißimulatione neglexisse: vellem autem Cælium Secundum in supplenda Commentarij ad Iuuenalem diligentia animaduertisse. At ne iam næniis contendere videar, spectatæ breuitatis memor, dixerim ad Ius antiquum, quod ante leges Iulias vigebat, Poëtam respexisse, non nescium, vt vir fuit qui tot docta priscaq; norat, seruatum duntaxat lege, Ius vetus caducarium liberis aut parentibus testatoris [g], à reliquis caduco confiscato. Id verò placuisse Iuuenali ea libertate iudico, qua Poëtæ lineas impunè transilire possunt, vt ait Varro de Analogia lib. I I.

g Inst. Vlp. tit. 17. & 18. in Cod. de caducis tollend.

De tribus liberis Decurionis, deq; Buleutarum statu, & super eo varijs principum rescriptis: obiterq; de ordine Senatorum Pomponij scriptum explanatum.

CAP. XXIII.

VT autem ad ius patrium reuertamur, species est nobilissima: de qua Valentin. Theod. & Arcadius ad Aurelianum [a] rescripserunt: *Si quis curialis tres mares filios susceperit, vnum dare Senatui non vetetur*. Sed quò facilius rescriptum intelligatur, memoria tenenda sunt, quæ fuêre de Decurionibus relata, cùm Ius duorum excuteremus, dilucidius fortasse quàm L. Romanus [b] alioqui gentis Italæ memorabilis scriptor: at illi quod nobis idem studium non fuit. Ampliùs verò legimus in colonijs & in municipijs, item & in oppidis, populum in duos ordines generatim distributum, Plebeiorum scilicet & Patrum. Illi varijs corporibus & collegijs attributi, quorum speciem artificum φρατρίαι gerunt (nullos autem vacantes [c] à corporis societate veteres ferebant) ciues duntaxat plebei dicebantur: qui sensim per rei familiaris & facultatum incrementum, splendidioris fortunæ [d], & idoneiores ad munia subeunda facti, à Decurionibus adlecti, & in ordinem relati fuêre. Censum tamen ex lege municipali cuiusque Senatus perscriptum fuisse & definitum putem, vt coloniæ, municipij, aut oppidi, priuatorum opes & facultates erant, vt item in ordine Decurionum plures aut pauci, qui munera subire cum impendijs poterant: & Callistratus [e] opinionem & coniecturam meam firmauit. Hæc legi propriæ, aut moribus cuiusque

a l. vlt. C. Inst. & 137. Th. de decurio.

b consil. 151. nu. 9.

c eo. tit. const. 179.

d const. 53 72. 56 & 133.

e Leo: g vlt. D. eod.

ciuitatis tribuo, ne pro generali iure recipiamus c.M. sestertium censeri Decurionem oportuisse, quod ad Romanum Plinius epistolarum lib.1. scribit his verbis: *Esse autem tibi centum millium censum satis indicat, quod apud nos Decurio es.* Cæterùm qui eius census essent, expensis & æstimatis proprijs, non etiam ex dote mulieris[f] facultatibus, patres & Decuriones, quòd in hominum luce & ciuium conspectu cum ordinis dignitate versarentur, suæ curiæ[g] (quam promiscuè Senatum Plinius & Traianus appellant) Senatores & erant, & dicebantur: quos item à consilio buleutas vocauit Plinius[h], Latio Græcum nomen pro sua autoritate donaturus. Illis concessæ fuêre vacationes & immunitates multæ, in solatium tot munerum & onerum, quibus pro salute patriæ obnoxij tenebantur: quæ omnia ex posterioribus Codicis & Pandectarum familiaria sunt studiosis. Vt tamen hominum ingenia sunt, ex Decurionum ordine complures, curiæ molestias pertæsi, cùm vitæ liberioris desiderio tenerentur, honorarijs dignitatibus se decorari, & in amplissimum ordinem adlegi curabant: de quibus sic Hermogenianus[i], *Municeps desinit esse, Senatoriam adeptus dignitatem: hoc autem quantum ad munera: quantum verò ad honorem, retinere creditur originem.* Desinere autem ita videtur Vlpiano[k], vt filios filiasq; nepotes pronepotesq; ex filio, siue ante Senatoriam dignitatem susceptos, siue posteà, ordine municipum eximat, & originem eorum eludat. Quæ sub Latinis Cæsaribus fuerunt. Sed fracta deinde huiusmodi municipum consilia, & deliberationes conturbatas, varijs Græcorum Imperatorum scriptis legibus, ex reliquijs Theodosij scimus: dum hæ vetant generaliter[l], ne quis se patriæ vtilitatibus auferat, vel subducat, & dum illæ[m] buleutas omnes ad curias redire iubent, vtpotè oppidaneis obsequijs (sic est sermo) & curijs sorte natiuitatis obnoxios. Adeoq; Cæsaribus hoc curæ fuit, qui ordinis ipsius detrimento[n], & Reipublicæ vniuersæ incommodo, curias hominum paucitate languescere censuerunt, sibiq; ipsis cordi esse curiarum splendorem[o] edixerunt, vt etiam honore Perfectissimatus, Egregiatus, vel Clarissimatus ornatum, amissis codicillis, priuandum dignitate, & declinatæ curiæ reddendum tam Constantinus ad Bithynos[p], quàm Arcadius & Honor

f l. Lucius. §. cõstante. D. ad municl.

g const. 85. & 108. Th. l. omnes. Iust. C. de decurion.

h 10. epistol. Theatrũ. & Lex Põpeia.

i 23. D. ad municip.

k l. filij. § Senatores. eo.

l cõst. 129. 157. 170. & seq. 2.6.8.

m constit. 76. & 119.

n l. generaliter. § vlt. D. de decurio. constit. 32. Th. eod.

o const. 66.

p cõst. 5. 15. 26. 27. 36. 42. 44. 82. 118. & 50. & 72.

Honorius ad Eutychianum rescripserint: quod curiæ desolentur, ait ille, ad diuersa officia currentibus ijs qui originem propriæ ciuitatis eludũt. Hinc Decurioni curiam fugienti iniquiunt, ad Senatum orbis inclytũ vetitum aspirare [q]: ad quem si iam peruenisset, excidebat à gradu vmbratilis dignitatis, & obsecundaturus functionibus, curiæ mancipabatur [r]: & cum ipso illius quoque soboles, quam eximebant codicilli dignitatis, vt nominatim cauetur constitutione ad Clearchum P.P. Oportuit enim ex ordine patriæ [s] munera obijsse illum omnia, qui è Decurionum consortio exiliens, ad curiam (per eminentiam Senatoriam intelligo [t]) exultabat: neque Prouinciæ muneribus functum satis fuit, nisi origini propriæ ciuitatis debitum naturaliter exoluisset [u]: x x x. librarum argenti multa in eos, qui contrà fecissent, constituta, id est, centum & quinquaginta aureorum, quorum [x] quini libræ argenteæ æquipollebant. Creuit autem & vsque ad x x x. libras auri interminatio, non aduersus priuatos, sed contra ciuitatum ordines emissa [y], nisi curiales repetijssent: quarum quæque libra L X X I I. [z] aureis solidis æstimabatur, solidus autem æris libris x x. [a] Verum enimuerò in his fluctuauit postmodum legislatio, & variarunt constitutiones pro Cæsarum alia atque alia voluntate, dum Valentinianus [b] & Valens Decuriones, qui ordinis amplissimi facti fuissent, patriæ quoque subijci oneribus, & liberos ante Senatoriam dignitatem susceptas curiæ adscribi voluerunt: ex diametro verò repugnans illis ipsis cum Gratiano sententia placuit [c], filio, qui curiæ sufficeretur, non superstite Decurioni iam facto Senatorio: illo enim casu Decurio à breuibus glebæ Senatoriæ eximebatur. Hinc demùm Decuriones ad Senatum aspirantes, loco proprio subrogasse quàm maximè idoneos oportuit, dignos quibus munera ciuica & functiones committerentur, vt Gratia. Valentin. [d] & Theodos. Dario Consulari rescripserunt. Sed ijdem Cæsares semel & iterum placita mutauerunt, cùm illum, qui se ordini Senatorio implicat, filio, vel vicario obeundis muneribus subrogato, dispendijs enormibus bonorum, & facultatum iacturæ subijciunt, rescriptis vno & altero [e] ad Cynegium P. Prætorio. Quod ita cum Arcadio ijdem Valentin. & Theodosius [f] quandoque probauerunt

(ironicῶs

q const. 18.
r const. 13. 14. 48. 73. 93.
s const. 29. 57. & sequ. 65. 94. 182.
t d. c. 48.
u cõst. 106. & const. 24.
x C. de arg. præt ad the sau. inf. Th. & Iust.
y constit. 110. d. tit. de decur. Th.
z l. quotiescũque. de susceptor. C. Iust. & Theod.
b l. 1. C. de col lat. æris.
b cõst. 69. Th. de decurio.
c const. 74. §. cæterum.
d const. 90. & seq.
e constit. 111. & 118.
f const. 123.

(ironicas accipi velim) vt manente dignitatis imagine, patriæ functionibus subseruire Senatores illos ipsos è Decurionibus factos præceperint: deinde, in creatis iam Senatoribus duplicem personam probantes, in futurum vetuerint Curiales
g const.129. in Ordinem amplissimum adlegi [g]. At in Protei modum sui dissimiles & commutati, Ius antiquum ijdem AAA. amplexi sunt, quo muneribus perfunctus Decurio potuit, idoneo sub-
h cōst. 130. & seq. 4. §. 1. & 55. in fi. stituto, de municipe fieri Senator [h]: quod iterum idem Arcadius cum Honorio fratre ad Florentinum rescripsit. Neque tamen perpetua aut constans hæc illis sententia fuit, qui honore priuandos iam Clarissimatum consecutos, & non solùm ad curiam reuocandos, sed etiam in dimidia facultatum mul-
i d. const. 159. tandos edixerunt [i]. Quo quid iniquius? quid iniustius? quidue insolentius pro lege obtrudi potuit? cùm illi scilicet, qui legibus obseruatis, & forma recepti iuris conseruata, curiæ nexibus soluti erant, vt sontes multati in pistrinum, è quo exilierant, retruduntur. An pro legitimè facto pœnas miseri debebant? Si hoc contra ius non est, si hoc tyrannidem non sapit, nescio quid æquo iuri iustóue principatui possit esse contrarium. Hac verò fortassè de causa Arcadius Imperator à familiaribus, vt probabile est, increpatus, quòd leges cereas fingeret & refingeret, intra paucos dies vincula legis nouellæ dissoluit, in eoq; capite, quo factum Senatorem de gradu clarissimorum deijciebat, illiq; multam irrogabat, denuò præci-
k const. 160. piens [k] Decurioni Senatori facto, de idoneo substituto dignoq;, suo periculo, cauere. At posteaquàm Curialibus per suffectos patriæ muneribus fungi, eiusdem cum Theodosio
l const. 167. Epistola [l] ad Anthemium P.P. interdictum fuit, & obiri non posse patrias functiones cum Senatoria dignitate sibi persua-
m const. 180. serunt [m], mirum quibus artibus ad Senatum fuerit occlusa via: mirandumq; magis quo pacto iam honore Senatorio floren-
n constit. 181. C.T. & l. 54. C. Iust. tes, regredi ad curias oportuerit [n], in eos, vt in seruos vindicandos, concessa manus iniectione. Magis tamen eisdem placuit, patriæ muneribus functo, qui omnia ordine excur-
o cōst. 182. & seq. Theod. risset, non claudi portas dignitatum [o], vt ad Monaxium P.P. rescripserunt. Ita quoque Æmilium L.F.Pap. Arcanum, non nisi omnibus honoribus in colonia sua functum, ab Adriano Imperatore in amplissimum ordinem adlectum ex eius mo-
nume

numento & marmorea columna intra Narbonem legimus. At aliud tandem post vagos & errantes fluctus, id habentes in animo, quod ait Iurisprudentia, TVRPE incerto iure vagari, Theodos.& Valentin.constituerunt, vt Decuriones in Senatus ordinem inferiorem admissi, putà titulos ex administratione spectabilium, vt tribunus [p], iudex [q], magister scriniorum [r], & clarissimorum, vt prætor, vsque ad illustres, consequuti, per se tam curialia quàm Senatoria munera subirent: eorumq; liberi post Senatoriam dignitatem nati, patrum tenerentur exemplo: nihil exprimentes de illis qui à Decurione suscepti fuerant, vt Curiæ iam deuinctis. Decuriones item in Senatus ordinem superiorem admissos, honorum titulis de illustrib.[s] ad summum vsque gradum Imper.maiestatis, etiam sine administratione codicillis honorarijs elucentes & superioribus dignitatibus conspicuos [t], Senatui per se respondere voluerunt: curiæ autem noluerunt, ob dignitatem ordinis amplissimi, ne functionibus macularentur, eorum substitutos admittentes [u]: ita tamen vt post eos liberi alijs assimilati, fungi per se vtroque tenerentur. Sic iuris noui commissione ex legibus Iustiniani [x] illorum constitutionem interpretor: vel summo digito indicaturus hinc pendere Pomponianæ sententiæ explicationem ex Varijs lectionibus [y]. *Qui indignus est inferiore ordine, indignus est superiore.* Neque verò inferiorem pro Equestri accepit Iurisprudens: fuit nanque dictus ordo vterq; amplissimus, vt in eo Suetonij [z], *Amplissimos ordines & exhaustos cæde varia, & contaminatos veteri negligentia purgauit, suppleuitq;, recenso Senatu & Equite.* Fortasse volebat Pompon. indignum remotúmue ex causa ab ordine Decurionum [a], qui minores Senatores erant extra Vrbem, non posse ad Senatum Vrbis [b] & orbis Romani aspirare. Sed si ad tempora Iustiniani scriptum referatur, accipiendum id est de ordinibus Senatorum inferiori & superiori, vt qui dignitatibus inferioribus functi, cùm Senatores fieri [c] solerent, inferioris ordinis fiebant, & functi eminentibus, ordinis superioris: quòd si ex causa malæ fortasse administrationis, vt sæpe legimus, indignus quis ordinis loco iudicabatur, qué antea munijs functi similibus erant consequuti, indignus item & superioris [d] erat. Hæc obiter & παρέργως. Sic

p l.2.C. de primicerio.
q l.2. de prox. sac. scrin.
r l.1.C. de magist. scrin.
s l 60. 63. & 64. C. Iust. de decurio.
t l.74 in fi. de decurio. C. Th. l. vlt. C. Iust. eod.
u d. l. 60. C. Iustin. eod.
x Nouel. vt ordin. præfectur. & Nouell. vt ab illustrib.
y 4. D. de senator.
z Vespa. ca. 9.
a l. diuus. l. qui iniuriarum. D. de iniur.
b l. 1. ad l. Iul. de vi priu.
c l. vltim. de præp. sacr. cub. C. Iust.
d l. 3. §. vlti. D. de interd. et releg.

autem, vt deduximus, legiſlatio de Decurionibus ſe habuit, & in eo reſcripto, quod vltimum protulimus, conquieuit. Maniſeſtum eſt igitur, quàm difficile fuerit Decurionibus in ordinem ſplendidiſsimum aſcendere: à quibus nati ſi patrum originem ſequentes [e], curiæ nexibus ſorte natiuitatis obligabantur, ſicut leges, quæ patria parentes non concedebant excedere [f], filios à muneribus curiæ non liberabant, quiſque iam oculis cernit à quot moleſtijs filius Decurionis exemptus fuerit, à quot oneribus liberatus, quantaſq; cõmoditates ſenſerit, qui de tribus liberis Decurionis ab eo Senatui oblatus, ab ordine orbis inclyti ampliſsimo, in curia maxima cõplexibus exceptus, & honoratus fuit: quamuis hoc Iuſtinianus antiquarit [g], ab interpretibus ſuis nõ ſatis explicatus. Sed ſi hæc ita ſe habent, idem liuidi noſtris auribus inculcabunt, quod alibi diximus, Si vnus filiorum Senator creari poteſt, quid ad Decurionem patrem liberorum trium? Eſt autem mortalibus innata cupiditas altum ſapiendi, & gloriæ aucupandæ, quam ſi quis pater eſt, qui filium inter purpuratos in ſupremis ſubſellijs cernat, & ſplendorem ordinis intentis oculis contempletur, omnibus bonorum præmijs facilè filij honorem anteponat: quod proſpicientes Cæſares, in reſcripto, non de filio, ſed de patre dixerunt, *Si quis curialis*, &c. & Ius liberorum inde patribus diximus, de quo hæc ſatis ſint: iam ad matres vultum & faciem conuertamus.

e conſt. 14. 89. 98. 101. 172. et 8. Theod. de decurio.

f conſt. 122. & 23. §. ſuper filijs. l. in filijs. C. Iuſt. eod.

g l. vlti. verſic. q: alis erat. C. eod.

De Iure trium matribusfam. dato, & earum ornamentis.

CAP. XXIIII.

MATRES autem, ſicut & patres, ob liberos fauores ſentiunt, de quibus ſecuturus eſt ſermo, vt initio polliciti ſumus. Cùm enim exemplo Cyri ſolerent Perſarum reges vrbem aliquam ingreſſuri, in ſingulas eius mulieres ſingulos aureos erogare, quò ad liberorum ſtudium excitarent, Auguſtus Cæſar [a] eorum largitionem imitatus, Italiæ regiones recognoſcens, ſingulis è plebe liberos oſtentantibus, ſingula nummorum millia viritim, & in ſingulos diſtribuit: ampliore multò donatiuo, quàm Alexander Macedo, qui cùm mulieribus ſingulis dari ſingulos nummosiuſsiſſet, prægnantibus binos dedit. Sed in alio

a Suet. 46.

ſenſiſſe

ſenſiſſe liberorum gratiam ante Auguſtum matres reperio, vel ab eo tempore quo C. Iulius Cæſar [b] lecticarũ vſum, item conchyliatæ veſtis, & margaritarum, niſi certis perſonis & ætatibus, perq; certos dies, ademit: adeò vt prohiberentur mulieres, quæ quadraginta quinque annos natæ non eſſent, neque viros neque liberos haberent, margaritis, purpura, & lecticis vti, ſi quid Euſebio Chronographo fidei damus. Neſcio tamen an gemmæ & lapilli, ſicut margaritæ, prohibitæ fuerint, cùm diuerſæ materiæ ſint Seruio [c], æquè verò nomine ornamentorũ contineantur. Equidem pro certo apud me eſt, auri vſu mulieribus non prohibito, fraudum omniũ conſcias fœminas ornamentis muliebribus margaritas cõtexuiſſe, ita vt in his aſpectus auri potentior eſſet, & auro facto cederent & annumerarentur [d]. In quo fraudem legi facit principale, cui acceſsio, etſi pretioſior multò, ex iuris ratione cedit. At tantò magis in hac ſpecie Ius liberorum fœminæ cupierunt, quantò plus in corporis quàm in animi dotibus poſuerunt, vt hodie quoque ponunt, ornamenti. Proh Dei atque hominum fidem, ſi tot peccatis inquinata ſecula nunquam circumuoluta fuiſſent, luxuriam ad poſteros non tuliſſet rerum viciſsitudo. Iam in animis accenſa eſt, quæ gloria erat fœminarum, referente Plinio [e], binos ac ternos vniones auribus ſuſpendere, nec in aliam corporis partem fœminæ magis quàm in aures impendunt, margaritis, ait ille, dependentibus: quas orbiculatas proceriores, margaritas elẽchos Scæuola de inauribus legatis conſultus [f] intellexit, id eſt, de cellulis, quibus margaritæ, elenchi & ſmaragdi incluſi in auribus [g] penderent. Margaritarum ſanè vſus in fœminis antiquiſsimus fuit, vt Valerius opinatur, at à Caio Cæſare legis cancellis circunſeptus. De purpura, cuius ad Varronem totam rationem explicui, ſcitum eſt in Veturiæ matris Coriolani & Volumniæ vxoris gratiam matronis omnibus vſum purpuræ indiſcriminatim conceſſum: & in hoc nihil ambigui eſt. De lecticis vnum ſcio, militarem, cuius meminit Q. Curtius, quando nihil ad mulieres pertinuit, prohibitione non contentã fuiſſe, quamuis lucubratoria lectica [h] & muliebris ſella cõtinerentur. Communiter lectica Imperatores [*], Conſulares & nobiliores viri & mulieres vtebantur: ſed & illa muliebri ſella (ſi eadem ſunt, quæ diuerſa

[b] S. iet. 43.

[c] l. 20. §. vlti. l. 25 §. vlti. D. de auro & arg. leg.

[d] l. 20. § puerniam. l. 33. §. 1. eod.

[e] lib. 9. & 12.

[f] d. l. 33. §. vlti. de auro & arg. leg.

[g] Ambroſ. de Abrahã patriar. l. ca. 9.

[h] Sueton. Augu. 78.

[*] Diõ lib. 60.

innuit Suet.[i] ex Claudij edicto) qua matremfamilias lecticarij portabant [k], abditus Otho properè in castra dicitur cõtendisse. Senserunt igitur matres ornamentis decoratæ, & vestimentis ornatæ, lecticarum vsu permisso, liberorum gratiam: adeò vt passim ad probrosas vsque fœminas (ob liberos exaudi, fuit enim aliâs vetitum) vsus purpuræ, margaritarum & lecticæ peruenerit, quas tamen à matronalibus decoramentis coërcuit Domitianus[l]. Verùm bísne suffecerit, an ter mulierem peperisse oportuerit, defectus testimonijs pro certo affirmare non possum: coniecturam duntaxat habeo, quam ex Augusto Dionis & Xiphilini, Catanæus ad Plinium[m] prodidit. Hoc vnum inter nos minimè constat, quòd ob Ius liberorum matres honoribus & priuilegijs donatas ait, à quibus steriles arcebantur: cùm enim fœminis corporalia munera sexus ipse deneget[n], remotæq; fœminæ sint ab omnibus officijs ciuilibus & publicis, quibus eas fungi iniquum esse fertur[o] Senatusconsulto, non video in Rep. Romanorum fœminas honores adeptas fuisse, quamuis oneribus patrimonij[p] functas nulla dubitatio sit. Sed fortassè voluit ille, ne in aliena causa temerè iudicemus, matrib. honores tributos dicere, ob honestiorem cultum & matronalem ornatum, qui proliferis Iure natorum concessus, aut certè non vetitus fuit: & honores illos, priuilegia quoque intelligit & nuncupat, & rectè: quãuis Pontificales[q] ab scripto iuris beneficio, priuilegij nomen auocent, aduersus Latinum Iurisprudentium[r] sermonem, nullo argumento, nullo signo, postquam Papinianus[s] dicit, Vacationum priuilegia, &c.

i 25.
k l. item legato. de leg. 3. Sueto. Oth. cap. 6.
l Sueto. Domit. 8.
m epist. lib. 1.
n l. 3. D. de muner. & hon.
o l. 2. D. ad senatusc. Velleian.
p l. 1. C. de mulier. in quo. l. patrimon. C. de mune. patrim.
q Cardi c. priuilegia. 3. distin. Sebast. Derr. in Iurisprud.
r D. de priuileg credit.
s l. 8 D. de vacat. muner.
t l. 1. & 7. de leg. hæred. C. Th.

De matris patronæ Iure trium ex lege Papia.

CAP. XXV.

FVIT item & casus, quo tres filij matri patronæ proderant, si libertini generis ipsa fuisset ex lege Papia Poppæa: de qua sic habet Vlpianus[a], *Lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, id iuris dedit quod patronus habet ex edicto.* Vbi libertinam intelligo, non illam, cuius aliquando maiores serui erant, ad differentiam gentilium ita dictam, sed ipsam illam ex iusta seruitute manumissam[b], vt ab ingenua discriminatur,

a Epit. tit. 29.
b 6. D. de statu homin.

minatur, quæ si de seruis sibi libertos fecisset, id iuris ei in eorum bonis erat ex lege, quod patrono ex edicto. Sed quid illud, quale, quantumq; fuerit, cùm Ius duorum ingenuæ patronæ explicaremus [c], prodita fuêre omnia, quæ iudicauimus necessariò ad rem pertinere: quorum huc non incommoda translatio cùm æquam vtilitatem afferat, labori supersedebo, locum cursim contentus indicasse. c supra ca. 14

De Iure trium filiabus patroni & patronæ liberis competente, Caij explanata sententia. CAP. XXVI.

BSERVATA quoque ex eadem lege Papia species fuit, cùm liberi patroni virilis sexus eadem iura in bonis libertorum parentum suorum haberent, quæ & ipse patronus, siue hi filij, siue nepotes essent, siue in potestate parentis, siue emancipati, siue hæredes, siue ab hæreditate abstinentes. Quod si est, vt Iurisprudentes [a] retulerunt, fortasse lege Papia, quæ iuri patronorum attulit incrementum, filij patronorum commodum auctæ legitimæ portionis in bonis liberti senserunt: quæ miror tacitum Tribonianum prætérijsse. Porrò filiæ *patronorum ex lege* XII. *Tabularum perinde ius habent atque masculi patronorum liberi:* id est, quo casu patronus ex XII. liberto sine suis intestato succederet, deficiente patrono, vicêm eius filia tenebat, liberto patris successura: & nihil quicquam minus habebat iuris in liberti bonis, quàm si filius extitisset, ex mente legis & per consequentiam. Vnum hîc tractari potuit, an filiabus ius etiam cum filijs & fratribus fuisset, in quo nihil discriminis ponendum videtur. Verùm ex edicto contra tabulas testamenti liberti, aut ab intestato contra suos hæredes non naturales, bonorum possessio fœminis non competit: *Sed si Ius trium liberorum habuerint, etiam hæc iura ex lege Papia Poppæa nanciscuntur,* vt ex Vlpiani [b] fragmentis comperimus. Ita liberi patroni quamquam in plerisque causis, inquit Modestinus [c], manumissoris iure censentur, id est, vtuntur, non tamen æquè placentes iuri publico fuerunt, quod dissimiliter eis fauet, & non similiter eorum studia amplectitur, sine lege Papia Ius patronorum augente: quæ ad filias quoque patronorum se gratiosè & fauorabiliter conuertit,

a l. vera. l. filij. l. diui. D. de iure patro.

b Epit. tit. 29.

c l. 8. D. de assig. libert.

ſi antè ex vſu forenſi, non perinde fœminis ac maſculis edicti beneficio ſuccurrebatur. Sed Ius trium liberorum in fœminis patronorum filiabus, caput illud legis deſiderat: quod quidam impetratitium exaudient requiri, ſed nunquam ante legem Papiam Ius liberorum oratum fuiſſe putem, & adfirmare auſim. In eo ſubſiſti poteſt, quod diximus, an lex Papia, quo capite Ius patronorum auxit, filijs maſculis profuerit, ſicut & fœminis fauit: qua de re veſtigium nullum, aut argumentum reperio: alij dubitationem tollant, antiquitatem ſi cordi eſt è tenebris eruere. Equidem, vt mea fert opinio, & Iuſtinianus in orationibus ad Digeſta ſignificat, ſententias virorum prudentum ad ſectam & mores ſuorum temporum Concinnatores in libris ciuilibus, maximeq; in quæſtione de libertorum bonis interpolarunt, legis Papiæ, non ſine ingeniorum & ſtudiorum magno malo, præterito iure, & nulla facta mentione: in quo neſcius conſilij quod illorum in animis fuit, ſi quid erratum & peccatum eſt, id obſeruaſſe magis quàm reprehendiſſe hoc loco videri volo. Eadem verò quæ de patroni liberis dicta ſunt, de liberis patronæ dicenda fuiſſe videbuntur, vel ex eo quòd Ius patronatus legitimo iure, in liberos [d] transferat patrona mater & Paulus dicat [e], Patronæ quidem liberi etiam vulgò quæſiti, accipient materni liberti bonorum poſſeſsionem: patroni autem, non niſi iure quæſiti. Sed quoniam manumiſſoris liberi non in omnibus ipſi patrono aſsimilantur, ſicut de filia ſine Iure liberorum obſeruandus eſt caſus ad Modeſtinum [f], liberi patronæ, iure, quod mater in bonis manumiſsi haberet, vti non poterunt, niſi Iure trium liberorum ingenua mater fuiſſet decorata: quod extremum verſum in Inſtitutionibus Vlpiani claudit: & vt ex omni parte deprauatus miſerrimè libellus ille, & fœdiſsimè corruptus eſt, mendum ſubeſſe, qui verba ſuperiora cum illis commiſerit, verebitur: aut, quod magis probo, caſum hunc ad Modeſtinum referet, quo liberi matris, quæ manumiſit, iure minimè ſemper vtuntur. Itaque differentia inter patroni & patronæ liberos, quæ fuerit, anacephalæoſi comprehendenda eſt: vt dicamus ex illis, maſculis ius integrum in libertorum paternorum bona omni caſu fuiſſe, & fœminis ſi Ius trium natorum habuiſſent: liberis verò patronæ, nec maſcu-

lis

d l. ſacis conſtat. de iure patron.
e D. de bon. libert.
f d. l. 8. de aſſig. libert.

lis nec fœminis Iure liberorum opus fuit vnquàm, si à matre Ius patronatus habuerunt: oportuit autem, si frui illo & gaudere voluerunt, Iure trium liberorum honoratam matrem ingenuamq; fuisse? ex lege Papia, Vlpiano referente. At inde quis non colligit Caij prudentis illa[g] verba, *Satis constat, etiamsi in potestate sit parentis filius patronæ, nihilominus legitimo iure ad eum pertinere hæreditatem*, non sic ab eo scripta, non sic ab eo sensa fuisse? quibus significatur generaliter & sine distinctione, sicut patronæ liberis officium[h], & animi grati significatio à liberto debetur, ita & liberti hæreditas ex iure constituto illis legitimè obuenit. Quod tamen olim iam olim non fuit, nisi mater patrona tribus liberis cohonestata fuisset, ex legis Papiæ præscripto, quæ post ius prætorium nouissimè rogata est, & viguit. Itaque memoria eius deleta à libris & monumentis iuris ciuilis, non satis scio, volueríntne Concinnatores iuri Iustinianeo quàm maximè sententias virorum prudentium accommodare: cùm ius antiquum legesq; veteres vsu iudiciorum & Vrbis approbatione florentes, qualis erat Papia, iusserit Iustinianus[i] in Pandectarum opus transferri. Vnum scio, quò tempori seruirent, deformatas à Triboniano & socijs veterum omnes penè sententias fuisse: quas si reuiuiscentes oculis autores cernerent, aut non internoscerent, aut subinde illud efferretur, HEI MI QVALIS ERAT, nihilò tamen minus antiquitatis & autorum dignitatis habitam, à se rationem Iustinianus[k] videri voluit, in quem & suos inuectiuæ, proprios libros exigũt.

g 22. D. de iur. patron.

h l. 1. ill. otit.

i Digest. const. 1.

k Digest. const. 3.

De materno Iure trium in filiorum successione, deq; Senatusconsf. Tertulliano, Iure manumissorum parentum, & bonorum possessione Vnde x. personæ, varijs Diocletiani, Theodosij & Iustiniani, Vlpiani, Modestini, Pauliq; placitis luci pristinæ restitutis.

CAP. XXVII.

VETERES ad puerperium discrimenq; salutis, in quo mater liberorum causa versatur, vbi semel respexerunt, prærogatiuam illi tribuerunt, immunitates præstiterunt, variaq; varijs casibus priuilegia concesserunt: quædam ex ijs enarrata sunt. de reliquis videamus.

a Epit.tit.26. deamus. Vlpianus [a] ait: *Intestati filij hæreditas ad matrem ex lege* XII. *Tabularum non pertinet: sed si Ius liberorum habet ingenua trium, libertina quatuor, legitima hæres fit ex Senatusc. consf. Tertulliano.* Intestatorum ingenuorum hæreditates pertinent primùm ad suos hæredes, id est, liberos, qui in potestate, cæterosq; qui in eorum loco sunt. Si sui non sunt, ad consanguineos, id est, fratres [b] & sorores ex eodem patre. Si nec hi sunt, ad reliquos agnatos proximos [c], id est, cognatos virilis sexus, per mares descendentes, eiusdem familiæ, inquit Vlpianus. Sic enim lex XII. habet, *Si intestatus moritur, cui suus hæres nec extabit, agnatus proximus familiam habeto.* Ita iure ciuili, scilicet XII. Tabul. aut eius forensi recepta interpretatione, cùm nihil filijfamilias habere posse viderentur, nihil de successoribus eorum cautum fuit. Quòd si de manu filij emisßi fuissent, lex, vt neque omnia cogitasse potuit, de parentibus nihil cauerat. Itaque post varia discrimina, sicut autorem nouæ legis noua necesßitas implorat, Claudius Cæsar edictum proposuit, ex quo in solatium liberorum amissorum, matres eorum legitimam hæreditatem obtinuerunt, si vera de eo retulit Tribonianus. Deinde vt liberis honoratiores fœminæ pluribus commodis donarentur, quàm eæ quæ sterilescentes inueterascerent, de his, Tertullo & Sacerdote Conss. Imperator Cæsar Antoninus Pius maximusq; princeps proposuit, libello complexus quid fieri placeret, D.Q.E.R.I.C. Patres, ingenuæ scilicet matri, si Ius trium liberorum habuisset, libertinæ si quatuor, filiorum successionem, non etiam auiæ, transferendam: quod ex Consulis Tertulli nomine ad Antoninum ab Adriano reuoco, licet per conniuentiam illi Triumuiri [d] Senatusconsf. Tertullianum tribuerint. Id porrò certi iuris fuit in matre, quæ ciuis Romana & nata & alta est, item & in ea, quæ manumisßione cum maiore libertate ciuitatem adepta est, dummodò illa ter, hæc quater viuos & pleni temporis liberos peperissent. At subsisti potuit in matre Latina ingenua Ius Quiritium consecuta, quis numerus liberorum exigeretur, inde mota dubitatione, quòd ipsa Latinorum libertorum filia, generis libertini maculam retineret, videreturq; ipsamet libertina, cuius maiores seruitutem seruierant ex veteri Libertinorum acceptione, cuius in

b §.post suos. l.1.de suis & leg.hæred.
c l.2.cod.
d Inst.cod.

in ſuperioribus fuit autor Suetonius: nihilo tamen minùs illi ingenuæ natæ trinus partus ſuffecit: *non eſt enim manu emiſſa*, inquit Paulus[e], ideoq; vt à libertina liberi quatuor ab ea non exiguntur: quæ ab Vlpiani verbis more ſuo reſcidit Tribonianus ibi[f], *Siue ingenua ſit mater, ſiue libertina, habebit Tertulliani commodum.* Planè matri Ius antiquum nihil deſerebat[g], filioq; defuncto, tam virilis ſexus quàm fœminini, tam naturales quàm adoptiui, tam ſui quàm emancipati, ſi ſuperessent liberi, ex lege XII. Tab. matri obſtabant: ita demum[h] autem à Senatuſconſulti beneficio excludebant, ſi legitimam hæreditatem adijſſent: omittentibus enim illis, mater ex Tertulliano admittebatur. Præterea[i] pater defuncti obijciebatur matri, ſiue hæres, ſiue bonorum poſſeſſor exiſteret, ſi naturalis, non etiam adoptiuus[k] fuiſſet: quod in auo & proauo non receptum arguunt Vlpiani verba, *Sed neque auus nec proauus in Tertulliano matri nocent, quamuis fiduciam contraxerint*, id eſt, quamuis nepotes aut pronepotes è manu trina venditione ſecundum legem emiſſuri, cum emptore auus aut proauus de remancipando mancipato conuenerint, quò ſibi ipſis ius ſucceſsionis manumiſſorum acquirerent (ſic enim contractam fiduciam eruditis iam cognitum eſt, & curioſis omnibus edito libro ſingulari de Fiducia planum faciã) nihilo magis prætextu iuris, quod manumiſsione ſibi comparare rati ſunt, auus & proauus in ſpecie Tertulliani Senatuſconſ. matri nocent, inquit ille. Cur verò de patre & auo tam varia, non ab re fuerit rationem diſquiſijſſe: ſi per methodicos hîc omnia licent, aut decent. Iure conſtituto mœrens pater ordine mortalitatis perturbato, hæres filio, niſi emancipato, nunquàm fuit. Qui enim erant in poteſtate parentum, non teſtabantur, quia nihil ſuum haberent de quo teſtari poſſent, inquit Vlpianus[l]: vnde colliget quidam Paradoxon, filiosfamiliâs hodie teſtari licere, qui tam aduentitia, quàm quaſi caſtrenſia ſibi ipſi habeat. Caſtrenſia verò & olim habuit, quæ patri non quaſi hæreditas, ſed quaſi peculium[m], filio inteſtato defuncto deferrentur: & in illis pater obſtabat[n] matri. Cùm itaque filijfamiliâs omnia ſibi pater ſuo iure vindicaret, non habuit eo caſu ſucceſſorem, neque alium, neque patrem: idemq; dicendum in pronepote & nepote, ne pro-

m auum

e lib. 4. Sentent. tit. 9.

f l. 2. D. illo ti.

g ſ. liberi. d. l. 2. & l. 5. eod. l. 4. C. ad ſenatuſc. orfi. l. 3. de leg. hære. C. Th.

h ſ. ita demũ.

i ſ. obijciatur.

k l. 3. eod.

l tit. 20 de teſta. fact. l. 6. D. qui teſta. facere poſ. Sueton. Tyber. 15.

m 2. D. de caſtr. pec.

n vlt. D. ad ſenatuſc. Tertul.

auum, aut auũ hæredes habuerint. E diuerso filius emancipatus manu emiſsione à parente beneficium habuit bonorum quærendorum [o]: vnde vulgari forma toties [p] ſub conditione emancipationis filiosſ. hæredes inſtitutos legimus, ne patri quidpiam ex inſtitutione acquireretur. Hîc operæpretiũ eſt mirari Iuriſprudentiũ ſubtilem perſpicaciam. Filium enim pater emancipabat vel cõtracta fiducia, id eſt, poſt trinam venditionem manumiſſurus, recipiens illum ab emptore remancipatum: vel ſimpliciter ſineq; fiducia, emptore ſcilicet imaginario illum è manu miſſuro. Illo caſu teſtamentum filius aut fecerat, aut minus. In priore, ſi pietatis oblitus, patrem aut exhæredauerat, aut præterierat, in arbitrio parentis erat querelam inofficioſi inſtituere [q], aut ſi maluiſſet præteritus, aduerſus filij tabulas totorum bonorum conſtitutæ'ue partis poſſeſsionem petere [r], quam exemplo patroni manumiſsionis iure accepiſſet. Quòd ſi filius ſine teſtamento deceſſiſſet, inſtar patroni ad patrem manumiſſorem filij inteſtati legitima hæreditas perueniebat, matre defuncti ſubmota, vt cenſuit Modeſtinus [s]. Ita ex ordine legitimorum, interpretatione prudentum ad legem XII. de liberti ſucceſsione, aſsimulatus patronô parens manumiſſor, ſuccedendi filio emancipato ius habuit [t]. Vnde enucleatur Conſtitutio Dioclet. & Maximi. [u] *In ſucceßione filij vel filiæ communis ſine liberis, & fratribus, & ſororibus morientis, pater manumiſſor, quia ei ſit vetus ius ſeruatum, matri præfertur.* Hæreditas enim ad patrem ex veteri Iure pertinet ab inteſtato, quòd manumiſerit defunctum, vt Caius [x] eleganter probat. Dicitur autem Ius vetus à Cæſaribus, quod Ius antiquum Vlpiano, pro eo quod prudentum interpretatio in hac quæſtione, ad ius XII. Tabularum introduxit. Nec muto ſententiam, aut nuto in expoſitione mea, ob hæc Vlpiani verba [y], *Patrem autem accepta contra tabulas bonorum poſſeßione, & Ius antiquum, quod & ſine manumißione habebat, poſſe ſibi defendere, Iulianus ſcripſit: nec enim nocere debet ei, quòd Iura patronatus habeat, cùm ſit & pater.* Quæ, vt eſt in Heruagianis, copula tranſpoſita, patri ſine manumiſsione Ius antiquum ſucceſsionis innuunt. Verùm & libri excuſsi & ſcripti vacui mendo ſic habent, *& Ius antiquum & quod ſine:* eo ſenſu, vt pater

accepta

o l. 1. ſi à par. quis fuer.
p l. 44. D. de hæred. inſt. 63. 75. 90. 91. de condi. & demonſt. 8. vnde lib. 3. C. de cond. inſtitut. l. filiusf. §. ſecũdũ. D. de legat. 1. l. 21. D. de tut. & cu. dat. ab his. l. ita tamen. §. qui rogat. ad Trebel. Pli. epiſt. lib. 4. Clement.
q l. pater. & ſeq. D. de inoffic. teſt.
r l. 1. & 3. ſi à par. q. man. l. 16. D. de inof. teſt.
s l. 10. D. de ſuis & leg. hæred.
t §. vlt. Inſt. de leg. agn. ſucceſſ.
u C. ad ſenatuſc. Tertul.
x l. 1 & 3. de petit. hæred.
y l. 1. ſi à par. q. manu. ſu.

accepta bonorũ posseßione contra tabulas, & Ius antiquum ex manumißione per illã tueatur,& nihilominus ex alio capite,nempe legitimorum,integrum sibi ius seruet:quod scilicet inuenit, vel potius detexit edicto Prætor, vt pater iure patrio & non manumissoris,filio poßit succedere [z]: de illoq; videamus. Cùm pater filium simpliciter, sineq; fiduciæ contractu emancipauerat, & imaginarius emptor manumiserat, quæstionis esse potuit,hícne Ius patronatus haberet,vel ex eo ad similitudinem patroni manumisso succederet,an pater naturalis. Theophilus antecessor [a] scribit, fuisse tempus, quo iura legitimæ succeßionis propter libertatis dationem ad similitudinem patroni extraneus manumissor liberi capitis haberet, qui, si contigisset manumissum intestatò decedere, cognatis omnibus præferebatur. Sed,vt ego puto, cùm imaginatia emptio pro non facta sit [b],qua nec res alienata videtur, imaginarius emptor in emancipatione,pro non emptore habendus & existimandus fuit, filiusq; illi mancipatus, pro non alienato: adeò ne potuerit emptor in filium, de quo manumittendo cum patre conuenerat, iactanter se beneficum prædicare,itaq; nec consequi iura succeßionis legitimę.Inde prætor bonorum posseßionem VNDE X. PERSONÆ edicto proposuit, quæ manumissori extraneo, in succeßione emancipati defuncti ab intestato anteirent.Hæ verò fuerunt omnes vsque ad secundum gradum filius,filia, nepos, neptis, siue ex filio, siue ex filia, pater, mater,auus, auia,siue paterni, siue materni, & frater & soror, quibus exceptis manumissori extraneo locus in succeßione fuit. Planè hæc necesse habui dicere cum Theophilo, quamuis in vsu communi minimè versentur, vt colligamus quomodo sine manumißione ius fuerit patri naturali aduersus testamentum filij in adoptionem dati de inofficioso agere,quod Martianus [c] scriptum reliquit: item vt aperiamus studiosis iuris & iustitiæ,sine manumißione quid pater iuris habuerit in petenda contra filij tabulas, vel ab intestato, vt legitimus Vnde x.personæ, bonorum posseßione, cuius meminerunt Vlpianus [d] & Modestinus in loco non nimiùm peregrino, vt loquuntur nostri, at commentarijs incognito: illorum verò in exponenda voluntate,Glossularij magister & discipulus implicati, tanquam insalebris

z d. l. 10. de suis & leg.

a §. sunt au:&. de bon. poss. Inst.

b l. nuda. D. de contr. empt.

c l. aduersus. D. de inoffi. test.

d d. l. 1. §. à pa. & 10. de suis & leg. h. r.

ſalebris hæſerunt. Hîc obiter ponendum eſt, ſi filius patri adgnatus & proximus eſt, vt quidam inſcienter & impudenter contendunt, proculdubiò pater quoque filio agnatus erit: quod ſi eſt, quid opus fuit Prudentibus ad leges x I I. exemplo patroni, Ius manumiſſoris patris in filij manumiſsi bonis tàm ſubtiliter excogitare? quid prætori ius patrium, ſi extraneus manumiſiſſet, inuenire, qui vt agnatus ex lege x I I. vocatus ſuccederet? Reſtituatur itaque priſtino nitori honoriq; ſuo Modeſtini ſententia[e], Filius patri adgnatus proximus non eſt, & negatio temerè ab Heruagianis & ab alijs deſciſcens, redeat iam in locum ſuum: pro quo tam viriliter ante nos Alciatus magnus, & elegans Hotomanus inſudarunt, ille Parergon tertio[f], hic libro primo de gradibus cognationum. Sed vt ad rem redeamus, ſi non ſuus hæres pater eſt, quo iure hæres erit, qui ſine dubio non eſt agnatus, in ſimili quærit Papinianus[g]: equidem ſi quid ſentiam indicandum: habet iuris indulgentiam pater, cùm, ſi bonorum poſſeſsionem accipiat, *mater defuncti ſubmouebitur*, inquit Modeſtinus, ſiue Ius liberorum habuerit, ſiue non habuerit: quoniam in patre manumiſsionis iure filio proprio ſuccedente, nulla ſanguinis miſeratio matrem admittit, ſed Ius illud vetus Diocletiano, & antiquum Vlpiano, quo patrono parens exæquatus fuit: item in patre non manumiſſore excluſionis ratio eſt, quod edictum Vnde x. perſonæ iuri paterno priori loco, & citius quàm materno fauerit, ſic vt plus multò quàm mater, ſibi pater in filijs iuris poſsit vindicare. Quæ producta ſunt de patre & matre, vt illi, vndecumque acceperit bonorum poſſeſsionem, ſiue vt legitimus ex x. perſonis, ſiue contra tabulas matri præferatur[h]. Contrarium autem diximus[i] in cæteris manumiſſoribus enumeratis edicto, auo ſcilicet, & proauo, quos ad bonorum poſſeſsionem Vlpianus[k] admittendos cenſuit: illud enim vitiatur matre ſuperſtite, quæ faciet regulam perdere officium ſuum: & huius varietatis diſquiſitio non excurſus aut exceſſus, ſed operis progreſſus, nec inutilis ſcitu videri debet. Iuris ſiquidem noui mirandi profeſſores, qui lingua ſpirituq; venali opibus conflandis tantùm ſtudentes, venalitiariam colunt prudentiam, neſcio dixerim, an impudentiam, hinc promant neceſſe eſt Iuſtinianeæ conſtitutionis rationem & interpre-

tation

e 12. præd. tit.

f cap. penult.

g l. ſcripto. ſi tab. teſt. nul. ext.

h d. §. obijcitur.

i §. præferuntur. Inſt. ad SC. Tertul.

k d. l. 1. ſi à parent. qui.

tationem de hæredibus ab intestato venientibus [l], vbi *diem functo sine liberis filio, parentes, si soli sunt, succedunt, salua gradus prærogatiua:* vt mater, inquit Accursius, auum paternum excludat, cùm pater non supersit. Sed quare constitutum illud, nouisse virtutis opus est: & si amputatio Triboniani & Concinnatorum libertatem sentiendi de veterum autorum scriptis non eripuit, quid mihi videatur, indicabo. Planè Senatus amplissimus ordo, fœcunditatis lætitia mulieres frui desiderans, quæ fontes humani generis esse videntur, liberorum multitudine concessit matribus beneficium, quo etiam auis & proauis defunctorum filiorum, eorumdemq; nepotum & pronepotum, in successione præferrentur: etiamsi auus aut proauus manumissores defunctorum ius successionis ex contractu fiduciæ manumissioni adhibito, prætendissent. Adeò vt illis potiores matres semper fuerint, nisi deficientis pater, cum auo aut proauo superfuisset: qui eiusdem gradus cum matre, illi ipsi obiectus, auo manumissori defuncti ius suum conseruaret, vt Iulio Paulo [m] visum est prudentissimè. Quòd si auus aut proauus simpliciter nepotem aut pronepotem, sineq; fiducia emancipassent, in bonis ab illo, dum viueret, quæsitis, mater vidua marito non tam ex Senatusc. Tertulliani beneficio, quàm ex ratione proximitatis prælata fuit in edicto VNDE X. *personæ*. Prætor namque peritissimus iuris ciuilis, nouerat ex XII. Tabulis legitimam hæreditatem proximis quibusque deferri [n], & illarum exemplo, bonorum possessionem proximo cuique dedit. Ita matrem, quæ primo gradu filium contingit, prætulit auo, qui secundo, multoq; magis proauo, qui tertio illi & pronepoti gradu fuit: Iure autem liberorum opus illi fuisse, cùm ex edicto succederet *Vnde* X. nondum comperi. Ex quibus liquidò apparet, cur gradus prerogatiua salua sit parentibus inter se, etiam in Iustiniani lege nouella. Sed non perinde fœliciter ac auo & proauo, adgnatis defuncto filio fratribus sese mater opposuit, quæ ab illis exclusa fuit, post legis verba [o], *Adgnatus proximus familiari habeto:* idq; malo Vlpiani quàm meis verbis referre, vbi sic habet [p], *Si sit adgnatus defuncti, & naturalis pater in adoptiua familia sit, & mater, matrem* non *admittimus: quoniam patrem agnatus excludit.* Agnatus enim proximus hæredita-

l §. cōsequēs. & C. ad SC. Tertul.

m l. 5. D. ad senatusc. Tertul.

n l. 10. D. de grad. & affinib.

o l. pronūtiatio. de verbor. sign.

p d. l. 2. ad senatuscōsult. Tertul.

tem ex lege consequitur: sed pater matrem, vt suprà explicuimus, excludit: ergo & frater matrem, si consanguineus sit, putà etiam ex diuersis matribus: is enim in bonis defuncti fratris defunctæ'ue sororis, matri ex diametro obijcietur, sicut in iuris elementis Triumuiri [q] retulerunt: quorum si mentem, Vlpiani verbis committas, qualia vulgò circumferuntur, peccatum hominum sciolorum comprehendes, qui cuncta, quę non intelligunt, in emendandis autoribus delent: ego glossographū è vestigio secutus, excidisse negationem ab orationis & rationis stylo, in codicibus omnibus, quos excussos videre licuit, grauiter molesteq; tuli. Quæ verò de fratribus consanguineis, ex eodem sanguine patris vnius connexis & generatis diximus, ad adoptiuos ita Iulius Paulus [r] tradit, *Si quis intestatus decesserit, relicta matre, & fratre consanguineo, vel sorore, quamuis per adrogationem quæsitis, eadem iura in persona matris seruantur, quæ & naturalibus extantibus liberis.* Adoptio enim ius adgnationis, familiam nouam ingressis attulit [s], vt iura successionis legitimæ non solùm habuerint naturales, verùm etiam adoptiui, ex iure consanguinitatis cum his, qui in familia sunt, contracto. Sed non idem ius in sorore, siue naturali, siue adoptiua, ac in fratre seruatum, magistra lectione didici, licét sine differentia peræquè verba Prudentis referantur. Obfuit enim matri cum fratre defuncti soror, eo iure, vt nihil quicquam ad matrem peruenerit, si quid Triumuiris credimus [t]. Quòd si sorores sine fratre superfuissent diem functo fratri, functæ'ue sorori, adhuc matris liberæ successioni saltem ex parte obstiterunt. Fratre namque mortuo virilem tantùm mater ob Ius liberorum & ex Senatusconsulto cum filiabus obtinuit, sicut Augustale rescriptum ad Florū P.P. interpretari nobis placet [u]. Diem verò functa sorore, eodemq; filia, mater æqua lance cum sororibus superstitibus diuisit hæreditatē, dimidiam scilicet percipiens, altera sororibus inter eas dispertienda. Vtrobiq; verò mater Iure liberorum plenum dominium rerum, quæ sibi in dimidiam obtigissent, consecuta est, nisi secundò nupsisset: quo casu illa, quę ab ipso defuncto, ipsáue defuncta quæsita essent, pleno iure habitura mater, eorum, quæ eisdem liberis à patre obuenissent, vsumfructum duntaxat habuit. Proprietas verò ad

q d. §. præferuntur. Inst. eod.

r l. 7. D. ad senatusc. Tertul.

s l. 23. D. de adopt. l. 4. vlti. de suis & leg. hæred. l. 2. C. Th. de leg. hæred.

t d. §. præfertur. in extre.

u l. fœminæ. §. illud. de secun. nupt. C. Th. & Iustin.

ad superstites defunctorum sorores rediit; quas Theodosius & Valentinianus [x] sub illis verbis ad Senatum Vrb. Rom. intelligebant, *Proprietatem fratribus transmissura defuncti*: neque enim nouum fuit sorores fratrum appellatione exaudiri [y]. Quod vbi Concinnatores iuris noui non perceperunt, translatum fuit in Codicem constitutionum lib. VI. [z] *Proprietatem & sororibus & fratribus transmissura defuncti*. Id porrò transcriptum ita non nisi ab oblitis & immemoribus fuit, cùm in Institutionibus relatum ex veteri iure legamus [a], extante aut cum, aut sine sororibus fratre, matris nullum esse ob liberos Tertulliani beneficium. At si verum id fuit, quo iure potuit mater ex filio, cui fratres superessent, ea consequi, quorum proprietas ad alios se mortua pertineret? Fortasse Concinnatores quàm iuris antiqui vestigijs insistere, nouo iuri, vt alibi sæpe diximus, subseruire maluerunt: in quo reuerentiam illam, qua se maiores coluisse Iustinianus videri vult, quin rideant studiosi, nihil impedio. Hæc de fratribus & sororibus vsitata fuêre. Sed si Massiliensium exemplo, cuius Valerius libro II. meminit, vel in minimis quibusque rebus, omnia antiquæ consuetudinis monimenta obseruanda sunt, non fuit frater emancipatus silentio prætereundus, cuius, quoniam agnationis iura emancipatione [b], & capitis diminutione amisisset, nulla ratio habebatur in fratris defuncti successione, & qui si à patre communi nunquàm emancipatus fuisset, matri penitus obstitisset, ab ea omninò excludebatur. Eius miserti Theodosius & Valentinianus [c], neglecta agnationis sublatæ stropha, tertia portione fraternæ hæreditatis matrem illi cedere edita lege voluerunt. Verumtamen an non & alij fuêre, qui agnationis iure matri obijcerentur? Et constitutionibus principalibus secerni duos casus reperio: alter est, quo mater Ius liberorum habuit, alter quo liberorum suffragio caruit. In primo si patruus, patruíue filius, filij'ue eorum vsque ad nepotes extitissent, simul illis omnibus, vel singulis de gradus ordine conuenientibus, adgnati defuncti mater, filij successionem occupâs, ex SC. tertiam portionem hæreditatis iussa fuit concedere. In posteriore ius è conuerso receptum & constitutum est, quo patruum adgnatósue in infinitum, occupata successione defuncti, matri, quæ Iure liberorum

[x] l. 8. de legit. hær. C. Th.
[y] l. tres fratres. D. de pact.
[z] l. 5. C. ad senatusc. Tertul.
[a] d. §. præferũtur. Theop.
[b] l. 3. de cap. minutis.
[c] 7. de leg. hæred. C. Th.

berorum careret, tertiam hæreditatis partẽ dare iussos fuisse, Constantini ad Bassum epistola nouimus [d]: cui primùm Valentinianus & Valens ad Auxonium, & Theodosius deinde cum Valentiniano ad Albinum subscripserunt. Quæ omnia filio morte naturali diem functo viguerunt. Superaddendi porrò sunt casus, vnus & item alter, de morte ciuili, & violenta, quorum ne mentio quidem est in libris ciuilibus, &, nisi prorsus fallor, eorum contemptus arrogationis vice fuit. Studiosis tamen, qui idem cum doctissimis quibusq; seculi nostri probant, ex illorum se moribus & modo componentes, iuris veteris inuestigatio non displicebit, cuius nouo iuri interpretando non vtilis tantùm, sed necessaria cognitio est. Agedum ex Gratiani, Valentin. & Theod. epistola [e] dispiciamus de filio mortuo ciuiliter, deportato, & proscripto: cui si liberi sui, vel emancipati, item & nepotes, siue ex filio, siue ex filia superessent, semissem bonorum capiebat fiscus [f], reliquo inter liberos pro eorum iure æqualiter, aut minùs dispertiendo: ita tamen ne minùs sextante proscriptus retineret, quo se ab extremæ inopiæ miserijs & calamitatibus vindicaret. Quòd si deportatus sine liberis, patrem aut matrem habuisset superstites, vel etiam vtrunque, bessem facultatum fiscus vsurpabat, residuo triente inter parentes & proscriptũ filium æqualiter diuidendo: adeò vt illi sextans, & vtrique parentum vncia bonorum cederet: at hîc fœcunditatis priuilegio fruituram matrem, tres liberos oportuit peperisse. Fauor enim liberorũ illam marito exæquauit, iusq; par & consimile tribuit; quæ nisi Ius liberorum (trium intelligo, matribus familiarissimum, etsi non distinguant AAA.) habuisset, patri & marito vnciam alteram habenti, semunciam mater ex sua concedebat. Cùm verò deportato alteruter duntaxat parentum superarat, sextantem capiebat ex triente diuiso, cum filio miserrimo: at tunc matri Ius liberorum, si pater defecisset, opus non erat, vt ijdem Imperatores constituerunt. Alter casus est in filio, qui vltimo supplicio affectus, morte violenta raptus fuit. Illi si quidem imprimis descendentes ad tertium vsque gradum, seruata cuiusque prærogatiua, post varios constitutionum fluctus [g] succedebant. Vbi autem primi ordinis successores deficerẽt, superioribus patri, videlicet & matri, locus fiebat:

d l. 1. 2. 7. illo tit. C. Th.

e 8. de bonis proscr. C. Th.

f l. vlti. §. 1. C. de bo. proscri.

g l. 2. 3. 4. 6. eod.

fiebat: & bessè bonorū damnati publicato, iidem AAA. alia[h] constitutione trientem parentibus concesserunt, sextantibus inter eos æquè dispertiendum, si mater Ius liberorum habuisset, sine quo pater quadrantem, & mater duntaxat vnciam percipiebat. Quòd si pater solus superfuisset, trientis eodem iure vti poterat: itemq; & mater Iure liberorum decorata, tantùm fœcunditas mulieris valuit. Per contrarium mulier nec trino partu cohonestata, non trientem ex filij bonis, sed sextantem duntaxat consequi potuit, vt *Papiæ legis priuilegijs destituta*, inquiunt Imperatores: pro ea quæ liberis careret, & quæ Ius liberorum ex lege Papia celebri vsu receptum non haberet. Itaque sine patre, sineq; fratribus, sororibus, alijsue adgnatis, filio defuncto, mater ingenua Iure trium honorata, succedebat. Sed cùm nulli fratres defuncto superabant, vnde matri obueniebat Ius liberorum trium?proderántne filij, qui ante eum, cuius de bonis agerent, in fata concesserant? numerabantúrne in liberorum albo, qui incolumes esse desierant? quod magis placet ex his Pauli verbis[i], *Ius liberorum mater habet, quæ tres filios aut habet, aut habuit, aut neque habet, neque habuit. Habet, cui supersunt: habuit, quæ amisit. Neque habet, neque habuit, quæ beneficio principis Ius liberorum consecuta est.* Postrema hæc de Impetratiuo natorum Iure suo in loco explanabo. Illa pertinent ad ius nostrum, quod Datiuum diximus, & datum in hac specie fuit mulieribus ex SC. Sane id eis adeò fauit, vt etiam mortui liberi profecerint: quod aut rarenter, aut numquam alibi reperias receptum, aut constitutum. Neque ratione fauor huiusmodi destituitur: si enim ter ingenuam, quater libertinam peperisse satis fuit, sicut retulit Iulius Paulus lib. I v. Sententiarum, nequicquā trinum partum impediuit natorum mors superueniens. At viuos diximus, & pleni temporis nasci filios oportuit: id est, perfectè viuos, & in tempore, quod iustum Vlpianus[k] appellat. Tractari verò potuit, an partus vocem emittere necesse habuerit, sicut in alijs iuris articulis quæstionis olim fuit, at mutus nascens vocem non emisisset, dicebant Sabiniani, magis tamen est, nisi motitatio pueri suffecerit, vagitum rectè à veteribus desideratum fuisse[l]: quòd & mutis futuris, & omnibus nascentibus, miseriasq; tenebrarum

h 9. eod.

i Sent. 4 tit. 9.

k 3. §. vlti. de suis & legi. hæred.

l l. 3. C. de post. hære. inst.

lucis huius deplorantibus, humanæ vocis initia vagitus dicta, communia sint. Licet autem illicò, postquam in terram de matre cadentem excepissent, is viuus in manibus obstetricis decessisset, nihilo secius proderat matri, ad nullũ interea declinans monstrum, ait Iustinianus, vel prodigium. Qua de re
m lib.3.ca.16. meminit Gellius [m] accuratè quæsitum Romæ, negotio tunc rei non paruæ postulante, & simul maturum, plenum, iustum, legitimumq; tempus nascendi, eruditissimè, moreq; suo Cuia-
n d.tit.9.lib.4. Sent. cius ad Paulum [n] persecutus est: cuius scriptis, vt de alieno, infarcire nostra neq; volumus, neque decet, maximè cùm eius libri omnibus pateant, vnde quod hîc opus, haurire poterunt ingeniosi, & cupidi studiorum sitim explere. Amplius autem hoc vnum adijciam, habuisse Antoninum Pium autorem Senatuscons. Tertulliani, quos sequeretur, quorumq; vestigia
o lib.4.tit.8. impleret. Primoq; Ius ciuile, de quo Pauli sententia est [o], *Fœminæ ad hæreditates legitimas vltra consanguineas successiones non admittuntur: idq; iure ciuili Voconiana ratione videtur effectum. Cæterùm lex* XII. *Tab. nulla discretione sexus cognatos admittit.* Ex XII. Tabulis sine sexus discrimine locus est cognatis, siue linea virili, siue fœminea coniungantur, vt lex
p §.cæterùm. Inst. de leg. agn. suc. Decemuiralis simplicitatis amica fuit [p]. Verùm Iurisprudentes subtilitatem commenti sunt, qua intra consanguineorum lege obuenientes hæreditates mulieres continuerunt, quod
q tit.26. de legit. hær. Vlpianus [q] quoque retulit: & ita libertatem succedendi, quam lex XII. dederat, sapientum interpretatio & fori disputatio fœminis eripuit, quæ, ait Pomponius, *communi nomine appellatur Ius ciuile.* Inde Iulius Paulus, vt receptum scribit, *idq; iure ciuili Voconiana ratione*, &c. quoniam Iurisprudentes, quorum autoritate vsus forensis Ius ciuile dictum est, simili ratione excitati fuêre, qua Q. Voconius Saxa Trib. Pleb. legem tulit de mulierum successione coërcenda, ne scilicet earum animi diuitijs efferrentur, quibus tandem in viros ipsos superbissent. Hæc ausim ita interpretari, quòd non liqueat ad intestatorum hæreditates Voconij legem pertinuisse: emendationi verò nostræ cùm graues sciam aduersarios constitutos, illorum, quibus sine inuidia ingenium sublimius est, iudicium rectum expecto. Sed iam ad Senatusconsultum Tertullianum reuertamur. Antonino præterea Pio Augusto, consilij exemplo

exemplo fuit Claudij Cæsaris edictum, cuius meminimus ex Triũuiris, Instit. lib. III. licet nihil de illo Sueton. nisi ad illud [r], *Constituit pro conditione cuiusq; ciuis vacationem legis Papiæ Poppææ, Latinis Ius Quiritiũ, fœminis Ius quatuor liberorũ, quæ constituta hodie seruantur,* Beroaldi interpretatione delectemur, cuius collectio est ex illorũ verbis de SC. Tertulliano, penè consimile Ius IV. liberorum pro beneficio fœminarum à Claudio institutum fuisse, quòd ab Adriano libertinis pósteà tributum accepimus. Sed cùm Tranquillus in eo tam ieiunè & exiliter scripserit, vereor ne commentum sit hariolorum potius, quàm interpretamentum, quicquid in medium expositurí proferent. Illa sanè, *quæ hodie constituta seruantur,* nisi Traiano imperante parauerit Suetonius, qui magister epistolarum sub Adriano floruit (cùm huius temporibus Ius quatuor in fœminis desideratum non appareat, & receptum fere trium Ius sufficeret) dubitationẽ augent, & vsus vigentis mentio autoris sententiam implicat magis atque magis: ego exquirendam interpretationem alijs relinquo, & in sequentia differo quid sentiam, exponere, dum persequor institutum.

r Suet. Claud. 19.

De Iure trium ex Tertulliano, Iustiniani legibus vna & altera sublato, subindéque posterioris constitut. Cod. de Iure liberorum explanatio.

CAP. XXVIII.

DISPLICVIT verò Iustiniano Cæsari tam anxia & solicita legum in matres miserrimas obseruatio, quas cùm ratio miserationis ad liberorum bona vocaret, inde natorum paucitàs orbitásue plerumque reuocabat. Quod Imperator, à cuius nutu penderent omnia, nec sine causa, ægrè ferens, anteà recepti iuris autoritatem eleuauit. Sicut autem sunt res humanæ, nihil est perpetuò datum, nihil quod eadem facie persistat & non mutetur. Illum Vlpiani ratio mouit [a], non imputandum matribus, quæ qualiter potuerunt, cœlitus statutis obtemperauerunt: neque id quod fataliter accesit, damnum iniungere debet. Vnde nefarium & impium ducens casum fortuitum, siç vocat ille, nec ex matris voluntate, in eius conuerti detri-

a l. quæret. D. de verb. sig.

mentum (*quid enim peccauit si non plures, sed paucos peperit: cùm sint* οἱ παῖδες τὰ δῶρα θεῶν, donoq́; diuûm dicatur gratissima proles?) & iniquum idem existimans non ter enixam liberorum successione defraudari, duplici constitutione ad Mennam Pr.Pr. scrupulositatem nimiamq́; difficultatem iuris

b 7. C. ad senatusc. Tertul.

antiqui sustulit: quarum altera in Imperatorij Codicis libro [b] VI. commentarijs notissima est: & eam si legulei operam industriamq́; venditantes percalluerunt, quanto magis familiariter cognitam iudicemus studiosis, qui politiorem & liberaliorem doctrinam colunt, nec putidam, affectatã, aut falsam, sed nitidam, veram, & excelsam sectantur philosophiam? Ideoq́; missa de illa in præsentiarum multa facio, quæ sibi quisque ex alijs venabitur. Hoc solùm dico, proferri & poni ius in illa nouum de bonis filiorum, quos naturali morte è viuis suprà diximus excessisse: ad bona verò defunctorum ciuili duntaxat morte, aut violenta, nihil quicquam illa pertinet constitutio, quæ nec nominatim Iuris liberorum differentiam inter matres sustulit. Sed altera pleniùs matribus fauit, quæ discrimen inter ingenuas & libertinas reijciens, omnimodo, & omni casu, quo de luctuosis filij bonis agitur, siue ciuiliter, siue naturaliter, siue violenter defecerit, matrem legitima iura (non solùm ex Tertulliano, sed ex forma constitutionis, quæ illi ius tribuit, etiam superstite filij patre maritoq́;) habe-

c C. de iure libero.

re iussit his verbis [c], *Illam iniuriam, quæ contra matrem defuncti, vel defunctæ, præteritis fiebat temporibus, pro iustitiæ ratione amputamus: & legitima iura, quæ ex Tertulliano ei præstantur, omnimodo eam habere sancimus, licet tres liberos ingenua aut libertina quatuor minimè pepererit*, Sanè Iustinianus Cæsar, sicut se duntaxat ad iniuriam matribus illatam refert, qua dulcium liberorum tristi successione denegata, matres iniquissimè afficiebantur, alijs Iuris liberorum speciebus nihil derogat, obrogátue, nec quicquam de cæteris casibus detrahit, ex partéue mutat, licet in liberorum omnimoda successione, matres inter se, siue vnius, siue duorum, siue trium, &c. nolit in posterum discriminari. Quæ vt notiora sunt, cùm minus egeant stylo, faciunt, quò magis mirer non discreta fuisse ab Italis, iudicio in literis & in studijs ingenio ditissimis (libenter viuentium nomini parco, libentius autem

mortuorum) dum scribunt, *Ius liberorum pridem à Theodosio, deinde etiam à Iustiniano sublatum esse:* quod, si de re liberrima cum amicissimo [d] liberè contendere liceat, nulla ex parte verum constitutione iam explicata manifestissimum est. Sed insipiens Homero nulliusq; pretij vir est, qui cum amico aut re aut verbis pugnat: ad alia igitur transeamus.

d Vac. l. non sunt lib. D. de stat. ho.

De Iure trium Latinæ Iunianæ ciuitatem dante, & modis ciuitatis adipiscendæ, Vlpianus, Tranquillus, & Iustinianus explicati. CAP. XXVIIII.

LIBERTINORVM hominum genus, sicut manumissio gentilis iuris est, Romanorũ, omniumq; aliarum gentium vsu commune fuit: & apud omnes peræquè custoditum scimus, vt è iusta seruitute missi, libertati naturaliq; facultati redderentur: què respiciunt autores [a], vbi manumissionem è manu dationem pro concessione & missione dicunt. Inde qui per dominos vbi velis gentium extra ciuitatem Romanam liberi erant, pristinæ conditioni redditi, nihil à dominis ipsis differebant: & sicut à Romanis domini peregrinæ conditionis existimabantur, ita & libertini. Inde quoque in orbe Romano, id est, in orbis partibus, quas P. Rom. possidebat, à dominorum manu emissi, libertatem recipiebant: sed quod, vt illi dominis similimi libertatis concessione fierent, Ius ciuile non probauit. Hinc tres veteribus libertinorum species in vsu fuêre [b], cùm alij Ciues Rom. alij Latini, alij Dedititij essent & dicerentur. Posterior nihil ad nos: de prioribus quædam suprà relata sunt, vbi Latinos Ius Quiritium & ciuitatis liberorum gratia consecutos diximus: sed & hîc amplius. Habet Vlpianus [c], *Latini Ius Quiritium consequuntur his modis: beneficio principali, liberis, iteratione, militia, naue, ædificio, pistrino: prætereà ex Senatusconsf. veluti quæ sit ter enixa.* Beneficio principali ciuitas Latinis libertis impetratione data fuit [d] collataq; diplomate Romanæ ciuitatis: neque ijs solùm, sed & peregrinis libertis patuit illa via: quod significat Plinius ad Traianum pro libertis Antoniæ Maximillæ, & pro Harpocrate medico ibi, *Rogo des ei ciuitatem Romanam: est enim*

a 4. D. de iust. & iure. §. 1. Instit. de libert.

b §. libertinorum autẽ. Instit. de libert.

c Epit. tit. 4.

d §. vlt. Inst. de suc. libert.

peregrinæ conditionis, manumissus à peregrina. Item liberis, vt ciuitas data, in superioribus positum, vt iteratione manumissionis, Vlpiani lectio cupidis planum faciet, vt militia, Cuiacius explicuit, vt naue, ponit Vlpianus, *Si non minorem quàm* x. *mill. modiorum nauem fabricauerit, & Romam sex annis frumentum portauerit, ex edicto Diui Claudij.* Quùm enim assiduis sterilitatibus annona Pop. Rom. laboraret, in id egestatis angustiarumque redacta, vt vix xv. dierum frumentum Vrbi reliquum esset, Claudius Imperator, vt inquit Orosius [e], correptus à populo conuicijs, & fragminibus panis turpissimè infestatus, nihil non ex eo cogitauit ad inuehendos commeatus, etiam hyberno tempore, per quod susceptionis nulla necessitas fuisset [f] à III. Idus Nouemb. ad VI. Id. Mart. vt plerumque Vegetio ad Idus vsque Maias maria clausa, numquàm, aut non nisi cum periculo nauigabantur. De illo scribit Suetonius, *Et negotiatoribus certa lucra proposuit, suscepto in se damno, si cui quid per tempestates accidisset: & naues mercaturæ causa fabricantibus, magna commoda constituit, pro conditione cuiusque, ciuibus, vacationem legis Papiæ Poppææ, Latinis, Ius Quiritium, fœminis, Ius quatuor liberorum, quæ constituta hodie seruantur.* Illos igitur lucris allexit, qui frumenta cibariaque ex prouincijs frumentarijs Sicilia, Sardinia, Hetruria, Hispania, Africa, Ægyptoque Romam deportari pecunijs suis curarent, quos adiuuasse vrbis annonam dixit Callistratus [g]. Nauicularijs item frumentationis & mercimonij causa naues habentibus, quæ vrbis annonæ seruirent, præmia pro cuiusque statu & conditione decreuit: Rom. ciuibus, qui à nuptijs abhorrerent, (ad quas lege Papia cogebantur, exacta vacatione quam Augustus [h] concesserat) dum nauem marinam, annonam populo præbentem haberent, legis Papiæ Poppææ immunitatem dedit. At *Latinis* non Colonarijs, sed Iunianis, (scilicet lata iam antè sub Tyberio lege Iunia Norbana) *ius Quiritium* naue concessit, edicens illum nauis modum, cuius Vlpianus meminit: quamuis immunitatem publicorum munerum omnium auentibus, aut quintuplo nauis amplior, aut quinque illius amplitudinis necessariæ [i] fuerint. Vnde manifestariam inscitiam nutantium commentariorum ad Suetonium ridere liceat. Amplius *fœminis Ius quatuor liber-*

e lib. 7.

f l. 3. C. de nau frag.

g 5. D. de iur. immunit.

h Sueton. August. 34.

i 3 D. de vac. mun.

liberorum edicto generali tribuit, quæ marinas haberent naues, annonam Pop.Rom. præbentes: hoc ita, sicut anteà Ius trium sub Tyberio, mulieribus decretum fuerat, de quo in extremo de Impetratitio liberorum iure dicemus. Sed à Suetonio ad Vlpianum redeamus. Ædificium is post nauem modis consequendæ ciuitatis connumerauit, sed qui epitomen ex eius monimentis composuit, huiusmodi explicandi & duorum subsequentium oblitus est. Planè quî ciuitas ædificio obueniret, nondum comperi, & nescire me ingenuè confiteor. Id ausim vnum affirmare, non dixisse Vlpianum ædificio ciuem Latinum fieri, si voluisset ciuitatem artificio structoribus, id est [k], ædificatoribus dari, quorum sordidum munus Gratiani & sociorum lege fuit [l], licet illam Honorius & Theodos. iunior antiquarint [m]. Neque verò certius mihi quicquam est de pistrino Ius Quiritium adferente: hæc tamen pro coniectura exhibuerim, in Plinio seniori legisse me pistores Romæ non fuisse, ad Persicum vsque bellum: sibi enim ipsis Romani panem faciebant, mulierumq; id opus erat. Deinde pistoribus seruis vti cœperunt, à quibus sensim ad libertinos, & ab his ad ingenuos patresfamiliâs panificium peruenit, licet æquè omnibus sordidum fuerit pistrinum, siue per se, siue per alios exercerent: vnde M. Antonius Augusto [n] maternam originem obijciens, proauum eius dicebat pistrinum exercuisse. Pistorij operis & panificij ferè totam rationem ad Varronem de lingua Latina lib. I. ex autoribus sum executus: hæc ex libris ciuilis studij promo. Patresfamiliâs in pistrino & loco, vbi pinseretur (ab eo quod ibi agerent, ita Varroni dicto) pistorium instrumentum habebant [o], & molis, vt ex veteribus Iauolenus refert [p], aut manuarijs, aut iumentarijs vtebantur, quas machinas frumentarias fortassè Vlpianus [q] appellat. Illis pistores seruos familiæ causa paratos frumento frangendo adhibebant, & his, vt ait Tranquillus, iumenta, vt Plinius, equi, vt Pomponius [r], caballi, vt Paulus, asinæ [s], vt Vlpianus [t], asini, si machinarios illi machinæ adscriptos rectè puto: qui tamen, vt mihi quidem videtur, & alijs molis quàm frumentarijs, putà & olearijs, dedebantur: omnibus autem & seruis, & iumentis nomen pistrinensium additum accepimus. De illis patribus familiâs fuere qui non solùm

k l. vlti. D. de vac. mu. l. 1. C. de excus. artif.

l l. 13. vers. publicis. C. de excus. mun.

m l. ad instructionem. C. de sacr. eccles. l. abstr. C. de priuileg. domus August.

n Sueto. August. 41.

o 17. §. 1. D. de instr. vel instru. leg.

p 27. eod.

q 12. §. & molas. eod.

r 15. eod.

s d. l. 17.

t d. §. & molas.

ſolùm familiæ cauſa piſtores haberent, vel vendendi panes & mellita (ideò ab Apuleio[u] & Martiali dulciarij dicti) ſed & ex eo cum primùm è publico viuere populus cœpit, fuere qui per ſeruos panifices ſumptibus publicis ſubuenirent annonæ, panificiumq́; in vrbe in piſtrinis publicis exercerent, quæ domus erant in ſingularum regionum vicis ampliſsimæ, Theodoſij[x] præcepto dirutæ. Nec ſolùm fuere ſub patribus illi, ſed etiam poſtquam à Senatu ad Imperatores cura frumentationis, & omnium rerum tranſlata fuit. In grauiori namque annona difficiliq́; remedio, tumultus principes metuentes, vt neſcit Lucano plebs ieiuna timere, quo ſterilitatibus occurrerent, non minorem aratorũ[y] & negotiantium, quàm populi rationem & numerum deduxerunt: & ne panis Romæ deficeret, tam per ſuos quàm per alios obnixè & omni ſtudio cauerunt. Ipſi enim de facultatibus rei dominicæ & priuatæ, ad lætitiam in populo Romano ſaturitate retinendam, piſtrinum per ſeruos & rerum actores exercuerunt (piſtrinenſiumq́; principis meminit alicubi Suetonius[z]) & imperio ſeneſcente quàm maximè Cæſaribus alimonia panisq́; gradilis curæ fuerint, ſuperſunt memoriæ in reliquijs[a] Theodoſij. Verùm cum ſerui rei dominicæ panificio non ſufficerent ad piſtorium opus, & piſtrini obſequium, quamuis eſſet ſordidum munus[b], varijs commoditatibus ſubditi à principibus inuitari[c] fuerunt, & ad vrbis ſimilitudinem deinde in ciuitatibus piſtrina & piſtrinorum curatores eſſe cœperunt[d], de quibus libri huius ſtudij teſtabuntur: neque enim nos vno in loco omnia. Inter cætera, qui de ſeruis Latini liberti facti erant, vt innuit Vlpianus, maiorem perfectamq́; libertatem piſtrini priuilegio conſequebantur, cùm Iure Quiritium & ciuitatis, putà, ſi piſtorum corpori ſociati, publicè neceſſariam operam panificio impendiſſent: quãto verò tempore, illud ipſum amplius quæro. Hæc liberiore fortaſſe ſtylo emiſſa ſint, dum ſuſpicor, & conijcio ita ſe olim habuiſſe: non antè tamen quàm eruditis probari intellexero, aut amabò opinionem meam, aut aſſeuerationem adhibebo. Reſtat modus vltimus adipiſcendæ ciuitatis, qui maximè ad nos attinet, ex Vlpiano quidem prolatus, ſed ab Epitomatore pro derelicto habitus & neglectus, quo liberta Latina, *quæ ſit ter enixa*, ex SC. recepit

u lib. 10. Aſini.
x Tripert. lib. 9. cap. 24.
y Sueto. Aug. 25. & 42.
z Calig. 39.
a lib. 14. tit. 3. l. 15. 16. 17.
b l. 13 § ſordidorũ. C. de excuſ. mun. l. 1. C. de profectuſ. dign.
c l. vlti. D. de excuſ. tut.
d l. vlt. §. legati. de mune.

cepit Ius Quiritium. Ad hæc lege Iunia, quæ Tyberij anno v. M. Iunio Syllano, & C. Norbano Flacco Coss. Latinitatem libertorum introduxit, scitum est eos qui minores xxx. annis, vel à domino Bonitario, qui naturale, non item legitimum dominium haberet, vel per naturales manumißionis modos, non item legitimos, manumißi essent, vixisse à domini potestate liberos[e], seruos autem manumissorum vita excessisse: eademq; lege scitum est, multiplici via Ius Quiritium Latinis acquiri potuisse. Deinde (quod non satis Iustinianus[f] ad Ioannem P.P. animaduertit) Traianus A. Latinis libertis omnibus Ius Quiritium edicto concessit, dùm viuerent: morientium conditionem intactam legi Iuniæ Norbanæ relinquens, vt etiam ijs, qui ciues Romani vixissent, manumissores iure dominico succederent. Tandem verò Antonini Pij temporibus, Largo & Messalino Coss. perlatum ad Senatum fuit, de Latinitatis difficultatibus remittendis, quo Latinis, maioribus quidem xxx. ann. ætatisq; legitimæ, & à Quiritario legitimoq; domino, naturali manumißionis modo per mensam, inter amicos, aut per epistolam, manumißis, idem ius fuit ciuitatem adipiscendi, vnici filij gratia, ac illi ex lege Iunia, qui modo legitimo, à dominoq; legitimo manumissus, minor xxx. annorum, ætatisq; naturalis tantùm, non etiam legitimæ fuisset. Liberis autem Latino illi datam ex Largiano ciuitatem interpretor, vel filium ob vnicum, sicut lex ipsa Iunia liberis monens Ius Quiritium acquiri, vno soloq; contenta fuit[g]. Illúdque fit vnum Largiani Senatusconsulti caput. De reliquis est & illud, quo de sexennio militiæ impenso à Latino, legis Visselliæ præscripto, triennium remissum fuit, teste Vlpiano. Illud prætermitto, quod Triumuiri de succeßione libertorum Instit. III.[h] referunt, & omnia rectè, nisi dum edictum Traiani post Largianum editum putant, contra Annalium omnium fidem, nullo argumento nixi, nisi solius autoritatis. Quod verò de ter enixa protulimus, in illa, quæ trino vtero peperisset, planum est: at si tres ex vno vtero, subsisti potuit, quoniam *quæ simul*, ait[i] Paulus, *vno partu tres filios edidit, Ius liberorum non consequitur.* Sed cùm partus perfectos exigat Iuris ratio, & tres simul perfecti nasci nō poßint, postquam natura simul vno impetu, dicebat Try-

e Theoph. §. vlt. de liber.

f l. 1. C. de Lat. liber. §. 1. & vlt.

g l. nō est. de verb sign.

h §. vltim. de suc. libert.

i lib. 4. Sentē. tit. 9.

phoninus [k], duos infantes de vno vtero matris excedere non permisit, ex vno vtero [l] *ter enixa videtur, quæ tergeminos peperit*, si inter nascentes spatium & interuallum intercedat. Non enim ter peperisse, sed semel partum fudisse videtur, nisi forte per interualla pariat, inquit Iulius Paulus: cuius sententia, vt obiter moneam, in capite mendosa est, si legatur vt excusi & exscripti libri omnes habent, cùm *simul vno partu*, non semel dixerit Paulus, vt simul vno impetu, Tryphoninus. Perfectum autem partum exegerunt, vita, vt animatus nasceretur, qui exanimis & mortuus non profuisset [m], sicut neque abortus nec abactus: item perfectum tempore legibus probato, aut decem mensium ex versibus XII. [n] aut septem ex autoritate Hippocratis recepto iure [o]: item & perfectum forma, nihil enim partus monstrosus prodigiosúsue profecit, ex Pauli sententia, licet ei ex aduerso latere tota diametro repugnet scriptum Vlpiani [p]: sed ea Cuiacij ope & opera enucleata sunt, cuius testimonio contentus, sensa non recito, ne repetitione externorum perdat narratio dignitatem. At tres liberi, quæ matribus Latinis adiumenta, quos fauores importarent, ex superioribus tenendum est, quæ de iure ciuium Rom. retulimus: & ita sine beneficio, sine iteratione, sine naue, sine ædificio, sine pistrino, quæ lex Iunia, & edicta Claudij & Traiani introduxerant, liberis ex SC. Largiano mater Latina, ciuis Romana facta fuit. Equidem non ignoro plurimos ciuitatis consequendæ & alios fuisse modos, quorum breuia capita summatim cōtulit Iustinianus, in Constitutionem quā Latinitatem sustulit. Inter cætera præcipuè illud obseruandum antiquitatis suadet amor, quo si à tecto domini seruus æger expulsus fuisset, in libertate Latina permanebat, ex Claudij Cæsaris edicto, vt habet Iustinianus [q]. De quo Suetonij [r] Tranquilli verba sunt, *Quum quidam ægra & affecta mācipia in insula Aesculapij tædio medendi exponerent, omnes qui exponerentur, liberos esse sanxit, nec redire in ditionem domini, si conualuissent: quòd si quis necare mallet quem, quàm exponere, cædis crimine teneri.* Exponendi mos efferus & immanis, tam liberos quàm seruos, vitiorum mater Græcia Romanos docuit: vnde primis à Romulo temporibus, partus deformes in insulas ablegare, & infantes abijcere inualuit. At

k l. Arescusa. D. de statu hom.
l l. 137. D. de verb. sign.
m l. qui mortui. de verb. sign. Pau. d. tit. 9.
n Gel. 3 ca. 16.
o Paul. ibid. et l. septimo. de stat. ho.
p l. quæret. de verb. sign.
q §. sed scim'. C. de Lat. li ber. tol.
r Claud 25.

At ſeruos qui malè affectos, ſiue Romæ, ſiue in alijs ciuitatibus è domo eijcerét, & miſericordiæ cauſa publicis locis exponerent, quam ipſi non habebant, quoniam necare videbantur [s], nec ſuum dicere poterant, quem pereuntem contempſiſſent, à dominico iure cadebant. Item & Romæ ſi tædio medendi ſeruos exponerent in inſula Tyberina (dicta Æſculapij, quòd illi ſub Epidaurij ſerpentis ſpecie templum ibi dicatum fuit, de quo Liuius libro IX.) vt ab Æſculapio ob ſcientiam notiſsimam, & humanitatis faſtigium excedentem, cœlo donato, tamquam à medicinæ Deo, ſalutem ſerui acciperent, cuius curandæ nimium domini negligentes eſſent, ſeruis contingebat libertas, ſi conualuiſſent, domini iugum meritò detrectaturis. Quòd ſi morbo langueſcentem ſeruum dominus occidiſſet, quæſtionis eſſe potuit, cædiſne crimine teneretur, pro eo ac ſi liberum, an pro eo ac ſi ſeruum alienum enecauiſſet. Hoc conſtitutione Antonini cautum fuiſſe in Pandectis [t] profertur: illud verius videbitur ex Martiani verbis [u], Qui hominem, inquit, occiderit, punitur, non habita differentia, cuius conditionis hominē interemit. In eo certè difficultas eſt, quæ ad Tranquilli nimium conciſa verba elucidanda, alium locum & tractatum alium poſtulat. Verùm acutius expendentibus, vbi fides autorum labat, vel Iuſtiniani autoritas eleuanda eſt, vel Tranquilli compendium repræhendendum. Illud primùm ſtatuo, quod ab alijs accepi, in inſula Tyberina fuiſſe Romæ, velut νοσοκομεῖον, languentium Hieronymo interprete villam, ægrotorumq; domicilium, vbi ſi ab hominibus non refouebantur ægri, Deus ipſe manu præſenti medicinam afferebat. Itaque Dei ope melius ſe ſeruum habentem, edicto Claudij ait Tranquillus factum è ſeruo liberum: ſed ciuémne Romanum, an Latinum duntaxat, nihil ſignificat, minùs exprimit: Iuſtinianus alios, iuris putà, ſecutus autores, Latinum libertum factum ſcripſit: quid verum fuerit, Deus aliquis viderit, nihil enim mihi de duobus veroſimilius videtur. Porrò Iuſtinianus [x] refert ad Latinitatem perueniſſe ſeruum eiectum à domino, cui erat libera facultas, *ſi non ipſe ad eius curam ſufficeret, in xenonem eum mittere, vel quo poterat modo eum adiuuare.* Sed præſentius remedium vllum ſeruóne procuraſſet dominus, quàm ſi erat

[s] l. necare. D. de lib. agn. l. 2. & 3. verſ. neq; enim. C. de inf. ex poſ.

[t] l. 1. & 2. D. de ijs q ſui uel alieni iuris ſunt. [t] l. 1. & 2. D. de ijs q ſuut ſui.

[u] l 1. D. ad leg. Cor. de ſic.

[x] d. §. ſed ſcimus.

insula plena Deo (vt error gentilibus ius faciebat) seruum committendo Dei illius curæ, à quo non languentes solùm, sed & valentes salutem expectabant? Potuissétne dominus seruum in xenodochium mittere, in quo medicina paratior, auxiliúmue promptius contigisset? Igitur in xenonem domino mittente seruum, si Latinus is, nedum ciuis Romanus non fiebat, verum esse non potest quod ait Suetonius, Claudium sanxisse, mancipia in insula Æsculapij exposita, à dominorum manu exijsse, aut falsum consequitur quod habet Iustinianus. Proculdubiò si pietatis & religionis causa, non tædio medendi seruum suum dominus in Æsculapij ædem misisset, nihil iuris illi deperibat: qui ex aduerso si spe mortis, non salutis, seruum suum in xenodochium misisset, dominio cadebat, vt mea fert opinio, cuius fautrix autorum Iustiniani & Suetonij consonantia est. Quæ de Latinis satis sint, deq; modis adipiscendæ ciuitatis: non temerè quidem illis otioséue excogitatis, aut inuentis, cùm magni veteres existimarent, sincerum atque ab omni colluuione peregrini ac seruilis sanguinis incorruptum populum seruare. Vnde parcissimè ciuitatem dedit peregrinis Augustus[y], quos se Quirites insimulantes Claudius[z] securi percussit, similiter quoque Galba[a] non nisi rarenter concessit.

y Sueton. 40.
z Sueton. 25.
a Sueton. 14.

De Iure testandi filiæ eidemq; matri concesso liberorum gratia, deq; veteri nuptiarum ritu & matresfamilias: inde Martiani, Modestini, Pauli, Marcelli, Caiq; scripta veteri pristinoq; honori interpretatione restituta. CAP. XXX.

SVPERIORIBVS accedit Ius item illud, quo matri filiorum trium, eius viuo patre, testamenti factio à primis rei Romanæ temporibus concessa fuit. Cùm enim de honoribus à Numa Pompilio Vestalibus tributis meminit Plutarchus, illis, quemadmodum matribus filiorum trium, concessum scribit, vt etiam viuo patre testamentum condere, ac cætera sine curatore gerere possent. Illius verba sunt[a], Τιμὰς δὲ μεγάλας ἀπέδωκεν αὐταῖς, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ διαθέσθαι ἐξεῖναι πατρὸς, καὶ τ' ἄλλα πράττειν ἄνευ προστάτου διαγούσας, ὥσπερ αἱ τρίπαιδες. Quorum si quis interpres

a Plut. in Numa.

pres obstinatior paulò resistat, arguens nihil exprimi, quo ius hoc & commodum, de quo sermo est, mulieribus tribuerit Numa, manus ei facilè dederim, dummodò illud Plutarchi seculo viguisse idem mihi concesserit. Illi enim scriptori obseruatum magistra lectione familiare est, veteribus noua, & nouis prisca, iucundissima commissione intermiscere. Sanè siue reges olim iam olim, siue ignotæ nobis leges, siue posteriores principes, his honoribus liberorum matres ornarint, id in vsu floruisse, siue quòd ab scriptoribus acceperit, siue quòd oculatus viderit, credo Plutarcho, qui mihi vnus est, qualis Ciceroni Cato, pro centum millibus, intantum laudandus, inquantum intelligi eruditio potest. Ad rem autem primũ firmumq; sit, quod M.Port.Cato pro lege Oppia apud Liuium lib.XLIV. dicebat, maiores voluisse nullam ne minimam quidem rem, sine autoritate fœminas agere, sed in parentum, fratrúmue, aut liberorum potestate eas esse. Eò respexit Plutarchus, Vestalibus honoris & fauoris habiti religionis causa permissum scribens, etiam patre superstite disponere, & testari: at de quibus, non exprimit ille, neque nunc ego quæro: item & permissum cuncta sine curatore facere, sicut licuit matribus natorũ trium. His igitur, vt eueniat quod volumus & quærimus, ex iure priuilegiario iam & illa licebãt: & hoc sat est, vt Vestales sacerdotes iuris publici disquisitioni relinquamus. Cùm mulier à parentibus nuptui marito tradebatur, desueta Confarreatione ab Vlp.[b] explicata, quæ vsu viuida Pontificalibus matrimonijs erat maximè propria, teste Corn.lib.Annal.IIII.de tribus priscis, duo tantùm supererant modi, quibus nuptiæ contraherentur, Coëmptio & Vsus. Coëmptionis ritu solemni vir vt filiusfamilias futurus, fœminã ita rogabat, VIS mihi materfamilias fieri, ea respondente, VOLO: deindeq; vt filiafamilias ius ingressura potestatis, VIS mihi paterfamilias fieri, dicebat mulier. Vnde quòd antea vir vel pupillus[c], nomẽ patrisfam. habuisset, non patrimonium conuentio illa, sed matrimoniũ, quasi matris nomium, metathesi dicta fuit, muliere matris nomen ex conuentione consecuta. Hoc modo nuptijs coëmptione contractis, consortium communis vitæ, bonorum societatem, & mutua illa iura successionis lege Romuli datæ, vir & vxor sibi quærebant. Hinc suis

b Epit.de his qui in manu sunt.ti.9.

c l. pronũtiatio.vers.deniq.de verbor.sign.

hæredibus mulier connumerabatur, quæ in familiam, potestatem, & manum viri coisset, & conuenisset, sicut Modestinum, Paulum [d] & Papinianum diuinamus scripsisse, licet sibi temporiq; placens Tribonianus, in matrimonium retulerit coire & conuenire, inter verba Iurisprudentum, qua forma loquendi vsus est & Aulus Gellius [e]. Hinc, ne duplicis potestatis in eandem vnam personam concursum admittamus, vt nubens marito materfamilias fiebat, cadebant iure potestatis eius parentes, qui filiam è manu miserant, quæ aliter velle se non potuisset dicere: quod arguunt illa Euripidis,

γυνὴ μὲν ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,
οὐ τῶν τεκόντων ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ λέχους.

d l.27. D. de don.int.vir. & vxo.l. Titia l.ex parte.§.1.de verbor.oblig.l. vxorem.de rit.nupt.l.2. C.de sponsa.
e lib.18. ca.6.

Alio modo veteribus Vsu nuptiæ contrahebantur, conuenientibus ijs, quibus de agebatur, contestatione à viro & muliere interposita, quod sobolis procreandæ causa coirent: & eo modo nuptam Latinè à concubio, Concubinam dicere potuerunt, licet generis solo nomine vxorem illam Tullius ad Trebatium nuncuparit. Contestationem principiò, aut postmodum leges non exegisse verius est, in ijs quas concubinas sine metu criminis habere licebat [f], vt fuêre liberta propria, liberta aliena, ingenua item fœmina, quæ vel obscuro ignotoq; loco nata erat, vel quæ corpore quæstum fecerat, vel ex Octaueni recepta [g] sententia, quæ sine quæstu palàm se prostituerat: eas etsi viduas & vacantes, qui cupidinis causa continebant [h], stuprum non committebant. Sed cùm se iure patrio fraudari illa coëmptione parentes sæpius experti fuissent, hoc tandem nuptiarum modo filias in vxores dederunt, nulli quidem mancipio, ait ille, verùm omnibus vsu, sed testatione de liberis quærendis exacta, quæ, vt suprà deduximus, in alijs quoque iuris articulis necessaria fuit. Vnde lucem accipiunt obscura Martiani verba [i], *Si honestæ vitæ & ingenuam mulierem in concubinatu habere maluerit*, quàm in matrimonio ex coëmptione contracto, *sine contestatione hoc manifestum faciente, non conceditur: sed necesse est ei, vel vxorem eam habere, vel hoc recusante eo, stuprum cum ea committere*, quoniam sine testatione ab initio liberam honestæ vitæ mulierem cupidinis causa habere per leges non licuit. Iuris enim ciuilis est regula Modestini [k], *In liberæ mulieris consuetudine*,

f l.1.& 3.D.de concub.
g l.palā. vers. rectiss.de ritu nupt.
h d.l.1. D.de cōcub.l.stuprum.D.ad leg. Iul. de adult.
i d.l.3.
k 24.D.de ritu nupt.

tudine, non concubinatus, sed nuptiæ intelligendæ sunt, si non corpore quæstum fecerit. Nuptias illas autem Vsu contractas sine tabulis & instrumentis nuptialibus intelligimus, pro eo ac si Coëmptio intercesisset [l]: idem enim fuit quoad nuptiarum conditionem. Sanè hoc casu familiam manúmue mariti non ingressa mulier (neque enim matrimonium [m] dicebatur legitimum) matrisfamiliâs nomen non habuit, neque ius sui hæredis, quo necessario institui debuisset [n], neque ius ex lege Romulea intestato marito succedendi: quoniam vsu, non mancipio vxor data, non emancipata in patris potestate retinebatur. At vbi socerorum commento Ius mancipij in vxores, si non ereptum, saltem non datum, & denegatum, mariti animaduertere grauiterq; ferre cœperunt, præsentaneo remedio versus ille XII. Tabul. adfuit, *Si per trinoctium vxor à viro absfuerit, vir eam vsurpato*: id est, præter ius moribus aut legibus anteà receptum vindicato, capito, & sibi habeto: ex quo capite, velut aquę noua reperta vena, sine Coëmptionis solemnitate ius potestatis in vxorem marito restitutum fuit. Tum cautè viri vxores suas obseruare, mulieres ne trinoctio abessent, curare, parentes illas sedulò admonere, ne se à manibus, à quibus tam indulgenter, ingenuè, liberaliter auctæ & altæ fuissent, gratia mariti subducerent. Planè quid temporum successu habuerit legislatio post XII. Tabulas, de ea re nihil ex vetere memoria, tot scriptorum ruderibus, tot literarum monumentis, quicquam comperio: & quidem hoc ingeniosi assidua lectione sciunt apud Venuleium [o], patrem, qui filiam in potestate habet, à marito de ea exhibenda rectè conueniri: quod si est, vti est, aut ius potestatis duplex in eandem personam concedemus, aut maritum dicemus vxorem suam in potestate non habuisse. Post decemuiralem, legem aliam ponere quæ ius parentum in pristinum restituerit, opus harioli opera & industria est. Sed aleam de coniecturis ita iaciamus: Cùm patresfam. rem eò deduci legibus cernerent, vnde calidis inuentis se abduxisse existimabant, hoc iure vsos veteres colligo, vt filij ducturi vxorem, vel filiæ nupturæ, (Vsu, quo nuptias antè contrahebant, desuescente) in matrimonium cõuenerint, & hæc in viri patrisfamilias manum, quod formæ vulgares in Digestorum libris obseruatæ probant.

l l. si vicinis. C. de nupt.
m l. pen. §. v l. D. ad municip.
n Vlpi. Instit. tit. 22.
o l. 2. D. de libe. exhib. l. filiæ licet. l. vt liberis. C. de collatio.

bant. Porrò filiofamilias, qui mulieri conuenturæ patetfamilias ex ritu nuptiarum fieri debuit, auo superstite, patreq; viuo, illius autoritate & huius consensu fuit opus [p]: & illo furente, patris autoritas, hocq; furioso, & sapiente auo, sufficcit aui voluntas [q]. Ita verò necessaria istæc fuerunt, vt filiumfamilias etiam militem sine patris voluntate matrimonium non contrahere responderit Papinianus [r]. Præterea filiæfamilias nupturæ, quæ in manum conueniens matremfam. fieri velle se marito diceret, aui superstitis voluntatem & autoritatem, patre neglecto, sufficisse accepi [s]. Illo verò defuncto, patris consensum necessariò leges exegerunt [t], propter ius patriæ potestatis moribus in id receptum [u]: intelligi tamen semper filię patrem certioratum consentire, nisi euidenter dissentiat, Iulianus scribit [x]. Quocirca parentum iussus, consensus, voluntas, & autoritas, tam filijs quàm filiabusfamil. (emancipatis enim filijs & filiabus iure veteri pro extraneis habitis, non fuit necessarius patris assensus [y], licet in his quædam Cæsares immutarint) ad nuptias necessaria visa est, ne liberum arbitrium esset eis, qui alieno iuri subessent: eoq; respexit Iulius Paulus scribens [z], *Nuptiæ consistere non possunt, nisi consentiant omnes, id est, qui coeunt, quorumq; in potestate sunt.* His obseruatis sine emancipatione filiam pater ex animi sententia locauit, maritus sibi ex voto matremfamilias habuit, & nonnihil alteri quisque de iure concesśit suo: vt interim pater filiam natura in potestate retinuerit, maritus iure subiectā illam [a] in familia inter suos hæredes habuerit, si qua Vlpiano fides est [b], qui subscriptorem & approbatorē habet Gellium. Item iuris mysterio, sicut res duplici iure censeri potest [c], persona filiæ nuptæ in potestate patris & mariti videri cœpit, argumento actionis iniuriarum [d] & patri & marito datæ, sicut eadem filiafamilias & materfamilias fuit, duplici potestate in eandem concurrente, vt in Gallijs approbatum scribit Ioannes ille Faber [e]. Neque verò duplex status contrarius in eadem persona constituitur, qui magnis viris displicuit [f], sed ius duplex potestatis, quæ in manu sempet retinet filiam & vxorem. Filiam autem familiæ fuisse, matrimonij dissolutio probauit, eius quæ inscio patre non potuit, aut ex officio non debuit renouare nuptias [g]. Matrem verò familias fuisse, quæ in mar

p l. oratione. D. de ritu nupt. l. nec filium. C. de nupt.
q l. 9. de ritu nupt.
r filiusf. eod.
s d. l. oratione.
t l. 2. l. 20. C. de nupt.
u §. 1. Instit. de nupt. l. 8. D. de ijs q sui.
x 7. de spons.
y 10. eo. tit. & 25. & 55. de rit. nupt. 18. C. de nupt.
z 2. de rit. nup.
a l. pronũtiatio. §. iure proprio. de verb. sign.
b d. tit. 22. Inst. & Gel. d. c. 6.
c l. hinc quęr. §. 1. D. de peculio.
d l. eum qui. § 2. D. de iniurijs. l. tutores. de ijs quæ vt indig.
e §. 1. Inst. de SC. Tertul.
f l. 1. vers. quis enim. C. de Lat. lib. Bar. l. seruũ. C. q test. fa. poss. Barbat. consil. 2. nu. 31. lib. 2.
g l. 18. de ritu nupt. l. 11. de stat. ho. l. 7. C. de nupt.

in mariti domo viueret, proculdubiò est: vt enim dicitur paterfamilias, qui in domo dominium habet, quamuis filium non habeat, ita & materfamilias, quæ in dominij consortium & communionem venit, etiam non sublatis liberis. Vnde quæ Gellio [h] vana & inanis Helij Melissi videtur obseruatio, iam ridicula apertissimè cernitur. Sed Gellius matronam, quæ in matrimonium cum viro conuenisset, quoad in eo maneret, etiam si liberos non tolleret, matrem verò familiâs eam solam, quæ in mariti manum, mancipium, familiamq; venisset, propriè dictam fuisse putat: eiusq; sententiæ suffragium Ciceronis accedit, qui Fabiæ, vt matrifamilias, legatum, nisi per coëmptionem in viri manum venisset, ad Trebatium scripsit non deberi. Erant illa quidem vera suo tempore: at posteaquam Vsus, de quo tam multa, per non vsum sublatus est, & ex Coëmptione solemnium reliquiæ duntaxat, quasi scalmus è naufragio seruatæ sunt, matronæ & matrisfamilias [i] promiscuam acceptionem in autoribus legimus. Amplius, huius familiarior & vsitatior vsurpatio, latior multò quàm olim esset, cum tempore facta est. Habet enim Vlpianus [k], Matremfamiliâs accipere debemus eam, quæ non inhonestè vixit: matrem enim familiâs à cæteris fœminis mores discernunt atq; separant. Proinde nihil intererit, nupta sit an vidua, ingenua sit an libertina: nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matresfamiliarum, sed boni mores. Addo quoque Marcelli verba [l], *Si qua se in concubinatum alterius, quàm patroni tradidisset, matrisfamiliâs honestatem non habuisse eam dico.* Debuit enim pudica mulier se in matrimonium, non in concubinatum dare: nisi vir illam in concubinatu habere maluerit, vicinis alijsq; scientibus, sobolis procreandæ causa [m]: qua testata, etiam si nulla instrumenta nuptialia sint, non tam concubinatus quàm matrimonium, & nuptiæ Vsu veteri contractæ sunt. Indeq; liberi legitimi, & fœmina honestæ vitæ, matrisfamilias nomen habet: & notabiliter id significant Vlpiani verba, *neque nuptiæ.* Decenter verò liberta concubina patroni fuit, quippe cùm honestius sit patrono, libertam concubinam quàm matremfamilias habere [n], inquit Vlpianus: libertam scilicet sine testatione, aliam cum testatione, vti diximus. Ergo liberta à matrefamiliâs discriminatur, & ita

h d.cap.6.

i l.1. §. omnẽ. l.15. §. si quis virgines. D. de iniu. Sueton Tyb 35.

k l. pronũtiatum. §. 1. de verb. sign.

l l. probi. §. 1. de rit. nupt.

m d. l. 3. de cõcub. d. l. si vicinis.

n d. l. 1. de concub.

ſe res habet: at nihilominus ſi cum patrono non inhoneſtè viuat, materſamilias dicetur, cuius honeſtatem illi concedit Marcellus, Neque nuptiæ, neque natales, &c. ait ille. Sed quid de Vlpiano, cùm ſibi ipſi non ſatis conſtans, matresſamiliarum [o] dixit, quæ ſuæ poteſtatis ſunt? an ſui ipſius illum diſsimilem, immemoremq́; dicemus? Hoc verum eſſe liquidò apparet, ſed admittit & illud, neque negat, de quo genere acceptionis diximus. Scioli verò de nominibus hîc agi in vulgus efferent, proferent, dictitabunt: at, niſi liuor & oculis & mentibus obſtet, inſpiciant autorum iuris ſententias elucidatas, quas non intelligunt, &, quod peius eſt, diſsimulatione negligunt. Velit Deus Opt. Max. doctorumq́; calculus faxit, vt coniecturæ aut diuinationes noſtræ tam amabiles probabilesq́; ſint, quàm maximè cupimus, etſi veras minimè contendamus. Equidem potui Feſti Pompeij, Serui Mauri, Seuerini Boëtij, & complurimorum literas in teſtimonia ſuperiorum producere, ſed tot autorum nomenculatio ſtudioſis faſtidium ſine vtilitate adfert, & putidæ cuiuſdam diligentiæ potius ſpeciem præ ſe fert, ineptæq́; ambitionis, quàm ingenij diuitis ſpecimen, aut indicium eruditi maturiue iudicij. Conſtitutum eſt igitur ex illo priſco iure ciuili mulierem eſſe & in patris poteſtate, & in mariti manu: quod ſi eſt, filiaſamilias nupta teſtari minimè potuit [p]. Tit. enim Caius dicebat, *Qui in poteſtate parentis eſt, teſtamenti faciendi ius non habet*, quoniam teſtamentum eſt rerum ſuarum ordinatio atque diſpoſitio, inquit [q] Theophilus: filia verò familias diſponere non poteſt, quæ nihil proprium habere poteſt: & ea ratio quandoque Vlpiani [r] fuit: *adeò vt quamuis pater ei permittat, nihilomagis tamen iure teſtari poſsit*. Hæc ex ſcripto Cai ſunt, cum quo idem Martianus [s] ſentit: putà ſi de parte patrimonij ſui, pater filium teſtari velit, permittat & concedat (pro eodem enim ſunt licentia & conſenſus, à Tabularijs nimium repetita & diſtincta, ſicut eadem ſunt permittere patrem [t], & velle) adhuc tamen filius teſtari non poterit iure, ſcilicet, vt eius teſtamentum ratum habeatur: de facto verò lex non curat. Eius ſententiæ ratio inde promitur, quòd teſtamenti factio ſit publici iuris [u], non illius quod ad magiſtratus attinet, in quo non obtemperat filiusſamil. patri [x], cuius poteſtas interquieſcit

o l.4. §.1. de his qui ſui.

p 6.D. qui teſt. fac. §.1. Inſt. de SC. Tertul. vbi Arc.

q quib. nõ eſt perm. §.2.

r epit. tit. 20.

s l. tam is. de donat. cauſ. mort.

t d. l. tam. l. filiusf. §. vlti. D. de don.

u l.3. qui teſt. fac.

x l. nã quod. D. ad ſenatuſc. Treb. l.9. de his q ſunt ſui vel alie. l.14. §. ſi in numero. D. de muneribus. Gel. lib. 2. ca. 2.

terquiescit Tauro Philosopho apud Gellium, sed iuris communis publicitùs[y] recepti. Ideò ne oporteat dicere priuati hominis voluntatem legum viribus præpollere, iuris constitutio patris consensu non censetur: cuius habita ratione fieri posset vt quidam filijfamilias testarentur, & quidam minùs, pro diuersa parentum charitate & voluntate: sed est TVRPE incerto iure vagari, ait in Querela Iurisprudentia. Planè illò tam Vlpianus quàm Theophilus inclinauerunt, vt non testetur qui in potestate est, penuria defectuq; rerum, de quibus vt suis disponere ex voto posit: sed & noui iuris doctores[z] in eam sententiam ierunt, vt dicerent eum, qui egestate intestabilis sit, cessante impedimento testari posse. Equidem posteaquam pagani filijfamilias certis casibus proprium habent[a], in quibus nec vsusfructus est patris, quid obstat cur non testentur? In aduentitijs, quibuscunque filiofamilias lex hæredem dedit[b], quid causæ est quod ipse sibi facere non posit? hic patris consensum non desidero, ne filij voluntas postrema ex aliena pendeat: in quo ingenia nostrorum desecerunt. Frenum autem eorum animis adhibuit Imperatoria[c] constitutio, qua sicut populus A. in suffragia setens, dum antiquam approbaret legem, nouam reijceret, Iustinianus per omnia antiquam legem voluit conseruari, quæ filiorumfamil. testamenta nisi certis casibus non accipiebat. Antiquitatis ratio ob oculos posita est, & eam hodie cessare oculis, ni fallor, subieci. Constitutionis Iustinianeæ rationem studiosi iuris noui quæsierint. Sanè durum & iniquum nouum ius illud plerisque magni nominis videtur, vbi veritatem excutiunt, & hanc quæstionem tractant[d]: quorum non ab re erit ratiocinationem expendisse eos, qui ad vnguem ciuilis disciplinæ rationem callere cordi habent: neque enim delicatorum votis ius fauet, qui nihil nisi Ciceronianum legere vel audire possunt. Sed nunc iam repetam, ait Lucretius, cœptum pertexere dictis. Nupta filiafamil. ex ijs quæ diximus, fortasse tantùm subiecta marito, quoad iusta exhibenda, quo iure omnia quæ sibi obuenissent, patri quæsisset[e], testari non poterat: sed si tres liberos sustulisset, honoris causa, fauoreq; liberorum, viuo superstiteq; patre, aduersus iuris communis regulas rectè testabatur, si qua fides Plutarcho habenda est in iure veteri

y l.8.D.de tutel.23.de eo quod met. caus.29. de test.tut.

z Aret.§.i.nu.5. quib.non est per.fac. ex l.ei q so lu.D.de hæred.instit.

a auth.excipitur.cũ seq. C.de bon. quæ lib.

b l. cũ scitis. & seq.eod.

c l.penul.C.q test.fac.pos. l.vlt.§.filijs autem.C.de bo.quæ lib.

d Bart.ad d.l. 6. & Scrib. ad l.lenũ. & l.penult. eod.

e l.1.D.si à par.quis fu. ma.l.si vxorẽ.C.de cõdi.incer.

teri referendo: quòd si olim filiafamil. vt nunc est, capax acquisitionis fuisset, de plano perciperetur. At vbi nihil habuit, an non inanis habita illi gratia, an non inutilis concesio priuilegiarij iuris fuit? quando scitum & tritum est illud Theophili[f], si is cui noui iuris quidpiam concessum est, eo non vtatur, locum esse veteri legi. Igitur mater filiorum trium decessit rerum inopia intestata. An patrem coactum fuisse dicemus, ad consentiendum filiæ de dote testaturæ? quid si filia indotata nupsisset: nondum vigente seruatáue Augustini sententia[g], matrimonium sine dote nullum. Dicere filiæfamil. nihil habenti facultatem testandi inutilem, à vero non abhorret, aut certè à verisimili: sed filia dotata, quomodo se res habuit, non ita est expeditum. In alijs iuris articulis ex Casio regula est[h], iurisdictione data, videri concessa ea quoque, sine quibus iurisdictio explicari non potuit: in simili testamenti factione data, confessa & ea videri debent, sine quibus frustratoria & inutilis esset concesio. Vnde coniectura colligo, simul cum testandi facultate dotis filiæfamil. constitutæ dominium eidem fuisse tributum, etiam patre superstite: indeq; verbum Vlpiani[i] manasse puto, *Dos ipsius filiæ proprium patrimonium est*, quod faciliùs reperias qui ostentent, quàm qui intelligant. Eò item & illud pertinet, quod ex Gordiani constitutione euincitur[k], filiam quæ nuptias inscio patre renouasset, ob iura illius neglecta multari dotis amisione. Quid autem filiamfamiliâs attingeret repetitio dotis patri concessa, nisi à dotis dominio & iure cecidisset ea ipsa, quæ aduersus patrem actione caret, si velit cum dote reiterare nuptias? Hæc eius rescripti interpretes animaduerterint. Quæ de iure testandi fœminis matribus natorum trium præstito satis erunt, si vnum addidero, deficiente patre mulieris nuptæ, neque nuptias, neque ius mariti, vxoris testamento præpedimentum obijcere, quod prisci certiq;[l] iuris est, de eoq; non semel Baldus[m], Alexander, & L. Romanus ex facto consulti responderunt. Galli Burgundiones sine licentia mariti mulierum testamenta non probant ex iure moribus recepto, vt autor est[n] Chassanæus. Sed Licentiæ nomen in quotidiano sermone vulgatum, vt à Latino exprompttum est, autoritatem non significat, in quo à Tabularijs, qui plus sibi sapere

f extrem. §.1. quib. nō est perm. fac.

g can. nullū. 30. quæst. 5.

h l. 2. D. de iurisdict.

i l. 3. §. ergo. D. de minorib. l. pater. de euictio.

k l. 7. C. de nupt.

l l. vlt. D. & C. si quis aliq. test.

m Bald. lib. 2. cō. 39. & 57. Alex. lib. 3. cons. 31.

n Consuetud. Bur. §. la femme soit. vef. ne peut faire.

videntur, plus peccatur, sed consensum, vt iam diximus: idq; Iustiniani constitutio confirmat [o], vbi puerilem ætatem patri licentiam præstare continet, quibus exaudire autoritatem patri præstitam, plus quàm ridiculum sit. Hæc autem ideò expendo, quòd consensus præponderat autoritati, vt Socino placuit [p]: vndeq; puto minorem inter Burgundiones fœminarum libertatem, quàm in Gallia Brachata, vbi ius scriptum in hac quæstione sequimur, quod temporum suffragia confirmarunt.

o l. vlti. §. vbi autē puerilis. C. de bo. quæ lib.

p lib. 4. consil. 23. nu. 10.

De tutelæ liberatione ex Iure trium, deq; veteri iure tutelæ perpetuæ mulierum, varia Iurisprudentum scripta illustrata. CAP. XXXI.

HIS tempestiuum est adijcere casum eò nobiliorem, quò positum in difficili cernimus ex scripto Plutarchi, vbi Vestali sicut matri natorum trium, singula sine curatore facere licuisse refert: ergo Ius trium matres à tutela curaq; perpetua liberauit, cui subnixæ, libertate naturali defraudatæ frustratæq; videbantur. Erat autem perpetua tutela in iure veteri: quod si tam facilè in vsum & commoditatem à mortalibus inter eos reuocaretur, ac inter politioribus literis tinctos, viuæ doctrinæ compotes, in pristinum est restitutum, meliusculè respublicæ se haberent, multoq; meliùs cum priuatis hominibus ageretur. Itaque ius erat antiquis, quantum ex Vlpiano ad nos peruenit [a], vt tutores constituerentur *tam masculis quàm fœminis: sed masculis quidem impuberibus duntaxat propter ætatis infirmitatem: fœminis autem tàm impuberibus, quàm puberibus, & propter sexus infirmitatem, & propter forensium rerum ignorantiam.* Quibus pro ratione accedit Baldi vrbanè faceteq; dictum [b], *Mulieres integrum consilium non habent.* De masculorum tutela, nihil est nobis propositum. De fœminarum tutela hoc primum videtur, illius, vt datiuæ, duntaxat habitam rationē, cùm illi defecissent qui moribus & legitimo iure in fœminas potestatem haberent, de quibus suprà relata fuit Portij Catonis sententia. Quod nunc profero, de Hispala libertina significat Liuius his verbis [c], *Quin eò processerat consuetudine capta, vt post patroni mortem, quia in nullius ma-*

a epit. tit. 11. de tutelis.

b l. 4. C. de spō salib. Bald. lib. 3. consil. 385. & alibi.

c lib. 49.

nu erat, tutore à Tribunis & Prætore petito cùm testamentum faceret, vnum Ebutium institueret. Vbi vestigium prisci iuris apparet, de quo sic ex Vlpiano legimus[d], Lex Attilia iubet mulieribus pupillísue non habentibus tutores, dari à prætore & maiore parte tribunorum plebis: quos tutores Attilianos appellamus. Sed quia lex Attilia Romæ tantùm locum habet, lege Iulia & Titia prospectum est, vt in prouincijs quoque similiter à præsidibus earum dentur tutores. Id porrò, quod de lege Attilia scriptum est, ante DCLXVIII. Vrb. cond. constitutum fuisse ex Liuio temporum ratio suadet, quisquis ex tot Attilijs Consulibus ex alijsue fuerit autor legis Attiliæ. Sanè secutis temporibus Imperator Claudius [e] *sanxit vt pupillis extra ordinem tutores à Consulibus darentur*, id est, quolibet loco [f] quolibetq; die. Inde Cornutum à Consulibus tutorem datum in Plinij epistolis legimus [g], & Consularem potestatē, si quid deficeret in tutore non rectè dato, repleuisse ex principalibus rescriptis in Modestino. At si de pupillis tantùm edixit Claudius, de fœminarum tutela prætoris adhuc & tribunorum cognitio fuit, nisi fœminarum tutelam lege Claudia sublatam ex Vlpiano [h] malimus, scripto ob varios codices ambiguo. Sed desuescente lege Claudia cum tempore nihilominus Romæ, siue à prætore cum tribunis, siue à Consulibus, siue post Antonini Philosophi legem à prætore tutelari vel in prouincijs à proconsule, siue ab eius legato, siue à præside, siue à præfecto, siue à iudice, qui idem cum præside, rectore, & [i] moderatore fuit, vel in municipijs à magistratibus, vt duumuiris, siue à decurionibus quandoque, tutor mulieri dabatur, cum illius è re erat, vel cùm ipsa postulabat. Illi verò sine lege, quæ ad nos peruenerit, imò & contra Claudiam ipsam tutelę fœminarum dationem, de qua tam multa Vlpianus, vsurpabant: quorum tandem vsus lege Constantini approbatus fuit [k], his verbis, In fœminis tutelam legitimam consanguineus vel patruus non recuset: quibus pro antiqui iuris autoritate sublatam legem Claudiam rescripsit Imper. Leo [l], ad pupillas fœminas restringens, quod latè & generaliter tàm de puberibus, quàm de impuberibus sanxerat Constantinus. Proinde ante Constantinianam legem, aduersus Claudiam vsu recepto, non vno tantùm casu, nec

vno

d d. tit. de tutel.
e Suet. Clau. 23.
f l. 3. §. vlti. de tutel. l. 8. de tut. & cu. da.
g Quadrato epist. 9. l. 1. D. de cōfir. tut.
h d. tit. de tut.
i l. 4. de tuto. & curat. l. 7. de cēsu siue adsc. C. Th.
k l. 2. de tut. & cur. C. Th.
l l. 3. C. de legit. tut.

vno duntaxat modo, tutores fœminis dati fuere: sicut enim antiquis ex Vlpiani obseruatione tutores aut legitimi erant, aut Senatusconf. constituti, aut moribus introducti, mulier aut legitimum, aut ex Senatusc. aut moribus tutorem nanciscebatur. Legitimum, id est, qui ex lege aliqua descenderet, habuit mulier aut lege Attilia, aut Iulia de marit. ordinibus. Illa, vti diximus, cùm deficeret tutor, siue testamento datus, putà [m] ante vel post certum tempus, vel ante vel post conditionem, pendente iure legitimorum, dum testamentaria tutela sperabatur, siue deficeret tutor ex XII. Tab. constitutus, vt agnatus [n] aut patronus, vel qui erat vice legitimi, vt parens manumissor: deficeret autem siue morte naturali, siue ciuili, vt captiuitate [o], alióue impedimento, quæ omnia Triumuiri satis diligenter prosecuti sunt in Iuris elementis, lib. I. Ex lege Iulia habet Vlpianus, tutor datur à prætore vrbis ei mulieri virginíue quam ex hac ipsa lege nubere oportet, & ita pubes est, ad dotem dandam, dicendam, promittendámue, si legitimum tutorem illa non habeat. Hæc verò tutoris loco, supposito curatore, ex Vlpiani lib. I. de omnibus Tribunalibus in Digestis ita legas [p], *Non tantùm ad dotem dandam nupturæ curatorem dari oportet, verùm etiam ei quæ iam nupta est: sed & ad dotem augendam datur, & mutandæ quoque dotis gratia, curator dari potest.* Vnde cùm permutatio dotium conuentione fieri posit, ea scilicet forma seruata, quam Modestinus [q] perscripsit, quis non videt, si de nuptæ mulieris dote mutanda quæratur, quæ XX. annos nata sit, vel duntaxat XXV. excesserit, etiam & illi maiori curatorem constitutum? cuius siue generalis, siue dotis dandæ causa constituti, ad amußim Terentius [r] Clemens officium explicauit. Sed ne diuersos vnum & idem munus obijsse, vel ne diuersa eosdem autores de vsu forensi retulisse dicamus, an non probabilius est pro tutore curatoris nomen eorum scriptis accommodasse Concinnatores? cùm tutorem ab Vlpiano [s] dictum, reperiam in epistola Imp. Alexandri [t] curatorem vocatum, non sine vsurpatione. Senatusconsulto mulier quoque tutorem habuit, qui dabatur à Præsidibus in Prouincijs, ad illius exemplum quem ab Vrbico Prætore ex lege Iulia diximus dari, si legitimum tutorem illa non habebat. Præterea

[m] l. 7. 8. 11. §. 1. & vlt. de testa. tutel.

[n] l. 3. in extr. & l. 6. in fin. de leg. tut.

[o] l. 14. & 15. de tutel.

[p] 7. de tut. & cur. dat.

[q] l. 25. 26. D. de iur. dot.

[r] l. 61. cod tit.

[s] l. 11. §. vlt. de test. tut.

[t] l. 2. C. in qb. cau. tut. vel cur. hab.

in locum muti furiosíue tutoris, alterum dandum esse tutorem ad dotem constituendam Senatus censuit. Eodem enim iure succursum oportuit illi, quæ tutorem inutilem habuit, ac illi quæ tutore caruit, ad instar legis Iuliæ, siue in Vrbe, siue in Prouincijs: quòd paria sint non habere tutorem, & illum habere qui tueri non poßit: & ita compluribus Senatusconsultis factum est [u], vt in locum muti & surdi tutoris, alij tutores dentur, ne ij retinerent tutelam, qui illam accipere vetarentur [x]. Obseruandus itaque casus hîc est libris Constitutionum [y] omissus, quo tutorem habenti tutor datur, aduersus [z] regulam iuris antiqui. Tertiò ex Senatusconsult. in omnem rem tutor datur mulieri ei, cuius tutor abest, inquit Vlpianus, siue reipubl. causa absit [a], siue propria, nesciens se tutorem [b] creatum, siue alio modo absit à ciuitate [c], vt qui ab hostibus receptus ad eos transfugerit, quo quidem capto, tutor Attilianus dandus fuisset priori morte ciuili deficiente: sed cùm absens tutor seruus non efficitur, ait lex, tutor manet, & interim præsides ex Senatusconsult. alium eius loco sufficient. In locum autem tutoris absentis nouum dari, decreto exprimendum fuit, si voluit magistratus cauere, ne datio nulla tamquam tutorem habenti facta diceretur [d]: quod hodie quoque seruandum est. Suffectus verò vsque ad reditum tutoris absentis tutor fuit, illoq; non redeunte in tutela perseuerauit [e], in impuberibus vsque ad tempus pubertatis, sed in puberibus, vt puto, non item, ne longior nec cogitantis implicatio recepta videatur: fuit ergo illi magistratus officium merum postulandum, & supplici libello, vt conijcio, ius publicum & commune inuocandum. Excipitur tamen à superioribus species illa, qua patronus, eiúsue filius, libertæ tutor, si absuit, non propterea in illius locum datus alter tutor fuit, *nisi ad adeundam hæreditatem & nuptias contrahendas*, vt idem scribit. Hoc verò eò notandum est, quòd vitiat regulam iuris ciuilis, quæ certæ rei tutorem dari prohibet [f]: lex autem Iulia primùm ad dotem dandam, dicendam vel promittendam tutores admisit, muliere tutorem nullum habente, quod Senatus ab Vrbe ad Prouincias extendit. Deinde cùm vitio corporis tutorem inutilem habuit mulier, exemplo legis Iuliæ, certæ rei nempe, doti constituendæ Senatus tutorem dedit.

u l.17. de tut.

x l.1. eod. l.10. de leg. tut.

y tit.35. lib.5. C. Iust.

z l.27. de test. tutel.

a l.15. de tu. & cur. dat.

b l.2. eod.

c l.15. de tutel. & 11 versic. plane. de testa. tut. l.1. C. in qb. caus. tut. vel cur. hab.

d l.10. de tut. & cur. dat.

e l.12. de tutel.

f §. certæ. Inst. qui test. tut. dar.

dedit. Item cùm absens patronus, patronísue filius mulieri inutilis tutor fuit, saltem ad rem certam, vtpotè nuptias contrahendas, & adeundam hæreditatem, tutorem dari Senatus censuit: si non in omnem rem permisit, honoris, ni fallor, eis habiti causa, ob Ius patronatus. Hiq; ferè sunt casus ex veteri iure seruati, quibus certæ rei datos tutores legimus. Porrò mulieri impuberi tutorem ad adeundam hæreditatem permissum ex causa Marcianus ait[g]: sed Vlpianus vult idem in impubere & in maiore: quod ex ratione fuisse puto, quoniam curatoris autoritas ad adeundam hæreditatem inutilis est, inquit Modestinus[h]: ergo mulier cum curatore adire hæreditatem non potuit. Iam ponas puberem mulierem fuisse, & annos adolescentiæ non excessisse, nisi per se adire potuerit, quod nequiuit, certè tutori opus illi etiam puberi fuit. Amplius ad nuptias contrahendas tutorem mulieri datum quid sit, Vlpiano in disceptationem cadit. Nuptias contrahere, & matrimonium contrahere, pro eodem sunt[i] Iulio Paulo, sed ad officium curatoris non pertinet, nuptiæ contrahantur[k] an non. Vnde non videtur Vlpianus ad matrimonium contrahendum exegisse tutorem, quem plerunque pro curatore in hac quæstione libri nostri[l] vsurparunt: nec reuerentia patroni, quam Iulianus[m] apud illum obseruat, efficit quò magis tutor extrarius matrimonio adhibeatur. Malim itaque *ad nuptias contrahendas* tutorem adhibitum exaudiri, pro eo quem lex Iulia ad dotem dandam, dicendam, promittendámue accommodauit: illi verò qui melius coniecerit, erunt per me credita omnia. Alia quoque in specie Senatus censuit tutorem pupillo pupillæúe dari in eius locum, qui vt suspectus remotus fuerat[n], vel iusta excusatione liberatus, sed hæc ad nos non pertinent, qui tantùm de puberum mulierum tutela quærimus. Motibus autem is tutor, quem introductum ex Vlpiano dicimus, dabatur ab Vrbico Prætore mulieri pupillóue, qui cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere vellent, eo autore solemnitate iuris seruata vbi tutor[o] exigitur acturi[p], & is Prætorianus dictus fuit. Lege autem agebant, cùm ex forma legis & positura constitutionis in iure experiebantur: legitimo iudicio, cùm formulam & iudicium à prętore secundũ leges datuto impetrassent: quæ discrimina

g l.9. de tut. & cur. dat.

h l.17. D. de appel.

i l.10. de ritu nupt.

k l. 20. eod. glos. l.4. C. de sponsal.

l l.3. C. de in lit. dan. tu

m l.45. §. vlt. eo. l. q duos. §. si cũ filio. de reb. dub.

n l.14. ver. præterea. de tutel. l.11. de testa. tut. l.2. & 4. C. in qui cau. tut. vel cur. hab.

o l.4. & 5. C. de in lit dã. tut.

p §. vlt Inst. de aut. tut. l. curatorem. D. eod.

q l. §. vlt. de aut.tut.

r l. actio. D. de neg. gest.

postquam extraordinaria omnia iudicia facta sunt [q], sublata quoque sunt, & eò res iudiciaria redacta, vt possimus cum Iulio Paulo [r] dicere, In extraordinariis iudiciis, vbi conceptio formularum non obseruatur, subtilitas superuacua est: qua de re plura ad constitutiones De formulis sublatis. Sed generale in omni specie tutorum, obseruatum ab Vlpiano discrimen fuit inter tutores pupillis & mulieri datos: quod impuberum tam pupilli quàm pupillæ tutores, & negotia gerunt, & autoritatem præstant, inquit ille, sed mulierum tutores duntaxat autoritatem interponunt: & in his ferè rebus, si lege aut legitimo iudicio agant, si se obligent, si libertæ suæ in contubernio alieni serui morari permittant, si mancipia alienent. Pupillis autem hoc amplius etiam in rerum nec mancipi alienatione tutoris autoritate opus est, vt idem scriptum reliquit. In hæc autem plerunque officium tutoris deducitur, quod de trium fontium oritur ex aliquo: neque enim facilè in libris ciuilibus tutoris est mentio, qui non aut ex legibus, aut ex SC. aut ex moribus, superiorum collatione arguatur descendisse. Planè mulieres, si triplici modo subnixas tutelæ probaui, condoleant nobiscum pragmatici Concinnatorum vicem, qui dum æquè & benignè se litium fomenta excidisse videri vellent, iniquè & malignè Tutelare ius antiquum à luce fori & ciuium aspectu sustulerunt: dum illud, ex vnguibus cognito leone, quotidie Galliarum Senatus arestis suis desiderant. Autoritatem mariti necessariam iudicium suscepturæ mulieri litium euentus, & curiæ Parisiensis decreta [s] docuerunt. Sed marito fortè latitante quomodo potuit cum muliere iudicio agi? Amplissimus ordo sæpe mulieri præstitit autoritatem iudicium suscipiendi [t], quam & Iuridicus ex officio, recusante marito, dedisse potest. Sed vbi conficta absentiæ maritalis causa probabilis, vel vbi inopia mariti periculum executorii iudicii ex iussu iudicis nuntiati, & comminationē eludit, an non prolusoria curiæ sacrosanctæ decreta, & ludibrio habita iudicum præcepta cernuntur? Quòd si tutores adhuc puberibus fœminis darentur, tutore autore rectè iudicium susciperent, neque tot litium incommodis res priuatorum vexarentur. Imp. Iustiniani qualisqualis legislatio, fortasse nostrorum animis suggessit, maritum autorem vxori fieri

s Papo. Arest. 10. & 11. tit. 1. lib. 7.

t Arest. 12. 13. & 18.

fieri posse: quod neque ille prodidit, neque ex iure mariti fuit. Socerum quandoque nurui curatorem datum, viuo filio maritoq; item & virum vxori curatorem constitutum, mandatis principum accepi [u], & alios eorum loco creatos curatores. Nunc verò quid causæ est cur non dentur, si non prisci tutores, saltem eiusmodi curatores? Quid maritus rerum dotalium dominus est? Saltem in parafernis, quare vbi mulier agitur, non dant tutorem aut curatorem pro sua iurisdictione magistratus? Si Iurisprudentium testimonio etiam in libris ciuilis studij recepto [x], ad dotem augendam similiáue facienda, aut indistinctè generalis curator datur, nónne vel è Cimmerijs tenebris elucet, mulieres indistinctè, siuè maiores, siue minores XXV. sine curatore non fuisse? Sed institutum nostrum intentius persequamur. Mulieribus tutores datos diximus, quos in Digestorum scriptis, si cum Vlpiani Institutionibus conferas, dictos curatores videbis. Docebit autem ille hoc amplius, futilem & vanam obseruationē Theophili [y] de differentia tutorum & curatorum, quòd tutor ad certam causam non detur, curator econtrà: sed & illum ad certam causam datum ex Vlpiano suprà demonstraui, & hoc in facili est. Quod autem Theophilus notat curatorem & puberibus & impuberibus dari, tutorem autem solis impuberibus, ex superioribus corruit, si Vlpiani non eleuatur autoritas, qui & puberibus fœminis tutores datos scribit. Sed puella XII. ann. implente, tutorem desinere Papiniano [z] placuit, quoniam tunc curatores desiderantibus & volentibus dari solerent. Equidem illa vera sunt, nec à traditionibus nostris abhorrent: pupillorum pupillarumq; tutorem & negotia gessisse, & autoritatem præstitisse dixit Vlpianus, idq; munus anno duodecimo puellæ finitum voluit Papinianus, nec Vlpianus repugnat, cùm id non impediat ad autoritatē mulieri prestandam etiam maiori tutorem datum. Eò sanè, quòd datum postulantibus maioribus XII. curatorem Papinianus voluit, non conturbari debemus, cùm non impediat exinde quoque tutorem datum, vbi petitus fuit. Titi namque Liuij testimonium protuli, si magis historia delectat, quo Hispala libertina mortuo patrono ex illius manu liberata, finita tutela [a], quam ille ex XII. Tabulis habebat, tutorem sibi dari

u l.3. C. de interd. matr. l. 4. et 17. C. de excus. tut.

x d. l. 61. de iure dot. & 3. de tut. & cu ra. dat.

y §. 1. de cura.

z l. 13. §. si puel læ. de tut. & cur. dat.

a §. 1. Instit. de leg. pat. tut.

petijt, quo autore vt suasore testamentum faceret: ei verò etsi puberi testamenti factio [b] fuisset, exinde tamen testaturæ tutoris necessaria erat autoritas [c]. Vnde tentari potest puberem fœminam sibi tutorem petijsse, sine quo nihil agere, gerere nihil, aut contrahere poterat. Ea de re egrediens tutela, nisi me coniectura fallit, ab eo qui impuberis tutor fuisset, admoneri solebat, de tutore qui ei in posterum autor fieret electione vel voluntate postulando: quod tutori deficienti ex officio adhuc [d] non dissimiliter incumbit. Quo tamen casu negligebat fœmina tutorē sibi habere & petere, cogi eam à Prætore potuisse, vbi aliorum interfuit, multa nobis argumento [e] sunt: & tunc, sicut impuberi [f], etiam inuitæ puberi ex iuris ratione tutor erat. Hincq; plus quàm manifestum fit, quis ille fuerit antiquis mulieri contrahenti præstans autoritatem, cui neque tutoris officium, neque curatoris nomen, in libris huius studij aut dari posse, aut conuenire Zasius [g] ante nos animaduertit. Porrò suspectam totam hanc de tutela coniectationem reddit scriptum Scæuolæ [h], his quæ sequuntur, *Seiæ egressæ annos XII. decreto prætoris ex inquisitione datus est tutor, quasi minori: quæro an excusare se deberet? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, neque excusationem necessariam esse, neque obligari quod non gereret.* Inde puberi fœminæ minori XXV. ann. ex inquisitione placet tutorem non rectè dari. Namque fœminæ puberis tutor nihil administrare ex officio debuit, sed tantùm autoritatem interponere, qui ex voluntate vt plurimùm ipsius mulieris dari solebat: huiusmodi autem tutori, vtpote nihil gesturo, excusatione opus non erat. At ille, quem ex inquisitione dederat prætor, si rectè datus fuisset, ex edicto [i] satisdare tenebatur: ideò contra iuris formam tutor datus, non habuit opus excusatione, neque enim illa tutela oneri fuit, neque tutelæ actionem directam aut vtilem siue fictitiam vereri debuit, quòd nihil gerere, sed tantùm autoritatem præstare puberum fœminarum tutores soliti fuissent. Quamuis curatores fœminarum adolescentium satisdedisse non dubitem, vt ex Vlpiano conijcio, cuius sententia propalàm est in Pandectis [k], negligentesq; rem adultarum gerere actionibus legitimis sciam damnum cessationis resarcisse. Ex quibus ob oculos positum

est

b l. 6. D. q test. fac. poss.
c Vlpia. extr. tit. de testa. Inst.
d l. 4. §. si tutor pup. de admi. tut
e l. 3. §. si pupil. de tut. l. 1. §. si quidē. D. qui peta. tu.
f l. 6. de tuto. vel cur. dat.
g lib. 2 respōs. c. 7. & l. 2. §. his leg. de orig. iur.
h 26. de tut. & cur. dat.
i l. 19. §. hoc edicto. de testa. tutel.
k l. 4. §. 1. & vlt. D. rem pup. salu. fo.

eſt ius tutelare, quo in fœminas vſi ſunt veteres, vt veriſsimè liqueat dictum à Boëtio, fœminas in perpetua fuiſſe tutela: quod apertius Cicero pro Muræna illis verbis, *Mulieres omnes propter infirmitatem conſilij, maiores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt*. Vt verò fuerint, ſiue illæ impuberes, ſiue nuptæ, ſiue duitate vacantes, ex ſuperioribus innoteſcit. Inde quòd mulieres in tutela ſint, in plano ratio ponitur, quare tutrices aliorum aut curatrices eſſe non poſsint[l], & ita Papiniani, Vlpiani, Modeſtiniq; ſcripta elucidãtur. Verùm vt tandem poſt varios exceſſus ad Ius liberorum veniamus, ſi mulier tres liberos ſuſcepiſſet, tutela, cui ſubnixam docuimus, liberabatur, quæ ſingula ſine tutore, & ſine curatore idoneè agere, contrahere, gerere, ſacereq; potuit: nec ei vt minus rebus tractandis aptæ, neceſſaria fuit vllius autoritas, ſiue adire hæreditatem, ſiue nuptias contrahere, ſiue dotem conſtituere, mutaréue, ſiue ſe obligare, ſiue mancipia alienare, ſiue lege agere, ſiue teſtari voluerit. Itaque Ius trium liberorum naturalem mulieribus reſtituit libertatem, quam olim omiſerant, & ſexus infirmitate, & inopia conſilij, quo illas egere veteres exiſtimabant. Vindicationem porrò liberæ voluntatis, & naturalis facultatis, mulieribus Plutarchi diligentia[m], & fœlicitas in tot ſcriptorum naufragio reſeruauit, cui coniectationem meam, & generali traditioni exceptionem ſimul ſubijcio. Ab autoribus enim accepi caſus complurimos, quibus ob liberos gratioſis matribus fauores conceſsi, & priuilegia irrogata fuerunt, ſed ita vt matres ferè ſemper diſcriminatæ ſint, vtpotè cùm ingenuæ duo nati ſufficerent, & libertinam tres habere oporteret, exemplumq; patuit ex lege Papia de ſucceſsione libertorum[n]: item vbi tres ingenuæ ſatis fuerunt, libertinæ quatuor neceſſarios fuiſſe obiter attigimus ex Senatuſconſulto Tertulliano[o]. Equidem in ſpecie noſtra liberationis à tutela, libertam quatuor liberorum Iure à tutela patroni exiluiſſe, autore Vlpiano didici, vnde coniecturam capio, ingenuæ fœminæ tres natos à tutela volenti liberationem importaſſe: de qua ſatis hæc ſuperq; dicta & enarrata ſint.

l l.2.l.Q. Mutius. D. de regul.iur. l.1. C. quãd.mulier off.cur. l. vlti. D.de tutel. Liure noſt.de teſt. tutel.l.ſcire. de tuto.vel cur.dat.

m Numa. & Alex. Geni. 4.cap.8.

n ſuprà ca.24. & 25.

o ſuprà c.27. & 28.

De Iure quatuor liberorum gladiatori primùm concesso, explicatus Suetonius in Tyberio & Claudio, & Rudis significatio expressa.

CAP. XXXII.

ERVENIAMVS hinc ad Ius quatuor liberorum, quod patribus & matribus, sicut & cætera, datum fuit. Illud porrò Lacedæmoniorum legibus & moribus priùs receptum comperio, apud quos trium liberorum pater à custodia, & quatuor natorum pater ab omnibus muneribus erat immunis, siue illa personalia, siue patrimonialia essent, si vera Aristoteles Politicōn lib.II. Tyberius autem Cæsar Ius quatuor filiorum contempsit, cùm paucorum *Senatorum inopia sustentata, ne pluribus opem ferret, negauit se alijs subuenturum, nisi Senatui iustas necessitatum causas probassent. Quo peracto, plerosque modestia & pudore deterruit, in quibus M. Hortalum Q. Hortensij oratoris nepotem, qui permodica re familiari, autore Augusto, quatuor liberos tulerat,* vt retulit[a] Suetonius. Hic enim Hortalus, vt Tacitus lib.II. scribit, erat illectus à Diuo Augusto, liberalitate decies sestertiûm, ducere vxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia extingueretur; non, vt quidam putant, coactus lege Iulia de maritandis ordinibus; qui quatuor filijs sublatis, saltem triplicem eorum nomine dum se tesseram, vt suprà diximus, percepturum mortuo Augusto sperabat, ab eo iure cecidit: & cùm antea omnis ordinis patres trium liberorum, illa veteri munificentia gauderent, multò magis, si quis rationi locus, patri natorum quatuor, tribuenda largitio illa, & inopi Senatori concedenda fuit. Sed Tyberius de paupertate causam cognosci à Senatu voluit, & ab eodem, cui alimenta essent danda, decerni. Sanè Claudij Cæsaris laudabilior munificentia est, vbi hoc Iure Gladiaturæ immunitatem dedit: &, *quum essedario, pro quo quatuor filij deprecabantur, magno omnium fauore indulsisset rudem, tabulam illicò misit, admonens populum quantopere liberos suscipere deberet, quos videret & gladiatori, præsidio gratiæq; esse,* vt ille ipse refert[b]. Omnium autem fauore tribuit Cæsar Iure

a Tyber. 47.

b Claud. 21.

nator

natorum vacationem gladiatori, quòd omnes condolerent filiolis, quorum patris ſalus in tam manifeſto aſsiduoq; periculo verſaretur: exitium namque & mors alterius depugnantium vt plurimùm ludi finis erat, ſub Marte iudice, vt Liuius & Tertullianus deſcribunt, ille XXVIII. Vrb. Cond. hic conſolatoria ad Chriſtianos, ob Verbum Domini noſtri in carcerem detruſos. Vnde gladiatorum tandem ſpectacula vt cruenta prohibuit Conſtantinus[c] Magnus. Inter cæteros eſſedarij fuerunt, qui ex eſſedo & curru Belgico vel Britannico depugnarent: quibus rudes indultas exaudimus pro conceſſa vacatione, ſicut in Ouidiano verſu, [c] 1. de gladiator. C. Iuſt. & Theod.

Et me donari iam rude tempus erat.

Fuit autem rudis Priſciano, virga, qua gladiatores donati, à munere gladiationis ceſſabant, vt illa oblectarentur, qua maximè virium & animorum ſpecimen edidiſſent. Eò reſpexit Cicero[d] in Antonium, *Tam bonus gladiator rudem tam citò accepiſti.* Item ad Octauium, *Qui veteres gladiatores reliquias ludi Cæſaris ad rudem compuliſſet.* Rudibus verò gladiatores, & cum eis etiam Caligulam, & deinde Commodum Imperatores, depugnaſſe teſtes recepti ſunt Tranquillus, & Lampridius. Sed eſſedario nec quis impetratitium Ius liberorum conceſſum putet, quod pro eo filij deprecati fuerint: oportuit enim cùm principes ad colligendam gratiam orari geſtirent, eorum vultibus & oculis ſubijci liberos: cuius vetuſti moris notæ & veſtigia ſunt in lege Conſtantini[e]. Impetratitium autem dicemus Ius natorum, quod ſolitarijs orbiſue & liberos non habentibus conceſſum fuit. Quod verò tabulam à Claudio emiſſam ait Suetonius, edictum interpretor, quo præmijs & inuitamentis populum alliceret ad procreandos & tollendos liberos: nominatim verò quæ præmia continerentur, nos equidem fugiunt: ab illo quippe alia quamplurima emiſſa & effata nouimus, quibus ſobolis gratia priuilegia concederet: ſed ſi per peritiores licet, gladiatoribus omnibus quatuor liberis vacationem muneris datam, non inutile eſt coniectari.

[d] 2. Philip.

[e] l. 1. de his q nu. lib. exc. mer. C. Th.

De

De Iure quatuor, patrem in Italia à tutela excusante.

CAP. XXXIII.

LTER casus est, quo proficuos quatuor liberos sensit pater in tutelæ remissione, de qua Imperatoria constitutio est [a] Seueri & Antonini AA. Herodiano, *Qui ad tutelam vel curam vocantur, Romæ quidem trium liberorum incolumium numero, de quorum statu non ambigitur, in Italia verò quatuor, in Prouincijs autem quinque habent excusationem.* Filiorum verò qualem statum exigit constitutio, si se pater Romanus excusare voluit, denuò adiectum in Itali & Prouincialis excusatione interpretandum est, vt posterior rescripti pars ad priorem relata videatur: ne diuersa sententia inducat, magis extra Vrbem, quàm Romæ patribus principes fauisse. Planè cætera, quæ iudicaui ad excusationem ob Ius trium pertinere, in superioribus executus sum [b], & huic loco rectè accommodari possunt: Ideoq; à repetitione abstineo, ne non modò alijs, verùm ipse mihi molestiam pariam. Cur autem Roma ab Italia, & Prouincijs in constitutione discriminetur, tempestiuius & aptius in ordine quinque liberorum explicabo. Et hæc de Iure patrum.

a l. C. qui nu. lib. se excus.

b cap. 17.

De matre libertina filio ex SC. Tertulliano succedente.

CAP. XXXIIII.

ATRIBVS autem, sicut & patribus, nec vno casu leges fauent: quamuis in multis nostri iuris articulis earum, quàm masculorum, deterior sit conditio. Quippe mater libertinæ conditionis, defuncti filij bona ex Senatusconf. Tertulliano percepit, si Ius quatuor liberorum habuisset, & ita Triumuiri ex veteri iure retulerunt, & epitomator Vlpiani de legitimis [a] hæredibus. Neque tamen, in quo peccatur à multis, cuilibet hoc libertinæ concessum fuit, sed ciui Romanæ duntaxat, & Ius Quiritium consecutæ, vt significat Iulius Paulus lib. [b] IIII. Sententiarum. Si quidem dedititia libertina neque veræ germanæq; libertatis speciem habebat, vmbra duntaxat & imaginibus vtebatur. Latina vixisset quidem libera iugo seruitutis, sed

a tit. 26.

b tit. 9.

ſerua deceſsiſſet, niſi ſemel peperiſſet: quo caſu tam maritus Latinus, quàm ipſa, & partus filius filiáue, Ius Quiritium ex lege Iunia habebat. Inde ſolæ ciues Romanæ filijs ſucceſſerunt, ſiue iuſtè, ſiue vulgò quæſitis, ſiue in ſeruitute conceptis,& à libera editis: quæ pluribus & curioſè Vlpianus [c] tractat. Hac verò in ſpecie de auo paterno,de patre, deq́; fratribus & ſororibus filij defuncti, petenda illa omnia, quæ ſuperiùs propoſui, & expoſui: item & illud ad Ius liberorum profuiſſe etiam natos antè defunctos,& iuſtum numerum Impetratitio iure repletum quandoque, & ſuppletum fuiſſe. Verba tamen Senatuſconſulti in matrum diſcrimine mihi inijciunt ſcrupulum, cur potius tres nati ingenuæ,quàm libertinæ ſufficiant, cur potius quatuor à libertina, quàm ab ingenua exigantur. Hæc quidem obſeruaſſe videri volo, ſed explanaſſe videri non poſſum:adeò fugit Antiquitatis ratio ab oculis noſtris remota in tenebras exteriores. c l.1.D.ad SC. Tertul.

De liberta Iure quatuor à tutela patroni exiliente..

CAP. XXXV.

BSERVAVI præterea ex Vlpiani epitome ſpeciem, qua matri libertinæ quatuor nati profuerunt, vt à patroni tutela exiliret, & factionem teſtamenti ſine tutoris autoritate conſequeretur. Vlpiani vel Epitomatoris verba ſunt [a], *Lex Papia Poppæa libertas quatuor liberorum Iure tutela patronorum liberauit: & cùm intulerit iam poſſe eas ſine autoritate patronorum teſtari proſpexit vt numero liberorum libertæ ſuperſtitum, virilis pars patrono debeatur.* Explicui [b],& oculis ingenioſorum ſubieci ferè omnia quæ de tutela fœminarum dici potuerunt in Iure natorum trium: ex quibus id vnum firmatum eſt, etiam puberibus fœminis tutores datos: ſcitum autem ex alijs patronum fuiſſe libertæ legitimum tutorem ex legis XII. Tab. mente, ſeu, vt ille loquitur, ex conſequentia..Ita cùm mulieres nec lege, nec legitimo iudicio agere, nec ſe obligare, nec ciuile gerere negotium, nec alienare ſine tutore poſſent, ſicuti retulimus, excluſæ quodammodo videbantur ab his ferè omnibus quæ inter homines geruntur, contrahuntur, aguntur, fiunt, & quæ liberis inter liberos licent. Sed ingenuam

a tit.29.

b ſuprà ca.32.

fœminam, quæ ter peperisset, exemptam tutela, & omnia per se gerere potuisse diximus, illiq; amplius non opus esse tutoris autoritate, quod lege Papia constitutum non sine coniectura dixerit studiosus, veréne, hariolus affirmauerit: sed tamen neque ille iurare posset ita se rem habere, neque ego. Exegit autem eadem lex, vt assolet, prolem numerosiorem à libertina, forrasse sordidis natalibus multò minus grata quàm ingenua, subindeq; illam quatuor liberorum Iure à legitima tutela patroni liberauit. Inde si generaliter & indistinctè mulier exiluit à tutela, & autor sibi ipsi sufficere visa est, consequens fuit libertam sine legitimo tutore patrono suo, vt cætera omnia facere, ita quoque testari potuisse. Sanè legis illius lator, ne sibi ipsi dissimilis, videretur hoc capite Ius patronatus subuertere, quod alijs complurimis auxisset, cauit vt pro numero liberorum, ait ille, libertæ superstitum, virilis pars patrono debeatur. Hæc verò notanda sunt ideò, quòd in Iuris clementis [c] tres natos liberti patronum excludere referatur, & libertum Iure trium liberè testari posse suprà diximus, nec legibus teneri quicquam patrono relinquere: sed in liberta diuersum est, quæ, etsi quatuor aut quinque liberos susceperit, nihilomagis liberè testari potuit: omni verò modo & omni casu patrono in bonis libertæ locus fuit, qui cum filijs in virilem partem admittebant ex lege Papia, nisi nos epitomator Vlpiani fallat. Et hæc ferè sunt, quæ de Iure quatuor liberorum in autoribus reperio: qui post nos hac de re scribent, plura illi fortasse maioris studij proferent, sed non cupidioris voluntatis studiosos in iuris cùm veteris tùm noui cognitione ex facultate iuuandi aut promouendi.

c §. postea de suc. libert.

De Iure quinque liberorum, & patris excusatione à tutela, deq; inter Romam, Italiam & prouincias ratione discriminis. CAP. XXXVI.

IVs quinque liberorum, quod legibus datum magistra lectio docuit, iam in illa specie proditum est, qua diximus [a] in Italia quatuor liberos, & in prouincijs quinque, patri tutelæ remisionem afferre: quæ satis de plano posita sunt in legibus, nescio an ita placidè sequantur qui iurisdictioni præsunt. Vnum autem huc

a cap. 33.

huc vsque distuli, quod explicare non cuiuis, vt opinor, facilimum est, & ad ingenia excitanda adiūgo, cum maximè quæstionibus positis extollantur, si disputatio ad rationem referatur. Vetus quæstio est, & auorum & nostra memoria, à magnis iuris tractata[b], nec inutiliter agitata, cur Imperatoria constitutio Romæ tres tantùm, in Italia quatuor, in prouincijs quinq; liberos à patribus exigat. Mouet dubitationem quod ait III. in Verrem Cicero, *An aliud Romæ æquū est, aliud in Sicilia?* Ideò non esse è iustitia temporis sui significauit Iustinianus[c], aliud ius in regia ciuitate, aliud de eodem à prouincialibus obseruari, cur ergo Romæ ab Italia & Prouincijs discrimen permisit ipse referri in Institutiones ciuiles? Item cur ex Seuero & Antonino, quos Triumuiri autores habent, differentia relata est in Codicem Imperatorium, posteaquam in orbe Romano[d], qui sunt ex constitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti sunt, id est, qui in terris, quas ex orbe Romani possident (eo sensu & in Lucæ Euangelio[e] orbis vniuersi mentio est) si ius idem ciuium omnes habent, quàre non eodem iure vtuntur? ne opus sit dicere in colonijs vel in prouincijs, quæ ius Italicum habuerunt[f], non prouinciæ, sed Italiæ iure vti debuisse liberorum patres. Aliter alij responderint: ego arbitror dici posse, principiò Romanis patribus, qui se circa proprios liberos occupatos causarentur, vbi tutores dati essent ex Prudentum sententia, tres natos necessarios fuisse: quatuor autem Italis, ad patrum Romanorum discrimen, sed non tot ac prouincialibus, propter coniunctionem originis Romanæ, vt in simili Callistratus[g] ait, & propter inclytam nobilitatem Italiæ, quam dominam & principem Prouinciarum vel suo tempore asseuerauit Accursius[h]. Quinque verò sustulisse natos in prouincijs, exigit constitutio, quoniam tutelam munus publicum esse & personale placuit, & munerum ciuilium personalium vt plurimum non nisi quinque liberi vacationem tribuunt. Planè tot natos habuisse, qui Romanorum iure viuerent, patres oportuit: non qui SALVIS LEGIBVS ET MORIBVS, in ditionem Popul. Rom. venissent, vt Siculos legimus in Pediano, Romano iure non tantùm, sed & cuiusque ciuitatis proprijs legibus viuere consueuisse, & tamen Siciliam pri-

b ad §. 1. Instit. de excus.

c l. vlti. C. de ædif. priu.

d 17. D. de statu hom.

e cap. 2.

f l. 1. 6. 7. 8. D. de censib.

g l. non tantū. §. 1. D. de excusat.

h glos. authēt. qua in prouinc. C. vbi de cri. agi opor. l. vlti. C. fine cens. vel rel. fun.

mam omnium prouinciam appellitatam, autor est M.Tullius: qua de re multa Gellius[i]. Sobole sanè prouincias numero locupletiores illi voluerunt, quò imperium firmius redderent, & seminarium iuuentutis, quasi fontes hominum Romanis exercitibus ministrarent: quare non inconcinnè ciuium numerum oppidi firmissimum ornamentum Plinius ad Fabatum[k] scribit. Ita, quòd minus cum Vrbe communitatis habeant Prouinciæ quàm Italia, non in hac solùm quæstione distinguuntur, sed & in alio Seueri rescripto[l], & eum, cui prouincia interdicitur, Italia quoq; & Vrbe summotum Claudius[m] Imperator censuit. Neq; in proposito diuerso iure Italia Romæ & Prouinciæ vtuntur: liberorum enim Iure vtrobique excusatio est, licet solemnitas varia iuris diuersi vmbrā quandam inducat. Quòd si, vt ille de petitione consulatus, Roma, est, inquit, ciuitas ex nationum conuentu constituta, orbis vniuersus ciuitate donatus est, id fuit vt iure ciuium tàm Italici quàm Prouinciales vterētur, de quo tam multa diximus: non tamen quòd in omnibus aut per omnia iuris solemnibus exæquati sint. Ita verò ne Latij aut peregrinitatis essent vestigia semper & notæ, gentes vniuersas sub Romanorum ditione positas, donatas iure ciuitatis interpretor: sicut Italiæ iure, in tractatione de censibus, colonias, municipia, & prouincias, velut iure sociali ne stipendia penderent, quæ pro Romanorum libito populis, plerumque in annos singulos, imponebantur: vt omni Galliæ in prouinciæ formam redactæ, exceptis socijs & benè meritis ciuitatibus, imperasse stipendia Iulium[n] Cæsarem legimus. Fructus autem & vtilitas quæstionis in eo maximè cernitur, quòd quibus in terris Ius Romanum & commune, quod[o] vocant, in gradu retinetur, & ex scripto ius dicitur, si Romæ iam nunc etiam excusatio proponatur, quatuor aut quinque natis patri non erit opus, neque in Italia quinque. In prouincijs verò tres nec satis esse possunt, nec debent: & iudex, ne conniuentia contra ius tam manifestum, à publico munere promiscuam admittat vacationem, pro religione cauebit. Res priuatorum prætextu leuidensæ excusationis, & quandoque moratoriç, negligendæ non sunt, ab eis oculos auertere non debent, qui Reipublicæ præsunt: domus enim incuria exhauriuntur, & ex domibus ciuitas constat,

i lib.16.ca.13.
k Epist.7.
l 1.D.de collegiis.
m Suet.Clau. 23.
n Suet. Iul. 25.
o l.7.C.de Iudæ. l.10. de iurisd.C.Th.

constat, quæ valere non potest, quasi corpus aliquod membris malè se habentibus & affectis. Hinc religioni suæ & conscientiæ iudices caueant, ne non illam, quæ maxima pars iustitiæ est, perspicientiam in cognitionibus adhibeant.

De sacerdotijs prouinciarum, deq; priscis sacerdotibus, & Iure liberorum eos excusante, ex Vlpiano, Papiniano, Hermogeniano, Modestino, Plinio, Cicerone, Suetonio, Isidoro loci illuminati: Inscriptiones veteres & Constitutiones ex Theodosiano relatæ & explicatæ. CAP. XXXVII.

LII quoque sunt casus, quibus Ius quinque liberorum inter veteres receptum fuit, in muneribus tam personalibus, quàm patrimonialibus. De illis expeditissimum est quod posterius collocabo: de his quæ sumptibus patrimonij & damnis administrantis expediuntur, scripsit Vlpianus[a], *Quæ patrimoniorum munera sunt, numero liberorum non excusantur.* Sed in Asia, inquit Papinianus[b], prouinciæ sacerdotium suscipere non coguntur numero liberorum quinque subnixi: quod Opt. Max. q; princeps noster Seuerus A. decreuit, atque postea in cæteris prouincijs seruandum esse constituit. Sacerdotij autem munus patrimonij esse non ambigitur, ait[c] Constantinus. Quid proferemus? in autorum varietate difficile est discernere verum: & antequam proferam hac in re quod per caliginem video, constituendum est priùs ex primo Commentariorum ad Varronem, quid de sacerdotio referant autores, quod attinet ad Ius ciuile. Equidem in Vrbe de eo, vt ad statum rei Romanæ, & ad ius publicum pertinente, acerrimè controuersum, & variatum, qui Liuij decimum, Paterculi posteriorem, Plutarchi Gracchos legerint, satis sciunt. Latam item inter cæteras legem Liciniam, qua sacerdotes non collegium, sed populus crearet. Sacerdotes vniuersi Varroni à sacris dicti sunt, qui Pontifices, quòd eos Dei sacris vacare oporteret, vt ait Iulius Paulus[d]. Eorum princeps in Vrbe & in prouincijs Pontifex quidem dictus, sed Romæ Pontifex Maximus, & in prouincijs Maximus item quandoque, sed sæpius Pontifex sine addito, aut Princeps sacerdotum: vt intelligo in in-

a l. 2. D. de vac. mun. l. 6. §. quæ munera. D. de muner.
b l. 8. de vac. mu.
c l. 8. C. de mu. patr.
d l. 32. §. sacerdotio. D. de rec. arb.

ſcriptione, quam Viennæ Allobrogum vidimus & legimus. ſub ijs, VIRTVTE FORTISSIMO ET PIETATE CLEMENTISSIMO D. N. FL. CONSTANTINO MAXIMO ET INVICTO AVG. M. ALFEVS APRONIANVS PP. F. VIENNE. DEV. N. M Q. EIVS. Dedicare verò & deuouere ſi publicè nemo præter principem ſacrorum,& pontificem potuit [e], numini Conſtantiniano alius niſi flaminum princeps deuouiſſe publicitus videri non debet. Vſurpationem autem illam, & coniectationem noſtram confirmat LXX. virorum interpretatio vetus, & Theologorum noua, dum ἀρχιερέα, principem ſacerdotum familiariter exponunt [f], item & ſummum ſacerdotem reddunt. Sed ex eorundem ſtylo obſeruaui idem verbum, verbo Pontificis expreſſum, vbi Caiphas in diuis Matthæo & Marco, princeps ſacerdotum, & in diuo Ioanne [g] Pontifex eſſe dicitur: quo ſenſu Pontificis Arcadius Chariſius [h] meminit. Sanè Pontificis & ſummi prouinciȩ ſacerdotis munus erat, ſacris præeſſe,& religionis & ritus publici in tota prouincia curam gerere. Vnde Pontificalis autoritatis & principalis meminit Papinianus [i], de monumento faciendo ſcribens, vt Princeps, qui Pontifex Maximus erat, cogeret hæredem in Vrbe, & ſummus ſacerdos in prouincijs compelleret ad monumentum extruendum: quò pertinet Baijs veteri Campaniæ oppido monumentum, pauperibus P. Actilio Rufo & Actiliæ Beronicæ, etſi nihil bonorum ſupereſſet, cura Pontificis in memoriam humanæ conditionis erectum, vbi legitur, INDVLGENTIA PONTIFIC. LOCVS DATVS. Equidem tam inter ſacerdotes Vrbanos quàm Prouinciales diſtinctum ordinem inuenio, vt alij primi gradus, alij poſterioris fuerint: qui primi gradus, vel ad eum peruenere, cùm flamines diuorum omnium, vel Augures, vel II. III. V. VI. vel VII. viri, vel inter octo Pontifices, quos Liuius dicit minores, cooptati fuerant, vel qui apud ſuos (quod permagni fiebat) honores omnes geſſerant, quales ex Anconitanis Inſcriptionibus Titum Appalium & Q. Volcatium, & ex Lugdunenſibus Caium Catullum & Q. Iulium Seuerinum accepimus: vel in gradum ex beneficio & honoris cauſa aſcendebant, vt ænea tabula Lugduni manifeſtum facit ſub ijs verbis, EX

e arg. l. ſacra. D. §. ſacræ. Inſti. de rer. diuiſ.

f Euãg. Matthę. 21. & 26. Marc. 14.

g Ioan. 18.

h l. vlt. §. ſed & eos. D. de mun. & ho. Iſid. etym. 7. cap. 12.

i l. hæredit. in extr. de pet. hæred.

QVA COLONIA INTER PAVCOS EQVESTRIS ORDINIS ORNAMENTVM L. VESTINVM FAMILIARISSIME DILIGO, ET HODIEQVE IN REBVS MEIS DETINEO. CVIVS LIBERI FRVANTVR QVÆSO PRIMO SACERDOTIORVM GRADV, POST MODO CVM ANNIS PROMOTVRI DIGNITATIS SVÆ INCREMENTA. Quæ de Vienneníium colonia & Veſtini liberis verba ſunt, ad Senatum Romanum Tyb. Claudij Druſi F. Germanici Cæſaris, vt filijs Veſtini ordo ſuperior ſacerdotiorum, ſolidi beneficij gratia, quaſi honoraria dignitas tribueretur à Senatu, dum reuerentiores Principes eius omninò nondum autoritatem imminuiſſent. Similiter in municipijs patres & Decuriones inter primores ordinis Auguſtalium (qui ſacerdotes ad Vrbis ſimilitudinem, in ciuitatibus erant, Imperatoribus indigitatis decreti per Decuriones, quos ob merita honorem Auguſtalitatis gratuitum dediſſe nos Inſcriptio antiqua docuit) honoris cauſa adlegebant, ſicut Fauſtum inter primos Auguſtales Decurionum decreto cooptatum Mediolani, vetus monumentum arguit. Hos in prouincijs Principes ſacerdotum ſacri Interpretes dixerunt, & Protoflamines Gratianus [k] appellatos refert: quorum argumento exaudire licet alterius ordinis & inferioris gradus, quaſi minorum gentium habitos illos, qui ſodalitijs duntaxat conſcripti, ſacerdotum nomen & nihil præterea ſuſtinerent. Erat autem ſors eorum eiuſmodi, vt ſacerdotes facti, & ſacerdotium nacti, diſcedere ab eo non poſſent *ſalua* religione (ſic ex ea in Rullum apud Vlpianum lego [l], non *ſine*, S. nota dante cauſam errori) & in perpetuum collegio [m] tenebantur: quod Plinius [n] ad Arrianum ita ſcribit, *Sacerdotium ipſum cùm priſcum & religioſum, tum hoc quoque ſacrum planè & inſigne eſt, quod non adimitur viuenti.* De filijs quoque eorum comperimus Hieroclem [o] dicere, ὅθεν ὁ μὲν ἱερεὺς, ἔστω τῇ πόλει τῇ ἑαυτοῦ ἱερέας ὀφείλων, vt ſacerdos ciuitati ſuæ ſacerdotes debuerit: ita tamē ne duo eiuſdem collegij eſſent: fuit enim Romanis lex quædam id apertè prohibens, vt refert XXXIX. Dio. Cæterùm ex conſtitutionibus eſt hoc vnum, ſacerdotales eos fuiſſe quidem, ſed inuitos, non coactos ad ſacerdotium prouinciæ [p], vt innuit Arcadij

k l.21. diſtinct.
l l. prætor. D. de vac. mu.
m l.2. quemad. mun. ciuil. ind. C.Th.
n lib. 4. Epiſt.
o Stobæ. 73.
p l.166. C.Th. de decur.

cadij & Honorij epistola ad Pompeianum Proc. Africæ: sacerdotalium item superfluæ turbæ, alia quædam meminit con-
q 176. eod. stitutio [q]. Verùm quod omnium maximè celebrandum est, Principis sacerdotum creandi, Pontificatus honorem obtinendi & conferendi liberior in prouincijs, quàm in Vrbe potestas fuit. Enimuerò desijt Romæ, etiam quatuor collegijs sacerdotum, Pontific. Augurum, VII.vir. & XV.virorum superstantibus, summi Pontificis honor ex populi suffragijs dari, ex arbitrióue Senatus, cùm ex lege Regia de Imperio lata (quam ex Tabula ænea in Lateranensi publicauit noster Vacca) Imperatores Pontifices Maximi omnes ferè fuerunt (quod post Dionem lib. LIII. testantur hæ PONT. MAX. item & hæ P.M. vsitatiores notę in nummis aureis, argenteis & æneis,
r Suet. Tib.9. quos vel habemus, vel vidimus) dum vel suo iure acciperent[r], vel destinari se & designari pro imperio & autoritate operam darent. Tum ab illis vt honores cæteri, sacerdotium quoque petitum in Vrbe fuit: vnde Plinius ad Traianum, *Rogo dignitati, ad quam me prouexit indulgentia tua, vel Auguratum, vel VII. viratum, quia vacant, adijcere digneris, vt iure sacerdotij precari Deos pro te publicè possim.* Qui sacerdotium petijsset à Principe, vel qui placuisset ei, in cooptandis per collegia sacerdotibus, ab eo nominabatur, vt de iurato Clau-
s Claud.22. dio indicat Suetonius [s]: item & ab alijs sacerdotibus in deficientis locum sufficiendus, quod fiebat certo & stato die: ita intelligo Plinij scriptum Epistolarum lib. II. *Sic illo die, quo sacerdotes solent nominare, quos sacerdotio dignißimos iudicant, me semper nominabat.* Obseruandum præterea vnum ex Vrbis statu profero, dum iure Pontificis Maximi Imperatores vterentur, in collegijs sacrorum & sodalitijs Principes sacerdotum fuisse, quorum annuum honorem in templo Caligulæ
t Calig.22. dicato illa Suetonij docent [t], Magisteria sacerdotij ditissimus quisque & ambitione, & licitatione maxima vicibus comparabant. Similiter & illa, quibus in Albano Mineruallibus insti-
u Sueton. Domit.4. tutis à Domitiano [u], forte ductos magisterio functos claret. Et hæc quidem Romæ: sed iam de prouincijs dicamus. Callidum fuit Romæ illud Cæsarum repertum, quo ne luminibus Imperatorij splendoris maiorum gentium magistratus officerent, supremos honores omnes vsurpauerunt, vt fuere

TRIB. P. vt in lege Regia bellisimè,& PONT. MAX. Sed cùm in prouincijs nihil simile vererentur, Pontifices Maximos creari inter Prouinciales non prohibuerunt, quod Mentescæ in Hispania testatur priscorum industria, LIBERO PATRI SACRVM IN HONORE PONTIFICATVS L. CALPVRNIVS L. F. GAL. SILVINVS L. F. VRBIS FLAMEN SACRORVM MVNICIPALIVM PONTIFEX MAXIMVS AVGVR. D. S. P. D. D. Is siue Princeps sacerdotum, siue Pontifex, siue summus sacerdos prouinciæ, conuentus extremo die, quo prouinciæ Consilium [x] habebatur, nostri Status vocant, in honorem flaminij, vt loquitur [y] Constantinus, cooptabatur, populi suffragijs, inconsulto Imperatore, ad instar veteris legis Liciniæ. Hic est ille mos in sacerdotibus creādis, hic est ille publicus ex more tractatus in sacerdotibus ordinandis, quem AA. seruari [z] præceperunt. Annuus autem plerumque & temporarius, non ad vitam perpetuus, honor ille sacerdotali alicui decernebatur: vnde Pontificem anni illius Caipham legimus, posteaquam Iudæa à Pompeio Magno in prouinciæ formam redacta in P. R. ditionem venerat. *Antea autem Pontifices & reges erant*, ait Isidorus [a]: *nam maiorum hæc consuetudo fuit, vt rex esset Sacerdos & Pontifex.* Ita Archiflaminium & honorem sacerdotij firmamentum potentiæ assumebant Iudæorum reges, Tacito auctore [b]. Planè è Protoflaminibus & primatibus sacerdotum Pontifex Maximus creatus *sponte prouinciæ sacerdotium iterare non prohibetur*, ait Hermogenianus [c], quę nimis concisa sunt. Iurisprudentis erat propositum ex iure constituto, neminem, licet in Concilio prouinciæ suffragijs populorum electum, cogi iterare Archiflaminium & Pontificatum, at spontè & volentem, scilicet populo, qui iam antè in culmen illud euexerat, non repugnante, iterare, & iterum gerere non prohiberi: nec nouum spontè, eo sensu dictum putare, vt in Lucret. III.

Sponte sua volitent alterno percita motu.

Quæ si iusta non est, nulla certa alia illorum interpretatio est. Porrò sub Latinis Cæsaribus cùm sacrorum & sacerdotiorum ratio, vt in Vrbe, in municipijs adhuc extaret, vt plurimum Pontifices Maximi de sodalitij numerosioris principi-

s. bus.

x Theoph. §. in fraudem. Inst. quib. ex caus. manumi. Vac. l. 2. de offi. eius cui mand.

y l. 21. de decurio. C. Th.

z l. 60. l. 148. C. Th.

a Etym. 7. c. 12.

b lib. 11. Anna

c l. 17. D. de mu. & hon.

bus legebantur, putà qui Augustalium sanctimonia meritissimus honoris inter Prouinciales eluceret. Eò pertinent illa verba, quæ Gebennæ in monumento leguntur, PRÆF. FAB. FLAM. AVG. PONTIF. Sed tamen quandoque flamines Romanos, quum in prouincijs vel studiosè, vel aliud agentes essent, vel abessent (quoniam etiam absentium in mandando sacerdotio rationem habitam Cicero ad Brutum[d] scribit) nuncupatos à Prouincialibus Pontifices Maximos sacrorum municipalium, ex Hispania vetus memoria, quam retulimus, præstat firmissimum argumentum. Tum contrauerti potest, summum sacerdotium petitúmne fuerit, quia Modestinus ad legem Iuliam de ambitu ait[e], *Si in municipio contra hanc legem magistratum aut sacerdotium quis petierit, per Senatuscons.* &c. *punitur*. Vnde colligo in lege Iulia, quam ad Brutum refert M. Tullius, scriptum, PRÆTER EVM QVI PETIT, CVIVSVIS RATIO HABEBITVR: quæ apertè indicant posse, ait ille, rationem haberi, etiam non præsentis, intellige nisi petierit. Equidem eum, qui honores à populo petebat[f], in Prouincialium aut Municipalium conuentu ambitus reum minimè factum existimo. Laudandum enim & populare fuit, operam suam, magistratum aut curationem petendo reipublicæ offerre, iudiciumq; de se faciendum populo permittere, sine dolo malo. Hoc genus ambitionis nullis legibus prohibitum censet Cicero in Salustium, sed semper ac à maximis & præstantissimis viris exercitum & approbatum. Neque verò Modestinus ait, omnimodo petentem puniri, sed petentem contra legem: quæ vbi voluit rationem haberi cuiusuis (sic contendo legendum in Tullio) excepit eum, ni fallor, qui petijsset contra legis cautionem. Petebatur autem contra legem hoc modo: Qui mille homines inuitabant, aut plures, prandij modum excedentes (quos in speciem Diamories & factionis Plinius[g] dicebat incidere) præter morem nundinas & conciliabula obibant, vt sibi populi fauorem conciliarent, & suffragia peterent, in VII. Liuio referente: vel qui apud sequestres deposita pecunia, sodalibus suffragia corrupturis operam dabant vt per interpretes & diuisores populus venali & emendicato calculo faueret, cùm in Vrbe honor ambiretur: ita & in prouincijs & in municipijs

d Epist. ad v. Kal. Mai.

e l. 1. ad leg. Iul de amb.

f arg. l. 12. §. 1. D. de decur. l. reus. extr. D. de mun.

g ad Traian. epist. qui vi rilem.

nicipijs factum conijcio, & cùm ad POPVLI FAVOREM, dixit Modestinus, pertineret honores conferre, ita captantes popularem gratiam seorsim à conuentu publico petijsse honores puto, & in laqueos legis Iuliæ incidisse. Sanè virtute palàm, non fautoribus & largitione per cuniculos Pontificatum & sacerdotium petere licuisse inter Latinos, ex his videor comprobasse. Sub Græcis Imperatoribus obseruatum inuenio [h], ne nisi gradatim & ex ordine persuncti patriæ muneribus sacerdotes, summi Pontifices in prouincijs eligerentur, cùm antè nihil huiusmodi præceptum esset: item vt prouectioris ætatis essent, qui Archiflamines crearentur, saltem non minores annis XL. neque enim minores sacerdotium poterant inire, vel in cœtum sacerdotum cooptati ab Æditius non admittebantur, quod Theophilus [i] refert ad Ædilium Curulium solicitudinem pertinuisse. Amplius item, licet anteà in sacris diligentissimus è Protoflaminibus cuiuslibet sodalitij siue Augustalium, siue aliorum sacerdotum, Pontifex Maximus prouinciæ crearetur, *è solis aduocatis, eorumq; consortio dari prouinciæ sacerdotem* Constantinus & Constans præceperunt: quorum constitutio [k] mendosa in capite legitur ab omnibus, à pro è, in fronte gerens. In ea, vt erant Iudæis scribæ, ex aduocatione sacerdotes Christianis ne intellexerint Christiani Imperatores, non satis constat. Illud apertè indicat constitutio, omnes qui ex origine Decurionum, negotijs apud iudices tractandis operam darent, quiue ad causas perorandas laudum atque industriæ amore ducerentur, & oneribus patriæ genitalis, & honoribus prouinciæ deuinctos, cùm res aut necessitas postularet. Illis igitur ex constitutione sacerdotia prouinciarum collata & eo exemplo existimem, quo sacerdotia ad senatorij ordinis homines deferri solita, Cicero in ea pro Rabi. Posth. scripsit. Aduocatos autem habet constitutio, oratores, patronos, & causidicos illo nomine exaudiens, quamuis dialogo de Oratoribus discriminet eos Tacitus, vt qui diuersis studijs incumberent. Aduocatus quidem est Asconio, qui ius suggerit, aut præsentiam suam accommodat amico, patroni & oratoris custos, ne præuaricetur, & ne erret aut labatur, adiutor. Porrò qui ex aduocatione, plebis ventosæ suffragia venari, populi fauorem conciliare

h l. 75. & 77. C. Theo. de decur.

i §. proponebant. Inst. de iure natur.

k 46. C. Th. de decur.

ciliare sibi liberisue suis, & sacerdotium nancisci affectaret, vt munificentia & liberalitas auræ popularis captatrix semper fuit, eo nomine si honor decerneretur, pecuniam ciuitati[l], vel munus, putà ludorum populo promittebat, iudicium de se faciendum Prouincialib. aut Municipalibus concedens. Gratiosos autem his artibus sacerdotales viros, Archiflamines perpetuos in prouincijs à populo decretos conijcimus. Sic à Lugdunensibus olim Pontifex perpetuò creatus Sextius Ligurius, singulatim ordinibus & collegijs Denarios, & omnibus spectandos ludos Circenses dedit, vt comperio memoria huiusmodi: SEX. LIGVRIVS, SEX. FIL. GALERIA MARINVS, SVMMVS CVRATOR C. R. PROVINC. LVG. QIIVIRALIB. ORNAMENTIS SVFFRAG. SANCT. ORDINIS HONORATVS, IIVIR DESIGNATVS, EX POSTVL. POPVLI OB HONOREM PERPETVI PONTIF. DAT. CVIVS DONI DEDICATIONE DECVRIONIB. X. V. ORDINI EQVESTRI IIIIIIVIRIS AVG. NEGOTIATORIB. VINARIS X. III. ET OMNIB. CORPORIB. LVG. LICITE COEVNTIBVS X. II. ITEM LVDOS CIRCENSES DEDIT. L. D. D. D. Fuere tamen cum tempore reperti complures, qui Pontifices creati sacerdotia recusarent, & illos, si filij sacerdotum fuissent, excusauit Mecilianus[m] legatus, vel aditus Seuerus[n] Augustus, si Ius quinque liberorum habuissent, munere liberauit. Cura sanè sacrorum totius prouinciæ cùm ad Pontifices pertineret, & illis ex sacerdotij iure præessent, gubernacula prouinciæ, quod attinet ad sacra & templorum ritus, habuerunt, vt arguit principalis[o] Constitutio. In quo inter flamines, municipales & sacerdotes prouinciæ, muneris solicitudine, & honoris amplitudine discrimen erat. Cæterùm Constantinus ad Gregorium[p] Phœniciæ & Syriæ sacerdotia Phœniciarchias & Syriarchias dicit: vt antè scripserat Modestinus[q], ἔθνους ἱερωσύνη ὡς Ἀσιαρχία, Βιθυνιαρχία, Καππαδοκαρχία, &c. Similiter Lyciarchiæ Leo A. ad Vrseium[r] meminit: cuius epistola argumento est ludos à Pontificibus editos, & ab eis sumptus eorum ministratos fuisse: intellige si antea promisissent, cùm à populo honores sacerdotiorum[s] peterentur: sed etsi nō promisissent,

l l. si quis ob. D. de pollicit. l. 1. C. de per. suc. par. l. 145. de decur. C. Th.

m l. 166. C. Th. de decurio.

n d. l. 8. D. de vac. mu.

o d. l. 77. C. Th. de decurio.

p l. 1. C. de nat. lib.

q l. 6. D. de excusat.

r l. 1. C. de off. com. oriēt.

s l. 12. §. 1. D. de decur. l. reus. ext. D. de decur.

misissent, posteà quàm nulli Decurionum, neq; volenti, idem munus vel honorem obijsse licuit, quod vt cætera ad curam principis, non ad populi fauorem, in prouincijs, sicut in Vrbe, voluit idem spectare. Hæc de sacerdotijs & sacerdotibus plana sunt, nisi subsit in Plinio ad Atrianum scrupulus, de quo aliâs: simile verò, nisi fortasse fœlicius huic nostro, studium fuit Augustini libro singulari ad Modestinum. Sed iam ad Ius liberorum reuertamur. Si sacerdotium munus dicam onerosum, quod illi mirum quàm placeat, ab eo vt à patrimoniali munere [t], vacatio nulla fuit. Si honor & dignitas cum sumptu dicatur, vt Plinij ad Traianum, & Leonis ad Vrseium epistolæ nominatim exprimunt, iam occurit illud Vlpiani [u], numerus liberorum aut septuaginta annorum ab honoribus aut muneribus his cohærentibus excusationem non præstat. At hæ proculdubiò pugnantes sententiæ sunt: ad concordiam igitur tempora distinguamus. Primò cùm honor esset sacerdotium, & neque maior annis L X X. neque pater V. natorum excusaretur, Seuerus Imperator [x] iure priuilegiario in Asia quinque liberis à sacerdotio prouinciæ vacationem decreuit, & cùm principis decretum in Theophili testimonio [y] similem causam quoquo tempore exortam dirimeret, idem in cæteris prouincijs constitutum ab illo ipso fuit. Deinde secuta Antonini constitutio [z], nisi concisior iustò ad nos peruenit, neglecta sacerdotij exceptione priuilegiaria, numerum liberorum ab honoribus non excusare sine distinctione cauit. Postea verò cùm erogationem & impensam, quæ sacerdotio cohærebat, pluris quàm Pontificatus honorem facere, & muneribus patrimonij annumerare Prouinciales acceperunt, Caro [a] Carino & Numeriano placuit neq; ætate, neque liberis excusationis à patrimonij muneribus, rationem haberi: qua in re ius antiquum reuouarunt. Demum exorta de sacerdotio quæstione, nisi animi fallor, cùm vacationem sibi ab honore Pontificatus, sacerdotalis ex priuilegio Seueriano vindicaret, Constantinus [b] sacerdotium non honorem, sed onus & munus patrimonialibus annumerandum voluit, (cuius mendosa constitutio vbique circunfertur, sacerdotiæ pro sacerdotij nullo sensu scriptum habens, quod adolescens aperui, & Augustinus probat.) Hic siue generaliter patrimonia-

t d.l.8. & l.5. C. de mu. patr.]
u d.l.2. de vac. mu.
x d.l.8. D. de vac.
y §. sed quod principi. de iur. nat.
z l.1. C. de his qui nu. lib. exc. mer.
a d. l. 5. C. de mu. patr.
b d.l.8. cod.

lia intelligas, sine distinguas in tributoria & cohærentia, qua in re Tribonianus membrũ diuisionis apud Charisium prætermisit[c], licet in alio non satis inter auctores conueniat, hoc inter eos non discrepat, nullo priuilegio nec ætatis nec liberorum tributam remissionem. Itaque Pontifices creati, sacerdotium sine remissione administrare cogebantur, quousque Gratia. Valentin. & Theodos. epistolam ad Proculum Com. Orientis emiserunt, his verbis[d], *Voluntate propria vnusquisque Syriarchiæ munus suscipere debet, non necessitate imposita.* Vnde exẽplo sumpto Asiarchiæ, Bithyniarchiæ, Cappadocarchiæ, Lyciarchiæ sacerdotia nemo coactus, nemo inuitus, nemo nisi lubẽs gessit. Tunc verò excusatio necessaria non fuit, cùm nemo cogeretur, & tunc desijt Ius quinque liberorum exquiri. Sed & ipsum tandem sacerdotium à populo dari desijt, vt diximus, cuius tribuendi beneficij loco ad fauorem colligendum nihil quicquam prætermittẽs Imperator Leo[e], sibi iure potestatis curam & creationem arrogauit.

c d.l.6.§.sciendum. l.vlt. §. patrimo. auté. D. de muner.l.10. l.11. de vac. mu.

d l.103.de decur.C.Th.

e d.l.6.C.de offic. com. orient.

De Iure quinque in remissione personalium munerum, deq; operibus publicis, & muris reficiendis, Marcellus & Vlpianus elucidati: itemq; de munere sitoniæ, & Traiani ad Plinium epistola obiter explanata. CAP. XXXVIII.

VIDEAMVS de publicis muneribus, quæ personalia sunt, & cum corporibus, cum labore, cum solicitudine animi ac vigilantia, principaliter obeuntur: & sic habet Gordiani constitutio[a], *Muneribus ciuilibus non fungêris, quæ personis mandantur, si quinque filios incolumes habeas.* Quod ita placuit Vlpiano, vt & emancipatos liberos patri prodesse opinetur[b]. Specialiter autem ius quinque in ciuilium seu publicorum munerum excusatione receptum fuisse, vno & altero exemplo confirmat idem. Cura, inquit[c], extruendi vel reficiendi operis in ciuitate, munus publicum est, à quo quinque liberorum incolumium pater excusatur. Operis intelligo publici, siue veteris, siue noui. Sed idem dicendum[d], siue publica ædificia, siue palatia, siue naualia, siue mansiones extruendæ vel reficiendæ & reparandæ destinentur. Olim tamen priusquam munus

a l. 1. C. de sumpt. recuper.

b l.2. §. incolumes.de vacat.l.3 §.quãuis.de mun.

c l.4.de vaca.

d l. vlti. §. hi quoque.D. de mun.

munus huiusmodi deferretur, siue in muris, siue in portis, siue in alijs publicis rebus, aut locis opus faciendum foret[e], ex diui Marci rescripto præses prouinciæ adeundus erat, qui principem consuleret ea de re quid fieri placeret: vnde clarescit intellectus illorum Marcelli[f], *Publico sumptu opus nouum sine principis autoritate fieri non licere*, cùm ob sanctitatis speciem, tùm ne pecuniæ publicæ interciperentur. Inde & illorum Vlpiani[g], *Muros municipales nec reficere licet, sine principis, vel præsidis autoritate, nec aliquid eis coniungere, vel supponere.* Sed Impp. Arcadij & Honorij ad Cæsarium constitutio ordinibus ciuitatis & municipiorum nouos muros facere, & veteres renouare permisit[h]: quod deinde & ex alia in ædibus quibuslibet vetustate ruinam minantibus, etiam inconsulto principe licuit, & illo iure vtimur. Sanè remissio publici operis patri Iure liberorum concessa, non leuis momenti aut parui emolumenti est. Taceo molestiam & fastidium coactæ voluntatis, solitarij ad id munus vocati. Hoc tantùm recenseo, omnes, quibus vel cura publicorum operum mandata, vel pecunia ad eorum extructionem tradita est, vsque ad annos XV. cum suis hæredibus operis periculo deuinciri: quos, si quid intra id tempus acciderit (nisi fortuitò) reparare teneri, certi & recepti iuris est[i]. An non multo melius fuisset patri à publicis abstinuisse, quàm implicatam ita & suam habere rationem, & inuolutam hæredibus tradere? Postremò, pater hic natorum quinque, qui curator struendi vel reficiendi operis creatur, pro structore & ædificatore accipiendus non est, cuius sordidum olim habitum munus, superiùs posuimus[k]: huic námque patri, quo de agimus, vacationem Ius liberorum, illi verò grauior & vilior conditio tribuit. Alterum exemplum idem Vlpianus ponit his verbis[l], Cura frumenti comparandi munus est: & ab eo ætas LXX. annorum, vel numerus quinque liberorum incolumium excusat. Sicut in Vrbis, ità in ciuitatum, & municipiorum alimentaria ratione, frumentatio publica, & pecunia[m] frumentaria fuit: quæ sitonis & frumentatoribus siue curatoribus frumenti dabatur, vt patriæ necessitati succurreretur, & tenuioribus è publico subueniretur. Sitonas quidem indemnes esse oportere, ex comparatione nisi fraudem commisissent, secundum literas

e l.6. D. de oper. pub.

f l.3 eod.

g l. sacra. de rer. diuis.

h l.11. & 15. C. de ope. pub. l.11.16.17.19. 27.31.34.37. C. Th. eod. Papo. lib. 6. tit. 1. arest. 5.

i l.7. eod. l. vl. §.2. D. de ad min. rer. ad ciuit. pert.

k cap. 28. l. 13. §. publicis. C. de excu. mun. l. vlti. D. de vac. mun.

l d. l.3 de vac.

m l.3. C. de cõpensa. l.2. §. frumentar. D. de admi. rer. ad ciuit.

ras Hadriani Papirius [n] ait. Sed tamen cùm hæc cura munus personale fuerit [o], quæ solicitudo & vigilantia animi, quod studium, & ministerium ei impensum oportuit, id pater quinque natorum fauorabili iure potuit recusare. Ex his exempla proposita in plano posita sunt, eodem iure in reliquis munijs personalibus constituendo: hæc verò de pluribus enumerasse sufficiat. Illud prius vsu percelebre fieri potest, si Decurionum, quos Consules vocant, decreto, publici operis cura patri quinque liberorum deferatur. Posterius, ne hoc taceam studiosis, quidam legibus Aureliani & Anastasij Impp. sublatum existimauerunt, dum ille [p] comparationem & transuectionem specierum ad necessitates Illyricanas vniuersis præcepit, nullius priuilegij excusationem admittens: ergo Ius quinque liberorum inutile illo casu fuit. Anastasius [q] similiter vrgente necessitate, comparationes frumenti vel hordei aliarúmue specierum ab omnibus obiri iussit, excusatione priuilegij cuiuscunque abrogata: ergo & Iuris liberorum, quod quinque natorum pater sibi prætendisset. In contrarijs legibus vtra posterius lata sit, considerare opportet: nam postrema quæque grauissima est, ait Cicero II. de Inuentione. Sed hîc Cæsaribus cum Iurisconsultis nulla pugnantia, sed sola diuersitas est. Prudentes de muneribus in ciuitatibus & municipijs ex decreto ordinum obeundis tractant. Augusti verò de his, quæ Illyrico & *quibuslibet prouincijs indicuntur*, vt de indictitia publica frumenti comparatione, & transuectione, quam exercitu intra prouinciam consistente, obiri à Prouincialibus [r] opus fuit. Indictiones autem non personis, sed rebus indici solitas principalis [s] constitutio docet. Sic vniuersæ prouinciæ indictio publicæ comparationis, & sitoniæ in vsum ciuitatis vacatio, se non impediunt. Planè de hac, quod non alio loco scriptum legi, vnum addam ex Traiani Imperatoris ad Plinium epistola. Is de Maximo liberto suo cùm ad frumentum comparandum ijsset in Paphlagoniam, *Fungebatur*, inquit, *enim & ipse extraordinario munere*: ergo sitoniam & curam frumenti extraordinarium munus & sordidum esse dicemus? At cùm non personis, sed possessionibus indicta extraotdinaria munera doceant reliquiæ Theodosij [t], rectius personale publicum munus sitoniam diximus. Libertus autem

n d.l.vlt.§.itē. rescripsi. sitonas. de admin. rer.

o l.1 §.1 l.vlti. §.cura quoque. de muner.

p l.1.C. de qb. mu. vel pſt. nem.

q l.1. C. vt nc. lic. in empt. spec.

r l.1. de indictio. l.2. de pub. comp. C.Th.

s l.2.C. de anno. & trib.

t lib.11.tit.16

tem Maximus cùm esset Cæsaris procurator, qui ob dignitatem ciuilibus muneribus vt indulgentia principali [u] ante Dio cletiani legem, excusaretur, ex Traiani præcepto, non ex ordine dignitatis suæ, curam gerebat extra ordinem imperatam: licet muneris publici vacationem habentes, ad ea compelli non soleant, quæ extra ordinem imperantur [x]. Hæc de patribus.

u l.41.D.de excus. tut. l.1. C.de excu. mun. l. 12. extre. D.de vac.mun.

x 6.eod.

De matrum ob quinque natos excusatione, Gordiani & Philippi constitutiones declaratæ, & illis Vlpianus conciliatus. CAP. XXXVIIII.

OEMINIS verò sicut & maribus, ob quinque liberos, si quinquies pepererunt, tributum & datum fauorem iuris nostri Diocletianus & Maximianus rescripserunt his verbis [a], *De personalibus muneribus, quæ fœminis pro sexus conditione indicuntur, exemplo marium, quinque superstitum numero liberorum eas excusari diui parentes nostri constituerunt.* Aiunt Cæsares, *De personalibus*, ad differentiam patrimonialum: quæ non solùm viri, sed etiam mulieres priuilegijs cessantibus sustinere debent [b], & meritò ab omnibus agnosci, in quibus esse Reipublicæ neruos nemini dubium est [c], quibus necessitatibus succurratur, & obsequijs publicis pareatur: qua de causa seruos Augustus & fœminis & viris pecuniosioribus indixit, quos sine mora manumisit, ait Suetonius [d]. Neque sunt distinguenda cohærentia munera propriæ rei & possessionibus indicta [e], à tributorijs, quæ vel non possidentibus vt fœneratoribus intribuuntur (ita diuisionis membrum prætermissum à Concinnatoribus appello) à neutris enim liberorum, ætatis, sexus, militiæ, vllúmue aliud priuilegium excusationem tribuit. Personalium autem matribus quinque natorum, non sine ratione concessa vacatio est: corporis namque debilitas eorum munerum excusationem præstat, quæ corpore implenda sunt, ait Vlpianus [f]: item quæ cónsilij infirmitas est in sexu muliebri, eorum vacationem affert, quæ animo gerenda sunt. Inde latiora lumina illius scripto aperiuntur, ibi [g], *Corporalia munera fœminis ipse sexus derogat: quò minus honores vel munera ipsis iniunguntur.* Dixerit ingeniosus non

a l.5.C.de his qui nu.lib.

b l.pen.& vlt. C. de mun. pat.l.1.extr. C.de mulie rib.

c l.1.§.in causa.D.de quę stionib.

d August.25.

e l.10. & 11. D. de vac. mu.l.5.ext. l.vlt.§.patr. autē. D.de mune. l.22. extr. D. ad municip.

f l.2.§ corpo. de vac.mu.

g l.3.D.de mu ner.

ſatis fœliciter colligere Vlpianum, eò quòd mulieres functas muneribus diui fratres Marcus Anton. & L. Verus reſcripſerant [h], antequàm ille ſcriberet, vnde & eas ad honores gerendos cogi potuiſſe veroſimile eſt. Vlpianus illud ſcripſit ſententiæ perſeuerantia, qua fœminas ab omnibus officijs ciuilibus & publicis remouet [i], & ab honoribus arcet, & ab oneribus prohibet: dum quæ vt plurimùm contingerent, ſolummodo ſpectauit, ea quæ minus ſæpè, neglexit. Diui fratres etiam de eo quod perraró eueniret, ius conſtituerunt, quamuis neceſſe non eſſet: vnde anſa præbita fuit Philippo A. dicendi [k], etiam *apud incolatum mariti ad honores ſeu munera, quæ perſonis cohærent, quorúmque is ſexus capax eſſe poteſt, compelli poſſe fœminas.* Qui locus ſatis obſcuritatis habet, & in eo interpretes nutantes tamquam in ſalebris hæſerunt. Illud plus quàm ridiculum eſt, Philippum de muneribus municipij tractantem, de honoraria dignitate, quæ principali beneficio [l] tribuitur, extra propoſitum cogitaſſe. Minus illud recipiendum, fœminas coactas, vt vult conſtitutio, ad honores [m], quibus ex maritorum gloria ſplenderent. Ego non poſſum oculis animóue cernere, quomodo quandóue fœminæ honores ſuſceperint, ſi id non fuit ex vſu longa conſuetudine, vel ex legibus ciuitatum: neque me pudet in re, præſertim non vulgari, de ignoratione confiteri. *Seu munera* dixit Cæſar Philippus, ampliandi [n] gratia, vt & ad munera fœminas compellendas poneret: *quorumq; is ſexus*, &c. putà ſi calefactio publici balnei publico ſumptu fuit curanda, quæ munus perſonæ dicitur, ſiue aliud ſimile diligenti & vigilanti cura factum oportuit, à quibus etiam poſtea tandem immunes fuiſſe fœminas accepimus [o]. Sed niſi in ciuium paucitate factum id credibile non eſt, & rarenter contigiſſe diuinat Accurſius [p]: cuius opinio non parum nobis adijcit ornamenti. Verùm mandata illa & Diuorum fratrum & Philippi ceſſauerunt, & adhuc ceſſarent, vbi quæſtio in cognitionem incideret, ſi fœmina, de qua agitur, quinquies enixa, tempore excuſationis liberos haberet ſuperſtites. In Tertulliano habere deſijſſe ſatis fuit, & mortui profuerunt, quando mortuorum ſucceſſio ex illo Senatuſconſ. matri deferenda erat. Hoc verò caſu ad inſtar maſculorũ, fœminis iure tributo, ſicut à maſculis viuos, de

h l. pen. extr. l. vlt. §. item 2. D. ad municip.

i l. 2. D. de regul. iur.

k d. l. 1. C. de mulierib.

l l. imperial. § ſimiles. C. de nupt.

m l. vlt. C. de incol. l. muliere. C. de dignit.

n l. 31. de aur. arg. leg.

o l. 137. de decur. C. Th.

p gloſ. d. l. 5. de his qui nu. lib.

de quibus diximus[q],ita & à fœminis liberos incolumes,constitutiones exegerunt. Illis eiusmodi gratiam munerum matres senserunt,Iure liberorum salubriter pro earum vtilitate inducto: quod si est, vti est, inepta causatio fuit eius, qui matrem quinque liberorum nondum annos XXV. egressam pro maiore contra ipsius commodum[r] asserebat: nulla enim iuris ratio aut æquitatis benignitas patitur, fauoris causa producta in inuidiam conuerti. Porrò nisi patimur aciem ingeniorum hebescere,si viribus scriptum illud Vlpiani subsistit,si veritate nititur, quo sensu interpretati sumus, an non hæc iuris liberorum tractatio inanis, disputatio vana, disquisitio inutilis, Gordianiq; rescriptum futile & superfluum videtur? Frustrà à principe desideratur[s], quæ iure publico & communi competunt: igitur non opus fuit personalium munerum vacationem à Gordiano postulare fœminas, quam sibi ex autoritate Vlpiani illustris ingenij Iurisconsulti vindicassent: vel si non oportuit aditum Imperatorem, is ad preces non necessarias, superuacuum responsum accommodauit. Quid constituendum? quid efferendum est? ego arbitror, vt rem in pauca conferam, & verum scriptum Vlpiani, & necessariam Gordiani constitutionem fuisse,& esse,si quando in virorum paucitate munera fœminis delata fuerint, quæ Iure quinque natorum patrocinante, beneficio epistolæ Gordiani potuerint recusari.

q l.3. & d.l.5.

r l.1. C.de in integ rest.

s l.14. D. de priuil. cred.

Deprecatio culpæ pro Iure sex, septem, octo, nouem, decem, & vndecim liberorum omisso: inibi quædam Beroaldi relata. CAP. XL.

HACTENVS composuimus numero Ius filij vnius, duorũ liberorum, trium,quatuor,& quinque, ex reliquijs vetustatis & ex autorum monimentis: nunc Ius natorum sex, septem, octo,nouem, decem, vndecim, exquirit ordo, quem instituimus, & polliciti sumus. Sed neque stipulatione deuinctus, neq; pollicitatione obstrictus,ex liberalitate sua tenetur in plus quàm facere possit. Equidem quotquot inueni scriptores, qui mihi copiam scientiæ & consilij facerent, in rem præsentem deduxi, protuli, & recta sentientes ingenuè testatus sum: quo-

rum vestigia implens ex antiquitate repetita satis multa, in quantum in me fuit, restitui nitori suo: bene an malè, scriptum indicabit, & sine inuidia iudicabit posteritas. Quid autem calami auiditati nunc resistat, quid manum retineat, pergo dicere. Quemadmodum vrbium, gentium, Imperiorum, ita & literarum nunc nascitur, nunc floret, nunc perit honos & fortuna. Incunabula Imperij Romani loquentiam, rerum cognitionem, Iurisprudentiam, nascentem viderunt, & fauentibus animis auxerunt. Optimus rei Romanæ status, & Imperij culmen cum eloquentia, melioribus literis, Iurisprudentiam supra fastigium humanæ disciplinæ florentem in Republica, subsellijs, & ciuium luce coluit honorificentissimè. Deinde imperio decrescente, & senescentibus literis, intereuntem & sensim labentem ex oculis sanctissimam ciuilem sapientiam viri prudentes, veri philosophi, studijs ne deperiret laborarunt, & monimentis curarunt. Illa si cariosa vetustas non sepelisset, si tempus edax non intercepisset, meliusculè studia nostra se haberent: quantum oculis lustrare, mente concipere, lectione percipere vellemus, nobis è penu antiquitatis in facili esset promere: nec partes Oedipi tam sæpè, in tam frequenti literatorum amphitheatro, sine persona subire oporteret: Græculorum & leuiculorum hominum verba, pro verbis grauium & Latinorum obtrusa, sciolorum monstra, pro sensis iuris & iustitiæ antistitum accommodata & supposita, minùs sæpe negotium nobis facesserent, & quæstiones iuris ciuilis fœlicius tractarentur. Ad Ius liberorum autem vt redeam, si extarent consultorum scripta, si Imperatorum constitutiones, omissi numeri, ordinis interrupti culpam non deprecarer: qua mihi vacare iam videor, vt sunt libri studij ciuilis: non quòd eam in alios transferam, sed quòd in plus non tenear quàm vel ab studiosiore fieri posset. Contendam verò, nisi vt Plinius Spurinæ, *magis in studijs homines timor quàm fiducia decet,* neque in Pandectis, neque in Iuris autorum fragmentis, neque in libris constitutionum Iustiniani, neque in reliquijs Theodosij, de iure sex, septem, octo, nouem, decem, vndecim liberorum mentionem factam reperiri, si libri fideles sunt, quos habuimus, & dum noctes serenas vigilamus, in manibus triuimus. Non sum nescius

ſcius me non eſſe eum, qui omnes ſermones malignorum euadere poſsit: ſed ſi quos iuuat clariores accedere fontes, atque haurire, iuuatq; nouos decerpere flores ex alijs autoribus, interea dum conatus noſtros minus probant, ſi meliora, veriora, & ampliora proferant, & nobis & rei literariæ commodùm gratificabuntur. Ponatur hoc interim tamē ſine dubitatione recipiendum, illa omnia emolumenta, quæ minore liberorum numero data ſunt, in maiori locum habere: vt fauores quinque natorum gratia enumeratos, tributos maximè ſex liberos habentibus colligamus, numero inualeſcente ſimiliter in cæteris. Beroaldus Bononienſis[a] cenſuit, eſſe Ius liberorum pro numero nobilius, ad maiores pertinens immunitates, vt inquit Iuriſconſultus, ait ille, dum Vlpianum[b] laudare vult autorem. Sed neque quiſquam Iuriſprudens illud vnquam expreſsit, neque is, quem ille citat in teſtem, ſignificatum voluit. Quod idem ſcribit[c], Bononiæ qui decem liberos habet, à publicis oneribus immunis eſt: verum nécne ſit, facti quæſtio eſt: quæ nihil ad Gallum, Bononienſes viderint: qui ſi illo iure vtuntur, ſibi Ius liberorum & gratiam legum factam placidè gratulentur. Hinc ego ad Ius XII. XIII. & XVI. natorum tranſeo.

a ad Sueton. Claud. 19.

b l. 2. §. 1. de vac. mun.

c ad Sueton. Galb. 14.

De Iure XII. XIII. & XVI. *natorum, Cla. Iuliani A. reſcriptum caſtigatum & euolutum, itemq; Aelij Pertinacis, & ſubinde Vlpiani regula iuris.*

CAP. XLI.

NTEQVAM legiſlatio Iuſtiniani in orbe euulgata fuiſſet, Iuliani A. viguit vſu recepta conſtitutio, quæ in reliquijs Theodoſij[a] extat: Imper. IVLIANVS A. Leontio Conſul. Palæſtinæ, *Qui pater ſit* XIII. *liberorū, non modò ad curiam non vocetur, verùm etiam ſi ſit Decurio, honoratiſsima quiete donetur. Dat. Kal. Mart. Antiochiæ, Iuliano A.* IV. *& Saluſtio Conſs.* Eadem verò, inſcriptione & ſubſcriptione non diſsimili, Iuſtinianei iuris concinnatores in codicem Imperatoriū his verbis tranſcripſerunt[b], *Si quis Decurio pater ſit* XII. *liberorum, honoratiſsima quiete donetur.* Iam collatio ambarum conſtitutionū fidem facit, æquius multo & benignius Iuſtinianeum

a l. 55. C. Th. de decurio.

b l. 24. C. Iuſt. eod.

esse ius, vbi dempsit è filijs tredecim vnum, & duodecim liberis fœcunditatem parentum probans, antiquam rigiditatem lenijt, & seueritatem remisit. Ex Iuliani lege tredecim nati ad curiam inuitum patrem vocari prohibebant, & in libertate ex voto retinebant, si plebeius pater auctis facultatibus, rei familiaris amplificatione inter possessores cõspicuus esse cœpisset, vti suprà [c] diximus. Sed quamuis multa probentur facta, quæ non vtique fieri liceret, non solùm in Decurionum ordinem adlegi vetabatur pater, sed etiam iam nominatione [d] cooptatus, fauore liberorum ab oneribus & honoribus honestissimè vacabat, quæ sine iure priuilegiario municipalis ratio & ciuilis necessitas [e] ab illo postulasset. Sanè Concinnatores Decurionem creatum quiete donari ex Iuliano retulerunt: at creari, & in consortium Decurionum adlegi non vetuerunt, fortè vt ex animi sententia liberum esset patri, in ordine scribi, & honoris causa inter Decuriones præsidere. Quæ cùm ita sint, appositè & pertinenter posuit Accursius & à patrimonialibus ob duodecim, patrem excusatum. Habuit autem ille in suis nomen *Munerum*, quod in vulgaribus libris superfluum edocebo. Cum studiosorum voluntate, vt neque hodie coalescunt, opes olim non concurrebant: adeò vt Plinius Secundus quendam in Epistolis laudauerit, quòd cùm in facultatibus esset, amaret studia, vt solent pauperes, inquit. Sic temporibus reuiuiscentis Iurisprudentiæ, in Italia tot Langobardis regibus & legibus miserè tractata & perdita, qui pro seculi calamitate legum Romanarum suauitatem oboluissent, qua auditores, qua spectatores renouatæ prudentiæ trahentes, vt illos in veræ philosophiæ studijs retinerent, publicè & è loco superiore verba legum excipientibus dictabant, cùm paucissimis ratio facultatum libros ciuiles exscribere permitteret, & ferè omnibus res angusta domi prohiberet. Exceptores illi sub antiquis doctoribus minùs vel dictata exaudientes, vel excepta percipientes, vt ferè fit, ad libitum & ingenij captum recognoscebant: post illos similiter librarij peccabant: sicq; tam multa menda in tam multis locis iuris autorum obseruata & spectata sunt. Cætera silentio prætereo: hoc tantùm de Iuliani constitutione ad nos impræsentiarum pertinet. Docentes Decurionem Iure libero-

rum

c cap. 23.

d 19. cod. C. Th.

e 41. eod.

rum & ab honoribus & ab oneribus siue muneribus conquiescere, meminerunt Munerum, & subitò in contextum irrepsit illud. Ego ita conijcio, primùm quòd à complurimis manu fideliter scriptis absit, deinde quòd Iuliano A. & Concinnatoribus verosimilius sit placuisse, honores sicut munera patri remitti, si quiete donandus fuit, cùm iure ciuili[f] muneris publici vacationem habens, honorem accipere gereréq; compellatur. Hîc enim honoris gerendi solicitudo nisi remissa dicatur, non erit honoratissima quies, non erit plenissima beneficij principalis interpretatio, contra rationem iuris[g] antiqui. Consequens item esset, si patri duodecim honor gerendus incumberet, vt non semper à muneribus patrimonij vacaret, illo putà casu, quo cum erogatione obitur honor[h], cui munera cohærent. Hîc obiter referendum est, quod ex Callistrato[i] concinnatores obiter retulerunt, dum ille rescriptum profert Ælij Pertinacis ad Saluium Candidum, ἀ καὶ μὴ πασῶν λειτουργιῶν, &c. quo etsi numerus filiorum omnia munera, vt quæ sunt personalia, patri[k] non remittat, fauorabiliter tamen & priuilegiario iure, sexdecim liberorum patri Saluio Candido, otiari & cessare à muneribus permisit, quò liberorum educationi studiosius operam impenderet. Inde fortasse exemplo moti (nam & principum decreta in alijs & similibus causis obtinent, si vera Theophilus[l]) sub ipso Pertinace & sub alijs Cæsaribus patres in orbe Romano Iure XVI. liberorum vti cœperunt, & omnium munerum sibi vacationem vindicare: quousque Claudius Iulianus Imperator factus (nisi tot intercedentes principes leges quoque de eodem euulgarint) tredecim liberos sufficere fœcundis patribus sanxit, & non solùm à muneribus, sed & ab honoribus liberauit Iulianus, vt docui, dum antè à muneribus duntaxat dimitteret Ælius Pertinax. Scitum est ex literis[m] Antonini liberorum numerum ab honoribus non excusare, quod Vlpianus[n] opinatus est. Verùm obtinuerit illud apud eos Cæsares, non impediam: at fauorabilior videtur posterior à Iuliano emissa constitutio, si dicamus eam honorum, sicut munerum, patribus tot liberorum remissionem adiecisse. Placet autem ita rescriptum explicare, & producere, quoniam legem vtilem reipublicæ, & sobolis procreandæ & prouocan-

f l. cui muneris. D. de muner.

g l. pen. D. de const. prin.

h l. honor. D. de mun. l. 2. §. 1. de vac. mun.

i l. semper. D. de iur. immun.

k l. 3. §. quamuis. l. 6. §. quę munera. D. mun. & simil.

l §. sed quod principi. de iure natur.

m l. 1. C. de his qui nu lib.

n d. l. 2. §. 1. de vac. mun.

dæ causa latam, adiuuandam interpretatione à Terentio Clemente [o] accepi. De honoribus quod pono, tentare duntaxat volo, vbi conticuere omnes: sed de muneribus quod sentio, maiorum gentium doctores Accursius [p], & Bartolus sentiunt, vt ab intributione municipij vel ciuitatis patres XII. liberorum absoluant. Baldus in diuerso latere distinguit [q], aut pater Decurio est, & nati duodecim ei prosunt, quod idem Responsorum libro III. existimauit, aut pater Decurio non est, & ei ad omnium munerum excusationem sexdecim liberis est opus. Sed Imperatorem Iulianum è veteri obseruatione remisisse ita planum feci, vt distinctio Baldi superuacua discernatur: quæ vel eò euanescit, quòd non satis liqueat quibus Decurionum appellatio hoc tempore conueniat. Fouet autem asseuerationem nostram, quod Arrianus suadet, vt faciliores ad liberationem simus: item & illud, quòd optima legum interpres forensis consuetudo, indistinctè munera patrimonij in contradicto iudicio, patribus duodecim natorum remiserit, Florentiæ & Bononiæ ius suggerente [r] Angelo Aretino, item & Aquis Sextijs ex vno & altero decreto Prouincialis Senatus amplissimi. Cùm verò Iuris liberorum impetratio non sit necessaria liberos habentibus, post Honorij & Theodosij rescriptum, non laudo quorundam ex nostris sententiam, qui patribus duodecim natorum diplomate principali vtendum esse censuerunt. Nulla sanè ratio est, cur potius rescriptum exigat hic casus, quàm tutelæ excusatio: & quoniam superfluum ait Imperator, à principe postulare, quod iam lege permissum est, magis puto Galliarum vulgato iure, libello supplici adeundos Prosenescarchos, vel Præsidiales, vel Regales iudices, qui vocatis quorum intererit, si non sit legitima contradictio, vacationem pro Tribunali causa cognita edicet postulanti. Nec cautioni nostræ resistit Vlpiani regula [s], *Quæ causæ cognitionem desiderant, per libellum expediri non possunt:* quibus in verbis latet ille mos subscribendi libellis: at ex subscriptione, vt in specie, de qua agimus, neque petenti ius conferri potuit, neq; à petito auferri quod esset, *Expedire.* Debuit verò commonitus vocari reus apud Vlpianum, vt ego vocandos censeo illos quorum intererit, vel ex subscriptione magistratus, vel ex mandato vulgaris formulæ,

o l. 62. D. de cond. & demonstr.

p d. l. semper.

q ad l. si quis decur. 2. C. de decur. & consil. 312. nu. 1. lib. 3.

r Aret. §. 1. ver. ex quo infert. Inst. de excus.

s l. nec quicq. §. 1. de offic. proconsu. l. oña. de reg. iur.

mulæ, ſicut Gallorum ſcriptorum principes viri [t] fœliciter & viriliter tractauerunt. Ex his ferè poſita ſunt omnia, quæ à nobis conquiſita reperiri potuerunt, ad Ius liberorum datum vel legibus, vel Senatuſconſultis, vel principum placitis euoluendum. In quo nec me animi fallit quàm ſint obſcura permulta, & ſi cuiquam, mihi incognitiſsima: ſed de illis congruo loco & tempeſtiuè confeſſus ſum, & ſtudioſè proferens dubitationes meas, alijs Democriti puteum indicaui: faxit Deus Opt. Max. inde fœliciùs veritatem expiſcentur. Non deerunt tamen qui corruptis moribus, potius quàm ſuppleant Ius ſitientibus, ſi quæ prætermiſi (ſunt autem plura) notabunt, & reprehendent omiſiſſe me Ius vnius liberi, in ſucceſsione inteſtati liberti, viam patrono intercludentis, item & Ius duorum, trium, pluriúmue patri virginis, quæ in Veſtalem caperetur, de qua Gellius [u], aut primipilaribus Oſdroënis conceſſum. Verùm in illis caſibus, nec quicquam pater ſenſit vacationis honoris, fauoris, aut gratiæ: in hoc verò tacui, quòd principalis [x] ad Modeſtum conſtitutio. πάντως ſit & localis, ſi cùm Iuſtiniano [y] ita per elegantiores loquimur. Equidem Nobis non licet eſſe tam diſertis, Qui Muſas colimus ſeueriores. Quòd ſi reſponſum ſatis non facit, quando non mihi omnia Deus dedit intueri, vt neque Druſo Cæſari, & in eo, & in ſimilibus ſubeant illi vicem meam.

t Fab. ſ. oium. verſ. ſed debet Inſtit. de pœ. tem. lit. Imbert. Forenſ. Inſtit. l. cap. 2. extr. gloſ.
u lib. 1. cap. 12.
x l. 79. de decur. C. Th.
y l. vlt. C. de ædif. priua.

De liberis & filijs, qui eorum appellatione contineantur, enucleata Iuriſprudentum ſcripta varia, & ſententiæ conciliatæ, Iulijq; Pauli locus emendatus ex literis Antonij Vaccæ Iuriſconſulti.

CAP. XLII.

HIs conſequens eſt ſubijcere, toties liberorum ſacta mentione, qui & quales parentibus ſuffecerint. Cùm lex vnico libero contenta fuit, Ius liberorum ſermone multitudinis nihilominus diximus: enuntiatio enim liberorum [a] pluratiuo numero profertur, quæ antiquis oratoribus, hiſtoriæq; aut carminum ſcriptoribus, etiam in filio ſolo vel filia, vera exiſtimata fuit, & ita in complurium veterum libris ſcriptum aliquoties [b] Aulus Gellius animaduertit, videndusq; de eo Diuus [c] Auguſtinus.

a l. 148. & 49 de verb. ſig
b lib. 2. cap. 3.
c de ciuitat. 16. cap. 40.

Sed & illo casu, & cùm duo, aut plures liberi exiguntur, nepotes verò tantùm supersunt, videamus quid dicendum sit: è sessione Æmylij Ferreti viri principis, omnium seculorum perpetuis laudibus excipiendi, ante quadriennium publicaui de liberis sententiam meam, ad illud Callistrati [d], Liberorum appellatione nepotes, & pronepotes, cæteriq;, qui ex his descendunt, continentur. Si quidem eo sensu id nomen in XII. Tabulis vsurpauerant Decemuiri: quorum exemplo moti Iurisprudentes, cùm se obtulit, idem censuerunt: de reliquis Papinianus [e], & Modestinus. In huius tamen sententia, τῶν τέκνων προσηγορία, &c. debuit interpres reddere *liberos*, non *natos*, autoris indolem seruaturus, vt Alciatus primùm posuit, & Augustinus [f] probat. Quod ad rem attinet, si liberi deficiant patri, quò minùs honore commodóue gaudeat, aut à muneribus vacet, & ex se relictis natis decesserint, nepotes eorum locum subeunt & supplent auo, qui licet plures sint ex vno filio [g], pro vno numerantur. Diuersum tamen in natis ex filia arguit Modestinus: qui sicut non auo materno, sed patri oneri sunt, ita illi non, sed huic tantùm prodesse debent: & quo casu, putà egente patre [h], filiæ nati, auo materno oneri essent, perinde est, vt ei non prosint, quia numquam in eius potestate fuerunt. Sed exoritur dubitatio ex Seueri & Antonini ad Claudiæ libellum epistola [i]: relicto fideicommisso ab hærede, si sine liberis diem obijsset, & is ex filia nepote instituto decesserit, conditionem adscriptam fideicommisso defecisse, manifestum aiunt CC. Iam si non dicitur sine liberis decedere, qui nepotem ex filia relinquit, quid est, quòd in Iuris liberorum quæstione nepos ex filia non prosit? Imperatoria constitutio habet rationem, quòd filia, in qua defecerat conditio mortua, cùm perpetuò per natum [k] viuere intelligatur, nepote superstite, auus non dicitur sine liberis: quæ ad Papinianum [l] referenda sunt omnia, vbi ex fœminis sicut ex masculis descendentes enunciatione liberorum exaudit. Inde verò non commouemur in proposito, lege [m] liberos, vel qui sint in potestate, vel qui fuerint, exigente, cuius ratio, vt nec omnium à maioribus constitutorum, requirenda non videtur. Sanè liberorum nominis rationem inuestigauit Antonius Vacca amicus noster, & iuris ciuilis præter veterem & bene

d l.220. D. de verb. sign.

e l.56. & 104. eod. l.10. §. liberos. D. de in ius voc. l. 10. §. parentes. D. de grad. & aff.

f lib. ad Modest. l.2. de excus.

g l.2. §. ὁ μόνον. D. de excus. l.3. C. de his qui num. lib. §. 1. Inst. de excus.

h l. pen. D. de lib. agn.

i l.1. C. de cōdi. īser. l. vlt. D. de pollic.

k d. l.220. §. vl.

l d. l.56. extr.

m d. l. 2. §. ὁ μόνον.

bene fundatam peritiam anxiè diligens, quam, dum Prouinciæ Venaysſinorum præſideret, nobis Auenione communicauit. Liberi, dicebat, antiquitùs appellati ſunt, tam filij quàm nepotes, & deinceps ferè qui in poteſtate eſſent, ad ſeruorum differentiam: & cùm idem propè ius vitæ & necis Romani veteres haberent in vtroſque, filios à ſeruis, liberorum nomine diſtinxerunt, quòd vtrique in poteſtate eſſent, licet vt plurimùm filijs vt liberis hominibus, ſeruis vt animalibus, iuſta diuersè præberentur. Sunt enim nō diuerſa tantùm, ſed ex diametro oppoſita, liber [n] & ſeruus: vnde Iulio [o] Paulo filius qui ſe extra patris poteſtatem contendit, *ſe liberum eſſe quodammodo cōtendit*. Hæc ille poſteà in expoſitiones Obſcuriorū ad 1. Pandectārū [p] retulit. Obſeruabit ergo ingenioſus liberorum nomen, quaſi collectiuū eſſe, quòd ſuo ſignificatu omnes omninò deſcendentes comprehendat, & ſemel poſitum ſignificet idem, quod filius, nepos, pronepos, &c. nominatim expreſsi. Verùm ſi quæ fuere leges, ſi quæ ſenatuſconſulta, ſi quæ principum placita, in quibus pro liberorum nomine filiorum mentio facta fuiſſet, an illa ſe ad nepotes extenderit, diſquiſitio non inutilis eſt, & quæ in fideicommiſſorum tractatu accuratiſsimè ſolet à viris præſtantibus diſputari. Filij appellatione, ait Paulus [q], omnes liberos intelligimus: ſed liberi in infinitum deſcendentes omnes dicuntur: ergo & hi filiorum enunciatione exaudiendi. Inde iuſta interpretatione recipiendum cenſet Iulianus, filij nomine nepotem comprehendi [r], vt in Macedoniani, & alterius cuiuſdam Senatuſconſulti explicatione, legimus. Inde quoque legatis ſeruo villico & filijs, nepotes ex ijs contineri Papirius Fronto reſpondit [s], & ſibi filij appellatione ſæpè & nepotes accipi, multifariam placere. Diuerſæ factionis Vlpianus autor ſcribit, tutores non ſolùm filijs, ſed & nepotibus poſthumis à teſtatore datos videri, *ſi modò liberos dixit: cæterùm ſi filios, non continebuntur: aliter enim filij, aliter nepotes appellantur* [t]. quæ verba Triumuiri in Inſtitutiones retulerunt. Hîc ſi veritas diſputatione limanda eſt, an ad opinionem, quæ plurimos autores habet, vnde communis Plutarcho * dicitur, Vlpiani ſcriptum reducemus? Accurſius putat propriam ſignificationem illos in interpretatione iuſta & legibus accommodata ſcrutari, vt

n l. 182. D. de verb. ſign.
o l. ſi filius. D. de probat.
p ad l. 3. D. de his q ſu. ſui.
q 84. de verb. ſign.
r 201. eod. l. filium. D. ad Maced. l. 60. de rit. nupt.
s d. l. 220. §. ſed & Papi.
t l. 6. D. de teſta. tut. §. vlt. Inſt. qui teſt. tut. dat.
* Rom. Barb. conſ. 8. nu. 64. lib. 2.

sit illis alia subtilitas, alia Vlpiano & subscriptoribus Triūuiris: quorum traditione ad communem vsum hominum, tota accommodatur oratio, in qua popularia & vsitata verba exactè expendisse Vlpianus existimatur. Sed hæc, quorum suspecta veritas est, Aldobrandino minimè placent, dum aliam ipse conciliationem comminiscitur & ponit: quòd scilicet filiorum enuntiatio nepotes complectatur apud iuris autores, & Vlpianus à communi traditione recedat, ne videatur auus (qui nullo casu [u], nisi quo nepotes in filij potestatem, se mortuo, recasuri non essent, tutores eis dare potuit) in casu specialiter à lege concesso [x], sine expressa mentione, tutorem nepotibus sub filiorum appellatione dedisse: quæ ratio acutissimi ingenij est, sed subtilis magis quàm vera. Accursij sensus non recipitur, quòd plures autores potius quàm Vlpianus, consuetudinem loquendi, & communem vsum nominis filij, perpendisse videantur. Aldobrandini quoque eliditur opinio, ex eo quòd non dentur tutores in Vlpiani scripto, ab auo nepotibus, qui patrem eundemq; filium superstitem habeant. Hoc autoris coniunctæ sententiæ [y], continuata verba, in fronte promptum gerunt: sed si quod ille ait, verum esset, non magis tutores nepotibus darentur ab auo, qui *Liberos* diceret, quàm ab eo qui filiorum meminit: & tamen Vlpianus diuersum nominatim scribit. Alciatus Magnus libro Paradoxωn [z] III. idem habens propositum, filij vsurpationem distinxit, vt aliud sit in verbis legis, aliud in cautionibus hominum: in illis, si non ex vi verbi, saltem ex rationis similitudine, extensio in facili est, vt ipse censet: at in cautionibus hominum, ex integro voluntas seruanda est, quam sibi ipso iure antiquiorem Plinius ad Caluisum scribit lib. v. adeò vt ad eam debeat verborum aptari & accommodari interpretatio. Sed variæ coniecturæ & præsumptiones voluntatis, nihil quicquam iuris certi relinquunt, aut tradunt, quod sequantur interpretes consulti: vt apud Papirium reperitur casus, quo, ne dura [a] filiorum à genitoribus inducatur separatio, villico & filijs legatis, nepotes villici veniunt: at dato filijs tutore, nepotibus datus non videtur Vlpiano. Cur hæc tam variè? non docet Alciatus: minus Germani ponunt, qui illum auctorem habent [b] & sequuntur. Ideò non satis placent, quæ dissid

u §. præmissum. Inst. de tut.

x l. 4. extr. D. de vulg. & pup. subst.

y l. 5. & 6. D. de test. tutel.

z cap. 14.

a l. possessio. C. commu. vtriusq. Iud. l. 1. com. diui. C. Th.

b Cantiun. d. §. vlt. Instit. qui test. tut. dar.

dissidentiam non componunt. Hæc & eiusdem argumenti similia multa cùm è loco superiori Auenione prodidissem, & nihil præterea posuissem ad virorum prudentium διαφωνίαν conciliandam, notatus in illo quidem non fui, vt ore veridico quidam retulerunt, sed in hoc quorundam reprehensionem incurri. Deprauatis enim moribus eò ventum est, vt turpe existimetur docentem de quopiam, licet in apicibus iuris, dubitare: adeò qui genti ad fingendum paratæ monstro similia mendacia assueti sunt, inscitiæ statim illum damnant, si nouum non prodiderit, non coniecerit, vel, vt vno verbo reuelem, non diuinauerit. Sic alter Lactantius Firmianus, licet disparis eloquentiæ, breui dictus fui, in refutando subtilis, in constituendo parum vehemens. Aderas tu, Bugnoni, aliíq; docti complures, & honoris mei causa aderat tuus, vel noster potiùs Angelus ille Papius, incomparabilis memoriæ Iurisconsultus, cui ingratus sum, nisi honoris delati summam semper habeo gratiam. Quid cùm ingenij velo contracto liberè professus sum, tot ingenio florentibus & præstantibus doctrina viris, meipsum mihi plus sapere non videri, ille de me iudicauerit, permulti sciunt: quid tu, ipse scis: ego retineo me dixisse, aut mendum in consultorum scriptis, aut implacabilem & manifestissimam esse inter Vlpianum & cæteros antinomiam. Subinde ad Præsidem Antonium Vaccam v. c. scripsi fœlicissimas literas, quæ mihi illius amicitiam conciliarunt: & quærenti quid sibi de quæstione exposita placeret, humanissimas rescripsit, & officij & amoris plenissimas. Ita verò literas suas ad meam suspicionem, & mendi coniectationem accommodauit, vt diceret in Pauliano loco principe disputationis, fœdatos libros & mendosos in eo circumferri, quod legitur vulgò, Filij appellatione [c] omnes liberos intelligimus, contendens ita ponendum, *Filij appellatione homines liberos intelligimus:* eo sensu, ne vernæ ex ancilla & domino nati, filij generali & indistincta enuntiatione exaudiantur. Qui pistrinis ingeniorum dediti sunt, audaciam culpabunt, conatus reprehendent: sed viri eruditissimi coniectura insolens videri non debet, cùm apud Vlpianum [d] liberti omnes, pro *Libertini homines*, ad Heruagium vsque libri ferè omnes habuerint. Hoc modo seducitur Paulianum

c d.l.84.D.de verb. sign.

d l.2.D.de iure patr.

illud à proposita quæstione, ne pronepotes, aut trinepotes, & alios deinceps filij nomine intelligere necesse sit. Sunt autem aliorum sententiæ componendæ, Iuliani scilicet, Papirij, & Callistrati, & illiusdem Pauli, qui [e] præeunte natura, & pietate paterna duce, filiorum appellationem ad nepotes extendunt: & cùm filij & nepotis nomen gradus liberorum distinguant, & discernant, non ex vi verbi, filius nepotem comprehendit, sed ex rationis similitudine ad illud extenditur, quod prudentium ad senatusconsulta [f] interpretationes arguunt. Sanè Vlpianus in alia sententia non est, neq; Triumuiri sunt: natos enim & superstites nepotes, non negant filij simplici enuntiatione contineri, sed posthumos nepotes: sic qui filijs dat tutores, explicatione [g] Iurisprudentis dare posthumis videtur: ne verò duplex productio in idem nomen concurrat [h], filij productio ad posthumos, qui nepotes sint, Vlpiano inuisa fuit, liberorum non item: quòd nomen ex vi sua nepotes & cæteros, non minùs [i] quàm expressione comprehendat, ideoq; facilior ad posthumos nepotes productio & explicatio est. Obseruandum autem in Græco Modestini, verbum ἐκτείνεται, quod extenditur & porrigitur significat, non satis rectè locatum, aut cum aliorum iuris autorum scriptis sententijs non admodum conuenire, dum nomen liberorum continere nepotes aiunt [k], non ad illos produci, porrigi aut extendi. Notandum illud quoque, non legi in libris ciuilibus, filij nomen ad pronepotes aut cæteros descendentes extensum, sed ad nepotes duntaxat. Vnde leges, senatusconsulta, principum placita, prætorum edicta, consultorum responsa, quæ vel de liberis, vel de filijs loquuntur, in plano positam interpretationem habent. Planè si quæ Ius liberorum tribuunt, & filios vel liberos exigunt, qui vtraque appellatione contineantur, & legibus suffecerint, expositi sunt ex vsu Iuris ciuilis.

e d. l. 220. §. vlt.

f d. l. filiũ. ad Mac. & 60. de rit. nupt.

g l. nomen filiar. D. de verb. sign.

h Guil. Cugn. l. ab emptione. D. de pactis.

i d. l. 104. eo.

k d. l. 56. & 220.

De varia & multiplici filiorum specie, Vlpiani, Pauli & Iaboleni scriptis enucleatis, & quæstione de nepote, auo paterno in adoptionem dato, item & de illegitimis, qui fiunt iusti principis rescripto, explicata. CAP. XLIII.

VIDEA

IDEAMVS iam quales liberos exigant leges, & id sciri ferè non potest, nisi liberorum species multiplices excutiamus. Animaduertendum igitur est, quo loco & qua ratione liberorum mentionem habeant autores. Vbi de procreatis liberis & adoptatis sermo fit, illi naturales tantùm, hi adoptiui & legitimi dicuntur, vt apud Suetonium [a], Tyberius *filiorum neque naturalem Drusum, neque adoptiuum Germanicum patria charitate dilexit*. Hic per eminentiam legitimus etiam Latinis dicitur, quòd legis puro soloq; ministerio, nihil cooperante natura, filius creatus sit: sicut Vlpiano [b] tutor legitimus, qui ex lege descendit, & ius legitimum [c], & hæreditas legitima, quæ legis constituto defertur: ita vxor legitima alludenti ad legem Iuliam Martiali libro v.

Quæ legis causa nupsit tibi lætè Quinte,
Vxorem potes hanc dicere legitimam.

Similiter naturalis nomen habet, quòd natura filius sit, lege, quæ matrimonia confirmat, naturæ locum, ob sanguinis rationem, concedente. Hoc sensu patris & filij naturalis, patris item & filij legitimi; sæpissimè iuris autores [d] meminerunt. Alia item vsurpatio filij legitimi, & naturalis est, cùm legitimum pro iusto filio accipimus, qui ex legitimis nuptijs tollitur: vulgus legitimum & naturalem appellitat, & νομικὸν Modestinus. Legitimum ea forma dicimus, qua legitima conuentio est ea Paulo [e], quæ lege aliqua confirmatur. Huic è regione ponimus naturalem filium, apud profanos literatores dictum naturalem tantùm, quem sola natura genuit, non honestas coniugij, vt scripsit Isidorus. Naturalis tamen filius sine figura matrimonij suscipitur, & dicitur in libris huius studij potissimùm duobus modis. Primo, si ex domino & ancilla, quæ in illius manu est, nascatur filius, is naturalis, cuius tam frequentem Iurisconsulti [f] mentionem faciunt, filius simul & seruus est, qui matris conditionem sequitur, vbi defecit [g] connubium. Vnde mirum videtur apud Vlpianum, vbi *mulieri volenti filium naturalem suum manumittere* permissum ex Marcello [h] existimat. Si partus ventrem sequitur, qua ratione filius naturalis mulieris liberæ, ab ea manumittendus est? Obiter ingeniosos monitos velim, mulierem illam ex ancilla

factam

a Tyber. 52.

b Inst. tit. 22. de tutel.

c l. 11. 22. D. de iur. patr. l. 3. 4. de illo. pro socio. l. 90. extr. de legat. 2.

d l. 6. 7. 8. D. de in ius voc. l. 14. §. nũ & is. l. 61. §. qd ergo. 3. D. de rit. nup. l. 29. 31. 40. de adopt. l. 5. de his q sui. iui. 7. D. ad SC. Tertul. 1. & 5. D. vnde cogn.

e l. 6 D. de pactis.

f l. natural D. de præscr. verb. l. denique D. de pigno. l. 12. §. Lucius. D. quæ in fr. cred.

g 6. de decur. l. 3 de liber. cau. C. Th.

h l. si rogatus. D. de man. vind.

factam libertam fuisse, & patroni testamento filium communem legato[i] consecutæ matri, iamq; dominæ, permissum filium & seruum è manu sua mittere. De huiusmodi filiorum specie significat Iulius Paulus[k] non accipiendum, si filio legetur, si filius nascatur, cùm ait, interprete Vacca nostro, *Filij appellatione homines liberos intelligimus*, & non seruilis conditionis. Vt enim liberi ex libero matrimonio, liberorúmue copula descendunt, ex ea coniunctione, cui libertas deficit[l], non est exaudiendus liber filius, cuius per excellentiam acceptio de filio iusto, & liberæ saltem conditionis esse debet. Altero modo naturalis filius suscipitur[m], de his quæ sunt extra potestatem, ex quauis muliere, quæ iusta non est vxor: ex qua natus liber à patre, & sui iuris est, nec inuitus in patriam potestatem redigitur[n], auctore Modestino. Huius acceptionis permultas species Baldus[o] & Alciatus obseruarunt. Sed dum extra potestatem est filius, nec principis beneficio ius patrium[p] sibi quæsiuit pater libertinus, qui filium ex contubernali in seruitute sustulisset, à domino vel simul cum patre, vel postea manumissum, an filij appellatione exaudierint veteres, quæri potest, & monumentum Pisauri vetus extat; AGABORIVS FELIX VIVOS SIBI FECIT ET MINDIÆ EPITEVXI CONIVGI KARISSIMÆ ET INCOMPARABILI ET MINDIÆ CLAVDIANÆ FILIÆ NATVRALI LIBERTIS LIBERTABVSQ. ET POSTERIS. Quo exscripto manifestum fit liberam non fuisse Agaborio ab Epiteuxi coniuge natam Claudianam, cui superfluò naturalis nomen additum fuisset. Vnde colligo creatam in contubernio, & à patrono vel ante patrem, vel post patrem, vel cum patre manumissam dici naturalem: & ad idem Trebatius[q] dicebat, filij appellatione naturalem libertinum contineri, cum quo Papinianus[r] & Tryphoninus sentiunt. Labeo contrà: cùm filio libertino & impubere, instituto, Dama liber esse à testatore iussus fuisset, ea conditione, *Si mihi filius nullus erit, qui in suam tutelam veniat: quia eo loco verum filium accipi oporteret*, inquit. Ideoq; Iabolenus, si non appareat quid senserit testator, Labeoni subscribit, vt Dama libertatem consequatur: quod malè Castrensis accepit, & peius interpretatus est. Sanè id illo in casu proba

i l. vlt. C. com. de manum.
k l. 84. D. de verb. sign.
l can. liberi. 32. quæst. 4.
m l. 7. D. de consi. tut.
n l. vlti. D. de his q sui. vel ali. vbi Vacca.
o Bald. s consil. 68. Alc. 4. Parerg. ca. 5.
p l. vlti. D. de adopt. vbi Vacca.
q l. vlti. D. de iure delib.
r l. cū pater. §. volo. l. 90. §. Damæ. de leg. 2. l. ex facto. §. si quis rogat. 1. D. ad SC. Trebel.

probant, ne libertatis exitus impediatur, quæ non priuata[s], sed publica res est: alibi verò ipsemet Labeo[t] parentes, qui in seruitute susceperint, nomine parentum exaudit: ergo & in filijs idem probat, vti reciproca sunt & relata pater & filius. Ego verò arbitror verbis legis aut edicti, non nisi ex similitudine[u] rationis, huiusmodi filios sub enuntiatione filij contineri: at in cautione hominum voluntatis quæstionem puto, & ex dignitate, & ex voluntate, & ex conditione personarum conijciendum, Vlpianus non dissimiliter[x] scribit. Alijs placuit distinguere fauorem ab odio, vt in re fauorabili benignè naturalis pro filio accipiatur[y], in odiosa non item: qua de re cum pompa amplissima, longissimi tractatus extant scriptorum, qui dum ex legibus sapere tantùm debuerunt, in opinionum ambages sese, & alios in superuacuas difficultates coniecerunt. Nunc de multiplici filiorum specie, ex ordine colligamus, quos approbarint leges, qualesq; ad Ius liberorum profuerint. Primùm, adoptiui siue legitimi filij, quos sibi quiuis adquisititios parat, an Ius liberorum suppleant, si in disceptationem cadat, tenenda sunt menti verba Taciti libro xv. *Percrebuerat* (inquit) *ea tempestate prauissimus mos, cùm propinquis comitijs, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasq; & prouincias sortiti, statim emitterent manu quos adoptauerant. Qui magna,* &c. *Factum ex eo Senatusconf. ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpandis quidem hæreditatibus prodesset.* Verùm in Senatusconsulto adoptionis veræ nulla facta mentio est: at de vtraque generaliter Vlpianus[z] dixit, *Adoptiui filij in numerum non proficiunt eorum liberorum, qui excusare parentes solent.* Inde in tutelæ remissione non prosunt adoptiui liberi apud Triumuiros[a]. Ita verò se excusaturo patri sunt inutiles, vt legati commodum *in tempus liberorum*[b] percepturo non prosunt. Vnde neutri consulum prius datos fasces ob adoptiuos liberos putem, neque prærogatiuam candidatis. Ratio verò cur excusationem non adiuuent, ponitur à quibusdam in eo, quòd Respublica munificibus fraudari posset, adoptionis commento[c], vt loquitur Papinianus, id est, factitijs ex arte, & fictitijs liberis. Mihi videntur adoptiui liberi, extra legis propositum, quæ liberis hominibus

s l. 53. D. de fid. lib. l. 10. de test. tut.
t l. 4. extr. D. de in ius vocan.
u d. l. 4.
x d. §. si qs rogatus. 1.
y Papo. lib. 11. tit. 3. Arest. 2.
z l. 2. D. de vacat. mun.
a §. 1. vers. sed adoptiui. de excus.
b l. 53. extr. de leg. 2.
c l. 74. D. de cond. & demonstr.

d l. vlti. D. de bon. damn. minibus repleri, & ampliari [d] imperium desiderat; & ideò legitimo patri non prodesse [e], quia naturali faueant. Vno casu e arg. l. his. C. q mulit. pos. an adoptiuus prosit, subsisti potest: cùm auus paternus, qui filium emancipauit, nepotem ex eo sibi adoptione fecit filium, vbi naturalia sanguinis & ciuilia adoptionis iura concurrunt, nepotem huiusmodi auo acquirere, quæ possunt acquiri, & prodesse [f], constitutio Iustiniani principis ait: sed magis est, quoniam lex nepotem filium efficit, licet non repugnante natura, vt auo ad Ius liberorum non proficiat. Et hoc habet rationem, ne idem duos, patrem naturalē & auum, patrem factitium adiuuet, néue fraudibus, ad commoda percipienda, & onera fugienda aperiatur via, qua filius & nepos Ius liberorum afferrent: ne item nepos inter natos viuo patre, eodemq; filio in hac quæstione prosit auo, quod nusquam proditum [g] est, imò contrarium præceptum. Sanè imprudentem orbum existimabat [h] Sophocles, qui alienos liberos in domum ascisceret suam: eorum etenim nullum ius, nulla vis, nulla vtilitas erat: quò versus Euripidis,

f l. pen. §. si vero. C. de adopt.

g l. 2. §. βαθῶ- σιν. D. de excu. d. l. 2. C. qui nu. lib. se excu.

h Stobæi Ser. 74.

> Θετῶν γὰρ παίδων τὸ κράτος, τὰ φύντα γὰρ
> Κρείσσω νομίζειν τῶν δοκησάντων χρεών.

Igitur ad Ius natorum naturalibus liberis opus est, quos & legitimos diximus, vbi illegitimis opponuntur. Testem verò, qui eleuari non possit, euoco Modestinum, ibi [i], νομικοὺς δὲ παῖδας εἶναι δεῖ πάντας, &c. quæ sic Latinè redduntur, Legitimos autem liberos esse oportet omnes, qui debent patri remissionem muneris afferre. Multa hîc causa breuitatis omitto, dum ita ex partium remotione colligo, Neque adoptiui liberi, neque illegitimi legibus probantur, vt patri proficiant: ergo naturales & legitimos esse oportet eos, quibus leges fauent. De adoptiuis disputatum est: de illegitimis, quos & naturales diximus, paucis videamus. Si liberos legitimos exigit Modestinus, ergo illegitimos improbat: neque Iurisprudentem Sophocleum illud mouit, nothos exæquans legitimis,

i d. l. 2.

> ὁ δὴ νόθος τοῖς γνησίοις ἴσον σθένει.

Augeri etenim non incertis liberis rem publicam, sed multis hominibus legitimè progenitis frequentari leges nostræ [k] desiderant. Quòd si illegitimi, siue, quos vocant, naturales tantùm, à sola natura cogniti, subsequenti matrimonio [l] legitimi

k l. 2. extr. C. de indi. vid. tol.

l l. cum quis. & seq. C. de nat. lib.

legitimi fiant, videtur procliuius vt patri prosint. Idem dicendum, si principis rescripto fiant legitimi: modò ne hi sint, qui nec nomen naturalium [m] ex parentum nefario scelere mereantur. Vereor tamen ne hæc non vera sint, eo solo quòd leges nullæ, siue veteres, siue nouæ, vbi Ius legitimorum naturalibus largiuntur, parentum rationem habent; & omne earum in eo situm est studium, omnis legum mens & cogitatio, vt filijs natiuitatis maculam abluant, & notam iniustæ procreationis tollant, ne filij, qui non peccauerunt, ab alijs discriminentur. Illud si propositum est legibus, vel in omnium silentio Iustiniani Nouellis [n] indicatum, nulla occasio est, cur legitimos factos adiumento aut leuamento patri esse dicamus, qui liberos tollere ex peccato, & ex voluntate carnis maluit, quàm nuptias legitimas contrahere: vel eò duntaxat ineundas, quòd nuptiarum inexpertus Pafuncius [o] confessor, non minus honorabiles, non minus amabiles, quàm cœlibatum existimauit, & castitatem cum propria coniuge dicens, concubitum, in Synodo Nicena laudibus amplissimis in cœlum ideò euectus fuit. Sanè si probamus genitoribus ad Ius liberorum proficuos illegitimos natos, vbi princeps illis sordes natiuitatis ademerit, proruentes ad libidinem homines, in peccato delirescẽtes, & diuitijs florescentes, ad negligenda matrimonia inuitamus: eo fretos, vbi ex concubina filijs sublatis, Ius legitimorum à Comite (si dijs placet) Palatino alióue principe exorauerint, se iustos filios & veros, sine vxore, sine matrimonij oneribus, & Ius liberorum, irritis legibus habituros. Hac de re videre est quid Patritijs doctoribus [p] placuerit: ego contentus sum meam sententiam protulisse, de qua peritiores iudicabunt.

m auth ex cõplex. C. de incest. nupt.

n constit. 74. & 89.

o Tripert. 2. cap. 14.

p ad l. si quis ita. D. de legat. 1.

Liberos incolumes esse ad Ius natorum oportere: & in obsidione mortui qui intelligendi apud Vlpianum: an itẽ religioni addicti aut pœnæ prosint, & quo tempore viuos filios exigant leges, quóue mortuos negligant, vetus quæstio tractata, & Vlpiani scriptũ Constantiniq; rescriptum explanatum. CAP. XLIV.

ONSTITVTI iuris est igitur filios, qui Ius liberorum parentibus afferunt, naturales & legitimos esse

oportere, nec patribus alterutrius duntaxat speciei sufficere. Quod in matribus non semper verum est, & vt plurimùm eis vulgò quæsiti prosunt, & eas, siue ex iustis, siue ex iniustis nuptijs, satis est peperisse. Dispiciamus autem ne non satis sit filium natura & lege ad parentes attinere, an quædam amplius exigantur. Imprimis leges ferè omnes, quæ Ius liberorum tribuunt, superstites liberos desiderant: quò illud Vlpiani[a], ***Incolumes liberi, etiam si in potestate patris sui desierint esse, excusationem à muneribus ciuilibus præstant.*** Idem dixeris vt in prærogatiua honoris, aut commodi capessendi prosint, si de eo disceptatio in cognitionem cadat. Hæc verò in patre magis quàm in matre vera sunt, vt plerumque fœminas sufficit in hac quæstione peperisse: quandoque tamen patri gratiam leges fecerunt[b], & amissi liberi adiumentum importarunt, & singula de superioribus exempla obseruata, singula testimonia puto. Sed cùm filios incolumes requirimus, excipere licet illos, qui in acie mortui sunt[c], qui pro Republica, pro patria cadentes, perpetuò viuere intelliguntur, & certè gloria immortales, volitant viui per ora virûm. Ponas tamen indictum bellum ciuitati, & hostiles copias illam obsedisse: an qui à muris, portis, domibus, delubris Diuorum, sacris tum publicis, tum priuatis, hostem irrumpentem auerterit, non debeat vt bello iustißimo amissus, parentibus suis prodesse? Et Vlpianus negat, fortasse quòd non tam publicæ salutis gratia, quàm propriæ tuendæ causa, in obsidione pugnetur ab obsessis, indeq; non tam pro re publica videntur interire, qui moriuntur, quàm pro re familiari & priuata tuenda. Aliò quoque trahuntur verba Iurisprudentis, vt quæratur in obsidione, si quis inter obsidentes stipendia merens, intereat, an ad parentum commodum viuere videatur: quòd si in animo Vlpianus habuit, cur ipse negauerit, peritiores explicent, mihi certè non liquet. Quid verò si filium religioni pater addixerit, an, Benedictinus puta, vel Franciscanus, dum rebus seculi[d] mortuus dicitur, dans sacris operam, viuere patris emolumento intelligantur? Mouet dubitationem, quòd seruis filij sacris addicti æquiparentur, à primoribus autoritate[e] & excellentibus prudentia viris: sed magis puto, vt nihilo secius filius huiusmodi patrem adiuuet: sibi enim ipsi tantùm mortuus

a l.2.D.de vacat.mun.

b l.37. §.1. de oper.libert.

c l.bello.D.de excus.l.v.t. D. de vac. mun.

d §.distrahũt. Nou. de his qui iter.nuptias.

e Innocẽ.c.cũ olim.de priuileg.Bald. l.4. C.commu.de success.scrib.§. 2.Inst.de excus.

tuus

tuus fingitur, qui tacitè, vel expresſè ſeculo renuntiauit, at alijs non item. Licet verò ſeruis comparetur, & filij ſerui facti non proſint, vt ſuperiùs in tutelæ excuſatione [f] diximus, quæ vt ſimilia conferuntur, neque eadem, neque in omnibus ſimilia ſunt. Quid verò dicendum, vbi capitalis pœna filium patri ſubduxit, & ſeruum pœnæ effecit, cui miſerrima relicta vita, libertatem eripuit, proficiat nécne is filius, inter maiorum gentium [g] ſcriptores controuerſæ diſceptationis eſt: is mortui loco [h] habetur, is ſeruus pœnæ dicitur, & filij ſerui facti nõ proſunt, quia liberi homines non ſunt: at neque verè mortuus eſt, neque ingenuus [i] ſeruus pœnæ fit amplius, vnde verius dixerim hoc caſu filium patri prodeſſe. Neque verò in Iuris liberorum quæſtione mares filios à fœminis leges diſtinguunt [k], nec nos diſtinguere debemus: etſi maſculos vtiliores ſe præſtare reipublicæ ducat Theophilus [l], quòd aut bella gerant, aut ſacra faciant, aut publicis muneribus fungantur: illis enim deficientibus, mulieres fœcundæ alios ſemper ſuppeditant & ſufficiunt. Generaliter autem illud probandum eſt, de incolumibus & ſuperſtitibus liberis non referre, ſint, dum de Iure eorum gratia fauorabili agitur, antéue fuerint in poteſtate [m], modò liberi ſint, neque ſeruitutem ſeruiant. Planè ſi pater eos in adoptionem dederit, adhuc naturali patri [n], non autem adoptiuo proſunt. Hæc verò nihil ad matres attinent, ſed enixæ liberos ferè ſemper nati indiſcriminatim proſunt illi, quæ quantum in ſe fuit, liberis hominibus replere voluit ciuitatem. Præterea de incolumibus liberis eſt hoc ex iure conſtituto [o], oportere iam tum eos eſſe, cùm Ius natorum prætendit pater: neque enim proderunt, qui antè nati & mortui, vel poſtea ſuſcepti ſunt, autore Modeſtino. Verùm qui filij Ius liberorum attulerunt, ſi poſt decretum moriantur, an pater nihilominus Iure Datiuo potiatur, vetus quæſtio eſt, quam Ioannes Andreas tractauit [p] pleniſsimè. Ego arbitror diſtinguendum, ſi commoda & honores percepit Iure liberorum pater, & liberi deficientes nihil mutant, data enim legibus ſeruanda [q] ſunt: ſi munerum vacationem obtinuit ob liberos, inuenio poſſe diſcriminari munera patrimonij & perſonæ. Illorum excuſatio perpetua non eſt [r], ſed nuda tantùm muneris vacatio, exiguior & temporaria. Perſonalium verò

f cap. 17.

g Bald. & ſeq. l. deo nobis. C. de epiſc. & cler.

h l. 1 §. vlti. D. de bon. poſ. cont. l. ſi necem. D. de bo. lib.

i §. quod autem prius. Nouel. de his qui iter. nupt.

k l. vlti. C. de his qui nu. lib. exc. mer.

l §. cæterùm. Inſt. de leg. agn. ſuc.

m l. 2. de excuſ.

n §. 1. Inſt. eod.

o d. l. 2.

p ad c. decet. de reg. iu. 6. Fab. l. 1. C. q nu. lib.

q d. l. vlt. C. de his qui nu. lib. excuſ.

r l. 4. §. 1. D. de mu. & hon. l. 10. §. auctis. de vac. mun.

plenior vacatio est, qua donati, quandiu vixerint [s], perfruuntur, & his facilius vel cum minore incommodo carere Respublica potest. Sanè quotiens patri munerum proba excusatio est, vnum obseruatur, an filij sint ætatis legitimæ [t], id est, x x v. ann. quales exigunt leges, qui munera pro patre obire posśint: tum enim patri promissa legibus immunitas seruatur, vt Constantinus Magnus [u] ad Dalmatium rescripsit, & Respublica necquicquam detrimenti capit, cùm eius vtilitates minimè deseruntur. Eò spectant illa Vlpiani [x], *Quamuis, inquit, maior* L X X. *annis, & V. liberorum incolumium pater sit; ideoq; à muneribus ciuilibus excusetur, filij tamen eius suo nomine competentia munera agnoscere debent. Ideò enim proprium præmium immunitatis propter filios patribus datum est, quod illi subibunt.* Inde patris vacationem filijs non prodesse, vt personalia non excedunt personam, Franciscus Accursius & Bartolus existimauerunt: quod non omninò falsum est, sed Vlpiani scripto minimè accommodari potest. Quamobrem filiosfamilias patriæ munera subire patrum nomine purem, & patrum periculo, vtpotè paternis facultatibus oneribus functionum obnoxijs: quæ verba *suo*, & *proprium præmium*, Latinè scientibus arguunt. Hoc casu pater in filij persona munera sustinere compellitur, & muneribus filij & honoribus con sentire, itemq; patrimonium oneri administrationis & functionis subijcere, quamuis aliâs non [y] cogeretur. Quòd si scripto prudentis alia aptetur interpretatio, vt filij suo nomine & proprio, munera impleuerint, vnde Reipublicæ cautum fuisse dicemus, cùm nec emancipati fuerint, nec pater consensu adhibito, functionum oneribus patrimonium subieceerit? Placet igitur filios pro suo patre obeundis muneribus apud Vlpianum applicari, sicut præcepit Constantinus. Equidem ex his, vt in Iustinianeo codice refertur, epistola Constantini ad vmbilicum luce donata est: sed quod in Theodosiano caput habet, adijciendum quoquo videtur: vt scilicet, post tam multa legum reperta de liberorum statu, à iudice ne qui Ius liberorum prætendit sibi vindicare, alienos liberos in iudicium deducat pro suis. Qua de re Imperator ait, *Quoniam cognouimus nonnullos vacationem à nobis personalium munerum impetrasse, alienos pro suis liberis nostris conspectibus offerrentes,*

[s] l. eam. C. de exc. mu.
[t] l. 1. 2. C. qui æt. vel prof. l. ad remp. D. de mun.
[u] l. vlti. C. de his qui nu. l b. excusat. mer. l. 1. eo. C. Th.
[x] l. 3. D. de vacat. mun.
[y] d. l. 3. §. quod pater. §. si duo.

rentes, iubemus eos, cùm hoc probatnm sit, indulto beneficio priuari: ne scilicet fraus illi patrocinetur,& commodum afferat. Hæc de liberis Imperatorio conspectui oblatis scripta sunt, cùm à principibus nihil ad gratiam colligendam prætermittentibus, Iuris liberorum sibi vindicandi patres licentiam peterent: quod præ se ferunt illa eiusdem constitutionis verba, *Impetrata semel vacatione potiri.* Sed iniquam & ambitiosam fuisse necessitatem Iuris liberorum postulandi à principe diximus[z], Honorijq; & Theodosij legem omnibus, qui liberos haberent (sic Accursium[a] imitati, eam interpretati sumus) impetrationem Iuris natorum remisisse. Licet verò sublata sit impetratio, non ideò magis ob suppositicios liberos alienos, impostor ex fraude iuris habebit: æquitatis enim & causæ cognitio, citra caput Constantinianæ legis, ex scriptis Vlpiani[b] adsueta iam & familiaris est iudicibus, Ius liberorum decreturis. Quamobrem aut legitimum testimonium producendum est ad Tribunal de liberorum statu & conditione, aut filij in conspectum iudicis deducendi: quo casu sicut Imperatori offerebantur olim, ita & nunc offeruntur iudici, ne penitus deductio illa vetus interijsse dicatur: quòd si nequitia vel testium perfidorum, vel alienæ sobolis, prudentia Iudicis pessimo exemplo circunscribatur, adhuc definitioni Constantinianæ locum putem, ne gaudeat priuilegio quod fraude nixus est consequi, siue iure, siue iniuria. Similia hîc subijcerem multa, nisi iam riuulus claudendus & libellus concludendus esset: & adhuc aliqua restarent, quæ fidei nostræ exoluendæ & præsenti operi sunt magis necessaria. Sanè ex his Ius Datiuum, quod cœperam explicare, ad exodium deduxi, cuius colligens fragmina quæ vel hominum improbitas dissiparat, vel, vt aliò culpa deriuetur, fortunæ vis è gradu pristino deiecerat, quædam capita constitui, quæ si sequantur vel non improbent, qui simile argumentum executuri sunt (id autem sperandum studiosis & materiæ vbertas suadet, & nostræ sterilitas tractationis) non omninò malè oleum & operam mihi videbor collocasse: aperui interea locos vnde alij sumere, & vbi, pro ea quæ est in occultissimarum rerum indagatione oblectatio, ingeniosi ad Iuris Pop.Ro.cognitionem accensi, veteris politiæ & peritiæ statũ poterunt scrutari.

z cap.2.suprà.

a Glos. l.vlt. verbo oẽs. C.sine cens. vel rel.fun. Barba.cõs.1. 1. nume. 58. lib.2.

b l.1.D.de vacat.mun.

De

De natorum Iure Impetratitio, eiusq; & Datiui discrimine, deq; forma impetrandi, & eius prima in vsum deductione. CAP. XLV.

DATIVO Iure liberorum exacto, pergo de Impetratitio dicere, memor pollicitationis meæ: & hoc ferè diximus esse, quod motu proprio, nulla suffragante veteri lege, his tribuebat princeps, quibus sola ratio misericordiæ patrocinabatur, siue solitarij, siue orbi liberis essent. Equidem illud petitum, & oratum, multa ex superioribus arguent [a], quòd preces à liberorum patribus funderentur: sed non ideò minus Datiuum dici debet, cùm leges id darent: licet imperiosi principes, quò Maiestas augustior eluceret, in omnibus & per omnia consuli se vellent, legibus antè latis album calculum approbationis addituri, in quorum placito vis legum, & iuris autoritas resideret. Illorum temporibus leges, quæ multa cœlibes notauerunt, parentes præmijs honorauerunt, dicebantur, & verè, fundamenta reipublicæ, quia seminarium iuuentutis, & quasi fontem humani corporis, semper Romanis exercitibus ministrarent, vt legimus in Panegyrico ad Constantinum. Tùm qui liberis carerent, vulgo non solùm contempti, despecti, & inuisi erant, quod de Galba refert Plutarchus, sed & suis hæredibus, quos melius merentes oportuit: vnde illud Statij ad Maximum libro Syluarum IV.

Orbitas omni fugienda visu,
Quam premit votis inimicus hæres.

Ad ea sanè, quamquam multa restent, sunt à nobis multa profecta, & prius quàm de Impetratitio natorum Iure tractaremus, sicut priùs Datiuum in Republica Romana locum habuit, cui liberis ex mulieribus sublatis consultum esse voluerunt [b], vt ait Constitutio. Laudatur à Plinio Epistol. IV. Asinius Rufus, functus officio optimi ciuis, quòd fœcunditate vxoris largè frui voluerit, cuius laudationis suasiones complurimas videris post [c] Dionem in Collectaneis Stobæi: sed qui, vt ipse Plinius, duplici matrimonio aut multiplici, sterilitatem expertus, fœcunditate illa frui non potuerit, ei Ius liberorum Impetratiuum reperio necessarium

suisse.

a d.l.1. de his q nu lib. ex. mer. C.Th.

b l.178. extr. de decurio. C.Th.

c lib.56.

fuisse. Igitur infœlix desolatus orbitate adibat principem, & supplicem illi porrigebat libellum: quod Martialis ad Dentonem [d] expreßit, d lib. 8. Epigram. 31.

Nescio quid de te non bellè, Lento, fateris,
Coniuge qui ducta iura paterna petis.
Sed iam supplicibus dominum lassare libellis
Desine, & in patriam serus ab Vrbe redi:
Nam dum tu longè deserta vxore, diuq́;
Tres natos quæris, quatuor inuenies.

Quod is ait *Coniuge ducta*, innuit maritis & vxorem habentibus non fuisse adeundum principem ad Ius natorum exorandum, & meliùs illos de liberis procreandis cogitasse. Sanè Dentoni ridiculum fuit non priùs Veneris dulcia dona experiri, & tentare fœcundámne duxisset vxorem, quàm ad Impetratiuum Ius properaret: quod voluit Martialis, non maritos ab impetratione remotos significare, illocq; spectat Epigramma ad Fabulum [e], e 68. lib. 9.

Vxor cùm tibi sit formosa pudica puella,
Quid tibi natorum iura Fabule, trium?
Quod petis à nostro supplex dominoq́;, deoq́;,
Tu dabis ipse tibi, si potes arrigere.

Idem autem ad vxorem sibi Ius natorum roganti à Cæsare datum scripsit, cùm vetaret illum fortuna è coniugio fieri genitorem, quare [f] ad Cæsarem, f lib. 2. Epig. 91. & 92.

Quod fortuna vetat fieri, permitte videri
Natorum genitor vt credar esse trium.

Sed si supplicibus libellis Domitianum lassabat Dento, sine causæ cognitione Impetratiuus fauor concedebatur: neque [g] verò negotijs, quæ causæ cognitionem desiderarent, libelli subscriptio satis erat: & hoc eò mirandum magis, quòd facilius, aut saltem cum minore solemnitatis vmbraculo, Ius hoc natorum, quàm Datiuum illud tribueretur, in quo necessariò diximus de causa cognoscendum fuisse. Attamen ne facilitate nimia, aut passim & sine delectu, ius hoc concessum orantibus putemus, facit placitum principis, qui in Datiuo leges è vestigio sequebatur, & quamuis posset quicquid vellet, non volebat in illo tribuendo, nisi quod per leges liceret: nullæ autem in Impetratitio præibant principi leges, g l. oïa quæ de reg. iur.

quarum vestigia implere teneretur, ideò difficilius erat exoratu, cùm ab eius nuda voluntate penderet, compósne fieret an impos voti, qui Ius, de quo agimus, postulabat. Hæc verò illuminant Suetonij verba [h], vbi de Galba scribit, *Iura trium vix vni atque alteri, ac ne bis quidem, nisi ad certum, præfinitumq; tempus*, dedit. Verùm Impetratiui exorandi, maior quàm Datiui difficultas, cum facilitate pensabatur, qua preces nixas veritate in hoc casu, sicut in illo, apud iudicem docere non oportuit. Planè modo, quo retulimus, & ab illis quos protulimus, peti solitum, & à principibus ex animo concedi Ius Impetratiuum, ab Octauio Cæsare in fœminis primùm cœpit. Cùm enim Vrbis exhausta frequentia, propter multitudinem eorum qui bellis ciuilibus interierant, C. Iulius Cæsar dictator perpetuò (sic illum plumbeus nummus appellitatum docet) præmia posuisset [i] ijs, qui multos liberos procreassent, & nihilominus cœlibes sterilem patriam & infœcundam reddentes cuniculis proderent, viris & viribus nullos gignentes orbarent, nec per nuptas fœminas staret quin liberorum matres fierent, Octauius Augustus post edictum à Iulio euulgatum anno XXXVI. Druso Tyberij & Liuiæ filio diem in Germania functo, funere curato & collatis honoribus, Liuiam iam coniugem solatij causa statuis donauit, & in matrum, quæ ter peperissent, numerum retulit: quibus enim, refert Dio [k], vel viris vel mulieribus fortuna tertiam prolem non concesit, eorum nonnullis tamen lex quædam à Senatu primùm, nunc autem ab Imperatore etiam lata Ius trium liberorum largitur, vt neque mulcta ea, quæ sterilibus est proposita, teneantur, & paucis duntaxat exceptis, copiosæ proli constituta præmia omnia adipiscantur: post hæc sequentia tempus edax corrosit, & trunca sunt scripta Dionis quæ ad hoc seculum, & quæ ad manus Xiphilini peruenerunt. Sanè Ius Datiuũ ingeniosis species hæc præ se feret: ideò verò Impetratitio accommodo, quòd ex motu proprio principis, certo scientis Ius natorum illi non competere, in solatium tributum fuerit Liuiæ, vt orbatæ Druso filio suauissimo, nec iustum numerum natorum habenti, cùm Tyberius, qui deinde Imperator fuit, alter filiorum duntaxat superuiueret. Quod refert Dio antea Senatui placuisse, *nunc autem*

h Galb. 14.

i Dio. lib. 43.

k lib. 55.

tem ab Imperatore, &c. de Augusto intellexerit, an de Alexandro, quo cum ipse II. Consul fuit, vt incompertũ, in medium relinquam. Hoc vnum scio, XXII. annis ante legem Iuliam & Papiam, orbis & viris, & mulieribus, Ius trium liberorum concessum, qui Iulio Cæsare auctore nupsissent, timentes legem, quæ de coniugij expertibus lata fuerat. Similiter quoq; eadem præmia quæ matribus liberorum iis, quæ perpetuam virginitatem seruarent, data [l] accepi: sed hæc planè Ius Impetratiuum non constituunt. Ego arbitror in veteri Republica, cùm plerique nitebantur vt numerus liberorum in candidatis præpolleret, quod lex, Tacito teste [m], iubebat, potitos primùm honoribus, qui liberos sustulissent. Deinde steriles mariti & honorum cupidi, commentitia adoptione & leges & patres candidatos circumuenerunt. Cui obuiam ituri patres; magna cum inuidia Senatum adeunt, ius naturæ, labores educandi, aduersus fraudem & artes & breuitatem adoptionis enumerant. Satis pretij esse orbis, quod multa securitate, nullis oneribus, gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberent: sibi promissa legum diu expectata, in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum vota repentè adæquaret. Factum ex eo Senatusconf. ne simulata patrum adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, ac ne vsurpandis quidem hæreditatibus prodesset. Quibus sub Nerone [n] Romæ agitatis, si non profuit adoptio simulata, vera igitur orbos adiuuit: vt iam naturalibus liberis opus non fuerit, cùm adoptiui suffecerint. Inde si mortuæ legis solemnitas fœcundo patri sterilem exæquauit, principi videtur ad gratiam colligendam aperta via: qui si lex viua [o], si vigor iustitiæ est, nihil minus (ne plus dicam) potuisse videri debuit, quàm lex mortua, silens, & muta. Vnde sicut in casibus Senatusconf. aut legibus prohibitis, principale, quod aiunt diuinum, impetrare beneficium licuit [p], in hac specie consimili iure frui debere, æquabiliter visus est, à principe fictus & factus pater, ac ille qui sibi fictitios liberos legis commento & adoptione adsciuit. Neque verò lex candidatis patribus prærogatiuam tribuens, principum voluntate posteriore, quam legem [q] nemo negauerit, primùm agitari cœpit, quæ victa fuerat sine dubio, in Senatus disceptatione, cùm

[l] Dio. lib. 56.
[m] lib. 2.
[n] Tacit. 15.
[o] Nouell. de consul extr. l. 5. C. de iur. fisc.
[p] l. si tutor. C. de interdi. matrim l. 1. extre. D. de oper. publ.
[q] l. 1. D. de cōstit. princ.

r Tacit.2. Haterius Agrippa Germanico & Druso fautoribus[r], in locum demortui Vipsanij prætoris suffectus fuit. Sic vbi agere pro suo arbitrio, etiam præter legum præscripta, principes potuerunt omnia; florentium legum æmuli, cum illis placito contenderunt, & facile certè fuit vincere non repugnantes: dum autem principes voluntate duce, Iure natorum orbos donauerunt, sicut leges ratione duce patribus sobolis gratia fauerant, Impetratitium natorum Ius cum gliscente Imperatorum fastigio in vsum deductum conijcimus.

De Impetratiuo Iure communi, explicatus Vlpiani locus, & Isidori alter, agitataq; Honor. & Theodosij constitutio. CAP. XLVI.

SANE à principibus solitarij & orbi coniuges Ius liberorum exorauerunt, aut Commune, id est, numero filiorum addito nullo, & sine distinctione liberorum duorum aut plurium, aut Speciale & nominatim expressum liberorum trium, de quo initio conquesti sumus: at singulatim vnumquodque persequamur. Illud simpliciter & indefinitè postulatum & exoratum sic appello, vetus monumentum secutus, cuius inter deficientes literas, hæc Pisauri vestigia restant, si rectè ad nos exscriptum peruenit, [illegible] CVI IMP. [illegible] IVS COMMVNE LIBERORVM CONCESSIT. L. D. D. D. Sed non legitur in libris prudentum indistinctè & generaliter natorum Ius petitum, quin trium exaudiri debeat, præterquàm apud Vlpianum De solidi capacitate inter virum &
a Epit.tit.16. vxorem[a], *Aliquando*, inquit, *vir & vxor inter se solidum capere possunt: velut si vterque, vel alteruter eorum nondum eius ætatis sit, quæ quidem liberos exigit: id est, si vir minor annorum* XXV. *sit, aut vxor annorum* XX. *minor.* Item *si vtrique lege Papia finitos annos in matrimonio excesserint, id est, vir* LX. *annos, vxor* L. *item si cognati inter se coierint vsque ad sextum gradum: aut si vir absit, donec abest, & intra annum postquam abesse desierit, libera inter eos testamenti factio est, si Ius liberorum à principe impetrauerint, aut si filium filiámue*, &c. Cùm à cœlibibus maritos mulcta relictorum se-
b lib.56. creuit Augustus Cæsar, teste Dione[b], annuo spatio præstituto, intra

to, intra quod qui præceptis eius morem gerere cœpissent, culpa vacarent, factum est quoque lege Iulia & Papia, sicut ex Tertulliano dicebamus, vel virorum prudentium ad eas interpretamentis, vt maritorum inter se discrimen esset: cùm patres liberos habentes, relicta quæcumque meruissent, ex vxorum testamento capesserent, & mariti solitarij, aut orbi decimas tantùm pro numero liberorum, non item solidum capere possent, nisi puberem filium vel filiam, trimósue duos, aut nouem dierum tres natos habuissent, quæ superiùs à nobis illuminata in lucem emergunt. Hinc sciri potest gratissimos liberos priscis legibus, & eorum coniuges desiderantissimos fuisse, puta vel tum maximè, cùm Neroni ex Poppæa[c] nata filia FOECVNDITATI Romæ templum decretum à Senatu fuit, Memmio Regulo & Virginio Rufo Conss. Verùm legibus soluti principes, supplicibus gratificantes, ius proprium, quibus placuit, communicarunt, & legum gratiam, sicut sibi ipsis lege Regia facta fuerat, deprecatoribus fauorabiliter fecerunt. Inde quamuis neque filium neque filiam nouendio superstitem habuisset, qui Ius liberorum sine liberis à principe impetrasset, decimas potuit capere: item qui neque puberem filium, neque filiam, neque duos trimos, neque tres nouendiales habuisset, si principem orasset de iuris beneficio concedendo, & exorasset, potuit pro eo ac si pater fuisset, solidum ex vxoris testamento relictum capere. Quæ vetusti iuris ambages dicuntur Theodosio & Valent. II. AA. ad Albinum II. Præf. Præt. & Patritium[d]. Ideoq; in persona Leontij V. Spect. & Iucundæ vxoris eius, ad alios quoque idem explicantes, necessitatem impetrationis ijdem Cæsares apertissimè sustulerunt, Aëtio III. & Symmacho Conss. licet huic Tatianum Annales collegam tribuant. Porrò cùm de principis altaribus coniuges peterent, vt prius decedenti succederet superstes, fusis precibus petere Ius liberorum dicebantur. De illo ex Isidori libro v. talia proferuntur, *Ius liberorum est coniugum sine liberis inuicem pro loco pignorum hæreditatis alterna conscriptio.* Quæ definitio, nisi ad hoc Ius commune Impetratitium, de quo sermonem habemus, restringatur, non subsistet, & ex superioribus de Iure Datiuo & ex sequentibus de Impetratiuo speciali, minus proba curioso videbitur. Sed

c Tacit. 15.

d Nouell. Valent. de testam. 1.

fuerunt quibus placeret Honorium & Theod. II. Ius illud emissa ad Isidorum P. Vrbi, constitutione antiquasse, licet Imperatorij rescripti dissecta verba, & in duos contiguos[e] titulos collata sint, quæ ad eundem scripta, eodemq; die, & ab eodem Consule Varrone subscripta legi possunt: vbi fœdissimè Varana libri omnes habent, aduersus Annalium fidem. Equidem si temporum ratio in latis legibus exigatur, obseruaui ex Symmachi Consulatu, veterem impetrationem solidi capienti à Valentiniano iuniore & Theodosio[f] seniore sublatam. Postea anno vndeuicesimo inuenio Honorium & Theodos. iuniorem[g] Flauio Varrone & Tertullo Coss. omnibus, qui natos sustulissent, & educassent sine impetrationis solemnitate, Ius liberorum dedisse, quale dari antè à principibus solebat, cùm suo iure vtendi licentiam patres peterent: quam quidem solemnitatem etiam sub Constantino obseruatam eiusdem epistola[h] ad Dalmatium arguit, subscripta à Crispo III. & Constantino II. Coss. Quòd autem ijdem Cæsares inscriptores, eadem dies, & idem Consul subscriptor, de duabus epistolis vnam facere videntur, arguta sanè coniectura est, sed non vera: fuisset enim post Valent. & Theod. I. rescriptum vacua & inanis Honorij & Theodos. II. constitutio. Adiutrix præterea est amici nostri, hominis multi studij, & antiquorum scriptorum exequentissimi, indagatio, qui ex vetere manu scripto codice Constitutionum Theodosij, non vnam, sed duas numero distinctas in libro VIII. titulo XVI. epistolas ad Isidorum indicauit: quarum secunda, est posterior De infir. pœnis in Iustinianeo codice, & tertia, prior tractatus Iuris liberorum, quem penè iam explicuimus. Neque timendum est, quod alij verentur, ne superfluè & inutiliter altera cõstitutio cognominis tractatus in Imperatorio codice, lata à Iustiniano videatur, quæ duntaxat matribus in filiorum successione gratiam fecit, at nihil præterea, vt superiùs exposuimus. Itaque ob oculos ponitur, quomodo nouella Valentiniani derogarit Impetratiuo Iuri communi: apparet item vnde illud commune dictum, quòd communiter & ex æquo fingeret orbum, & filij quatuordecim annorum, aut filiæ duodecim, & duorum bimorum, & trium nouendialium esse patrem.

e l. vlti. C. de infir. pœn. cœlib. l. I. C. de iure lib.

f d. Nouel. l. I.

g d. l. I. de iur. liber.

h C. Th. de his qui nu. lib. excusat. mer. l. vlt. C. Iust. eod.

Impetrat

Impetratiuum Ius trium olim vt fuit concessum, hodie quoque dari posse, & an perpetuum viuenti fuerit, pensitata Epigrammata Martialis. CAP. XLVII.

LTERVM genus Impetratiui Iuris diximus speciale, quòd specialiter & nominatim Ius trium, aut quatuor, deprecationis forma, in concessione expressum haberet. De Iure trium passim autores meminerunt: de cæteris ex professo Iulius Paulus in ea recepta sententia [a], *Neque habet, neque habuit, quæ beneficio principis Ius liberorum consecuta est.* Et vbi matrem peperisse ex verbis Senatusconsulti necessarium fuit, si naturæ vicem principis rescriptum subire potuit, in alijs speciebus, siue matri, siue patri, liberi tres necessarij forent, idem sentiendum videtur. Vt nihil impediat dicere à sacratissimo Galliarum Imperatore peti Ius trium, & quatuor, &c. natorum posse, & ab eo rectè concedi & tribui posse, quò liberis orbus, vt pater, excusetur à tutela, & à muneribus cæteris. Planè Ius trium à Traiano pro se Plinius orauit, & exorauit, cuius extat gratiarum actio [b]: item & pro Voconio Romano se consecutum, ad Priscum lib. II. Epistol. scribit, *Nuper ab optimo principe trium liberorum ei Ius impetraui, quod quamquam parcè & cum delectu daret, mihi tamen tamquam eligeret, indulsit.* Martialis item familiariter Iuris huius mentionem habet, quod non satis accuratè explicuit Domitius Calderinus in Commentarijs. Vnum porrò significant duo eius epigrammata, quod nemo adhuc animaduertit, in ijs ad Næuolum [c],

Præmia laudato, tribuit mihi Cæsar vterque,
Natorumq; dedit iura paterna trium. Et ad Iulium [d],
Rumpitur inuidia, tribuit quòd Cæsar vterque
Ius mihi natorum, rumpitur inuidia.

Ex quibus elicio Impetratitium Ius liberorum trium cum vita principum expirasse, & perpetuum viuenti priuilegium minimè fuisse: instituerat enim Tiberius, vt donata concessáue beneficia à superioribus principibus rata non essent, nisi insequentes eadem confirmassent, nouoq; quodam quasi beneficio iterum ipsi dedissent, vt ait Sextus Aurelius Victor, à quo in Tito [e] non discrepat Suetonius. Inde quòd à Tito primùm

a lib. 4. tit. 9.
b lib. 10. epistol. 1.
c lib. 3. epig. 95.
d lib. 9. epigr. 99.
e 8.

primùm habuisset, à Domitiano Ius natorum orbus Martialis rogauit & obtinuit. Nos eo iure vtimur, vt priuilegia, quæ quis habuit à principe, si assiduo vsu intercidere non siuerit, perpetuò seruentur & valeant, etsi specialis nulla priuilegij confirmatio secuta sit, in qua nisi ob causam rescindere nunquam Displicet acta Deûm, ait [f] Ouidius. Amplius censuit Faber [g] confirmatione (siue generalem, siue specialem intelligas) non esse opus: tamen vt res sit in tutiore loco & expeditior, alterutra confirmatio bona & vtilis est, vt priuilegiorum, quæ princeps nouus confirmauit, maior sit autoritas. Quæ verò de noua concessione, aut confirmatione specialis Impetratiui coniectamus, in Communi locum habuerunt, si Iure liberorum exorato ante mortem coniugis (vt assolitum docuit Valentiniani prolata [h] constitutio) interea princeps, qui tribuerat, interijsset: neque aliâs iam successione coniugi superstiti applicata, necessaria cõfirmatio fuit: subitarium namque factum vt omne est [i], Ius liberorum vbi hæreditatis aditione consumptum fuit, nullus extitit sub nouo principe reuocationi locus. Sanè de speciali Iure trium obseruatum est, Ius liberorum simpliciter & sine addito quandoque [k] dici, sed materia subiecta vt accipiendum sit, apertissimè indicat: vbi autem patri aut matri legitur tributum fuisse, quod Imperatores ex electione concederent, exaudire debemus Iure huiusmodi honoratos, licet orbi & solitarij forent, iisdem priuilegijs ornatos, & immunitatibus donatos, quibus liberorum patres in enumeratis casibus & consimilibus vsi fuissent. Illud iuri Impetratiuo quam proximè accedit, quod Octauiæ sorori & Liuiæ vxori concessit Augustus, vt sine tutore suis ipsarum facultatibus vterentur, quod ob tres natos matribus datum protulimus.

f Metam. 14.
g ad l. priuilegia. C. de sacros. eccles.
h Nouel. 1. de testament.
i Scrib. ad rubri. D. de acquir. poss.
k l. 8. C. Th. de bon. prosc.

Fueritne Ius quatuor exoratum à principibus, expensus Claudius Tranquilli: Statius quoque, & super eo Iulij Pauli sententia. CAP. XLVIII.

QVATVOR verò natorum Ius orbis ac solitarijs tributum non ita passim ac Ius trium inuenio. Hæc tamen in Claudio Suetonij [a] lego, *Naues mercaturæ causa fabricantibus magna commoda constit*

a cap. 18.

constituit, pro conditione cuiusque, ciuibus, vacationem legis Papiæ Poppææ, Latinis, Ius Quiritium, fœminis, Ius quatuor liberorum, quæ constituta hodie seruantur, ait Suetonius: is quidem fœdè à librarijs maculatus eo loco, & ineptissimè à sciolis dispertitus in delicatorum gratiam, cùm perpetua & continua dictione scripserit. Inibi steriles fœminas non solùm matribus trium, sed & genitricibus natorum quatuor exæquauit, quò beneficium amplius conferre videretur, & plures, siue ingenuas, siue libertinas, ad rem nauicularíam alliceret. Sic ob nauem, tam ingenuæ quàm libertinæ, potuerunt omnia matrum priuilegia duorum, trium, quatuor liberorum nomine, ex Claudij constitutione adipisci. Verùm si acu tangenda res est, securè non admodum Impetratitium Ius hoc liberorum orbis mulieribus datum dici potest, vel ex eo, quòd non oratum fuerit: neque secius Datiuum videri potest, quòd ob natos datum non sit, sed ob nauem onerariam. Hoc equidem certum est, nauis causâ sterili fœminæ Ius quatuor tribuisse Claudium: neque enim fœcundis opus fuit naue ad priuilegia legum adipiscenda. Vtinam autem sic pro certo sciri posset, quomodo pater à iudicandi publico [b] munere vacationem haberet, an Impetratitij iuris, an Datiui esset illud beneficium, sub eodem Claudio [c], cuius idem meminit. Si tamen expressior Iuris, de quo sit sermo, quæratur species, in fœmina libertina inuestiganda est, vbi ex Senatusconf. Tertulliano Ius quatuor liberorum ei necessarium fuit. Prudentium enim interpretatione Ius liberorum habet mulier, & in illa specie & in similibus, quæ neque liberos habet, neque habuit, sed principis beneficiò consecuta id est, vt habere videretur, qua de re Pauli prolata [d] sententia est. Cæterùm nisi hæc inductio quatuor natorum Ius exoratum arguat quod non satis est tutum, mihi de eo constat nihil amplius: & ita constat, vt ferè audeam asseuerare nunquam id petitum, aut à principibus exoratum fuisse. Quod verò colligunt quidam ex mendoso Statij versu Syluarum I V. ad Menecratem,

Ausoniæ pater augustissimus vrbis
Ius tibi sex geminæ dederat lætabile prolis,

castigati libri Veneti & Lugdunenses commentitium ostendunt, & ibidem *Tergeminæ* omnes habent, quomodo verba

b l. vlt. §. iudicandi. de mun. er. & hon.
c 15.
d cap. prox.

Poëtæ ſuperiùs retulimus, huc vſque explicationem differentes: vt ſcilicet, Ius tergeminæ prolis datum Iulio Menecrati dicatur, id eſt, Ius natorum trium. Sic tergeminos exaudimus eos qui diuerſo & multiplici nixu naſcũtur, vt Horatij[e] & Curiatij tergemini, qui inter ſe fratres germani ſunt. Alio ſignificatu tergemini dicuntur, vno partu à muliere editi: quo ſenſu ait Paulus[f], *Ter enixa videtur etiam ea, quæ tergeminos peperit.* Eodem item Lucretius.v.

e l.3.D.ſi pars hæred.pet.

f l.137.de verbor.ſign.

Quidue tripectora tergemini vis Gerionai.

Neque ſanè probandum eſt ſexgeminæ prolis habitam ab Statio mentionem, cùm Ius quatuor aut plus eò impetratum literæ nullæ prodant, autores, quos legerim, ab aliiſue acceperim, teſtentur nulli: at ſi quiſquam ex ijs, qui animum bonis artibus induerunt, plura obſeruauerit, illius ſtudia laudabimus, & ſenſa placidè fauentibus animis accipiemus: non enim ego inuideo alijs bonum, quo ipſe careo, ſed contra ſenſum quendam & voluptatem percipio, ſi ea, quæ mihi denegentur, vt ait Plinius, amicis video ſupereſſe. Sanè deſperandum non eſt in tanta ingenioſorum & autorum multitudine, quin ſtudioſior aſsiduo labore & diligentia plura proferre poſsit ad Iuris quæſtionem, cuius ſtatus receptui nos canere iam imperat. Interea dum potius quàm materia ſterilis iudicetur, ſi parum fœlix ſcriptor ſum, nemo infirmitatem pro crimine poſuerit, ſi quod debui, non potuerim, cùm quod potui, certè id omne auidioribus literarum communicatum eſſe voluerim.

OPERIS PERORATIO.

Æc ſunt de Iure liberorum, Philiberte Bugnoni, quæ longum iam ſomnum dormientia intra ſacraria veterũ, excitaui: ea ſi ſaltem clandeſtina eruditiorum exiſtimatione probantur (quantum ingenua proborum apud me ſimplicitas valet) ſtudia, quibus veſtigijs ingreſſus ſum, proſequar lætius, libentiusq; animos in officio literarum continebo. Quòd ſi commodiſsimè Dei Optim.Max. beneficio dicere iam poſſumus, vt Traianus ſcribit, *nulla prouincia eſt, quæ non peritos & ingenioſos homines habeat,* illis in lucem emergunt, quas literis cogitatio-

nes

nes mandamus: eorum verò qui dum neminem verentur, neminem imitantur, ipsi sibi exempla sunt, ita sapiunt, nihil hîc nobis curæ est. Culpabunt factiosi, tamquam ex specula prospicio, nimis antiqua & iam obsoleta sectari me, & in priscis prudentibus notata ijs Ammiani Marcellini verbis[a], *Iurisperiti, vt altius videantur iura callere, Trebatium loquuntur & Casellium & Alphenum, & Aruncanorum Sicanorumq; iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc seculis obrutas multis.* Sed si ex antiquitate repetere militarem disciplinam bonum putauit Tyberius Cæsar[b], eius æmulam ciuilem ex veteri memoria cur non in lucem deducemus? hoc docti iam omnes præclaræ & eximiæ virtutis existimant: & cum eis si in hoc erro, libenter erro, neque mihi hunc errorem, dum viuam, extorqueri volo. At quotusquisque tam patiens, vt velit discere quod in vsu non sit habiturus? Hinc rudes & imperiti deprehenduntur, ait Plin. Inculcabunt tamen ijdem, etsi minus intelligantur, tolerabilia esse quæ vetus consuetudo comprobat, Papirij autoritate[c] abutentes. Quî autem mos fidelissimæ Vetustatis ex Honoriana[d] lege retinebitur, nisi eius liquidò cognitio constet? Et ignauiæ perfugium illud est hominum, qui in inscitia volutati, pessimè optimis ingenijs vtuntur. Verùm

– quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus æuo,
Ex oculisq; vetustatem subducere nostris,

vt cecinit Lucretius, ab antiquis cogitata, & nobis per magistros cognita, ingeniosis exponere næniæ sciolorum non impediunt: & sicut gratias non mediocres, sed infinitas agendas censemus maioribus, qui non inuidiosè animi sensa siluerunt, pariter nobis quandoque posteros relaturos speramus, quòd ex autorum naufragio scalmos seruauerimus, rei literariæ commodùm subseruituros. Sanè non quod Domitianus[e], dum amplissima opera restituit omnia sub titulo suo, ac sine vlla pristini autoris memoria, mente reuoluebat, id vnquam in animum induxi meum, doctos fraudare debito testimonio: sed cùm ingenui hominis sit fateri per quem didiceris, si quid anteriores rectè senserunt, eos testatus sum: sin minus, aut nomen reticui, aut leuiter perstrinxi. Quòd occasione

a lib. 30.
b Sueto. Tyb. 19.
c l. 13. extr. D. de pollicit.
d l. 18. C. de test.
e Domi. Sueton. 5.

data aliquando vagari placuit, & intra modum semper licet, propositum illustraturus, sicubi incidi in florum varietatem, id opera consulta præstiti: & proculdubiò ridiculus sit is, qui cùm viridia floreant, latiora lumina non aperiat, vt eorum prospectus sint suauiores. Sed cùm plura secum tulerit vetustas, ab auribus seduxerit, & ab oculis nostris remouerit, multa nouis verbis & commentitijs agenda & explicanda fuerunt, ob linguæ egestatem, & nouitatem quæstionis, vel nouationem potius. Priorum enim temporum seruitus vt aliarum optimarum artium, sic etiam multorum iuris tractatuum obliuionem & ignorationem induxit: de qua si Plinius Epistol. VIII. conqueritur, quid est quòd hodie non defleant literarum amantes? CANDIDA FVLVO NOBILIOR AVRO FELIX ANTIQVITAS, in marmore scriptum est Romæ: felix, inquam, antiquitas & prior ætas tanto, quanto auorum & patrum infœlix & misera dici potuit, nostraq; deberet, nisi magni dignitate & autoritate viri doctrinam amplexi fuissent: qui virtutem secuti ducem, comite fortuna, lumen nobis de suo lumine accenderunt, & commonstrauerunt viam apertam & facilem, vt commercio literarum & studiorum, sanctissimam ciuilem sapientiam, veram nec simulatam Philosophiam adiremus, profiteremur, & coleremus. Simile verò huic nostro studium fuisse Alpheno Varo Seruij discipulo, quem rerum antiquarum non incuriosum vocat Gellius[f], Digestorum fragmenta in plano ponunt. Simile Masurio Sabino fuisse indicat testimonium, quo in omni genere literarum sui seculi eminentissimus proditur. Idem certè fuit Aristoni, cui semper curæ Plinius ait, sic iura publica vt priuata, sic antiqua vt recentia, sic rara vt asidua tractare. Illos nisi autores habeant iuri operam daturi, auij à vera discendi ratione videantur. Prudentum enim, quos præterita omnis ætas admirata est, & omnis posteritas colet, rectius scripta percipientur, si eorum simus quàm simillimi, qui nullius scientiæ expertes, ista nobis monumenta reliquerunt: quorum si tantopere studiosi volumus videri, cur non eorum studia imitamur? Adhibenda certè est cuique opera non segnis, & præparatio diligens, vt libri ciuiles continuè in manibus versentur, & si quid reliquum est temporis, vt id omne in

f lib. 6. cap. 5.

politior

politioribus autoribus conteratur: eo pacto in recessu studiorum, excessus non inutilis erit, & subcesiua quæ incurrent tempora, nemo præterire patietur. Ego in pueritia ijs artibus & disciplinis institutus, quæ literis mandata cognitione & congressu familiaria faciunt, iam in Iuris studio multis transactis annis, eo primùm animo ciuilē prudentiam attigi, duce & autore IOAN. GERALDO Iuris & iustitię consulto, altero parente meo: cui vt omnibus virtutibus, ita humanitatis laudibus instructissimo, si mihi ingenium operibus & præmijs operarum fœlix fuerit, librum de Fiducia iam amussitatum, intra paucos menses paro, dum alios formandos fœtus retineo nostris hominibus aptiores: qui si Langobardorum leges [g] propter rationem, quæ in eis delitescit, in iudicio proferre se posse existimarunt, Romanorum priscas leges florente & spirante ratione, allegare fortasse non dedignabuntur. Interea suasore te, mi Bugnoni, hæc euulgari passus sum, quæ communicatione & commercio studiorum nostrorum & iure societatis cum meliore parte mei tibi potes vindicare. Si eis insunt quædam simulachra virtutis, & fœlicitas placato fauore doceat conuersa numina, gratiores nobis ad alia in posterum vigiliæ & lætiora erunt studia, modò illud ipsum is, cui omnia accepta refero, concesserit Deus.

g Bald. c. trãslata de constitut. Barb. cons. 3. in fi. lib. 2.

FINIS.

RERVM AC VERBORVM IN HOC LIBRO MEMORABILIVM INDEX.

*

A

Venat

FINIS.

